

Blaise Pascal

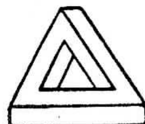
MISLI

MEDITERAN

MISLI

BIBLIOTEKA
ARHE

UREDNIK
Miro Glavurtić

ἀρχή

Knjige poruciti na adresu:
Miro Glavurtic
Centener 1
52210 Rovinj, Hrvatska
Tel: 052-815516

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

840-84

ПАСКАЛ, Блез
Misli / Blaise Pascal ; s francuskog preveo Zlatan Plenković. – Budva : Mediteran, 1991 (Beograd : Kultura). – 393 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Arhe)

Prevod dela: Pensées et opuscules. – Str. 5-16: Pascal, stravični genije / Miro Glavurtić. – Pascalovi radovi: str. 17-18. –

Literatura o Pascalu: str. 19.

929:14 Паскал Б.

а) Паскал, Блез (1623-1662)

3122444

Blaise Pascal

MISLI

S FRANCUSKOG PREVEO
Zlatan Plenković

MEDITERAN
1991.

Naslov originala

Blaise Pascal
Pensées et opuscules

Librarie Hachette
79. Bd. Saint-Germain, Paris

PASCAL, STRAVIČNI GENIJE

Slijedeći jednu modu, Henri Gouhier, *de l'Institut*, je sklon da Pascala, poslije više od tri stoljeća od njegove smrti, proglasi »našim suvremenikom«. Modu su izmislili dramaturzi, sa Shakespeareom, ili sa antičkim dramama. Ali, Pascalove *Misli* danas su posve aktualne. Konac drugog kršćanskog milenijuma je u znaku raspada mnogih utopija, pa i one pozitivističke, racionalističke, materijalističke, a i onih socijalnih koje su se isuviše oslanjale na vjeru u razum i u čovjeka; nailazili su bezumlje i nečovjek, koji će srušiti ideale Voltairea i enciklopedista. Stoljeća utopija osporavale su Pascala s kontestacijom kršćanstva.

Pascal je užasavao Voltairea, kao i sve one duhove koji su došli poslije njega, s lažnim nadama i proroštvima. Voltaire je govorio: »Usuđujem se da zastupam čovječanstvo protiv ovog uzvišenog mizantropa; usuđujem se uvjeravati da mi nismo ni tako zli ni tako nesretni kao što on kaže.« Voltaire je umro prije nego što su na povjesnu scenu stupili istinski *zli ljudi*, energumeni i demonijaci, posjednuti novim mitovima, razastirući planetom svoju vlastitu nesreću i stvarnu mizantropiju. Čak će i pozni marksistički filosofi braniti Pascala od Voltaireove sumnje. Nije on mizantrop i Pascalovi »nemiri nisu u krajnjoj liniji mizantropska, verbalna rezignacija, pomodno jadikovanje, nije to *Weltschmerz* pesimizam, ogorčenje razočaranog snoba koji se više ničim ne može oduševiti« (D. Grlić). Shvatali su da Voltaire »nema tako dugačke sonde da je spusti do dna duše Pascalova genija«. Pascal je bio dubok, a Voltaire plitak. Pascal je naš suvremenik, a Voltaire je čovjek prošlosti.

S osporavanjem kršćanstva, Voltaire je poricao i njegove genije, pa i Pascala. I Nietzsche, koji je u nekom medijumnitetu, spiritizmu ili opsjednuću, usisao strašnu mržnju prema Galilejcu i

kršćanstvu, morao se spotaći na Pascalu, najvećem, »prvom među kršćanima«, kako ga je nazivao: »Ne treba nikad zaboraviti kršćanstvu da je upropastilo takve duhove kao što je bio Pascal.« A ipak je Nietzsche smatrao da će »najdublje i najneiscrpnije knjige imati sigurno nešto aforističkog i neočekivanog karaktera Pascalovih *Misli*.«

Pascal postaje aktualan s novom renesansom kršćanstva, koja se posvuda navješta. I u toj svjetlosti nestaju Voltaire i Nietzsche. Voltaire je pisao D'Alambertu, 25. februara 1758. godine: »Za dvadeset godina, Bog će odigrati svoje.« Neće više biti ni Crkve, ni njenih svećenika, proricao je Voltaire. Ali, prošlo je dvadeset godina. Točno na taj dan, 25. februara 1778. godine, kada je trebalo da nestane Boga sa svjetske scene, Voltaire je u trijumfu i osjeća se dobro. Ali, iznenada, krvoliptanje. Priđe mu dr Tronchi i reče, uzbuđeno: »Nemoguće, vi umirete!« Njegovu smrt opisao sam u knjizi *Pakao*. Voltaireova agonija je bila duga i ponižavajuća. Okružiše ga njegovi najbolji učenici, iz škole bezboštva: D'Alambert, Diderot, Marmontel i drugi. Mislili su da će učitelj umrijeti »u slavi«. A on preklinje da mu dozovu opata Gautiera, župnika Saint-Sulpicea. On vapi za utjehom koju mu može pružiti svećenstvo one Crkve, koju je nazvao »bludnicom« i proricao njenu agoniju, umjesto svoje. Opat se nije mogao probiti do »barjaktara bezvjerstva«. Vrata su čuvali »filozofi«. Opat Baruel, rezimirajući neka svjedočanstva te smrti, kaže da se pojavila ona ista ruka, koja je nekada, tajanstveno, napisala smrtnu presudu zlom kralju Nabukodonosoru. Sada je, pred Voltaireovim očima, ispisala strašne riječi njegove blasfemije: »Smrvite bludnicu!« Sve je poprimalo drukčije značenje. Voltaire je uzvikivao: »Isuse Kriste! Isuse Kriste!« Proklinjao je svoje učenje, zablude, slavu, sljedbenike i svijet. Voltaire je vikao u agoniji i bijesu: Ondje je đavo. Hoće da me zgrabi! Vidim Pakao!« Onda primakne noćni sud svojim ustima... i izdahnu.

To je smrt antikršćanina. Voltaire je umro, ali ne i kršćanstvo. Vječno živo kršćanstvo učinilo je da vječno živi Pascal, a njegove *Misli* bit će *evergreen*. Ovo nas može podsjetiti na grafite s berlinskog zida; netko je napisao: *Bog je mrtav. Nietzshe.* A onda je netko dopisao: *Nietzsche je mrtav! Bog.* Sve ovo ne govori samo o Božjoj vječnosti, i uzaludnoj nadi u smrt kršćanstva, već i o vječnosti *Misli*, koje je napisao Pascal, u svojoj dugoj bolesti i agoniji. To su fragmenti jedne katedrale duha, koja će izazivati onu istu mržnju kao i kršćanstvo, ali će trajati vječno. Vječnost ovdje nije nikakvo književno pretjerivanje, već bitno učenje kršćanstva. Zemaljska Pascalova smrt zaustavila je izgradnju te katedrale, koju

je kanio izgraditi, nazivajući je *Apologie de la Religion crétienne*. Jer je svojom konverzijom Pascal svo svoje umovanje posvetio apologiji kršćanstva. Oni koji su hulili na kršćanstvo, morali su se sresti s tim genijem kršćanstva, a Nietzsche je dobro shvatio njegovu veličinu, ali je »njegovu vjeru shvatio kao samoubojstvo njegova uma«. Ljudske agonije i smrti jedino možemo sagledati u ozračju Golgote, agonije i Kristove smrti, kojom je »uništio smrt«. Otuda vječnost Pascalova; otuda i duhovna smrt još za života, onih koji ustaju protiv Boga Abrahamova i Jakovljeva, »Boga živih«, a ne mrtvih.

Pascal je shvatio ulogu srca. »... Ne odlučuje razum da ne pođemo za vjerom, već jedino požuda i zloća srca.« (564). U Pakao odlaze po svom rasuđivanju i svojoj odluci. Čovjek je svoj sopstveni krvnik, osuđuje sam sebe, *heautontimorumenos*; taj pojam je de Maistre preuzeo iz jedne Terencijeve komedije, a preko *Petrogradskih večeri*, prenesena je Baudelaireu, koji je tako nazvao jednu pjesmu. I Pascal, u *Mislima* (563) kaže da će pakleni osuđenici »biti zbunjeni i radi toga što će vidjeti da ih osuđuje vlastiti razum kojim su kanili osuditi kršćansku vjeru.« A »bezbožnici koji se diče razumom, morali bi biti razumom neobično snažni« (226). »Istinu ne spoznajemo samo razumom nego i srcem... Razum se mora osloniti na ove spoznaje srca i nagona i na njima temeljiti sve svoje iskaze... Isto je tako beskorisno i smiješno da razum traži od srca dokaze za njegova osnovna načela kako bi mogao pristati uz njih...« (282).

Pascal uvjerava da svojeglave nevjernike sam Bog hoće zaslijepiti i *Sveto pismo* moralo je biti takvo, da bude jasno za izabranike, a da odmetnike odbija svojom nejasnoćom. »Ništa nećemo razumjeti u Božjim djelima ako ne uzmemo kao načelo da je on htio jedne zaslijepiti a druge obasjati« (566). Ima dovoljno svjetla da osvijetli izabranike, kao što ima dovoljno nejasnoća da zaslijepi odbačene. Krist je bio kamen kušnje, izvodi Pascal; istodobno će biti i neće biti prilika za sablazan; sablažnjavao je putene, a prosvjetljivao duhovne. Sveti Ivan kaže da neki nisu vjerovali iako su vidjeli čudesa, da bi se ispunila riječ Izaije: *Zaslijepio je oči njihove i otvrdnuo srce njihovo...*

Pascal i njegovi osporavatelji bili su dvije različite konzekvence te velike i trajne kristološke kušnje. Paradoksi jedne religije bili su velika iskušenja jednog blistavog uma. Srcem je mogao spoznati kako oholost rađa zablude. I svoj život i svoje djelo smjestio je u središte, kojem sve teži; na raskrižju putova uma i srca. Bio je veliki znanstvenik i čovjek vjere, možda mistik, a Nietzsche s pretjerivanjem, koje je dolazilo od divljenja i mržnje, nazivao ga je »prvim među kršćanima«. Spoj ovih suprotnosti fascinirao je

inteligenciju rane Mediale i on je bio jedan od »njihovih genija«. Jer je i on težio integralnom i tajanstvenom središtu, u kome je smjestio Boga, jer je za njega, kao i za medijaliste, univerzum bio razoren u velikoj centrifugalnoj pomami faustovskog duha i njegovoj ekstatičnoj težnji za beskrajem, a čovječanstvo u kaosu, poput apokaliptičkih voda čija huka zaglušuje. Moralo se, imperativno, otkriti središte. Pascal je to učinio u svom vremenu, ali odjek njegovog vapaja jasnije se čuo u našem vremenu, barem u zatišju između dvije bure.

Kao i *sfera*, ta tajanstvena kugla, iščezli su *kozmos* i organon. Središte je izgubljeno. I kao u tajanstvenoj inicijaciji čovječanstva na mjesto *kozmosa* došao je *kaos*, iz koga se izlazi traumatično. Tumačeći Pascala uočili su njegovu traumu u tom faustovskom beskraju. Svijet iščezava ispod njega, u beskraju maloga, zrna pijeska, i u beskonačnosti svemira. Nigdje ne nalazi čvrstog oslonca. »Ne vidim drugo osim beskrajnosti sa svih strana koje me opkoljavaju kao atom i sjenu što traje samo trenutak i više se ne vraća... Kao što ne znam odakle sam, tako ne znam kamo idem« (194). Mnogo je ovakvih mjesta, gdje nailazimo na tragičnu Pascalovu izgubljenost u ovom kozmičkom labirintu, koji se pred evropskim duhovima otkrio tih dana. On vidi zaslijepljenost i bijedu čovjekovau, zalutalog u »ovaj skroviti kutić svemira«, »promatrajući nijemi svemir« (693). Sve do tada, svemir nije bio nijem, ni za Grke ni za Židove. Sada je zanijemio. »Prestravljuje me vječna tišina ovih beskonačnih prostora« (206). To su tragične posljedice napretka matematike i fizike: otvorio se beskraj. Iščezavaju granice univerzuma, gonjene imaginacijom; nema više centra, jer nema ni obodnice; sfere se više ne mogu umnožavati i o *kozmosu* više ne može biti riječi. Nestao je sređeni totalitet, čiji je inteligibilitet po mjeri naše inteligencije. H. Gouhier izvlači dvije konzekvence iz tog iščeznuća; odnose se na religiju i znanost: ako nema *kozmosa*, nema više kozmologije; ako nema kozmologije nema više kozmološkog dokaza Božje egzistencije. Taj trenutak povijesti je bio izazov za Pascalovu apologiju kršćanstva, čemu je prethodilo čudo konverzije znanstvenika, ili istinsko mistično obasjanje. Taj povjesni trenutak možda bi mogli objasniti, kao Gouhier, revolucijom »koja je supstituirala sliku jednog zatvorenog svijeta idejom svijeta beskrajno otvorenog«, podsjećajući nas na onu analizu tog doba koje je Alexandre Koyré izrazio u naslovu svog djela, *From the closed world to the infinite universe* (Baltimore, 1957). Paul Valéry se zadržao na jednoj Pascalovoj misli, onoj o tišini beskonačnih prostora, da bi dokazao kako je Pascal daleko od nas, a upravo je on »savršeno opisao povjesnu situaciju koja obasjava modernost

njegove misli« (H. Gouhier). Strava Pascalova podsjećala je pjesnika na »nepodnošljiv lavež pasa prema mjesecu«, ali će *Variation sur une »pensée« (La Revue hebdomadaire*, 14. VII, 1923; *Variété*, Paris, Gallimard, 1923) prenijeti pjesnikovu indignaciju bibliotekaru iz Buenos Airesa. Valéry je bio uvjeren da je Pascalov krik, »poput laveža«, nedostojan Grka i Židova i da ih vrijeđa; prvi su, posredstvom Pitagore, govorili da nema »tišine u svemiru, već da traje koncert vječnih glasova neraskidivo vezanih za nebeska tijela« i da nebeske sfere porađaju zvukove, a Jevrejin, psalmist, govori o nebesima koja navještaju Božju slavu. Gouhier pretpostavlja da bi im Pascal mogao odgovoriti: vaši svemiri nisu bili vječno tihi jer nisu bili beskonačni; što znači harmonija sfera kada više nema sfera?

Dosljedno čitajući Valérya, J. L. Borges je preuzimao i njegovo tumačenje Pascala i uveličavao njegov nemir, nesposoban kao i francuski pjesnik da spozna obraćenje velikog znanstvenika XVII stoljeća i njegov susret s Gospodinom; niječe njegov misticizam i mjeri njegovo kršćanstvo swedenborgovskim mjerilima. Borges kaže da je Pascal »jedan od najpatetičnijih ljudi u povijesti Evrope«, a primjenjujući na apologetičke vještine račun vjerojatnosti, »jedan od najtaštijih i najlakoumnijih«. Ne umije razgovarati s anđelima, kaže. Dodaje: »Manje mu je važan Bog nego pobijanje onih koji ga niječu«. I kad prijatelji kažu da im Pascalove misli služe da misle, Borges dodaje da nema ničega na svijetu što ne služi kao poticaj mišljenju. U Pascalovim mislima vidio je atribute Pascalova subjekta, kao osobine i epitete Pascalove. »Isto kao što nam definicija *quintessence of dust* ne pomaže da razumijemo druge ljude osim princa Hamleta, tako nam ni definicija *roseau pensant* ne pomaže da razumijemo druge ljude, osim jednoga čovjeka, Pascala.« On, po njemu, donosi sliku pjesnika izgubljenog u vremenu i prostoru, gdje ne postoji ni *kada* ni *gdje*, jer je sve iščezlo u beskonačnosti prostora i vremena. Kepler je preobrazio naš svemir. Danteov spjev je još čuvao ptolomejsku astronomiju: Zemlja je središte, nepokretna kugla, oko koje kruže devet koncentričnih sfera; deveta je kristalno nebo; okruženo je Empirejom. S Keplerom se ruši taj zamršeni ustroj sfera, šupljih i transparentnih; s tim ustrojem padale su i aristotelovske dogme. Borges kaže da je za Giordana Bruna, »lomljenje zvjezdanih svodova bilo oslobođenje«. Pascal s prezirom spominje »Kopernikovo mišljenje«. Kao i Ruđer Bošković i on nalazi kratki spokoj u iznenadnoj reakciji Tycho Brahea, što ne izmiče zlobi Flammariona, astronoma i spiritiste, koji je u oba svojstva (sic!) govorio o »mnogim svjetovima«, i iznosio povjest i tradiciju naseljenog Mjeseca i drugih nastanjenih planeta. Besumnje, kopernikanski

šok bio je surov, za jednu ustajalu teologiju, a Borges Pascalova osjećanja shvata kao »vrtoglavicu jednog teologa prognanog iz svemira Almagesta i izgubljenog u svemiru Keplera i Bruna« i nastavlja da je Pascalov svijet isti onaj Lukrecija (kao i Spencerov), »ali beskonačnost koja je opijala Rimljanina prepada Francuza; živa je istina da ovaj drugi traži Boga, a prvi kani da nas oslobodi straha od bogova.« Za sedamnaesto stoljeće misli da je »obeshrabreno« i kaže da u njemu »apsolutni prostor koji je nadahnuo Lukrecijeve heksametre, apsolutni prostor koji je Brunu bio oslobođenje, postade labirint, i ponor Pascalu.« Oko 1950. godine, Jorge Luis Borges, podstaknut Valéryem »kao simbolom«, piše dva eseja o Pascalu; bez Valérya pisao bi ih drukčije. Bar je Borges bio u labirintima, kao istinski labirintolog modernog duha. Prezir prema Pascalu je baštinio. Ako je Pascal bio izgubljen u prostoru, on je sve učinio da nađe nit koja će ga izvući. Borges je izgubljen u labirintu relacija; a možda onu najtragičniju za smrt duše »još za života«, relaciju između mistike i magije nikada nije mogao riještiti u svom sopstvenom labirintu. Jer Pascal je bio mistik, a Swedenborg mag. Kod jednog se vjenčava znanost i vjera, kod drugog »nebo i pakao«, a znanost je u službi nove patristike jedne buduće sinarhističke teokracije. Swedenborg, a ni Valéry, ne mogu suditi o Pascalu. Lukrecije »koji nas želi osloboditi straha od bogova«, kao i Campanella i Bacon, pripadaju magijskom, faustovskom i luciferijanskom univerzumu. I dok se oni raduju eksploziji beskonačnosti, Pascal strepi, ne za sudbinu teologije, već modernog čovjeka. Ako je jedna kozmologija bila vezana za teologiju, ona koja je razbila ptolomejske sfere bit će vjenčana za magiju. Pa i sam Kepler, u djelu *Somnium*, »razmatra putovanje na Mjesec, pomoću jednog uslužnog demona« (*Satana*). Flammarionova antologija tih astronomskih fantazija, ne mimoilazi Keplerov *Somnium*. Borges je previdio jednu distinkciju, ili je povjerovao čarobnjacima; ne vjerujemo da to radi iz »straha od masona«, kao teolozi koji se ustručavaju govoriti o Paklu, u njegovom eseju *O trajanju pakla*.

Henri Gouhier misli da je za Blaisea Pascala kobna godina 1643, kada je imao dvadeset godina: »To je godina u kojoj je umro Jean Duvergier de Hauranne, opat Saint-Cyrana, duhovni učitelj Port-Royala; prethodne godine umro je Galiléj.« Ovaj datum, kaže, fiksira i određuje Pascalovu situaciju u svom vremenu. Ukrstit će se i njegovi putovi znanstvenika i kršćanina. Ali, zašto ne reći, da je možda kobnija 1623. godina njegova rođenja. Iz svoje knjige *Satana* mogao bih izvući mali esej o toj godini. Možda bi bolje objasnio Pascalovu jezu, od rušenja Danteovog kristalnog neba.

Na pariskim zidovima pojaviše se 1623. godine misteriozni oglasi, koji najavljuju »vidljivo i nevidljivo prisustvo braće Ružinog križa u gradu, gdje će naučavati sve znanosti«. Gabriel Naudé, te iste godine, objavljuje knjigu o »pravoj istini o braći Ružinog križa«, a istovremeno se pojaviše i anonimni pamfleti, kao što je djelo *Strašni ugovori učinjeni između đavola i tobožnjih nevidljivih (rozenkrojcera)*. Te, 1623, kojom je Simon Studion najavio početak zemaljskog raja, u Parizu je nastao »uragan glasina« (G. Naudé). Kao da je djelovala jedna demonska reklamokratija, koja nastoji u Francuskoj ukorijeniti paklenu sektu Ružinog križa. Pisalo se da se 23. juna (dakle, sedam dana po Pascalovu rođenju) održao veliki sabat u Lionu, na kome su učestvovali kneževe paklene kohorte, a novi adepti Ružinog križa pokloniše se Satani i odrekoše se kršćanstva i sakramenata. Demoni ih učiniše nevidljivim, po njihovoj želji, i obavezaše se da ih prenose u udaljene krajeve, da im sva znanja svijeta sažmu u jednu knjigu, što se poklapalo s rozenkrojcerskim manifestima u kojima se spominjala knjiga *M* i tzv. kabalistička *Rota*... Najviše se insistiralo na njihovoj nevidljivosti. Ove knjige i opuskule izazvaše kod kršćana užasavanje, ali donesoše obilnu žetvu demonskim sektama. Svi koji su plivali u oholosti, prinčevi i intelektualci, teozofi i reformatori, bili su zavedeni šarmom rozenkrojcerske iluminacije. Svećenici se zabrinuše, a osobito francuski jezuiti. François Gerasse D. I. napisa protiv njih knjigu *Neobična doktrina najvećih duhova ovog vremena* (1623); po njemu, rozenkrojceri su demonsko tajno društvo, a neki od njih su kao vješci osuđeni u Malinesu. Praksa ovog bratstva upućuje na vještičarstvo. I o. Marin Marsenne, Descartesov prijatelj još iz jezuitskog koledža u La Fléche, koji je utirao put kartezijanstvu i bio »udubljen u tangente« (P. Virion), napisat će oštre stranice protiv kabale, hermetizma i magije, koja je demonska... I njemu se bratstvo Ružina križa ukazuje kao demonsko tajno društvo, koje nevidljivo po svijetu širi svoje zle doktrine. Ali, Robert Fludd brani magiju, kao i Gabriel Naudé, koji će 1625. u Parizu objaviti *Apologiju ljudi optuženih za magiju*... Pojava rozenkrojcera u Francuskoj znači i njihov prvi veliki trijumf... Postojanje ovog bratstva ubrzalo je dolazak Čovjeka grijeha; Malvendus, u djelu o Antikristu, kaže da rozenkrojceri pripadaju njegovom carstvu. Libavius i Athanasius Kircher D. I. o njima pišu kao o anarhistima.

Tako u *Satani* pišem o godini Pascalova rođenja. Sile zla su se koncentrirale na Pariz, kao prije toga na Aix, ili Prag, za vrijeme Rudolfa II. Možda je u Pragu rođena sekta, koja traje i danas u masonskom nadživotu. Na dvoru Rudolfa II su Dr Dee i E. Kelly;

carev liječnik je Michel Maier, jedan od inspiratora sekte Ružin križ. Rudolf II poziva opskurnog Giordana Bruna i Johanna Keplera. Carev savjetnik za vjerska pitanja je kabalista Pistorius... Na nebu, u sazvježđu Serpentariusa i Cygnusa, Zmije i Labuda, pojavila se 1604. nova zvijezda. O njoj raspravljaju J. Kepler i John Donne. Rozenkrojcerski humanisti, utonuli u čarobnjačke magle i utopije, vjeruju da zvijezda najavljuje povratak u zemaljski raj i pad Rima. Kepler piše *Somnium*. O Keplerovoj astronomiji, koja je trajno vezana za magiju, piše i Egon v. Petersdorff, u *Demonologiji*... Rozenkrojceri nastoje kontrolirati pokrete reformacije, dvorove, znanost i euforiju utopije okrenuti ka Imperijumu tajnih društava. Campanella, Comenuis, Simon Studion, J. V. Andrea i Francis Bacon pišu mjesečarske utopije. Simon Studion vjeruje da će 1623, pasti papinstvo, koje je rozenkrojcerima oličenje Antikrista, i doći milenijum, u kojem će se ostvariti raj na zemlji. Na ruševinama Crkve žele uspostaviti »kršćansko jedinstvo«! To je dijabolička varijanta ekumenizma i kršćanstva koju će naslijediti slobodno zidarstvo.

Koliko li je ovih imena iz sektaškog podzemlja spomenuo J. L. Borges, da bi ih suprotstavio Pascalu i njegovoj fobiji!? Pascalova jeza bila je kompleksnija. Rođen je u godini koja nije slučajno izdvojena, u *Satani*, kao i u djelu F. Yatesa o euforiji sekte. »Talas posjednuća zahvata Francusku početkom XVII vijeka. Dovodili su ga u vezu s pojavom Descartesovog racionalizma, ali je vjerojatnije da su ta demonska ispoljavanja u vezi s djelovanjem Ružinog križa« (*Satana*). U Aixu, gdje počinje taj talas posjednuća, djeluje krug znanstvenika uronjenih u magiju i utopiju... U Aixu, Campanella izjavljuje: »Drugi vladaju, a ne kraljevi!« Descartes nastoji uspostaviti kontakt sa sektom, i vjeruje se da joj je pripadao. I Descartes, kao i oci M. Marsenne i F. Gerasse, kao, uostalom, i Gassendi, koji u Aixu nastoji eksperimentalno utvrditi činjenice o letu na sabat, stiču se, *pro et contra*, u ovoj francuskoj drami oko ove sekte; u intelektualnim sferama oni kruže i oko Pascala, koji je »čudo od djeteta«. Oni su akteri i jedne i druge drame. Nije se revolucija dešavala samo na nebu, u astronomiji, već i na zemlji. Kršćanstvu se htjelo zadati kobni udarac. Utopija, najavljena za 1623. godinu, izostala je, a kobni progres utopijske misli nastavit će da sanja raj na zemlji – usprkos samom Bogu – sve dok se ne ustanovi zemaljski pakao, kao *inverzija* svih utopijskih nada, i kao magijski *choc en retour*.

Oblijetali su Pascala ovi iluminirani duhovi. Klonio ih se, kao mondenih zadovoljstava, ali ih je primao iz straha da svjetlost ne »sakrije pod varićak«, kako svjedoče njegovi bližnji. Marguerita

Périer, njegova sestra, posvjedočila je one riječi svog brata o Descartesu, koje Brunschvicgovo izdanje svrstava pod 77: »Ne mogu oprostiti Descartesu. On bi se u cijeloj svojoj filozofiji bio veoma rado riješio Boga. Ali se nije mogao suzdržati a da mu ne dopusti, da je prstom zvrcnuo te stavio svijet u pokret. Nakon toga Bog mu više nije potreban.« Na drugom mjestu kaže: »Descartes nekoristan i nesiguran.« Nije Pascal podnosio ni njegovo tumačenje stvaranja, ni odnos prema znanosti, na kojoj se zasnivala filozofija epohe. Suprotno onome što je mislio Borges o Pascalu, on je bio mistik. Otkrio je Boga *pisma*. Odrekao se svijeta, jednog »mondainog« perioda; »zaboravljao je i svijet i sve, osim Boga«. Bog filozofa nije i Bog kršćana. Pascal stavlja u zadatak, da se piše protiv onih koji produbljuju znanost, kao što je to Descartes (76). U pitanju je duša, s kojom se poigravaju filozofi, kao i znanstvenici, koji su nebeske prostore nastanili čudovištima, a hijerarhiju sekte shvatali su kao Jakovljeve ljestve, kako kaže njihov povjesničar Lewis Miller; »zemaljski velikani«, kneževi i znanstvenici, bili su na nižim stepenicama; iznad su rozenkrojcerski »aspekti« i »mistici«, koji služe kao »releji« duhova koji su iznad njih, čije misli primaju i prenose; na samom vrhu su »bića bez imena... čisti duhovi, koji obitavaju u Danteovom 'kristalnom nebu'.« Tekst citira S. Hutin u *Nevidljivim upravljačima*. Ali, do današnje masonske pseudoduhovnosti govori se o duhovima »bijele lože«, koja je u tajanstvenim nebeskim sferama i do koje se stiže u posebnim stanjima duše; u snu, *somniumu* keplerovskih lokomocija. To struktuiranje hijerarhije, sve do »kristalnih nebesa«, bitno je za jednu inspiraciju, znanstvenu i magijsku, usred koje je djelovao Pascal, kao što se i rodio u danima njihovih najvećih utopijskih nada. Nije uzalud Pascal govorio, kršćanskim jezikom, o duši. U stavu 220 kaže: »Lažnost filozofa koji ne raspravljaju o besmrtnosti duše.« Bit demonske inspiracije, od prvih dana sekte i prvih čudovišta novog kozmosa, bila je usmjerena protiv besmrtnosti duše. »Bezbošci bi morali govoriti savršeno jasne stvari. Međutim, nije nikako savršeno jasno da je duša materijalna« (221).

Jorge Luis Borges nije mogao shvatiti Pascalovu stravu, ni njegovu apologiju, bez savršene svijesti o povjesnom trenutku u kojem je Pascal djelovao. Bez antikršćanske zavjere, koja je iz tame vremena izašla na javu i na pariske ulice, upravo u času Pascalova rođenja, nećemo shvatiti ni veličinu ne samo njegovog genija, kršćanskog genija, već ni njegovu smjelost. Živio je u rozenkrojcerovskoj »pomami« (F. Yates), okružen avangardom Antikrista, ali i s velikim jezuitskim duhovima, Marsenneom i Gerasseom,

koji će povesti rat s paklenom sektom, kao prvi križari *Mističnog Labaruma*, koji će se razbuktati u apokalipsi posljednjih vremena. Pascal je naš suvremenik i po toj borbi, čija se strava širi krvavim obzorjima, i nije drukčija od one Pascalove, pod razvijenim kristalnim Danteovim sferama. Omađijan Swedenborgom ili Valéryem, ako ne i Lukrecijevim heksametrima, Borges se ruga ovoj stvari, ali to je ona ista koja će ga, neku godinu kasnije, 1968, dotaći u aulama sveučilišta, kada će slijep poželjeti da izađe na ulicu da se tuče s ljevičarskom bagrom, koja sve osporava, ili kada shvati kako postoji zavjera koja se miješa čak i u njegov život, besramno mu oduzimajući izvjesno zadovoljstvo da primi Nobelovu nagradu. I na njegovim putovima možda je nekada bio Isus Krist. Pascal ga je prepoznao. »Ne bi me tražio da me nisi našao« (555).

Što su to znanstvene kozmogonije i kakve su njihove teološke ili magijske konzekvence, za Pascala je postajalo manje važno, otkrićem Isusa Krista. Kako znanstveno da objasnimo ove riječi Pascala, mistika: »Bez Isusa Krista svijet ne bi mogao opstojati; jer bi trebalo ili da bude razoren, ili da se prometne u pakao« (556). S Isusom Kristom je u tajnoj borbi *otajstvo zla*, koje ga osporava, kroz tajnu vremena, do »smaka svijeta«. Avangarda Antikrista nije samo rušila kristalne sfere, već i Isusov lik; pripremala je »smrt boga«; velika *inverzija* uvodila je Čovjeka grijeha u naš duhovni univerzum. U igri sfera i znanstvenih hipoteza, alternativa je bila, u konačnoj konzekvenci: ili Krist, ili Antikrist. Pisao je o čudima. Neka čuda je i doživio. Pisao je o čudu svetog trna. U neredu jednog doba, zakratko je dijelio mistiku Port-Royala, ali i zablude jansenizma, koji će u sukobu duhova, u podvajanju jednog svijeta, lomljenju organona, kao Pascalove sfere, ili Danteovog staklenog, kristalnog neba, iz herojske mistike završiti u paklenom plesu konvulzionara na grobu đakona Parisa. Djelo Pascalova polemičkog genija su *Lettres provinciales*. Ali, on je univerzalni genije, koji već s dvanaest godina ulazi u veliki hram znanosti. Divi mu se Leibniz; Descartes zavidi dječaku koji je u devetnaest godina konstruirao *aritmetičku mašinu*; kaže da mu je on dao ideju. Pascal nije ohol. Genijalno njegovo dječaštvo, prva otkrića, a onda život, osobito duhovni, u bolesti i slavi, kao i na času smrti, opisala je njegova sestra, Gilberte Périer. Razumom i srcem prodirao je u svijet tajni; bio je veliki znanstvenik i veliki kršćanin, čije dimenzije možemo sagledavati tek u otajstvu jednog apokaliptičkog vremena. Sjenke budućih stvari padaju unaprijed. Sjenku Antikrista vidio je i sveti Pavle; vidio ju je i Pascal, koji je pisao o njegovim čudima i lažima. On najavljuje vrijeme aktivnog

učešća laika u životu Crkve; treba u tom duhu čitati i njegova »upoređenja kršćana prvih vremena s današnjim«. U svom vremenu je jasno vidio »Satanske dimove« u Božjem vinogradu; ono što mnogima ni danas nije posve jasno, u Crkvi, kao ni u svijetu, usprkos krvi koja teče na izmaku drugog kršćanskog milenija, uz strašnu apoteozu laži, istinskog bića Oca laži i Čovjeka grijeha.

Chateaubriand, ukratko, ovako rezimira, Pascala znanstvenika: »Postojao je čovjek koji je u dvanaestoj godini, pomoću poluga i koluta pronašao matematiku; koji je u šesnaestoj napisao o presjecima najučeniju raspravu što se pojavila od drevnog doba; koji je u devetnaestoj pretvorio u spravu za računanje jednu znanost koja se sva nalazila u umovanju; koji je u dvadeset i trećoj dokazao pojave težine zraka i oborio jednu od velikih zabluda stare fizike... koji je... razriješio čistim razmišljanjem jedan od najdubljih problema geometrije... Taj stravični genije zvao se Blaise Pascal.« I matematička i fizička otkrića su velika, pa se i njegov genij mjeri – *stravom*, kao što Borges mjeri njegovu *stravu* pod svemirom, ili sâm Pascal kontemplira *»stravičnu«* sferu, kojoj Argentinac posvećuje esej, pun erudicije. Chateaubriand naziva i Pascalov genij »stravičnim«. I njegova veličina i njegov značaj bili su funkcija epohe, nad kojom pada sjenka Antikrista. Sam Pascal se kolebao i precrtao atribut *stravičnosti* uz sferu, pa se tako i pojavljuje u Brunschvigovom izdanju: »To je kugla kojoj se središte nalazi posvuda a rubovi nigdje« (72). Borges citira Tourenorovo izdanje (Pariz, 1941), »koje reproducira precrtavanje i kolebanja rukopisa«, i otkriva da je Pascal započeo pisati sa *effroyable*, »stravična kugla«. I sami se možemo kolebati nad tim Pascalovim kolebanjem, da li jeste ili nije stravična. Ali strava će se prevazići, kao i magija Antikristova, čija čudesa razmatra Pascal, jer su ona Kristova najveća, i razgrnut će sve *dimove Satanine*; »Od početka svijeta postoji Krist: to je jače čudo od svih Antikristovih čudesa« (846). Ali, Pascalova sfera, čiju prapovijest Borges slijedi, upućuje ga na zaključak: »Možda je svjetska povijest, povijest nekoliko metafora.« I ta metafora je kugla, sfera, »okrugli *Sphairos* koji uživa u svojoj kružnoj samoći«, kako je to rekao Empedoklo iz Agrigenta, koji je u svojoj zamršenoj kozmogoniji vidio sve čestice elemenata kako uobličuju beskonačnu kuglu. Šest stoljeća prije kršćanske ere, rapsod Ksenofan, predlaže Grcima jednog sferičnog boga, umjesto antropomorfnih. Borges spominje Parmenida i Melisa; a po Ciceronu oblik kugle je savršen i odgovara božanstvu (*De natura deorum*, II, 17). Origen misli da će mrtvi uskrsnuti u obliku kuglâ. Taj oblik, kao i organu vida, Fechner pripisuje anđelima *(Vergleichende anatomia der Engel)*.

Calogero i Mondolfo polaze od Parmenida i zamišljaju beskrajno rastuću sferu (Albertelli: *Gli Eleati*, 148). Borges, pretpostavlja, da je tu paradoksalnu sferu francuski teolog Alain de Lille (Alanus de Insulis), otkrio potkraj XII stoljeća, u kompiliranom ili izmišljenom *Corpus Hermeticum-u*, ili u *Asklepiju*, koji se, također, pripisuje Trismegistosu, »u formuli koju buduća stoljeća neće zaboraviti«: »Bog je pojmljiva sfera, kojoj je središte posvuda, a obodnica nigdje«. Hermetički paradoks sfere Albertelli, kao i Aristotel, vidi kao *contradictio in adjecto*, ali se on ponovo javlja u *Romanu o ruži*, koji tu sferu pripisuje Platonu i enciklopediji *Speculum triplex*; u XVI stoljeću je spominje posljednje poglavlje posljednje knjige *Pantagruela*. Borges zaključuje: »Srednjovjekovnom duhu smisao je bio jasan: Bog je u svakom od svojih stvorenja, ali ga ni jedno ne ograničava« i dodaje da je metafora kugle zacijelo tumač Salomonovih riječi, iz *Prve knjige kraljeva* (8,27). Bruno je sferu primijenio za svemir, u svom odbacivanju Boga. Borgesova erudicija ne zahvata Marijanske poruke; u pariskoj ulici du Bac, u četvrti Babilon, skoro dva stoljeća poslije Pascala, Blažena Djevica najavljuje apokaliptičko vrijeme, usred utopijskih euforija, držeći u ruci *sferu*, koja je i »svijet i svaki čovjek«. Mistična sfera imala je ezoterijsku zloupotrebu; izazivala je duh kroz vrijeme. Mi smo je u ranoj Mediali spominjali i kontemplirali; prerastala je u vreteno, kao simbolična *vesica*, ali i u ribu u koju ulaze proroci i koja je inicijatička, kako kaže M. Eliade.

Pascal je umro, kako je njegova sestra zapisala, »devetnaestog kolovoza tisuću i šest sto šezdeset i druge u jedan sat ujutro, u starosti od trideset i devet godina i dva mjeseca«. Da li je ovaj genijalni čovjek, koji je izazivao divljenje i mržnju, vidio Boga, kao Mojsije, u obliku vatre!? Nekoliko dana po njegovoj smrti u postavi odežde nađoše pergament, na kome je pisalo: »Godina milosti 1654. Ponedjeljak 23. studeni, dan svetog Klementa, pape i mučenika, i drugih mučenika Martirologije... od deset i po uvečer do otprilike pola sata iza ponoći... v a t r a ... Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev, a ne filozofa i učenjaka. Izvjesnost, izvjesnost, čuvstvo, radost, mir. Bog Isusa Krista. *Deum meum et Deum vestrum*. Tvoj Bog bit će moj Bog. Zaborav svijeta i svega, osim Boga. On se nalazi samo na putovima koje naučava Evanđelje. Veličina ljudske duše. Pravedni Oče, svijet te ne upozna, ali ja te upoznah. Radost, radost, radost, suze radosnice...«

Miro Glavurtić

PASCALOVI RADOVI

PENSÉES

LETTRES PROVINCIALES

RAZNE RASPRAVE I PISMA:

Factums des curés de Paris
Questions sur les miracles
Abregé de la vie de Jesus-Christ
Ecrits sur la Grâce (nedovršeno)
Traité du triangle arithmétique
Traité des ordres numeriques
Opuscules sur la Roulette, etc.
Traité de l'equilibre des liqueurs
Traité de la pesanteur de la masse de l'air
Lettre au P. Noël, à M. Le Pailleur, à M. de Ribeyre, à Fermat
A Mademoiselle Périer la conseillère, à Clermont
Dédicace de la machine arithmétique
Prière pour demander à Dieu le bon usage des maladies
Lettre de M. Pascal, le jeune, à M. Périer, 15. XI 1647.
Fragment d'un Traité du Vide
A sa soeur Mme Périer
Lettre de Pascal et de sa soeur Jacqueline à Mme Périer
Lettre sur la mort de Pascal le père, écrite par Pascal
Lettre De Pascal à la reine Christine
Discours sur les passions de l'amour
Extrait d'une lettre à M. Périer
Ecrit trouvé dans l'habit de Pascal après sa mort
Entretien avec M. de Saci sur Epictète et Montaigne
De l'esprit géométrique

Sur la conversion du pécheur
Comparaison des Chrétiens des premiers temps avec ceux d'aujourd'hui
Extraits des lettres à Mlle de Roannez
Fragment d'une lettre à Mme Périer
Lettre de Pascal à Fermat
A la marquise de Sablé
Trois discours sur la condition des grads
Ecrit sur la signature de ceuz qui souscrivent...
A Mlle Périer, à Clermont (en Auvergne)
Fragment d'une lettre
De Mme Périer à Arnauld de Pomponne
Testament de Pascal

LITERATURA O PASCALU

M. Albert Maire: *Bibliographie générale des Oeuvres de Blaise Pascal* (1926)
Sainte Beuve: *Le Port-Royal* (7 vol., Hachette)
Emile Boutroux: *Pascal* (ibid).
André Hallays: *Le Pelerinage de Port-Royal* (Perrin)
Augustin Gazier: *Histoire générale du mouvement janséniste depuis ses origines jusqu'à nous jours* (2 vol., Champion)
Ernest Jovy: *Études pascaliennes,* u 8 volumena (Vrin)
G. Michaut: *Les Epoques de la pensée de Pascal* (Fontemoing)
F. Strowski: *Pascal et son temps* (3 vol., Plon)
J. Chevalier: *Pascal* (Plon)
V. Giraud: *La vie héroïque de Blaise Pascal* (Crès)
J. Segond: *La vie de Blaise Pascal* (Piazza)
L. Brunschvicg: *Pascal* (Rieder)
J. Lhermet: *Pascal et la Bible* (Vrin)
Nedelzgovitch: *La pensée philosophique creatrice de Pascal* (Alcan)
H. Petit: *Images. Descartes et Pascal* (Rieder)
— *Oeuvres de Pascal* (14 vol., Hachette), nalazi se u sklopu *Collection des Grands Ecrivains de la France*

MISLI

ODJELJAK I

(MISLI O DUHU I STILU)

1

[405][1]

Razlika između geometrijskog i tankoćutnog duha

U prvog su načela opipljiva, ali su daleko od opće upotrebe, tako da ćemo, nenaviknuti, teško na njih obratiti pažnju. Ali obratimo li je samo začas, potpuno ćemo sagledati načela; i trebalo bi imati duh posve nedorastao da bi se krivo sudilo o ovim načelima, jer su ona tako očita da nam teško mogu izmaći[2].

Načela tankoćutnog duha, međutim, nalaze se u općoj upotrebi i svima su pred očima. Nije potrebno napregnuti pažnju, niti se prisiljavati; to je samo pitanje dobra zapažanja. Ali ono treba da bude dobro, jer su načela tako slobodna i tako brojna da je gotovo nemoguće da koje od njih ne izmakne. A ispuštanje jednog načela vodi u bludnju; stoga treba da imamo razvijeno opažanje kako bismo vidjeli sva načela, a potom ispravan

---

[1] Brojevi po sredini označuju red fragmenata prema Brunschvicgovu izdanju, a brojevi s lijeve strane označuju, pored posebnih oznaka, broj stranice rukopisa na kojoj se nalazi fragment.

Bilješke uglavnom slijede Brunschvicgovo izdanje.

Mjesta koja je Pascal precrtao ovdje se nalaze u zagradama; tu su također posebnim slovima otisnute riječi koje je Pascal ispravio ili dodao.

[2] Načela geometrije su zaista definicije koje su postavljene jednom zauvijek jedinstvom nekoliko prostih određenja, na primjer definicija trokuta: lik zatvoren s tri pravca koja se sijeku dva po dva na istoj ravnini.

duh kako ne bismo pogrešno sudili na temelju poznatih načela[1].

Svi bi geometričari, dakle, bili tankoćutni kada bi imali opažanje, jer oni ne sude pogrešno po načelima koja poznaju; a tankoćutni bi bili geometričari kada bi mogli prikloniti svoje gledanje načelima geometrije kojima nisu vični.

[406]

Razlog tome što neki tankoćutni duhovi nisu geometrijski stoga je taj što se oni nikako ne mogu usmjeriti na geometrijska načela. Geometričari opet nisu tankoćutni pa ne vide ono što je pred njima, a budući da su navikli na jasna i prosta geometrijska načela, te da ne sude dok dobro ne uoče i ne provjere svoja načela, oni se gube u tankoćutnim stvarima gdje načela ne dopuštaju da se njima rukuje. Njih jedva vidimo, više ih osjećamo no što ih vidimo: to su tako tanane i tako brojne stvari da je potrebno imati vrlo istančano i oštro osjetilo kako bi se osjetile, i kako bi se pravo i tačno prosuđivalo prema tom osjećanju. Njih najčešće ne možemo po redu dokazivati kao u geometriji, jer njihova načela ne spoznajemo na isti način i jer bi to bio beskonačan pothvat. Stvar treba sagledati odjednom, jednim jedinim pogledom, a ne postepenim rasuđivanjem, barem do izvjesnog stupnja. I zato je rijetkost da su geometričari tankoćutni, a tankoćutni geometričari, jer geometričari hoće da postupaju geometrijski u tankoćutnim stvarima, pa ispadaju smiješni kada žele započeti s definicijama a zatim s načelima, što nije način kako treba postupati u ovoj vrsti rasuđivanja. Ne znači da duh to ne čini; ali on to čini šutke, prirodno i bez umijeća[2], jer njihov izražaj nadvisuje sve ljude i samo ih neki od njih mogu osjetiti.

Tankoćutni duhovi, naprotiv, navikli su suditi iz prvog pogleda, pa kad im se predoče iskazi koje potpuno ne razumiju, jer da bismo u njih ušli treba proći kroz neplodne definicije

---

[1] Na primjer, duševno stanje Neronovo u četvrtom činu Racineova *Britanika:* što bolje oko imaš, to više ćeš tu razaznati osjećaja, ljubavi, mržnje, ljubomore, okrutnosti, smisla za pravdu, za dobro itd., svaki sa svojom posebnom bojom i stupnjem jačine.

[2] *Bez umijeća*, tj. bez tehničkih pravila. Pascal misli na onu prirodnu i tajnu djelatnost razuma što se ne očituje svijesti izravno, ali je njezina uloga to veća, što iz bližeg proučavamo unutarnji čovjekov život (cf. Brunschvicg: Pascalov genij, II).

što ih oni nisu navikli gledati tako u pojedinostima, oni se tako začude da im se to zgadi, pa se od toga odvrate.

Ali neispravni duhovi nisu nikada ni tankoćutni niti geometrijski. Geometričari koji su samo geometričari, ispravna su duha, ali samo onda kad im se sve objasni definicijama i načelima. Inače su neispravni i nepodnošljivi, jer su ispravni samo kad su im se načela sasvim razjasnila.

A tankoćutni koji su samo tankoćutni, nemaju strpljenja da siđu do prvih načela spekulacije i mašte koja oni nisu nikada vidjeli u svijetu i posve su izvan uobičajenog[2].

2

[213]

Razne vrsti zdravog razuma: jedni[2] u jednom redu stvari, a ne u nekom drugom gdje zastranjuju.

Jedni, na primjer, dobro shvaćaju vodene pojave, gdje ima zdravog razbora.

Drugi stvaraju mnogo zaključaka iz onoga u čemu ima mnogo načela.

Jedni, na primjer, dobro shvaćaju vodene pojave, gdje ima malo načela, ali su njihove posljedice tako tanane da do njih dosiže samo krajnja oštrina.

I oni neće biti možda zato veliki geometričari jer geometrija obuhvaća veliki broj načela, i jer narav duha može biti takva da može proniknuti do dna mali broj načela, a ne može nikako proniknuti stvari gdje ima mnogo načela.

Dvije su dakle vrsti duha: jedan prodire živo i duboko u posljedice načela, i to je duh izravnosti; drugi shvaća veliki broj načela ne brkajući ih, i to je duh geometrije. Jedno je snaga i izravnost duha, drugo je širina duha. Jedan može biti

---

[1] Pascal razlikuje dvije vrsti duhova: »logičare«, koji su najsavršeniji tip geometričara, kojima mora biti sve jasno i za koje se sve izvodi po strogom redu; »intuitivce«, koji se prepuštaju vodstvu svog razbora, ukusa i srca. Cf. Méré, *Rasprava o užicima*, t. I str. 194, i izvadak iz pisma što ga je Méré uputio Pascalu, vjerojatno god. 1658.

[2] *Jedni*, treba podrazumjeti, *zdravog su razbora.*

bez drugoga, jer duh može biti jak i uzak, a može biti širok i slab[1].

3

[229]

Oni koji su navikli suditi po osjećaju, ne shvaćaju uopće stvari rasuđivanja jer hoće sve najprije proniknuti jednim pogledom i nisu navikli tražiti načela. A drugi, naprotiv, koji su navikli rasuđivati po načelima, uopće ne shvaćaju stvari osjećaja jer u njima traže načela i jer ne mogu vidjeti jednim pogledom[2].

4

[169]

Geometrija, tankoćutnost. — Prava se rječitost ruga rječitosti, pravo se ćudoređe ruga ćudoređu; to znači, ćudoređe suda ruga se ćudoređu duha — koje[3] je bez pravila.

Jer sudu pripada osjećaj, kao što znanost pripada duhu. Tankoćutnost je sastavni dio suda, a geometrija duha.

---

[1] Ovu misao treba oprezno lučiti od prethodne s kojom se htjelo nju poistovetiti. Ovdje je u pitanju geometrijski duh koji zahvaća veliki broj načela, dok je svojstvo tankoćutnog duha opseg i širina. Možda ove dvije misli nisu iz istog vremena. Možda je druga razdioba navrnuta na prvu podjelu: geometrijski duh postaje *ispravan* razbor i raznovrstan je: jedan strogo izvodi zaključke iz jednog jedinog načela, kako se to čini u fizici ili u algebri, a drugi je prije svega duh sinteze, koji gradi u prostoru veoma zamršene figure, ne brkajući im crte: ovom posljednjem Pascal pridržava naziv geometrijskog duha. Ističemo da je Pascal, usavršivši geometriju *nedjeljivih veličina*, koje načelo je bilo promatranje beskrajne sitnosti, s pravom suprotstavio složenosti geometrije relativnoj jednostranosti fizike njegova vremena.

[2] *Vidjeti jednim pogledom.* Ovaj izraz bi bio dovoljan da dokaže kako Pascal pod osjećajima ne shvaća zapravo neku iracionalnu moć, već prije ono što je Descartes nazivao intuicijom ili evidencijom, neposrednim pogledom koji zahvaća jedinstvo i cjelokupnost predmeta. Nejasnoća Pascalovih misli dolazi od njegova jezika. *Duh* i *razum* njemu općenito znače razum koji rasuđuje, napor koji je nužno nemoćan da sve dokaže do samih načela koja ipak jedino dopuštaju rasuđivanje i dokaz.

[3] *Koje* se vjerojatno odnosi na *ćudoređe duha*.

Rugati se filozofiji znači uistinu filozofirati[1].

5

[137]

Oni koji sude o nekom djelu bez pravila, po mišljenju drugih slični su na one koji (nemaju) sata u odnosu na druge[2]. Jedan veli: »Dva sata su.« A drugi kaže: »Nisu nego tri četvrt sata.« Pogledam na svoj sat i rečem jednom: »Vi se dosađujete.« A drugomu: »Vrijeme vam nije nimalo dugo«; jer zapravo je sat i pol, i rugam se onima što kažu da je meni vrijeme dugo, i da o njemu sudim maštom: oni ne znaju da sudim po svom satu[3].

6

[51]

Kako se kvari duh, tako se kvari i osjećaj.

---

[1] Montaigne. »Nekome su u stara vremena prigovorili da se bavi filozofijom, ali da do nje ništa ne drži. On im odgovori: ,To je uistinu filozofija'.« *(Apol.)* Opreka intuicije ili *suda* i dedukcije ili *duha* ovdje znači: sud postaje *osjećajem* koji je život i istina, dok je rasuđivanje izvještačeno i apstraktno. Ima u govorništvu nešto drugo osim Aristotelove retorike, u ćudoređu nešto drugo osim podjele i stoičkih paradoksa, u filozofiji nešto drugo osim skolastičkih silogizama ili kartezijskih teorema, a to nešto drugo je složena i duboka intuicija stvarnosti, *osjećaj, srce.* Méré je nešto slično izrazio u *Raspravi i razgovorima:* »Dvije su vrsti nauka, jedna koja traži samo umijeće i pravila, druga koja na to i ne misli, već je sebi postavila za svrhu da preko nagona i bez refleksije dosegne ono što se mora sviđati u svim pojedinim sadržajima. Ako se moram za jednu od njih opredijeliti, tad ću se opredijeliti za ovu posljednju. Jer po iskustvu ili po osjećaju znam što valja. Ali ne smije se ni druga zanemariti, samo ne zaboravimo da ono što uspijeva vrijedi više od pravila« (I, 64).

[2] U rukopisu stoji *koji imaju.* Ali tada se dva dijela rečenice ne slažu.

[3] Ovo je posebna Pascalova crta. »On je na lijevoj ruci uvijek nosio sat«, pa je mogao ustanoviti vrijeme a da to nitko ne primijeti. Ovdje sat simbolizira pravilo koje bi trebalo primijeniti na djela duha. Samo, Pascal na drugom mjestu priznaje da razum nije sposoban pružiti pravilo te vrsti, pa da treba pribjeći osjećaju. Uostalom sat mjeri tek idealno vrijeme do kojeg nam nije stalo. A stvarnost je trajanje, u dosadi dugo, a kratkotrajno u veselju.

Duh i osjećaj se razvijaju u razgovorima. Duh i osjećaj se kvare u razgovorima[1]. Tako ga dobri razgovori razvijaju, a zli kvare. Važno je dakle iznad svega znati birati da bismo ga razvijali a ne kvarili. Ovaj izbor ne možemo učiniti ako ga već nismo razvili a ne pokvarili. Tako se zatvara krug, i sretni su oni koji nađu izlaz.

7

[213]

Što više duha imamo, više shvaćamo da ima osebujnih ljudi. Obični ljudi ne vide razlike među ljudima[2].

8

[273]

Ima mnogo ljudi što slušaju propovijed na isti način kao što slušaju večernju.

9

[401]

Želiš li nekoga uspješno ukrotiti i pokazati mu da se vara, treba da zapaziš s koje strane on promatra stvar jer je ona s te strane redovito istinita. Treba da mu priznaš tu istinitost, ali mu otkrij onu stranu s koje je stvar lažna. Ovo ga zadovoljava jer vidi da se nije prevario, već da je samo propustio pogledati sa svih strana. Ne vrijeđa nas, naime, što nismo sve vidjeli; ali ne volimo kada smo se prevarili. To je možda zato

---

[1] Montaigne je napisao: »Kao što se naš duh jača saobraćajući sa snažnim i ispravnim duhovima, tako je teško iskazati koliko se on gubi i slabi u stalnom saobraćanju s niskim i bolesnim duhovima: nema zaraze koja se tako širi kao ova.« (III, 8). Već od XVI vj. razgovori su u francuskom društvu imali sve značajniju ulogu. Pascal je osjetio njihov čar u Méréovu društvu, kao i u salonu gospođe De Sablé.

[2] Pascal je već bio napisao u *Raspravi o strastima ljubavi:* »Što više duha imamo, to više nalazimo izvorne ljepote.« Pascal je, kako se vidi, proširio misao: bio je bez dvojbe za njega čas iznenađenja i veselja kad bi za trenutak napustio svoje znanstvene radove ili religiozna razmatranja da bi razabirao u svijetu gotovo beskrajnu raznolikost lica i značajeva, tj. korjenitu *izvornost* svakog pojedinca... »Svjetina nije razlikovala samotnike Port-Royala, jer su bili jednaki po životu i po vjerovanju. Ali psihološko promatranje otkriva kod svakoga moralnu fizionomiju koja mu pripada i stvara od svakoga nezaboravan tip«, pisao je poslije Sainte-Beuve u djelu »Port-Royal«.

što čovjek ne može sve vidjeti po prirodi, i što se prirodno ne može prevariti sa strane koju promatra; tako su i opažanja osjetila uvijek istinita[1].

10

[201]

Redovito nas bolje uvjeravaju razlozi što smo ih sami pronašli, negoli oni razlozi što su nam došli od drugih[2].

11

Prijepis [396]

Sve su velike zabave pogibeljne za kršćanski život. Ali od svih što ih je svijet izmislio najviše se treba bojati kazališta[3].

---

[1] Istina osjetilnih podataka je očevidna: kad osjetilni podaci ne bi bili tačni, čime bismo ih provjerili? Osjetila nas mogu navesti u zabludu, ali to je zato što po njima sudimo ne samo ono što vidimo, već i ono što smo navikli vezivati uz ono što vidimo. Stoga u samoj našoj zabludi nalazimo istinitu osnovu i dio opsjene. Prema tome, moguće je da ujedno zadovoljimo samoljublje ako utvrdimo da smo nešto dobro vidjeli i da, s druge strane, ispravimo svoju zabludu ukoliko skrenemo pažnju na one zablude koje nismo uvidjeli.

[2] U prvom slučaju, duh zaista polazi od razlogâ prema zaključku koji se iz njih izvodi, stoga ne može a da ne pristane uz ovaj zaključak. U drugom slučaju, naprotiv, teza se uzima odvojeno od dokaza koji dolaze naknadno i ostaju mu izvanjski. Uvjerenje se stječe obratno i na loš način.

[3] Nicole piše god. 1665.: »Romanopisac i dramatičar su javni trovači. Ne truju oni tijela već duhove vjernika, te ih moramo smatrati odgovornim za mnoštvo duhovnih umorstava koja su svojim opasnim spisima stvarno počinili ili mogli počiniti. Što više pokušavaju zavjesom poštenja prekriti zločinačke strasti koje opisuju, to opasnijima ih čine, prikladnima da zaskoče i pokvare priproste i nedužne duhove.« Ova je misao iz *Vizionara,* a bila je upravljena protiv Maretza de Saint-Sorlina i dala povoda oholom Corneilleovu odgovoru Nicoleu u predgovoru *Atile,* te izazvala i Racineovo *Pismo autoru imaginarnih hereza* gdje je ovaj bivši učenik Port-Royala morao više puta podsjetiti svoje učitelje na pisca *Pisma provincijalcu.* Poslije je Bossuet osudio kazalište u *Pismu Ocu Caffarou* i u svojim rječitim *Maksimama i razmišljanjima* o komediji... Ova se misao nalazi samo u Pascalovim prijepisima, a objelodanjena je god. 1678. u *Maksimama* markize de Sablé.

Ovo je prikazivanje strasti tako prirodno i tako istančano da nam lako probudi i rodi strasti u srcu, a nadasve ljubavnu, poglavito onda kada je prikazuju vrlo čistom i čestitom. Jer što nedužnijom se čini ljubav nedužnim dušama, to lakše ih i gane. Njezina silina prija našem samoljublju te se začas rodi želja za istim učincima što ih vidimo tako izvrsno prikazane. A istodobno se stvara savjest temeljena na čestitosti osjećaja što ih tu vidimo, koji opet oslobađaju bojazni čiste duše. A ove duše sebi zamišljaju da se ne oskvrnjuje čistoća ako ljube ljubavlju koja im se pričinja tako razboritom.

Tako idemo iz kazališta srca ispunjena svim ljepotama i svim nježnostima ljubavi, a duša i duh su toliko uvjereni u svoju nedužnost da je sve pripremljeno da primimo njezine prve utiske ili, tačnije, da tražimo priliku da ih razbudimo u nečijem srcu kako bismo doživjeli iste užitke i iste žrtve što smo ih vidjeli izvrsno prikazane u kazališnom komadu.

12

[123]

Scaramouche misli samo na jedno.

Doktor govori četvrt sata nakon što je sve rekao, toliko ga mori želja da još govori[1].

13

[441]

Rado gledam zabludu, Kleobulininu strast, jer je ona nije svjesna. Ne bi nam se sviđala da se nije varala[2].

[1] Pascal je ovdje zabilježio što je ostavilo na njega najveći utisak na jednoj predstavi talijanske komedije u kojoj su Scaramouche i *doktor* dva tradicionalna lica.

[2] Kleobulina, kneginja a potom kraljica Korinta, pojavljuje se, kako kaže E. Havet, na mnogo mjesta u *Artamenu ili Velikom Cyru* i u djelu gospođice de Scudéri, u drugoj knjizi sedmog dijela može se naći povijest njezine strasti. Zaljubljena je u svog podanika Marinta koji inače nije porijeklom iz Korinta. Ali »ona ga je ljubila i ne misleći da ga ljubi, i tako je dugo ostala u ovoj zabludi da joj više nije bilo moguće izbaviti se iz nje kad je postala svjesna toga«. Ističemo da je Kleobulina trebala da bude portret švedske kraljice Kristine, pa bi se moglo pomisliti da je ova pojedinost privukla Pascalovu pažnju na njezinu ličnost.

14

[420]

Kad se u govoru opisuje neka strast ili neki čin, nalazimo u sebi istinitost onoga što slušamo a da nismo ni znali da se krije u njemu. Zato smo ponukani ljubiti onoga koji nam je pomogao da to osjeti. Jer on nije prikazao svoje, nego naše dobro. I tako nam dobročinstvo omili, pored toga što ovo mi saono zajedništvo neminovno priklanja naše srce da ga ljubimo.

15

[130]

Govorništvo koje uvjerava milom, a ne vlašću. Tiranski, a ne kraljevski[1].

16

Dodatak fragmentu 15.

Rječitost je umjetnost da se stvari kažu na način:

1. da nas koji govorimo mogu slušati bez muke i s užitkom;
2. da za stvar osjete zanimanje, pa ih samoljublje skloni da dragovoljnije razmisle o tome.

Ono se dakle sastoji u saobraćanju što ga kušamo uspostaviti između duha i srca svojih slušatelja, s jedne strane, i između misli i izraza s kojima se služimo, s druge. Ovo pretpostavlja da smo duboko proučili ljudsko srce jer samo na taj način možemo upoznati sve njegove pobude, a zatim tačne razmjere govora što ga kanimo složiti. Postavimo se na mjesto svojih slušalaca, i iskušajmo na vlastitom srcu zamah svoga govora, da tako vidimo da li jedno drugome odgovara, i da li će slušalac biti kao prisiljen da se preda. Treba se ograničiti, što je više moguće, na jednostavnu prirodnost; ne uvećavati što je maleno, niti umanjivati što je veliko[2].

Nije dovoljno da nešto bude lijepo, ono treba da odgovara predmetu; da ništa ne bude suviše, niti da išta nedostaje.

[1] *Cf.* Fragmente 310 i 311. Kralj je zakonit vladar, tiranska se vlast očituje zloupotrebom sile izvan vlastitog reda. Moć uvjeravanja pripada zakonito i pravosmisleno znanosti koja dokazuje. Rječitost koja nas zabavlja, a oslobađa se dužnosti da nas uvjeri, iskorištava pokvarenost naše volje. (*Cf. Opuscules, L'Art de persuader*, str. 185 itd.).

[2] Kratku povijest ovog fragmenta što je iznesena u bilješci ispuštamo (Op. prev.).

17

[439]

Rijeke su putovi što idu i nose nas kamo hoćemo ići[1].

18

[443]

Kad ne znamo istinu o nečemu, dobro je da postoji kakva zajednička zabluda koja učvršćuje ljudski duh, kao na primjer mjesec kojemu pridaju mijenu godišnjih doba, razvitku bolesti itd. Poglavita je čovjekova bolest nemirna znatiželja prema onome što ne može proniknuti; i nije toliko zlo da bude u zabludi, koliko u ovoj beskorisnoj znatiželji.

[444]

Način na koji su pisali Epiktet, Montaigne i Salomon de Tultie[2] najviše je uobičajen jer najbolje djeluje na čitaoca, duže ostaje u sjećanju, i najviše potiče da ga se navodi jer je pun misli iz svakidašnjeg života. Kada se govori o općoj zabludi među ljudima da je mjesec svemu uzrok, ne propusti se kazati da Salomon de Tultie kaže, kad o nekoj stvari ne znamo istinu, kako je dobro da zabluda bude zajednička itd., jer to je misao s druge strane.

19

[Izdanje 1678, gl. XXI]

Posljednje što nađemo stvarajući neko djelo jest da znamo što treba stvoriti prvo.

---

[1] Je li ova misao u Pascala osamljena opaska bez značenja? Ne bi li se mogla uzeti kao usporedba za shvaćanje rječitosti? Govor je za Pascala zaista kao put koji ide i nosi duh k zaključcima što ih kanimo izvesti.

[2] *Salomon de Tultie*, anagram Louisa de Montaltea i Amosa Dettonvillea, jest sam Pascal. Ali to ne znači da je Pascal napisao ovaj hvalospjev Salomonu de Tultieu. Fragment 18. je iz ruke gospođe Perier. I kako je pokazao Bédier u memoaru iz *Mélanges Lanson* (1922) pod naslovom *Pascal i Salomon de Tultie*, možemo pretpostaviti da posljednja opaska u fragmentu pripada gospođi Perier, a redigirana je nedvojbeno za nacrt predgovora što ga je bila namijenila *Mislima*.

20.

[433]

Red. — Zašto bih radije podijelio svoj moral u četiri dijela negoli u šest? Zašto bih svrstao krepost radije u četiri, u dva, u jedan? Zašto u *abstine et sustine*[1] radije nego u »slijedi prirodu«[2], ili u »obavljaj svoje osobne poslove ne čineći nepravdu«, kao Platon[3], ili što drugo? — Ali, kazat ćete, tu je sve sažeto u jednoj riječi. — Da, ali to je nekorisno ako nije protumačeno. A kad smo protumačili, kad smo otvorili ovo načelo koje sadrži sva ostala, ona iz njega izlaze u prvotnoj zbrci koju ste htjeli izbjeći. Tako, kad su sva načela zatvorena u jednomu, u njemu su sakrivena i nekorisna, kao u kovčegu, pa se pojavljuju samo u svojoj prirodnoj zbrci. Priroda ih je sve ustanovila, ali ih nije jedno u drugo zatvorila.

21

[427]

Priroda je postavila sve svoje istine svaku za sebe. A naše ih umijeće zatvara jednu u drugu. Ali to nije prirodno: svaka ima svoje mjesto.

22

[431]

Nek se kaže da nisam ništa novo rekao: nov je raspored sadržaja. Tako je u loptanju, ista je lopta kojom igraju obadvije strane, ali jedan je bolje baca.

Ne bih volio ni da mi reknu kako sam se služio starim riječima. Kao što iste misli u drukčijem rasporedu ne mijenjaju dojam govora, jednako tako iste riječi u drukčijem rasporedu stvaraju druge misli.

---

[1] *Uzdrži se i podnosi* je stoičko načelo koje izražava tek negativnu stranu ćudoredne nauke.

[2] *Slijedi prirodu* je zajedničko načelo epikurejaca i stoika, ali su ga oprečno shvaćali, jer je za jedne priroda bila agregat atoma bez trajne veze i bez čvrstoće, a za druge sila kohezije što je prožimala tvar.

[3] Podsjeća na Montaignea: ... Platon smatra najsretnijim zanimanjem »vršiti svoje lične poslove bez nepravde«. (III, 9) Izraz je uzet iz *Pisma* što se pridaju Platonu.

23

[225]

Različito poredane riječi daju drugi smisao[1], a različito poredani smislovi daju druge utiske[2].

24

[429]

Govor. — Ne valja skretati duh, osim radi odmora. Ali nek se odmara u pogodno vrijeme, a ne bilo kada. Tko nas odmara izvan pogodnog vremena, taj nas umara. A tko nas umara izvan pogodnog vremena, taj nas odmara, jer onda sve napuštamo. Zloća požude uživa u tome da čini sve obratno od onog što kani od nas postići, i ne pruža nam zadovoljstva, a ono je novac za koji dajemo sve.

25

[402]

Rječitost. — Treba da u njoj bude ugodnog i stvarnog. Ali to ugodno mora biti uzeto iz istinitog.

26

[142]

Rječitost je slikanje misli. Zato oni koji, pošto su naslikali, još nadodavaju, prave sliku umjesto portreta[3].

---

[1] Posve je različito značenje: *un homme grand* (čovjek visok) i *un grand homme* (glasovit čovjek).

[2] Uzmimo na primjer u francuskom jeziku riječ *original*. Ako je različito postavimo u vezi s jednim piscem, tad mu to može biti ili pohvala ili ukor: *Cet auteur est essentiellement original* (taj pisac je neobično izvoran), ili *il n'est après tout q'un original* (on je tek neki čudak).

[3] Ovdje slika označuje prizor komponiran zbog vanjskog utiska, djelo vještine i mašte, nasuprot portretu koji treba da izrazi nutarnju narav modela.

Slične poredbe nalazimo i u Mééa, ali u posve drugom smislu.

27

[127]

Miscellanea

Govor. — Oni koji prave antiteze nanoseći silu riječima nalik su onima koji prave slijepe prozore radi simetrije: njihovo pravilo nije da pravilno govore, već da prave ispravne figure[1].

28

[125]

Simetrija je u onome što se vidi na prvi pogled i temelji se na tome što nema razloga da se radi drukčije, temelji se također na čovječjem liku, pa zato tražimo simetriju u širini, a ne u visini ni u dubini[2].

29

[427]

Kad naiđemo na naravan stil, zadivljeni smo i očarani jer smo očekivali pisca, a našli smo čovjeka. Naprotiv, neki ljudi dobra ukusa kad naiđu na knjigu u kojoj misle da nalaze čovjeka, vrlo su iznenađeni što u njoj vide pisca: *plus poetice quam humane locutus es*[3]. Prirodu zaista poštuju oni koji joj daju do znanja da ona može govoriti o svemu, pa čak o teologiji[4].

---

[1] Pascal ovdje ima na pameti O. Noëla i antitezu što je bila u naslovu njegova spisa *Le Plein du Vide* (Punoća praznine) uperena protiv Pascala. U pismu Noëlu Pascal je opširno ispitao antitezu, pa je i osudio po vlastitim pravilima antiteze. U pismu što ga je Pascal uputio Pailleuru, ističe »da su ove antiteze tako vješto stavljene u opreku da se mnogo više trudio da ih međusobno suprotstavi, nego da ih dovede u sklad s razumom i istinom«.

[2] Zanimljiv pokušaj psihološkog tumačenja. Mi tražimo simetriju za oko i za naše vidno obzorje, i osobito je rado tražimo u širini jer su u tom smjeru i ljudi simetrični.

[3] »Govorio si više kao pjesnik nego kao čovjek« (Petronije, 90). Cf. Méré, *Rasprava o konverzaciji:* »Rekoh nekom vrlo učenom čovjeku da govori kao pisac. Što, odgovori mi on, zar to nisam! — jest, ali previše, odgovorio sam smijući se, i bolje bi bilo da govorite kao čestit čovjek.«

[4] On je samo primijenio teoriju što ju je razvio Balzac u *Kršćanskom Sokratu,* i koja je na njega snažno djelovala.

30

[12]

Onima koji nemaju srca uho je jedini savjetnik[1].

Pravilo je čestitost[2].

Ljepota izostavljanja, ljepota suda.

31

[439]

Sve lažne ljepote što ih kod Cicerona kudimo imaju obožavateljâ, i to mnoštvo njih[3].

32

[129]

Postoji stanovit uzor ugode i ljepote koji se sastoji u odnosu između naše naravi, slabe ili jake, takve kakva jest, i stvari koja nam se dopada.

Sve što je stvoreno po tom uzoru nama se sviđa: kuća, pjesma, govor, stih, proza, ptica, rijeka, stablo, soba, odijelo itd. Sve što nije po tom uzoru, ne sviđa se ljudima dobra ukusa[4].

I kako postoji savršen odnos između pjesme i kuće koje su stvorene po dobru uzoru, jer jedna i druga nalikuju ovom jedinom uzoru, iako svaka na svoj način, isto tako postoji savršen odnos između stvari koje su stvorene prema lošu uzoru. To ne znači da je samo jedan loš uzor, jer njih ima bezbroj. Ali svaki loš sonet, na primjer, bio on složen po ne znam kako slabu uzoru, savršeno je nalik ženi koja se oblači po tom uzoru.

Ništa nam tako ne dočarava smiješnost neuspjela soneta, nego kad razmotrimo prirodu i uzor, pa onda zamislimo ženu ili kuću koja je po tom uzoru[1].

---

[1] Pascal je najprije napisao u vezi s *Pismima provincijalcu*, a onda je sve precrtao. I tako je ostala samo ta rečenica.

[2] I to je u vezi s *Pismom provincijalcu:* »Poslije svoje osme godine držao sam da sam dovoljno odgovarao.« To je precrtano.

[3] »Kudimo«, tu misli na Montaignea i na Méréa. Pascal nije podnosio pretjeranost u govorništvu i nisu mu prijali lažni ukrasi govorništva. Smetalo mu je i to što se Ciceron izražava kao pisac i što veličanstvene riječi upotrebljava za sitnice.

[4] Collet je uputio na ovo mjesto iz Méréovih *Razgovora s maršalom Clerambaultom:* »Bilo bi dobro da postoji neki dobar ukus, jer ako hoću da se izrazim, moram se poslužiti riječju kojom se mnogi na zlo služe.« Méré opet izjednačuje *dobar ukus* s onim što Pascal naziva osjećajem: »Dobar se ukus uvijek temelji na čvrstim razlozima, ali veoma često bez rasuđivanja.« (T. L, str. 85).

33

[129]

Pjesnička ljepota. — Kako govorimo o pjesničkoj ljepoti, tako bismo morali govoriti o geometrijskoj ljepoti i medicinskoj ljepoti. Ali to ne činimo, i to zato što znamo da se predmet geometrije sastoji u dokazima, i da se predmet liječništva sastoji u liječenju. Ali ne znamo u čemu se sastoji ugoda koja je predmet pjesništva. Ne znamo što je taj prirodni uzor koji moramo oponašati, i zato što to nismo spoznali, izmislili smo čudnovate izraze: »Zlatni vijek, čudo naših dana, kobnost« itd.

I taj način govora nazivamo pjesničkom ljepotom[2].

Ali, tko zamisli ženu po tom uzoru, koji se sastoji u tom da iskazuješ sitnice veličanstvenim riječima, vidjet će krasnu djevojku s mnogo ogledala i lanaca, pa će joj se nasmijati jer mnogo bolje znamo u čemu je čar žene negoli pjesme. Ali, tko se u to ne razumije divit će se njezinoj opremi, a u mnogim bi je selima smatrali kraljicom. I radi toga nazivamo sonete koji su ispjevani po tom uzoru seoskim kraljicama[3].

---

[1] »Kad se žene hoće pojaviti u otmjenom društvu, poznato vam je kako se dotjeravaju više da bi se dopale negoli da bi zablijesnule... Kad sam već pri tom, čini mi se da rječitost koja dobro misli a slabo se izražava nalikuje ženi koja je lijepa ali slabo dotjerana...« (Méré, *Razgovori*, str. 188).

[2] Prema Havetovu mišljenju Pascal ovdje cilja na Malherbea i na njegovu školu.

[3] Balzac je govoreći o parafrazama već rekao prevodiocima apostola: »Ne mislite da im pravite veselje pružajući im tako slobodno svoje epitete i metafore, jer njima toga ne treba... Ovi im ukrasi nisu na čast, ova im naklonost nije mila. Mislite da ćete ih ukrasiti..., a sakrivate ih kao seoske nevjeste pod svojim nakitima i draguljima.«

34

[129]

Neće te svijet prepoznati kao pjesnika ako nisi sebi dao naziv pjesnika, matematičara, itd. Ali svestrani ljudi neće znaka, i ne razlikuju zvanje pjesnika od zvanja vezilje.

Svestrani se ljudi ne zovu ni pjesnicima, ni geometričarima itd. Ali su oni sve ovo, i suci svima ovima. Ne možeš pogodi-tko su: govorit će o onom o čemu se govorilo kad su ušli. Nećete na njima vidjeti više ovu negoli onu osobinu, osim ako je moraju upotrijebiti. Ali tada ćete je zapamtiti, jer je jednako značajno za njih da se ne kaže kako oni govore kad nije riječ o govoru, kao i da se kaže kako dobro govore kad je o tome riječ.

Stoga je lažna pohvala nekom čovjeku kad o njemu govorimo da je vrstan pjesnik videći ga gdje ulazi. A loš je znak ako se ne obratimo čovjeku kad treba da prosudimo nekoliko stihova[1].

35

[440]

Ne bi se smjelo govoriti ni: »On je matematičar.« Niti: »On je propovjednik«, »on je rječit«. Nego: »On je čestit čovjek«[2]. Meni je po volji samo ovo univerzalno svojstvo. Kad vidimo nekog čovjeka pa se sjetimo njegove knjige, to je loš znak. Ja bih htio da se ne opaža nikakva osobina dok je ne sretnemo i nađemo priliku da je upotrijebimo. (*Ne quid nimis*)[3], kako ga jedna osobina ne bi ponijela i preobrazila[4]. Nemojte misliti da on dobro govori, osim kad se radi o tome da dobro govori; ali tada mislite na to.

---

[1] Colet je s pravom usporedio ove misli s nekim mjestima kod Méréa: T. I, str. 190; t. II, str. 80. To se nalazi već donekle i u Montaigneu, posebno u poglavlju: *O odgoju djece* (I, 25, str. 271). I drugdje: I, 54, t. II, str. 274.

[2] Biti »čestit čovjek« u to doba, značilo je biti široko obrazovan i vješt u društvenom ophođenju (op. prev.).

[3] *Ništa previše* je čuvena izreka grčkih mudraca, a to je bilo najveće načelo ćudoređa i čestitosti u ono doba.

[4] Tj. čovjeka bi se *nazivalo* ne po onome što ga sačinjava i što se izražava u cjelini njegovih svojstava, već po onom njegovu svojstvu koje bi poništilo ostale njegove darove.

36

[11]

Čovjek je pun potreba; zato ljubi samo one koji mu mogu sve njih ispuniti. »To je vrstan matematičar«, kažu neki. — Ali ja nemam posla s matematikom, jer taj bi me smatrao matematskom postavkom. — »To je vrstan ratnik.« — Taj će me smatrati opsjedanom tvrđavom. Potreban je, dakle, čestit čovjek koji će se općenito prilagoditi svim mojim zahtjevima.

37

[49]

[Ne možemo biti univerzalni i ne možemo znati sve o svemu, ali moramo znati ponešto o svemu. Mnogo je bolje znati ponešto o svemu, negoli znati sve o nečemu. Ovakva je univerzalnost najbolja.

Ako možemo oboje imati, to bolje, ali ako moramo birati, treba da odaberemo ono prvo. I svijet to osjeća i tako postupa, jer je on često dobar sudac[1].]

38

[12]

Pjesnik, a ne čestit čovjek[2].

39

[273]

Kad bi grom udarao u niska mjesta itd., pjesnici i oni koji znaju suditi samo o pojavama ovakve naravi, ostali bi bez dokaza.

---

[1] Tu je misao o sudu »svijeta« izrazio Klitandar u *Učenim ženama:* »Priznajem da žena sve pronikne.« Klitandar samo naivno vidi minimum spoznaje, Pascal kao učenjak gleda *maksimum* znanja koji čovjek može dosegnuti.

[2] »Nek stihovi ne budu tvoje vječito zanimanje. Poštuj svoje prijatelje, budi vjeran. Premalo je da budeš mio i dražestan u knjizi, treba još k tome da znaš razgovarati i živjeti.« (Boileau, *Art poétique,* IV, 121 i sl.).

40

[134]

Kada bismo htjeli dokazati primjere koje uzimamo da bismo dokazali druge stvari, trebalo bi da uzmemo druge stvari kao primjere za to. Uvijek naime držimo da je teškoća u onome što kanimo dokazati, zato tražimo jasnije primjere da nam podupru dokazivanje.

Dokazujemo li nešto općenito, moramo za to dati pravilo kao da ga primjenjujemo na poseban slučaj. Kanimo li dokazati nešto pojedinačno, tada moramo početi s općenitim pravilom. Ono što kanimo dokazati uvijek je nejasno, ali nam je jasno ono što upotrebljavamo da bismo tu stvar dokazali. Kad naime kanimo nešto dokazati, ponajprije zamislimo da je to nejasno, a ono, naprotiv, čime dokazujemo, da je jasno. I na taj način lako shvaćamo.

41

[163]

Marcijalovi epigrami. — Čovjek ljubi opačinu. Ne govorim protiv ćoravih ili nesretnih, već protiv sretnih i oholih. Inače se varamo. Jer požuda i čovječnost izvor su svih naših poriva[1].

Treba se sviđati onima koji su ljudskih i nježnih osjećaja.

Epigram o dvojici ćoravih ne vrijedi ništa jer ih ne tješi, i jer je samo zgodna dosjetka piščeva. A ništa ne vrijedi ono što je samo za pisca. *Ambitiosa recidet ornamenta*[2].

---

[1] Tourneur je uputio da ovu rečenicu treba čitati na slijedeći način: Pascal, čini se, hoće pokazati da se požuda i čovječanstvo moraju ujediniti. Požuda vodi u zloću, a čovječnost ograničava njezin doseg samo na sretnike i na ohole.

[2] »Ukinut će slavohlepne ukrase.« (Horacije, *Pismo Pizonu*, redak 447). Aluziju na epigram o dvojici ćoravih razjasnio je E. Havet: »Čini mi se da se Pascal nadahnuo na latinskoj Antologiji što ju je izdao Port-Royal god. 1659. pod naslovom *Epigrammatum delectus*. Ovoj zbirci je prethodila latinska dizertacija (od Nicolea) u kojoj jedan paragraf ima naslov: *De Epigrammatis malignis*. Tu se osuđuje pakost koja se obara na tjelesne nedostatke, kao i sve ono što je prije nesreća negoli nedostatak. Ova se pakost predbacuje Marcijalu i navode se neki primjeri njegovih epigrama, posebno oni protiv ćoravih. Ali nisam mogao naći u Marcijala epigram gdje bi bila u pitanju dva ćorava ...«

42

[441]

Sviđa nam se kralju reći *kneže*, jer to umanjuje njegov položaj[1].

43

[Izd. Bossut, dodatak 2]

Neki pisci govoreći o svojim djelima kažu: »Moja knjiga, moje tumačenje, moja povijest itd.« Oni nalikuju građanima koji imaju svoju kuću pa im je »moja kuća« svagda na usnama. Bolje bi im bilo da kažu: »Naša knjiga, naše tumačenje, naša povijest itd.«, jer u tome redovito ima više tuđeg dobra negoli njihova[2].

44

[423]

Hoćeš li da se o tebi dobro misli? Sam o tome ne govori[3].

45

[110]

Jezici su šifre gdje slova nisu zamijenjena slovima, nego riječi riječima tako da je nepoznat jezik postao odgonetljiv[4].

46

[423]

Sladak govor, slab značaj[5].

---

[1] Ovu eliptičnu rečenicu treba ovako shvatiti: podaniku se sviđa dati kralju ime kneza, jer ono umanjuje visost kralja. Čovječja pakost ima računa u govoru koji smanjuje distancu.

[2] Prema uputama Tourneura, ove retke je izvukao Bossut iz *Pabiraka iz povijesti i književnosti koje je sabrao Vigneul Marville* (Ed. de Rotterdam, 1701, t. II, str. 200).

[3] Cf. Montaigne: »Uvijek ćeš propasti ako govoriš o sebi: vlastiti hvalospjev te obara, a vlastita osuda te diže.«

[4] Čini se da je ovaj fragment sjećanje na odgoj što ga je Pascal primao od svog oca. Priča se da je Leibniz naučio latinski odgonetavajući smisao rečenica što su se nalazile po bakrorezima ilustriranog izdanja Tita Livija.

[5] Sličnu izreku nalazimo u latinskoj zbirci *Publius Syrus:* »Zao jezik, zao duh.« La Bruyère veli u *Karakterima:* »Slatkorječiv je čovjek zla značaja.« *(Ch. de la Cour)*

47.

[145]

Neki dobro govore a slabo pišu. Jer zagrijava ih mjesto i slušateljstvo, pa im izvlači iz duha više no što sami mogu u sebi naći bez ove zagrijanosti[1].

48.

[109]

Kad u govoru naiđete na riječi što se ponavljaju i pokušavajući ih ispraviti vidite da toliko pristaju, da bi bez njih pokvarili govor, morate ih ostaviti; to je dokaz. Inače bi to bila slijepa zavist koja ne vidi da ovo ponavljanje nije greška na tom mjestu. Nema naime općeg pravila.

49.

[213]

Prekriti i prerušiti narav. Nema više kralja, ni pape, ni biskupa — nego *uzvišeni vladar itd.* Nema Pariza — već *prijestolnica kraljevstva.* Ponekad Pariz treba zvati Parizom, a ponekad prijestolnicom kraljevstva[2].

---

[1] »Kako to«, nastavi maršal, »da neki vele kako ljudi znaju dobro govoriti a ne znaju pisati?« — Méré odgovori: »Često se vidi da neki zaista dobro govore, ali zapravo je njihov govor tek prividno dobar, jer nas opsjeni njihov izgled i iznenadi boja njihova glasa.« (Convers. de Chev. t. Méré et du maréchal de Clémbault. Méré, *Djela,* t. 1. str. 260)

[2] Najbolji tumač ovih misli nalazi se u Mitonovu pismu upućenu Méréu koji ga je stavio u svoju *Prepisku:* »Proučio sam nekog pisca koji hvali Karla V što se u velikoj bici, gdje je trebalo pokoriti Nijemce, unatoč bolovima od kostobolje koja ga je tih dana strahovito mučila, dao privezati na svom konju, pa nije ostavio bitku dok je nije dobio. I pisac, misleći da će uzdići ovaj čin, zove uvijek Karla V Velikim carem. Ali ja držim da bi bilo mnogo bolje da ga zove samo Karlom. Jer veliki car to skriva pod ovim imenom i tako zabavlja maštu, dok Kario to pokazuje otvoreno. Štoviše, kad govorimo da Karlo prezire bol i smrt iz ambicije, izriču se o njemu veće stvari nego kad kažemo Veliki car. Jer mnogo je veće za Karla, koji je samo čovjek, da prezire smrt i bol, nego je to za velikog cara koji radi zvanja i radi slave mora sve to prezirati. U vezi s time pada mi na um, ako je isti pisac htio o njemu govoriti kao o samotniku sv. Justa pošto je ostavio svoje kraljevstvo i carstvo pa se šetao kao i svaki drugi s redovnicima samostana, tada bi ga morao nazvati velikim carem.«

50

[225]

Smisao se mijenja prema riječima koje ga izražavaju. Smisao dobiva dostojanstvo od riječi, namjesto da im ga daje. Naći tome primjere[1]...

51

[415]

Pironovac, za svojeglavog[2].

52

[415]

Nitko ne naziva nekoga kartezijancem[3] do onaj koji to sam jest. Nitko ne kaže cjepidlaka, nego tko je cjepidlaka. Niti provincijalac, nego tko je provincijalac, i ja bih se okladio[4] da je tiskar to metnuo u naslov *Pisama provincijalcu*[5].

53

[125]

Prevrnuta ili *preokrenuta* kočija, već prema nakani.

---

[1] U pameti vam je neka misao, neki smisao. Imate dvije riječi da izrazite isti smisao npr. dvije riječi za isto zvanje: *magistrat, robin* (sudac). Upotrijebili vi jednu ili drugu riječ, vaša misao već nije posve ista.

[2] Filozof Piron bijaše skeptik (Prev.)

[3] Mislimo da se riječ u rukopisu može prije pročitati kao *cartésien* (kartezijanac) negoli *courtisan* (udvorica), iako bi i to bio zadovoljavajući smisao. Prvo je vjerojatnije.

[4] Pascal je isprva bio napisao *držim* pa je ispravio vjerojatno zato da ne dade u javnost tajnu *Pisama provincijalcu.*

[5] »Ova su pisma«, piše Nicole, »bila nazvana *Pismima provincijalcu* stoga što je pisac, ne davši im nikakva imena, uputio prva pisma nekom svom prijatelju na selu, pa ih je tiskar objavio pod naslovom: ‚Pisma jednom provincijalcu što mu ih je uputio jedan od njegovih prijatelja povodom raspri na Sorboni'.«

Razliti ili *lijevati*, već prema nakani[1]. (Obrana Le Maistrea u vezi s prisilnim franjevcem[2].

54

[145]

Miscellanea. Način kako se može govoriti[3]: »Htio sam se prihvatiti toga.«

55

[344]

Otvaračka sila ključa, *privlačna* sila kuke.

56

[130]

Odgonetnuti: »Koliko učestvujem u vašoj nevolji.« Kardinal nije volio da ga odgonetnu[4].

»Duh mi je uznemiren.« Bolje je: »Ja sam uznemiren.«

57

[134]

Ovakva me pristojnost ozlovoljila: »Zaista sam vam zadao muke.« »Bojim se da vam ne dosađujem.« »Bojim se da to nije predugo.«

Ili nekog ponesemo, ili ga ozlojedimo[5].

---

[1] *Prema nakani:* kočija je prevrnuta ako je u pitanju prava nesreća. Ili je *preokrenuta* ako smo je mi preokrenuli. To vrijedi i za razliti i lijevati.

[2] Antoine Le Maistre je stekao velik glas u odvjetničkoj službi kao govornik. God. 1657. izašla je zbirka njegovih *Plaidoyers et Harangues* (obrana i huškanja).

[3] Htio bi istaknuti kako volji nije uspjelo ono što spada u njezino područje, to da se nečeg prihvati, a taj kontrast ističe slabost volje.

[4] La Rochefoucauld: »Rado drugoga gonetamo, ali ne volimo da nas odgonetnu« (1. itd. *Maksime,* br. 300).

[5] *Ponesemo* tj. da razmisli o muci koju smo nekome uistinu zadali. *Ozlojeđeno,* kad zahvaljivanje nije u razmjeru s iskazom usluga.

58

[251]

Nespretni ste: »Oprostite mi, molim vas.« Bez te isprike ne bih bio ni primijetio uvredu. »Oprostite mi na izrazu.« Ništa nije gore od ove njihove isprike.

59

[441]

»Ugasiti baklju pobune«, odviše raskošno.

»Nemir njegova genija«, dvije suvišne smione riječi[1].

---

[1] Zanimljivo je istaknuti da se Racine nije ustručavao spojiti ove dvije smjele riječi: »Moj zapanjeni genij division dršće pred njezinim«, govori Neron o Agripini. To bi značilo da u pravilima stila nema ništa apsolutnog.

ODJELJAK II

(BIJEDA ČOVJEKOVA BEZ BOGA)

60

[25]

Prvi dio: Bijeda čovjekova bez Boga.
Drugi dio: Sreća čovjekova s Bogom.
Ili:
Prvi dio: Narav je pokvarena. Samom naravi.
Drugi dio: Postoji Iskupitelj. Sv. pismom.

61

[Prijepis 376]

Red. — U raspravi bih uzeo ovakav raspored: da bi se pokazala ispraznost svih načina života, pokazati ispraznost običnog života, a zatim ispraznost života pironovskih i stoičkih filozofa. Ali se taj raspored ne bi mogao sačuvati. Znam pomalo što je on, i kako malo ljudi ga shvaća. Ni jedna ga ljudska znanost ne može sačuvati. Sv. Toma ga nije sačuvao. Matematika ga čuva, ali ona je nekorisna uprkos svojoj dubini[1].

---

[1] Sv. Toma, dominikanac, rođen je u Akvinu god. 1225. a umro 1274. Pascal ga navodi kao najistaknutijeg predstavnika skolastičke filozofije. Skolastički red dijeli i podrazdjeljuje pitanja u beskonačnost (*Teološka suma* Tome Akvinca sadrži više od šest stotina rasprava i tri tisuće članova). Značajka je ovog sistema, što dokazuje svaku tvrdnju i pobija prigovore pomoću silogizma.

Descartes a poslije njega Pascal, udarili su na skolastiku, pa su mjesto nje uveli matematičku metodu koju smatraju vjernom slikom kretanja razuma.

62

[206]

Predgovor prvom dijelu. — Govoriti o onima koji su raspravljali o spoznaji sebe sama, o razdiobama Charronovim[1] koje rastužuju i kinje, o zbrkanosti Montaigneovoj, i o tome kako je on dobro osjetio nedostatak (ispravne) metode koju je izbjegavao skačući s predmeta na predmet, i kako je tražio lijep izraz.

Glupa li nauma da sam sebe ocrta! I to ne uz put i protiv svojih načela, kao što se svakome dogodi ga pogriješi, već po vlastitim maksimama i po prvotnoj i glavnoj namjeri. Osrednje je zlo kad netko govori gluposti slučajno i iz slabosti. Ali je nepodnošljivo kad netko sipa gluposti namjerno i to ovakve...

63

[425]

Montaigne. — Montaigneovi su nedostaci veliki: raspusne riječi. To ne vrijedi baš ništa, unatoč gospođici de Gournay. Lakovjeran: *ljudi bez očiju.* Neznalica: *kvadratura kruga, veći svijet.* Njegovo mišljenje o samoubojstvu, o smrti. On ulijeva bezbrižnost u pogledu spasenja *bez straha i bez kajanja.* Njegova knjiga ne navodi na pobožnost. Nije bio na to obavezan, ali svatko je obavezan da druge od nje ne odvraća. Ovakvo mišljenje ponešto vođeno slobodnom nasladom može se katkad u životu ispričati (730, 331), ali se ne može ispričati njegovo posve pogansko mišljenje o smrti. Jer to znači napustiti svaku pobožnost, ako se ne želi bar kršćanski umrijeti. A on prema cijeloj knjizi kani umrijeti kukavno i mlitavo.

---

[1] *Traktat o mudrosti,* mala knjiga ali sadrži 117 poglavlja, od kojih je opet svako razdijeljeno. Naprotiv, Montaigneovi su *Eseji* bez ikakva reda, a u svakom Eseju misao piščeva teče prema slučaju.

64

[431]

Sve što tu vidim ne nalazim u Montaigneu, već u sebi.[1]

65

[440]

Ono što je u Montaigneu dobro može se na težak način steći. Ono što je zlo, pod tim razumijevamo ono izvan ćudoređa, moglo se začas ispraviti upozorivši ga da suviše priča i da previše o sebi govori.

66

[75]

Treba spoznati sebe sama. Kad nam to i ne bi pomoglo da nađemo istinu služi nam bar da uredimo svoj život, i nema ništa bolje od toga.

67

[81]

Taština znanosti. — U časovima tuge neće me znanost o vanjskim stvarima utješiti što ne poznam moral. Ali znanost ćudorednosti uvijek će me utješiti što ne poznam izvanjske znanosti[2].

68

[169]

Ne učimo ljude da budu čestiti, a svemu ostalom ih učimo. A oni se nikad toliko ne hvale što ne znaju ono ostalo, koliko se hvale što su čestiti ljudi. Oni se jedino hvale što znaju samo ono što uopće ne uče[3].

---

[1] Ovdje Pascal primjenjuje ovu Montaigneovu misao: »Istina i razum svakome su zajednički, i ne pripadaju više onom koji ih je prvi izrekao nego onom koji ih je rekao poslije: nije ni po Platonu ni po meni jer on i ja to shvaćamo jednako.« Usprkos ovoj misli Pascal napada Montaigneovo prečesto isticanje svog »ja« koje ne može postati »ja« čitaoca.

[2] Znanost o izvanjskim stvarima očito je fizika itd. (op. red.)

[3] Tko god je razmišljao o ćudoređu i politici, izrekao je takve misli, nadasve Sokrat.

69

[23, 439]

Dva beskraja, sredina. — Kad čitamo previše brzo ili previše polako, ne shvaćamo ništa.

70

[110]

Priroda ne ... — Priroda nas je tako dobro postavila u sredinu da ne možemo promijeniti jednu stranu vage, a da se ne promijeni i druga strana. *Je fesons, zoa trekei*[1]. To me navodi da vjerujem kako u našoj glavi postoje opruge što su tako porazdijeljene da ne možeš dotaknuti jednu, a da ne takneš i drugu.

71

[23]

Previše i premalo vina: ne dajte mu ga, on neće moći naći istinu. Dajte mu ga previše, opet je neće moći naći.

72

[347]

Čovjekov nerazmjer. — [Evo kamo nas vodi urođena spoznaja. Ako ova nije istinita, u čovjeku nema istine. Ako je istinita, tada u tome nalazi veliki razlog za poniženje, jer je prinuđen da se na jedan ili drugi način ponizi. Kako on ne može opstojati a da u nju (spoznaju) ne vjeruje, želim, prije nego se uputi u dublja istraživanja prirode, da je jednom ozbiljno i po volji razmotri, da se zagleda i u sama sebe, i znajući kakav razmjer ima ...] Neka dakle čovjek promotri cijelu prirodu u njezinu visokom i punom veličanstvu, neka otkloni svoj pogled od niskih misli što ga okružuju, neka pogleda ono blistavo svjetlo, postavljeno da kao vječna svjetiljka osvjetljuje svemir. Neka mu se zemlja učini kao tačka prema golemoj putanji što je ovo tijelo opisuje, pa neka se čudi pred činjenicom da je ova ista putanja tek sitna tačka u poredbi s puta-

---

[1] Ponekad je u francuskom pučkom govoru subjekt u singularu, a predikat u pluralu: je fesons (ja činim). A u grčkom je obratno, predikat u singularu a subjekt u pluralu: zoa trekei (životinje trče).

njama zvijezda koje jure nebeskim svodom. Ali ako nam se pogled ovdje zaustavi, neka naša mašta preleti beskrajne prostore; prije će se mašta zamoriti shvaćajući, negoli priroda pribavljajući joj što da shvaća. Sav je ovaj vidljivi svijet tek nezamjetan atom u prostranu krilu prirode. Nikakva se ideja tome ne približuje. Uzalud se trudimo da proširimo svoje pojmove preko prostora koje je moguće zamisliti, zamišljamo tek atome u poredbi sa stvarnošću ovog beskraja. To je kugla kojoj se središte nalazi posvuda a rubovi nigdje. Jednom riječju, najosjetniji je znamen božanske svemoći što se naša mašta gubi u toj misli.

[348]

Vrativši se k sebi neka čovjek promisli što je prema onome što postoji; neka vidi kako je zalutao u ovaj zabitni kutić prirode; i neka se iz ove male tamnice gdje se nalazi, mislim na svemir, nauči cijeniti zemlju, kraljevstva, kuće i sebe sama pravom cijenom.

Što je čovjek u beskraju?

Da bismo mu mogli predočiti drugo, jednako zadivljujuće čudo, nek istražuje najsitnije stvari u onom što pozna. Neka mu moljac pokaže u svom sitnom tijelu još mnogo sitnije dijelove, noge sa zglobovima, žile u nogama, krv u žilama, sokove u krvi, kapljice u sokovima, pare u ovim kapljicama; neka dijelić i dalje ove posljednje kapi iscrpi svoje sile poimajući ovo, pa neka posljednji predmet do kojeg može doći bude sada predmet naše rasprave. Pomislit će vjerojatno da je to krajnja sitnost prirode. Želim mu u tome predočiti novi bezdan. Hoću da mu naslikam ne samo vidljivi svemir nego sve što se može zamisliti o neizmjernost prirode, u prostoru ovog atomskog djelića. Nek u tome vidi beskrajno mnoštvo svjetova gdje svaki ima svoj nebeski svod, svoje planete, svoju zemlju, u istom razmjeru kao vidljivi svijet. A na toj zemlji, životinje i najzad moljce u kojima će pronaći ono što su i prvi imali nalazeći još u ovim drugima ono isto bez kraja i bez predaha [351]. Neka se izgubi u tim čudima što nas jednako iznenađuju svojom sićušnošću koliko druga svojom veličinom. Jer tko se ne bi divio našem tijelu koje čas prije nije bilo zamjetljivo u svemiru, koji je i sam nezamjetljiv u krilu svega, a sada izgleda kao gorostas, kao svijet, štoviše kao Sve u poredbi s ništicom do koje se ne može doći? Tko na taj način o sebi razmatra,

prestrašit će se sebe sama i, smatrajući se podržavanim u masi što mu je dala priroda, između ta dva ponora beskraja i ništavila, zadrhtat će pred tim čudesima. I držim da će se njegova znatiželja prometnuti u udivljenje te će biti više sklon da u šutnji razmatra, nego da ih uobraženo istražuje.

Što je najzad čovjek u prirodi? Ništavilo nasuprot beskraju, beskraj nasuprot ništavilu, sredina između ničega i svega. Beskrajno je daleko da dokuči krajnost, pa mu je kraj stvari i njihovo počelo beznadno sakriveno u nedokučivoj tajni. A jednako je nemoćan da shvati ništavilo iz kojeg je izvučen i beskraj u koji je zaronjen.

Što dakle može čovjek drugo već da zapaža prividnost u srži stvari, u vječnom očaju da neće spoznati ni njihovo počelo ni svrhu. Sve su stvari izišle iz ništavila i teže k beskraju. Tko će slijediti te čudnovate procese? Stvaralac tih čudesa ih shvaća. Nitko drugi to ne može[1].

[352] Kako nisu otkrili ove beskrajnosti, ljudi su se drsko dali na istraživanje prirode, kao da su u kakvu razmjeru s njom. Neobično je što su naumili shvatiti počela stvari da bi odatle došli do spoznaje svega s lakomislenošću jednako beskonačnom kolik je i njihov predmet. Jer na to nedvojbeno čovjek se ne može odlučiti a da nije lakomislen ili beskonačno sposoban poput prirode[2].

Naobražen čovjek shvaća da je priroda utisnula svoju sliku i sliku svog tvorca u sve stvari, te da gotovo sve one dijele njenu dvojaku beskonačnost. Na taj način vidimo kako su sve znanosti beskrajne po opsegu svojih istraživanja, jer tko može sumnjati, na primjer, da geometrija treba da izlaže beskonačno mnoštvo poučaka? Oni su jednako beskonačni u množini i u istančanosti svojih načela, jer tko ne vidi da načela što ih uzimamo kao posljednja ne podržavaju sami sebe, već se oslanjaju na druga kojima su opet oslonac neka druga, i tako do u beskraj? Ali mi postupamo s posljednjima koja se kazuju umu kao što to činimo u tvarnom svijetu, gdje nazivamo neku

[1] Dva su beskraja prirode: veličina i sitnost. Čovjek lakše shvaća veličinu nego sitnost.

[2] Galilej je god. 1610. izradio dalekozor i promatrao nebeski svod. Swammerdam je dovršio mikroskop i prvi promatrao svijet živih atoma. Pascalova je misao prethodila otkriću mikroskopa koji je doživio svoju važnost u Pasteurovu stoljeću.

tačku nevidljivom zato što preko nje naša osjetila više ništa ne vide, iako je ona po svojoj naravi još djeljiva u beskonačnost.

Od ova dva beskraja znanosti, beskraj veličine je mnogo opipljiviji, pa je mali broj ljudi držao da sve zna. »O svemu ću govoriti«, kazivao je Demokrit[1].

[335] Ali je beskonačnost sitnosti mnogo manje vidljiva. Filozofi su mnogo češće sebi umišljali da će do nje doći, pa su se upravo tu svi spotakli. To je dalo povoda ovim tako uobičajenim naslovima: *O počelima stvari, O načelima filozofije*[2], i sličnim, zapravo jednako razmetljivim iako manje raskošnim po izgledu, kao što je onaj što nam bode oči: *De omni scibili*[3].

Smatramo se prirodno sposobnima da prodremo do središta stvari, ali ne da obujmimo njihov opseg. Vidljiva širina svijeta nas očigledno nadilazi. Ali kako mi nadilazimo sitne stvari, smatramo se sposobnijima da ih dohvatimo, a ipak se jednako sposobnost traži da bi se doseglo Ništa kao i Sve. Za jedno i za drugo sposobnost mora biti beskonačna. I tko shvati počela stvari, mogao bi, čini se, spoznati i beskraj. Jedno ovisi od drugoga, i jedno vodi k drugomu. Ove krajnosti se dodiruju i ujedinjuju zato što su se međusobno udaljile, pa su se opet našle u Bogu, samo Bogu.

Uočimo dakle svoj dohvat. Mi nešto jesmo, ali nismo sve. Ono što imamo od bića oduzima nam spoznaju počela koji se rađaju iz ništavila. I ono malo od bića što imamo, sakriva nam pogled na beskraj.

Naš razum u redu inteligibilnih stvari stoji na istom mjestu kao naše tijelo u prostranstvu prirode.

Ograničeni smo u svakom redu, pa se ovo stanje što zauzima sredinu između dviju krajnosti odrazuje u svim našim moćima. Naša osjetila nikako ne zamjećuju krajnosti, prejaka nas buka zaglušuje, prejako nas svjetlo zasljepljuje, prevelika udaljenost i prevelika blizina priječi nam pogled. Predug i prekratak govor stvara nejasnoću, prevelika istina nas zapanjuje (znam neke koji ne mogu shvatiti da ne ostaje ništa kad se

[1] U svijetu ovih beskraja naš je govor samo tepanje. »Kako su onda nadmeni i ludi naslovi nekih knjiga: *De omni scibili*.« (Montaigne)

[2] Descartes je izdao god. 1644. *Principia Philosophiae*.

[3] »O svemu što se može znati.«

ništici oduzme četiri). Temeljna načela su nam preočita, prevelik užitak izaziva nelagodu, prevelik je sklad u glazbi neprijatan. Preobilna dobročinstva ljute nas jer hoćemo imati nešto čime ćemo preplatiti dug: *Beneficia eo usque laeta sunt dum videntur exsolvi posse; ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur*[1]. Mi ne osjećamo ni krajnju toplinu ni krajnju hladnoću. Prekomjerne osobine nisu osjetne. One su nam neprijatelji: mi ih više ne osjećamo, mi ih trpimo.

Prevelika mladost i prevelika starost priječe duh, a tako i previše i premalo izobrazbe. Napokon, krajnosti za nas kao da uopće i ne postoje, nisu nam na vidiku: one nam izmiču, ili mi izmičemo njima.

To je naše pravo stanje. To je uzrok što nismo sposobni ni da posve sigurno znamo ni da uopće ne znamo. Lutamo po jednom golemom području, vazda lebdimo nestalni, tjerani iz jednog kraja na drugi.

[356] Kad god pomislimo da smo se uhvatili i učvrstili o neku tačku, ona se zanjiše i ostavlja nas. Slijedimo li je, ona izmiče našem dohvatu, isklizne nam i odjuri vječno bježeći. Zbog nas se ništa ne zaustavlja. To nam je stanje prirodno, pa ipak veoma je oprečno našoj sklonosti. Mi gorimo od želje da pronađemo čvrsto ležište i krajnju čvrstu osnovu da na njemu sagradimo toranj što bi se dizao u beskraj, ali svaki se naš temelj drma, a zemlja se otvara u bezdane.

Stoga nemojmo tražiti sigurnosti ni čvrstoće. Kako se naš razum uvijek vara nestalnim prividima, ništa ne može učvrstiti ono konačno između dviju beskonačnosti koje ga obuhvaćaju i bježe od njega.

Shvati li se ovo dobro, držim da će svatko ostati miran, u položaju gdje ga je stavila priroda. Kako je ova sredina koja nam je pala u dio uvijek daleko od rubova, zar je važno ako čovjek ima nešto više znanja o stvarima? Ako ima, tad ih promatra malo s visoka. Nije li on uvijek beskonačno daleko od kraja i nije li rok našeg života jednako neznatan prema vječnosti kad bi i trajao deset godina više?

Prema ovim beskonačnostima sve su konačne stvari jednake. I ja ne vidim zašto bismo zaustavili svoju maštu radije na

[1] Tacit, Ann., IV, XVIII: »Dobročinstva nas raduju dok mislimo da ih možemo uzvratiti. Što je preko toga, stvara mržnju umjesto zahvalnosti.«

jednoj negoli na drugoj. I sama usporedba što je pravimo između sebe i konačnosti nama je mučna.

Kad bi čovjek sam sebe proučavao, vidio bi kako je nemoćan da pođe dalje. Ta, kako će dio spoznati cjelinu? Ali on možda čezne da spozna barem dijelove s kojima je u razmjeru. Svi su dijelovi u svijetu, međutim, u takvu međusobnom odnosu i tako su ulančeni, te držim da nije moguće spoznati jedno bez drugoga i bez cjeline.

Čovjek je, na primjer, u vezi sa svim onim što pozna. Njemu je potrebno mjesto da bi na njemu boravio, vrijeme da bi trajao, gibanje da bi živio, elementi za njegovo ustrojstvo, toplina i hrana da bi se održavao, zrak da bi disao. On vidi svjetlo, osjeća tijela. Ukratko, sve je s njim u vezi. Da bi se upoznao čovjek, treba znati zašto je njemu potreban zrak za opstanak. A da bi upoznao zrak, treba znati na koji način stoji on u vezi sa čovjekovim životom. Plamen ne može opstati bez zraka; stoga ako se želi znati jedno, mora se znati i drugo. [359] Sve su stvari dakle posljedice i uzroci, zavisne i kadre pružiti pomoć, posredno i neposredno, i sve se održavaju prirodnom i neosjetnom vezom što spaja najudaljenije i najrazličitije stvari. Stoga držimo da je nemoguće spoznati dijelove a ne spoznati cjelinu, a isto tako spoznati cjelinu a ne spoznati dijelove.

[Vječnost stvari u sebi ili u Bogu mora također začuditi našu kratkovječnost. Ustaljena i postojana nepokolebljivost prirode, u poredbi s neprestanim promjenama što se zbivaju u nama, mora proizvesti isti učinak].

Našu nemoć u spoznavanju stvari k vrhuncu dovodi to što su stvari jednostavne i što smo mi sazdani od dvije oprečne prirode i od dva različita roda, od duše i tijela. Jer nije moguće da onaj naš dio što misli bude drugačiji doli duhovan. A kad bismo pretpostavili da smo naprosto tjelesni, to bi nas još više udaljilo od mogućnosti da spoznajemo stvari, jer nije ništa tako neshvatljivo kao kad se kaže da tvar samu sebe spoznaje. A nama nije moguće shvatiti kako bi ona mogla spoznati samu sebe. I zato ako smo naprosto materijalni, ne možemo ništa spoznati. A ako smo sazdani od duha i od materije, ne možemo savršeno spoznati jednostavne stvari, bilo one duhovne ili fizičke.

[360] Zato se događa da gotovo svi filozofi brkaju ideje o stvarima i govore o tjelesnim stvarima kao o duhovnim, a o

duhovnim kao o tjelesnim. Jer oni smjelo tvrde da tjelesa teže prema dolje, da teže prema svojem središtu, da bježe od svog uništenja, da se boje praznine, da imaju sklonosti, simpatije, antipatije, a to su sve svojstva koje pripadaju samo duhu. A govoreći o duhovima, zamišljaju ih na nekom mjestu i pridaju im gibanje s mjesta na mjesto, a te osobine pripadaju samo tjelesima.

Umjesto da primimo čiste ideje o stvarima bojimo ih svojim osebinama, i utiskujemo svoje složeno biće u sve jednostavne stvari što ih razmatramo.

Zar ne, kad ovako složimo sve stvari duha i tijela, ova bi nam smjesa morala biti veoma shvatljiva? To je, međutim, ono što najmanje shvaćamo. Čovjek je sam sebi najčudesniji predmet u prirodi. On ne može pojmiti što je zapravo tijelo, a još manje što je to duh, a ponajmanje pak kako tijelo može biti ujedinjeno s duhom. To je vrhunac njegovih teškoća, pa ipak to je njegovo vlastito biće: *Modus quo corporibus adhaeret apiritus comprehendi ab hominibus non potest et hoc tamen homo est*[1].

Najposlije, da bih dao konačan dokaz o našoj slabosti, završit ću s ova dva razmatranja.

73

[70]

Ali možda ovaj predmet premašuje domet razuma. Ispitajmo stoga njegove pronalaske u onome što mu je na dohvatu. Ako ima nečeg čime se njegov vlastiti interes morao svom dušom pozabaviti, onda je to potraga za njegovim vrhovnim dobrom. Pogledajmo dakle gdje su ga ovi jaki i pronicljivi duhovi smjestili i jesu li u tome suglasni. Jedan tvrdi da je najveće dobro vrlina, drugi ga nalazi u nasladi. Jedan ga traži u prirodi, drugi u istini[2]: *Felix qui potuit rerum cognoscere causas*[3], drugi opet u potpunom neznanju, neki u nebrizi, neki opet u opiranju prividnosti, neki u odricanju da se ičemu dive, *nihil mirari prope res una quae possit facere et servare*

[1] »Čovjek ne može shvatiti na koji način je duh ujedinjen s tijelom, a ipak *to* je čovjek« *(Aug., De civit. Dei*, XXI, 10).

[2] Montaigneova misao.

[3] »Sretan onaj koji je mogao spoznati uzroke stvari« (Vergilije *Georg.* II, 489).

beatum[1]. A pravi pironovci traže dobro u svojoj ataraksiji, u sumnji i vječnoj nestalnosti. Mudriji misle da ga ne možeš naći, pa ni željom. Divne li nam pouke!

Ako ova lijepa filozofija nije ništa izvjesno stekla poslije tako duga i napregnuta posla, možda će bar duša spoznati samu sebe. Počujmo svjetske vrhovnike o tom predmetu. Što su oni mislili o njenoj supstanciji? 394. Jesu li bili sretniji određujući njezino mjesto? 395. Što su pronašli o njezinu porijeklu, trajanju i o njezinu nestanku? 399. Je li dakle duša još previsok predmet za slab čovjekov razum? Snizimo je strogo do tvari, pogledajmo znade li duša iz čega je sazdano samo tijelo što ga oživljuje, kao i ostalo što ona promatra i pokreće po svojoj volji. Što su od toga spoznali ovi čuveni dogmatisti kojima ništa nije nepoznato?

Harum sententiarum[2].

To bi bez sumnje bilo dovoljno da je razum razuman. On je dosta razuman da uvidi kako još ništa čvrsto nije mogao pronaći. Ali još ne gubi nade da će do toga doći. I kao nikada gorljiv je u ovoj potrazi, i uvjeren da u sebi ima potrebite snage da to osvoji. Treba ga dakle usavršiti, i pošto smo ispitali njegovu moć u njegovim učincima, promotrimo nju samu. Pogledajmo, ima li on kakvih forma[3] i sredstava da dohvati istinu.

74

[487]

Pismo *O ludosti ljudskog znanja i filozofije.*

Ovo pismo staviti pred poglavlje o *zabavi.*

Felix qui potuit[4].

Nihil admirari[5].

---

[1] »Ničemu se ne čuditi, gotovo je jedino što može donijeti i očuvati blaženstvo« (Prema Horaciju, *Epist.*, I, VI, 1).

[2] *Harum sententiarum quae vera sit, Deus aliquis viderit* (»Sam Bog zna što je od toga istinito«), Cic. *Tusc.* 1., 11.

[3] Neki čitaju mjesto formes (oblike), a neki *forces* (snage).

[4] Sretan koji je mogao.

[5] Ničemu se ne čuditi.

280 vrhovnih dobara u Montaignea[1].

75

[393]

Dio I, 1. 2, gl. 1, odsj. 4.

[*Nagađanje.* Ne bi bilo teško da ga[2] spustimo još jedan stupanj niže, pa da ga učinimo smiješnim. Jer počnimo odatle,] što je nevjerojatnije nego tvrdnja da neživa tjelesa imaju strasti, strah, užas? Ili tvrditi da neosjetljiva tjelesa, bez života i za život nesposobna imaju strasti koje pretpostavljaju u najmanju ruku osjetljivu dušu, jer jedino tako mogu osjećati strasti. Štoviše, da je predmet tog užasa bio praznina? Čega ima u praznini što bi im moglo zadati strah? Ima li išta niže i smješnije? To nije sve: ali oni kažu da u njima postoji princip gibanja da bi izbjegli praznini. Imaju li ruke, noge, mišićje, živce?

76

[Prijepis 355]

Pisati protiv onih koji previše produbljuju znanost. Descartes.

77

[2. Guerrierov rukopis]. Ne mogu oprostiti Descartesu. On bi se u cijeloj svojoj filozofiji bio veoma rado riješio Boga. Ali se nije mogao suzdržati a da mu ne dopusti, da je prstom zvrcnuo te stavio svijet u pokret. Nakon toga Bog mu više nije potreban[3].

---

[1] »Nema, veli Montaigne u *Apologiji,* među filozofima žešće i oštrije rasprave nego je rasprava o najvećem dobru. Iz toga je prema Varronovu računu nastalo dvjesta osamdeset i osam sekti.« Varronov tekst na koji smjera Montaigne nalazi se u *De Civitate Dei* (Augustin, XIX, 2).

[2] Razum

[3] Pascal nije podnosio Descartesovo tumačenje stvaranja.

78

[415]

Descartes nekoristan i nesiguran[1].

79

[152]

[*Descartes*. — Treba ukratko reći ovako: »To se zbiva pomoću likova i kretanja«, jer to je istina. Ali reći pomoću kojih, i načiniti stroj, to je smiješno. Jer nekorisno je i nesigurno i mučno. A ako je to istinito, ne smatram da je cijela filozofija vrijedila jednog sata truda[2].]

80

[232]

Kako to da nas šepav čovjek ne razdražuje, a šepav duh razdražuje[3]? Jer šepavac priznaje da mi idemo pravo, a šepav duh tvrdi da mi šepamo. Inače bismo se sažalili, a ne rasrdili. Epiktet pita još izričitije: »Zašto se ne srdimo kad nam se kaže da nas boli glava, a srdimo se kad nam se kaže da slabo rasuđujemo i da slabo biramo[4]?« Uzrok je tome taj što posve tačno znamo da nas ne boli glava i da nismo šepavi. Ali nismo tako osvjedočeni da smo izabrali istinu. Na taj način, budući da smo u to uvjereni samo ako nam je posve očito, bivamo nesigurni i čudimo se kad netko drugi vidi isto

[1] Nekoristan, jer njegova metafizika ne dohvaća *jedino nužno*, Nesiguran, jer on gradi svoj sustav stvari na apriornim načelima, a to su još samo hipoteze.

[2] Pojam filozofije je u doba njegovih suvremenika počivao na prirodnim znanostima. Pascal se kao i Sokrat od njih udaljio i približio moralnoj filozofiji. Ali, kako ističe čuveni poznavalac Sokrata E. Boutroux, motivi su obratni. Sokrat smatra izvanjski svijet djelom bogova, pa bi značilo prisvajati tuđa prava kad bismo radije istraživali uzroke prigodnih pojava negoli »obrađivali svoj vrtić«, tj. sebe sama upoznavati i ispravljati. Pascal naprotiv drži da čovjek može spoznati svemir, ali je ovaj svemir »nijem«, ne vodi k Bogu, i zbog toga je spoznaja neplodna.

[3] Slična se misao nalazi u Montaignea (*O umjetnosti raspravljanja*, III, 8).

[4] Vidi Epiktet: *Razgovori* IV, 6.

tako posve očito suprotnost toga, postajemo nesigurni i čudimo se, a još više kad tisuću drugih ljudi uzme u sprdnju naš izbor. Jer treba pretpostaviti naše mišljenje mišljenju mnogih drugih, a to je drsko i teško. Ovih protivurječja nikada nema u slučaju šepavaca.

81

[423]

Duh prirode vjeruje, a volja prirode ljubi, tako da se u nedostatku istinitih predmeta hvataju krivih[1].

82

[361]

Mašta. — Mašta je ono varljivo u čovjeku, učiteljica zablude i laži. Ona je utoliko prepredenija što se ne vara baš uvijek. Bila bi nepogrešivo pravilo istine kad bi bila nepogrešiva u laži. Ali, budući da je ponajčešće lažna, ne daje nam nikakve oznake svoje naravi, označujući istim obilježjem lažno i istinito. Ne govorim o luđacima, govorim o najmudrijima. Upravo u njih je mašta veoma nadarena da uvjeri ljude. Uzalud razum viče, on ne može procijeniti stvari.

Ova je ohola moć neprijateljica razuma. Njoj godi da ga nadzire i da nad njim gospodari, i kako bi pokazala koliko je moćna, zasnovala je u čovjeku drugu narav[2]. Ona ima svoje sretnike i svoje nesretnike, svoje zdrave i svoje bolesne, svoje bogate i svoje siromahe. Ona je uzrok što razum djeluje, sumnja i niječe. Ona zna zastrti osjetila, pa im ponovno omogućiti da osjećaju. Ona ima svoje luđake i svoje mudrace: i ništa nas više ne srdi nego kad vidimo kako ona svoje poklonike ispunja mnogo punijim i cjelovitijim zadovoljstvom negoli to čini razum. Maštoviti se ljudi mnogo više sviđaju sebi samima no što to mogu razboriti na razuman način. Ovi gledaju ljude s visoka, raspravljaju drsko i pouzdano, a oni u strahu i nepouzdano. I ova veselost lica često im daje prednost pred slušateljima. Maštoviti mudraci uživaju velike naklo-

[1] Pascalova je misao ova: Naša je narav sva spoznaja i sva ljubav. Naše zablude i nevolje dolaze odatle što sredina u kojoj živimo ne može zadovoljiti ovu žeđ za spoznajom i ovu potrebu ljubavi.

[2] Sve ovo podsjeća na Montaigneove misli.

nosti i kod sudaca iste vrsti. Mašta ne može budale prekrojiti u mudrace, ali ih usrećuje na zavist razuma koji od svojih prijatelja može učiniti samo bijednike. Mašta svoje podanike kiti slavom, a razum stidom.

Tko dijeli ugled? Tko drugi daje čast i poštovanje osobama, djelima, zakonima, velikanima nego maštovna sposobnost[1]! Sve blago svijeta nije dovoljno bez njezina pristanka. Ne biste li rekli da se ovaj sudac, čija časna starost uživa poštovanje čitava naroda, ravna čistim i uzvišenim razumom, te da sudi o stvarima po njihovoj naravi, a da se ne zaustavlja na ništavnim okolnostima što zbunjuju samo maštu slabića? Eno ga gdje ide slušati propovijed unoseći u to veoma pobožan žar, i gdje učvršćuje razum svojom gorljivom ljubavlju [362]. Eno ga spremna da sluša s neobičnim poštovanjem. Ali neka se propovjednik pojavi, i neka mu je priroda dala hrapav glas i čudnovat izraz lica, neka ga je njegov brijač slabo obrijao, i neka mu se odijelo slučajno isprljalo, ma kako velike istine on objavljivao, ja se kladim da će nestati ozbiljnosti s lica našeg senatora.

Najveći filozof svijeta na poširokoj dasci pod kojom zijeva provalija, bit će pod utjecajem mašte ma koliko ga razum uvjeravao da je siguran. Mnogi ne mogu na to ni pomisliti a da ih ne oblije znoj i bljedilo[2].

Neću da iznosim sve njezine učinke.

Kome nije poznato kako razum nekih ljudi iskoči iz osi kad vide mačku, štakora, drobljenje komadića ugljena? Boja glasa utječe i na najučenije te uvećava snagu govora ili pjesme.

Ljubav ili mržnja mijenjaju lice pravednosti. Unaprijed dobro plaćen odvjetnik nalazi da je pravednija strana koju on brani. Njegovo smiono držanje prikazuje tu stvar pravednijom sucima obmanutim tim prividom! Smiješna li razuma što ga vjetar nosi u svim pravcima!

Mogao bih nizati gotovo sve ljudske djelatnosti koje malne isključivo pokreće mašta. Razum mora podleći, pa i najmudriji uzima sebi za načelo ono što je čovječja mašta lakomisleno posvuda uvela.

---

[1] Pascal je najprije bio napisao: »Kako li ona snažno utječe na dušu i tijelo! Koliko je bolesnika ozdravila! Koliko je zdravlja narušila!«

[2] Ove primjere je Pascal uzeo iz *Apologije* Raymonda Sebonda.

[Tko bi pokušao slijediti samo razum bio bi proglašen ludim po sudu najvećeg broja ljudi. Budući da se to svima svidjelo, moramo raditi svakoga dana za dobra za koja se uvidjelo da su zamišljena. I kad nas san oslobodi napora našeg razuma, treba odmah ustati i potrčati za utvarama te podnositi utiske ove gospodarice svijeta. Eto jednog principa zabluda, ali on nije jedini.]

[369]

Naši su suci pravo shvatili ovu tajnu. Njihove crvene halje, njihova krzna od bijele kune u koja se uvijaju, palače gdje sude, grbovi s ljiljanima, i sva ta svečana oprema njima je veoma potrebna. Kada liječnici ne bi nosili duge haljine i papuče, kada doktori ne bi imali četverouglaste kape i haljine iz četiri dijela, ne bi nikada obmanjivali svijet koji se ne može opirati ovom tako vjerodostojnom izgledu. Kad bi suci zaista posjedovali istinsku pravdu, i kad bi liječnici posjedovali pravu vještinu liječenja, ne bi im bile potrebne četverouglaste kapice. Uzvišenost ovih znanosti ulijevala bi sama po sebi dovoljno poštovanja. Ali kako je njihova znanost samo zamišljena, morali su se uteći ovim taštim pomagalima koja uzbuđuju maštu. Zapravo na taj način oni ulijevaju poštovanje. Samo se vojnici tako ne prerušavaju jer je njihova uloga bitnija. Oni se održavaju silom, a ostali grimasama.

Zato naši kraljevi nisu težili za preoblačenjem. Oni se nisu prerušavali neobičnim odorama da bi kraljevski izgledali. Ali su se ogradili stražama, helebardama, oružanim četama koje imaju mišice i snagu samo za njih. Trublje i bubnjevi što ih predvode i ove legije oko njih, tjeraju u strah najjače. Na njima je odijelo, ali je u njima snaga. Morali bismo se riješiti svih predrasuda da bismo sultana u njegovu ponosnom haremu sred četrdeset tisuća janjičara gledali kao obična čovjeka.

Ne možemo vidjeti odvjetnika u haljini i s kapom na glavi, a da ne pomislimo da je sposoban.

Mašta svime raspolaže. Ona stvara ljepotu, pravicu, i sreću. A to je sve na svijetu. Rado bih htio vidjeti talijansku knjigu kojoj znam samo naslov, a taj naslov vrijedi sam više od mnoštva knjiga. *Della opinione regina del mondo*[1]. Potpisujem sve, iako ne poznajem knjigu, osim zla ukoliko ga tamo ima.

---

[1] Sličan naslov ima rasprava Karla Flosia.

To su otprilike posljedice ove lažljive moći koja nam je dana, čini se da nas uvodi u nužnu zabludu. Imamo, međutim, mnogo drugih izbora zabluda.

Ne zavode nas samo stari utisci: draž novosti ima istu moć[1]. Tu je leglo svih razmirica među ljudima. Jedni drugima predbacuju da slijede svoje krive utiske iz djetinjstva ili da lakomisleno jure za novima. Tko je na zlatnoj sredini? Nek se pokaže i dokaže. Nema principa, ma koliko on nama bio prirodan od djetinjstva, koji se ne bi prikazivalo kao krivi utisak izobrazbe ili osjetila.

»Budući da ste, kažu, od ranog djetinjstva držali da je kovčeg prazan kad u njemu niste ništa vidjeli, vjerovali ste da je prazan prostor moguć. To je obmana vaših osjetila utvrđena navikom koju znanost mora ispraviti.«

Drugi opet kažu: »Budući da su vam u školi govorili da nema prazna prostora, pokvarili ste svoje prirodno mišljenje. Prije ovog utjecaja imali ste pravo shvaćanje. To se može ispraviti ako se utječe svojoj iskonskoj naravi.« Tko je dakle varao? Osjetila ili izobrazba?

Bolesti su još jedno vrelo zablude. One nam kvare rasuđivanje i osjetila. Pa ako velike (bolesti) osjetljivo iskrivljavaju naše rasuđivanje, ja nimalo ne dvojim da i male proizvode razmjeran utisak.

Interes je također čudnovato oruđe što nas lako zaslijepi. Nije dopušteno ni najnepristranijem čovjeku na svijetu da bude sudac u svojoj stvari. Znam neke koji su, da ne bi pali u ovo samoljublje, bili najnepravedniji u suprotnom smislu[2]: ako bi bliži rođaci preporučili parnicu, to je bio siguran način da je izgube.

Pravda i istina tako su oštri šiljci da ih naše pretupe sprave ne mogu pravo dotaknuti. Uspiju li to, one im spljošte šiljak te upiru i postrance, više na krivo negoli na pravo.

[Čovjek je dakle tako sretno građen da nema ni jednog pravog načela istine, ali više izvrsnih načela neistine. Pogledajmo sada koliko... Ali najzabavniji uzrok ovih zabluda je rat između razuma i osjetila.]

---

[1] Tacit je rekao: »Omne ignotum pro magnifico« (Sve što je novo, lijepo je). La Bruyère veli: »Dvije posve oprečne stvari jednako na nas utječu, navika i novost« *(O sudovima)*.

[2] Havet podsjeća na sličnu Balzacovu misao (*Aristip*, Raspr. VI).

83

[370]

Ovdje treba da započnemo poglavlje varljivim moćima. Čovjek je biće puno zabluda, prirodnih i bez milosti neizbrisivih. Ništa mu ne pokazuje istinu. Sve ga vara. Osim toga što ovim dvama principima, razumu i osjetilima, dodaje iskrenost, oni jedno drugog naizmjenično zloupotrebljavaju. Osjetila varaju razum lažnom pojavnošću stvari. Ali ovu istu prijevaru koju ona nude razumu, razum u pravo vrijeme njima uzvraća. To je njegova odmazda. Strasti duže stvaraju zbrku u osjetilima i ostavljaju u njima krive utiske. Lažu i varaju se po miloj volji.

Ali osim ovih zabluda što dolaze slučajno i od nedostatka inteligencije, među ove raznorodne sposobnosti...

84

[127]

Mašta do te mjere uvećava sitne predmete fantastičnim vrednovanjem dok njima ne ispuni našu dušu. A drskom bezobraštinom opet umanjuje velike stvari, kao kada govori o Bogu.

85

[142]

Stvari do kojih nam je mnogo stalo, kao na primjer kad krijemo svoju oskudicu, ponekad nisu gotovo ništa. To je ništica iz koje naša mašta gradi brda. Drugi oblik mašte nam to otkriva bez muke.

86

[49]

[Moja me mašta navodi da mrzim brbljavca, ili nekoga tko puše za vrijeme dok jede. Mašta je velika moć. Kako ćemo se time okoristiti? Da je slijedimo zato što je prirodna? Ne. Mi ćemo joj se oprijeti.]

87

[Prijepis 314]

Quasi quidquam infelicius sit homine cui sua figmenta dominantur[1].

88

[169]

Djeca se plaše obraza[2] što su ga sama izmrčila; to su ipak djeca. Ali tko je tako slab u djetinjstvu, kako će postati zaista jak kad odraste? Mijenja se samo hir. Sve što se napretkom usavršava, napretkom i propada. Sve što je bilo slabo ne može nikada biti posve snažno. Uzalud govorimo: *Odrastao je, izmijenio se je.* On je također ostao isti.

89

[8]

Navika je naša narav. Tko je navikao vjeri, vjeruje i ne može a da se prirodno ne boji pakla, te ne vjeruje u drugo. Tko je navikao vjerovati da je kralj strašan... itd. I budući da je naša duša navikla vidjeti broj, prostor, gibanje, tko može dakle sumnjati da ona vjeruje u ovo i ni u šta drugo[3]?

90

[269]

Quod crebro videt non miratur, etiamsi cur fiat nescit; quod ante non viderit, id si evenerit, ostentum esse censet[4].

Nae iste magno conatu magnas nugas dixerit[5].

---

[1] Plinije: »Kao da ima što gore nego kad čovjeka svlada njegova vlastita mašta« (Pl., II 7 cit. u Montaignea).

[2] Pascal se poslužio Montaigneovom mišlju, a ovaj je opet to uzeo iz Seneke: »Ono što vidiš da se događa djeci, događa se i nama. Jer mi smo tek nešto odraslija djeca: plaše se onih koje ljube, koji su im ostali domaći, s kojima su bili u igri, kad ih vide s obrazinom na licu.« (Pismo XXIV).

[3] Uloga navike se vidi u fragmentima 33 i 308.

[4] »Čestim događajima se ne čudimo iako im ne znamo uzroka, a događaje što ih još nismo doživjeli primamo kao čudesa« (Cic., *De Div.* II, 49)

[5] Terencije, Heaut., IV, 1, 8: »Evo gdje će s velikim naporom izreći silne budalaštine.«

91

[423]

Spongia solis. — Kada vidimo da se neka pojava stalno i na isti način javlja, zaključujemo da se radi o prirodnoj nužnosti, kao što će sutra svanuti dan, itd.[1]. Ali priroda nam često protivurječi i ne pokorava se svojim pravilima.

92

[163]

Što su drugo naša prirodna načela nego načela kojima smo se priučili? I nisu li u djece na snazi načela baštinjena od navike otaca, kao i lov u životinja?

Navika druge vrsti dala bi nam druga načela, to se vidi iz iskustva. Ali ako ima načela koja navika ne može izbrisati, ima također načela iz navike koja su protiv prirode i koja ne može izbrisati niti priroda niti ikoja druga navika. To ovisi o sklonosti.

93

[195]

Očevi se boje da prirodna ljubav djece ne nestane. Kakva je dakle to narav koja može iščeznuti? Zašto navika nije prirodna? Ali što je narav? Veoma se bojim da ova narav nije samo neka prva navika, kao što je navika druga narav[2].

94

[47]

Čovječja narav je posve naravna, *Omne animal*[3]. Nema ništa što ne bi postalo naravno, nema ništa naravno što se ne bi moglo izgubiti.

---

[1] »Spongia solis«, kako tumači E. Havet, sunčane su mrlje.

[2] Lamarck je u svojoj »Zoološkoj Filozofiji« (1809.) definirao ovaj princip koji je konačno znanost usvojila, a sastoji se u tome da se navika ne promatra u povijesti individua, već u slijedu naraštaja, da narav može biti plod pradjedovskih navika.

[3] Ovo nedvojbeno podsjeća na Genezu (VII, 14): *Ipsi et omne animal secundum genus suum* (Oni i sve vrsti životinja).

95

[441]

Pamćenje, radost su osjet. Štoviše, geometrijske propozicije postaju osjetima, jer razum čini osjete naravnim, a naravni se osjeti poništavaju razumom[1].

96

[210]

Ako smo se navikli služiti krivim razlozima da bismo dokazivali prirodne pojave, nećemo više prihvatiti prave kada nam budu otkriveni. Primjer za to dao je optok krvi da bi se objasnilo zašto žila pod zavezanim mjestom otiče[2].

97

[3]

Najvažnija stvar u cijelom životu jest izbor zvanja. A time raspolaže slučaj. Navika čini zidare, vojnike, pokrivače krovova. »To ti je izvrstan pokrivač krovova«, vele neki. A o vojnicima opet običavaju reći: »Ala su to budale.« Drugi naprotiv kažu: »Ništa nije veliko kao rat; ostali su ljudi hulje.« Budući da u mladosti slušamo da se ova zvanja hvale a sva ostala preziru, mi izabiremo. Jer od prirode ljubimo istinu, a mrzimo ludost. Ove riječi nas pokreću, griješimo samo u primjeni. Tako je velika moć navike da od onih koje je narav učinila samo ljudima, čini ljude svih mogućih položaja. Jer ima krajeva gdje su samo zidari, ili opet isključivo vojnici itd. Bez dvojbe, narav nije tako jednolika. Tome je onda uzrok navika, jer ona prinuđava narav. Ali ponekad narav nju nadmaši, te vrati čovjeka njegovu nagonu, unatoč svim navikama, dobrim i zlim.

---

[1] Razum (raison) je kultura inteligencije, zapravo izobrazba. Osjeti (sentiments) su ono što nam se čini da je predmet neposredne intuicije.

[2] Harvey u XI pogl. *De motu cordis et sanguinis, (O pokretima srca i krvi)* 1628. navodi prije isticane razloge da time protumači ovu navalu krvi. Toplina, bol, *strah od praznine.*

98

[61]

Predumišljaj vodi u zabludu. — Tužno je vidjeti kako svi ljudi razmišljaju o sredstvima a nimalo o svrsi. Svatko misli kako će se odužiti svom položaju. Ali o izboru položaja i domovine odlučuje udes. Sažalno je gledati tolike muslimane, krivovjerce, nevjernike itd, kako idu korakom svojih otaca iz jedinog razloga što su bili zadojeni predrasudom da je to najbolje. To je ono što određuje svakome njegov stalež: bravara, vojnika itd.

Zbog toga divljaci nemaju što raditi u Provansi[1].

99

[141]

Postoji univerzalna i bitna razlika između djelatnosti volje i svih ostalih djelatnosti.

Volja je jedan od glavnih čimbenika vjerovanja. Ne mislim da ona stvara vjerovanje, ali su stvari istinite ili neistinite već prema strani s koje ih gledamo. Prohtije li se volji da se osloni više na jednu nego na drugu, tad ona odvrati duh od toga da promatra odlike koje ona ne voli vidjeti. I na taj se način duh, krećući se u skladu s voljom, zaustavi da gleda stranu što se dopala volji i tako sudi prema onome što tu vidi[2].

100

[Sainte-Beuveov rukopis]

Samoljublje. — Narav samoljublja i čovjekova *ja* takva je da ne ljubi nikoga do sebe i da uzima u obzir samo sebe. Što da radi? Ne može spriječiti da predmet koji ljubi bude pun pogrešaka i jada. Htio bi biti velik, a vidi kako je malen. Hoće da bude sretan, a osjeća da je ubog. Htio bi biti savršen, a otkriva u sebi tisuću nesavršenosti. Hoće da bude predmet ljubavi i cijene kod ljudi, a opaža da njegove greške zaslužuju njihovu odvratnost i njihov prezir. Škripac u koji je zapao iza-

---

[1] Ova misao podsjeća na sličnu Montaigneovu misao.

[2] Volja se protivi duhu, to znači razumu. Smisao Pascalovih riječi je posve različit od običnog mišljenja, kao i od mišljenja Descartesa koji je volji pridavao rasuđivanje.

ziva u njemu najnepravedniju i najkrvaviju strast što se može zamisliti. Jer u njemu kipi paklena mržnja protiv ove istine koja ga kori i koja ga uvjerava da je činio pogreške[1]. Želio bi je uništiti, ali kako je ne može satrti u njoj samoj, satire je koliko može u svojoj spoznaji i u spoznaji drugih. A to znači, veoma se brine da sakrije svoje greške i drugima i sebi, pa ne trpi da mu drugi ukazuju na njih niti da ih vide.

Nedvojbeno, zlo je biti pun pogrešaka. Ali mnogo je veće zlo biti pun pogrešaka a ne htjeti ih priznati, jer se time dodaje još i ono zlo svojevoljne obmane. Nećemo da nas drugi varaju. Ne smatramo pravednim da netko traži od nas više poštovanja nego je to zavrijedio. Međutim, jednako nije pravedno ako mi drugoga varamo, i ako tražimo da nas drugi cijene više nego zaslužujemo.

I tako, kad oni otkrivaju samo nesavršenosti i mane kojih smo zaista puni, posve je očito da nam ne čine krivo, jer nisu oni uzrok tome. Štoviše, čine nam dobro, jer nam pomažu da se oslobodimo jednog zla što se zove sljepilo pred vlastitim greškama. Ne smijemo se srditi što oni za njih znaju i što nas zato preziru. Jer pravo je da nas poznaju kakvi jesmo i da nas preziru ako smo to zavrijedili.

To su osjećaji što se rađaju u srcu koje je posve nepristrano i pravično. Što moramo dakle kazati o svom srcu kad vidimo kako naginje k sasvim suprotnoj sklonosti? Nije li istina da mi mrzimo istinu kao i one koji nam je kazuju? A nije li nam milo ako se oni varaju nama u korist? I ne želimo li da nas poštuju kao drugačije od onih kakvi zaista jesmo? Evo za to dokaza koji me užasava. Katolička vjera ne sili nikoga da svoje grijehe otkrije bilo kome. Dopušta svakome da sakrije svoje grijehe pred svim ostalim ljudima. Ali naređuje mu da razotkrije dno srca i njegovo istinsko stanje samo pred jednim čovjekom. Ona nam nalaže da samo ovog čovjeka na svijetu ne obmanjujemo, ali ga obavezuje da to čuva kao nepovredivu tajnu, zbog čega kao da za njega i ne postoji. Možemo li zamisliti išta milosrdnije i blaže? Međutim, ljudska je pokvarenost tolika da joj je i taj zakon prekrut. Ovdje leži glavni razlog koji je natjerao veliki dio Evrope da se pobuni protiv crkve[1].

[1] Isporedi Bossuetov govor *O mržnji ljudi prema istini:* »Ljudi su gotovo uvijek nepravedni, ali nadasve u tome što im je mrska istina i što ne podnose njezino svjetlo. To ne znači da svi oni ne misle da im je mila... Ali kad sjaj što očarava naše oči osvjetljuje naše nesavršenosti i pogreške, i kad istina, ne zadovoljivši se time da pokaže što je ona, objavljuje što smo mi; tada je mi mrzimo, kao da je izgubila svu svoju ljepotu otkrivajući nam našu rugobu, pa nam se ovo bistro ogledalo ne dopada jer je suviše vjerno.«

Kako je čovječje srce nepravedno i nerazumno kad smatra neprijatnom obavezu prema jednom čovjeku, a bilo bi pravedno da takvu obavezu gaji prema svim ljudima. Zar je pravedno što ih varamo?

Razni su stupnjevi ovog zaziranja od istine. Ali se može reći da to zaziranje postoji u nekoj mjeri kod svih, jer se ne može odijeliti od samoljublja. To je ona prokleta istančanost što sili one koji moraju nekoga prekoriti da izaberu toliko obilaženja i ublaženja kako ih ne bi povrijedili. Oni moraju umanjivati naše nedostatke, moraju se pričinjati da ih ispričavaju, napokon svemu tome moraju dodati pohvale i dokaze privrženosti i poštovanja. Unatoč tome, ovaj je lijek još gorak samoljublju. Uzimamo ga što manje možemo, ali nam je uvijek neprijatan ponajčešće s pritajenom srdžbom na one koji nam ga pružaju.

Tako se dogodi da netko tko želi da ga volimo izbjegava uslugu za koju zna da bi nam mogla biti neugodna. Postupaju s nama onako kako mi želimo da se s nama postupa. Mrzimo istinu, pa nam je i sakrivaju. Volimo laskanje, pa nam i laskaju. Želimo da nas varaju, pa nas i varaju. Stoga nas svaki stupanj sreće koja nas uzdiže u svijetu još više udaljava od istine, jer se više bojimo da ne ranimo one čija nam je privrženost korisnija a zazor opasniji. O nekom će se knezu pričati po cijeloj Evropi, a sam o tome neće ništa znati. Ne čudim se tome: reći istinu korisno je onome kome je kazujemo, ali je kobno za one koji je kazuju jer se izvrgavaju mržnji. Zato oni koji žive s kneževima radije čuvaju svoje interese negoli interese kneza kojemu služe. I na taj način lažu njemu u korist, a sebi na štetu.

Ovo je zlo zaista veće i redovitije na visokim položajima; ali nisu od toga izuzeti ni mali ljudi, jer stjecanje naklonosti uvijek donosi neku korist. Tako je ljudski život vječna obmana: uzajamno varanje i uzajamno laskanje. Nitko ne govori u našoj prisutnosti onako kako govori u našoj odsutnosti. Savez među ljudima temelji se na ovom uzajamnom varanju. I malo bi prijateljstava postojalo kad bi svatko znao što njegov pri-

[1] Misli na reformaciju (protestantizam).

jatelj govori dok je on odsutan, ma koliko iskreno i nepristrano on govorio.

Čovjek je dakle samo prijetvornost, laž, licemjerje kako prema sebi tako i prema drugima. Ne trpi da mu se kaže istina, izbjegava da je kaže drugima. Sve te sklonosti, koje su veoma daleko od pravde i razuma, imaju svoj prirodni korijen u njegovu srcu.

101

[103]

Ističem ovo kao činjenicu: kad bi svi ljudi znali što jedni o drugima govore, ne bi se našla ni četiri prijatelja na svijetu. To se vidi iz razmirica koje nastaju kad se neoprezno izbrblja ono što se ponekad reklo o drugome. (Štoviše, velim, svi bi ljudi bili ...[1])

102

[137]

Ima mana koje nas hvataju jedino preko drugih, a koje se ruše kao grane čim oborimo stablo.

103

[227]

Više je Aleksandrovo pijančevanje stvorilo neumjerenih, nego je primjer njegove čudnosti stvorio nevinih[2]. Nije sramota što nismo kreposni kao on, a izgleda oprostivo što nismo pokvareniji od njega. Vjerujemo da ne dijelimo sasvim mane običnih ljudi kad se usporedimo s manama tih velikih ljudi. Pa ipak zaboravljamo da su oni u tome kao i obični ljudi. Naša zajednička strana s njima je ona kojom oni pripadaju puku. Koliko god se oni izdižu, opet se negdje dotiču najsitnijih ljudi. Ne vise u zraku, posve izvan naše zajednice. Ne, ne. Od nas su veći zato što im je glava na višemu. Ali su im pete jednako nisko kao i nama. U tom su pogledu svi na istoj

[1] Uporedi sa sličnim opažanjem u Molièreovu *Mizantropu.*

[2] Pascal dovodi u opreku finoću kojom je Aleksandar pristupao ženi i kćerkama Darijevim, i bijesan nastup u pijanstvu u kojem je ubio Klita.

razini i oslanjaju se na isto tlo. I ovim krajem jednako su nisko kao mi, kao najmanji, kao djeca, kao životinje, itd.

104

[103]

Kad nas strast navodi da nešto učinimo, mi zaboravljamo svoju dužnost: na primjer, volimo neku knjigu i čitamo je, kad bismo morali nešto drugo raditi. Svejedno, čitamo je. Ali da se podsjetimo dužnosti, moramo odlučiti da ćemo raditi nešto što nam nije po volji. Tada se ispričavamo jer moramo nešto drugo raditi, i time sebe upozoravamo na svoju dužnost.

105

[134]

Kako je teško nešto predložiti nečijem sudu a da njegov sud ne pokvarimo načinom na koji mu to predlažemo! Ako kažemo »Mislim da je to lijepo, mislim da je to nejasno«, ili nešto slično, mi tjeramo maštu na ovaj sud ili je naprotiv uzbunimo. Bolje je ako ništa ne kažemo. I tada on sudi prema onome što jest, to jest prema stvarnosti, prema onome što će odlučiti ostale sklonosti kojima mi nismo začetnici. Na taj način barem nećemo ništa na nj utjecati, osim ako i sama šutnja ne bi imala neki učinak, već prema tome kako je dotični raspoložen da je tumači, ili prema tome što dotični bude nagađao iz pokreta, izraza lica, ili iz boje glasa, u slučaju da je fizionomist. Stoga je teško ne pomaknuti sud iz njegova ležišta, tačnije, malo iza čvrstih i postojanih sudova!

106

[381]

Kad bismo znali koja strast nekim gospodari, bili bismo uvjereni da mu možemo omiliti. Ali ipak svatko ima svoje hirove koji su u opreci s vlastitim dobrom, pa i u ideji što je ima o dobru. I ta nastranost kvari sve[1].

[1] »Hirovi našeg raspoloženja«, rekao je La Rochefoucauld, »mušičaviji su od hirova sreće« *(Maks.,* 45).

107

[127]

Lustravit lampade terras[1]. Vrijeme i moje raspoloženje su u nekoj vezi. U mojoj nutrini javljaju se magle i lijepo vrijeme. Zlo i dobro mojih poslova ne utječe mnogo na to. Ponekad se svim silama borim protiv nesreće. Slava pobjede daje mi snage da je veselo savladam, dok mi se, naprotiv, to ponekad ogadi u sreći.

108

[202]

Ako netko ne očekuje nimalo koristi od onog što kaže, ne smijemo iz toga zaključiti da tog časa ne laže. Jer ima ljudi koji lažu samo zato da bi lagali.

109

[441]

Kad smo zdravi, čudimo se kako možemo podnositi ono što podnosima kad smo bolesni. A kad obolimo, uzimamo veselo lijek: bolest nas na to sklanja. Ne opsijedaju nas više strasti niti želje za zabavama i šetnjama što nam ih je pružalo zdravlje, a koje su nespojive s nužnostima bolesti. Priroda tada pruža druge strasti i želje koje su u suglasnosti s novim stanjem. Samo strah što ga zadajemo sebi mi sami, a ne priroda, uznemiruje, jer unosi u sadašnje stanje strasti iz onoga stanja u kojem se ne nalazimo[2].

Kako nas priroda u svim stanjima čini nesretnim, a želje nam prikazuju neko sretno stanje, jer stanju u kojem jesmo dodaju zadovoljstvo stanja u kojem se ne nalazimo. Međutim, kad bismo i dohvatili ovo zadovoljstvo, ne bismo opet zbog toga bili sretni, jer bi se u nama rodile druge želje u skladu s ovim novim stanjem[3].

---

[1] Podsjeća na Montaignea *(Apol.)*. I zrak i vedro nebo izazivaju u nama neke promjene, kako vele grčki stihovi u Cicerona:

Tales sunt hominum mentes quali pater ipse
Iuppiter auctifera lustravit lampade terras.

Taj isti navod je uzet iz Homerove *Odiseje* (XVIII, 135).

[2] U Epiktetovu *Manualu* čitamo ovu izreku: »Ne uznemiruju ljude stvari, već mišljenja ljudi o stvarima.«

[3] La Rochefoucauld je to izrazio ovako: »Nismo nikada niti toliko sretni niti toliko nesretni, kako to umišljamo« *(Max.* 49).

Treba podrobno razraditi ovu općenitu istinu...

110

[69]

Svijest o lažnosti sadašnjeg zadovoljstva, i nepoznavanje ništavnosti odsutnog zadovoljstva uzrokuju nestalnost.

111

[65]

Nestalnost. – Kad dirneš čovjeka, učini ti se da si dirnuo orgulje. Orgulje zaista, ali neobične, nestalne, promjenljive i zato oni koji znaju svirati samo na običnim, neće na ovima znati skladno svirati. Valja znati kako su tipke raspoređene[1].

112

[67]

Nestalnost. — Stvari imaju razna svojstva, a duša razne naklonosti. Jer nije ništa jednostavno što se pruža duši, a duša se nikad ničemu ne nudi jednostavna. Otuda se događa da se zbog iste stvari i smijemo i plačemo.

113

[79]

Nestalnost i neobičnost. — Posve su oprečne stvari: živjeti samo od svog rada i vladati najmoćnijom državom na svijetu. To je spojeno u osobi turskog sultana[2].

114

[110]

Raznolikost je tako prostrana kao svi zvukovi glasa, kao hodanje, kašljanje, useknjivanje, kihanje... Među voćem razlikujemo grožđe, a među njima muškate, pa Condrieu, pa

---

[1] Na orguljama tipka odgovara određenoj noti. Ali nije tako s ljudskim srcem, u njemu nema pravilnosti. Svaka nota se može oglasiti različito, već prema času i prema okolnosti.

[2] Po prastaroj legendi. Havet navodi neko djelo iz 1560. godine gdje se ono već odbacuje.

Desargues, pa onda ova mladica. Je li to sve? Je li ikad rodio dva ista grozda? A ima li na grozdu dva ista zrna[1]?

Nisam nikad sudio o jednoj stvari posve jednako. Ne mogu suditi ni o ovom djelu dok ga pišem. Moram postupati kao slikari, udaljiti se malko, ali ne previše. Koliko? Pogodite!

115

[73]

Raznolikost. — Teologija je znanost, ali koliko li tu ima znanosti u jednom! Čovjek je cjelina; ali ako ga seciramo, je li on glava, srce, želudac, žile, svaka žila, svaki dio žile, krv, svaki sok u krvi?

Grad, polje izgledaju izdaleka grad i polje. Približimo li se, opažamo kuće, stabla, crepove, lišće, travu, mrave, mravlje noge, do u beskonačnost. Sve je to sadržano riječju polje.

116

[334]

Misli. — Sve je jedno, sve je raznoliko. Koliko prirodâ u čovječjoj prirodi! Koliko zvanja! I kojim slučajem svatko bira redovito ono za koje čuje da je u cijeni! Dobro načinjena peta[2].

117

[81]

Peta na cipeli. — »Kako je dobro načinjena! Vješta li majstora! Kako je smion taj vojnik!« Eto izvora naših sklonosti i izbora staleža. »Kako ovaj dobro pije! A kako onaj malo pije!« Eto, to čini ljude trijeznima, pijanima, čini ih vojnicima, kukavicama itd.

---

[1] Ova Pascalova misao sadrži već u klici Leibnizovu teoriju neraspoznatljivosti. U prirodi ne postoje dvije jednake stvari, Leibniz pripovijeda kako se je nekog dana našao u bašti kneginje Sosije i kako ju je u šali mučio da mu pronađe dva lista koja se ni u čemu ne bi razlikovala.

[2] U Port-Royalu su pravili cipele, a možda i sam Pascal.

118

[432]

Glavni talent upravlja svim ostalima.

119

[433]

Priroda sebe oponaša[1]: sjeme bačeno u zdravu zemlju rodi. Načelo bačeno u zdrav duh rodi. Brojevi oponašaju prostor, iako su posve različite naravi. Isti gospodar je sve stvorio i vodi sve: korijen, grane, plodove: načela, posljedice.

120

[142]

[Priroda stvara razlike i oponaša. Vještina oponaša i stvara razlike.]

121

[423]

Priroda uvijek nanovo počinje iste stvari, godine, dane, satove. Na isti se način i brojevi nižu jedan za drugim. Tako dobijamo neku vrst beskonačnosti i vječnosti. To ne znači da ima nečeg što bi bilo beskonačno i vječno, nego se ova konačna bića u beskonačnost umnažaju. Zato mi se čini da njih jedino beskonačan broj umnožava[2].

122

[381]

Vrijeme liječi bolove i razmirice, jer se mijenjamo, nismo više isti. Ni onaj koji vrijeđa ni uvrijeđeni nisu više isti. To

---

[1] Pascal ovdje iznosi načelo analogije. Primjenjuje ga na sličnost između materijalne prirode i duhovne prirode: duh se razvija kao stablo, jednako postoji analogija između brojeva i prostora. Ne nagovještava li ova misao slavnu Hegelovu izreku: »Stablo raste kao silogizam?«

[2] Pascal se pita: postoji li beskonačan prostor ili vječno vrijeme? Beskonačan prostor nastaje beskonačnim dodavanjem konačnih prostora, kao što vječno vrijeme nastaje dodavanjem konačnog vremena. Broj je dakle beskonačan.

Beskonačnost nema objektivnog, nema izvanjskog opstanka, ona počiva na pojmu beskonačnog broja što ga Pascal smatra savršeno zakonitim. (Vidi *O geometrijskom duhu*).

nalikuje narodu koji smo povrijedili i koji opet srećemo poslije dvaju pokoljenja. To su opet Francuzi, ali ne isti.

123

[427]

On više ne voli osobu koju je ljubio prije dvije godine. Dabome, ona nije više ista, a nije ni on. On bijaše mlad, a bijaše i ona. Ona je sad posve drukčija. Možda bi je još volio kad bi bila onakva kao što bijaše nekada.

124

[420]

Mi stvari ne gledamo samo s različitih strana, već i drugim očima; nije nam stalo da ustanovimo kako su slične.

125

[393]

Oprečnost. — Čovjek je po prirodi lakovjeran, nepovjerljiv, stidljiv, drzak.

126

[81]

Čovječji opis: ovisnost, želja za neovisnošću, potreba.

127

[79]

Čovječje stanje: nepostojanost, dosada, nemir.

128

[496]

Nevolje zbog toga što napuštamo zanimanja uz koja smo se vezali. Čovjek živi ugodno u svojem kućanstvu. Ali ako mu se svidi neka žena, ako uživa pet ili šest dana u igri, jadan je čim se vrati prvotnom zanimanju. Ništa nije običnije od toga.

129

[440]

Naša je narav u gibanju; potpuno je mirovanje smrt.

130

[485]

Nemir. — Ako se vojnik ili težak itd. tuže na svoju muku, ne dajte im da rade ništa.

131

[47]

Dosada. — Ništa čovjeku nije tako nepodnošljivo kao potpuno mirovanje, bez velikih strasti, bez posla, bez zabave, bez zanimanja. Tada on osjeća svoje ništavilo, svoju izgubljenost, svoju nedostatnost, svoju ovisnost, svoju nemoć, svoju prazninu. Namah će se u dubini njegove duše roditi dosada, sumornost, tuga, jad, srdžba, očaj.

132

[21]

Cezar, čini mi se, bijaše prestar da bi ga zabavljalo osvajanje svijeta. Ova je zabava dobro pristajala Augustu ili Aleksandru. To bijahu mladi ljudi koje je teško zaustaviti. Ali Cezar mora da je bio zreliji[1].

133

[83]

Dva slična lica, od kojih ni jedno ne izaziva smijeh, kada su zajedno navode na smijeh svojom sličnošću.

134

[21]

Kako je isprazno slikarstvo kad izaziva divljenje sličnošću sa stvarima, originalima kojih se inače nimalo ne divimo!

135

[249]

Ništa nam se tako ne sviđa kao bitka, ali ne pobjeda: rado gledamo borbu životinja, ali ne pobjednika okomljena na poraženog. Zar nismo htjeli gledati pobjednički završetak? A

[1] Aleksandar je umro s 33 godine, a Cezar s 56 godina.

čim on dođe, već smo zasićeni. Tako je i u igri. Tako je i u traženju istine. Rado gledamo sukob mišljenja u raspravama, ali nas uopće ne zanima promatrati otkrivenu istinu. Da bismo je s užitkom promatrali, treba je gledati dok se rađa iz raspre. I u strastima rado pratimo kako se sudaraju dvije oprečne strane. Ali čim jedna zagospodari, sve se izvrgne u puku grubost. Mi nikad ne tražimo stvari zbog njih, već zbog istraživanja. Tako je i u kazališnim komadima. Mirni prizori bez straha ne vrijede ništa, ni krajnja bijeda bez nade, ni surova ljubav, ni gruba strogost.

136

[25]

Sitnica nas utješi, jer nas sitnica i ucvili.

137

[Prijepis 257]

Da ne ispitujemo sva pojedina ljudska zanimanja, dovoljno je obuhvatiti ih sve pojmom »zabava«.

138

[402]

Ljudi su prirodno pokrivači[1] krovova i daju se na sve poslove osim u sobi[2].

139

[139]

Zabava. — Kad sam ponekad razmišljao o raznim ljudskim nemirima, o opasnostima i tegobama kojima se izvrgavaju na dvoru, u ratu, odakle se rađaju tolike svađe, strasti, smioni a često i zli pothvati itd, otkrio sam da sva ljudska nesreća nastaje samo iz jednog uzroka: ljudi ne znaju ostati na miru u svojoj sobi. Kad bi čovjek koji ima dovoljno za život znao sa zadovoljstvom ostati kod svoje kuće, ne bi je napuštao da putuje po moru, niti sudjelovao u opsadi gradova. Ne bi kupovao skupih vojničkih činova kad ne bi osjećao kako

[1] Vidi fragment 97.

[2] Ova misao je razvijena u slijedećem fragmentu.

je nepodnošljivo ne micati se iz grada, i tražiti razgovor i razonodu u igri samo zato što nema zadovoljstva u tome da ostane kod kuće[1].

Ali kad sam dublje promislio, i kad sam otkrivši uzrok svih naših nevolja htio razotkriti njegov razlog, ustanovio sam da postoji jedan posve stvaran razlog, a sastoji se u prirodnoj nevolji našeg slabog i smrtnog zemaljskog opstanka koji je tako bijedan da nas ništa ne može utješiti kad o njemu pobliže razmišljamo.

Kakav god položaj sebi predstavljali, i vezali za njega sva dobra koja nam mogu pripadati, kraljevati je ipak najljepše zvanje na svijetu. Međutim, zamislite ga u vezi sa svim zadovoljstvima što mu pripadaju. Ali ako ni kralj nema zabave, pa ako mu se dade prilika da se udubi u svoj položaj, i o njemu razmišlja, ovo će blaženstvo početi da vene i prestati da ga podržava, te će pred njim nužno iskrsnuti ono što mu prijeti, pobune što mogu nadoći, smrt i bolesti kojima je nemoguće izmaknuti. Zato je kralj bez onoga što nazivamo zabavom nesretniji od najmanjeg svog podanika koji se igra i zabavlja[2].

[210]

Zbog toga toliko čeznemo za igrom i za ženskim društvom, za ratom, za visokim službama. To ne znači da u tome zaista leži sreća, niti itko zamišlja da će naći pravo blaženstvo u novcu što ga može dobiti u igri, ili u zecu kojeg goni: ne bismo ga htjeli primiti na dar. Ne tražimo ni taj mekušni i mirni način života koji nam daje da mislimo o svom nesretnom položaju. Ne tražimo ni opasnost rata, ni teret službi, nego tra-

[1] »Sve naše zlo je odatle što ne možemo biti sami. Odatle igra, raskoš, rastresenost, vino, žene, neukost, ocrnjivanje, jal, zaborav sebe samog i Boga« (La Bruyère, *O čovjeku*).

[2] Prema navodima Ch. Gidela, Voltaire je odobravao pa i pobijao ovu misao. U raspravi *O jednakosti staleža* on piše: »Lijepo li je biti sretan kao kralj! Tako veli blesava svjetina. Međutim, što sve veličanstvo ne poduzima da se usreći? Uzalud se vladar oslanja na svoju veličinu. Ponekad i on stenje, a ponajčešće umire od dosade.« Ali u pismu XXXII se predomislio te piše Friedrichu II: »Krivo misli Pascal, moramo to priznati. Taj pobožni mizantrop, taj uzvišeni Heraklit koji misli da je na zemlji sve samo bijeda i zločinstvo, usuđuje se u svojoj krajnjoj žalosti i nas uvjeravati da kralj koga zabavljamo i ljubimo, čim ostane bez okoline i čim je prepušten sam sebi, postaje najnesretniji od svih smrtnika.«

žimo onu užurbanost koja nam odvraća pažnju od tih misli i zabavlja nas.

Zato nam je miliji lov nego lovina[1]. Zbog toga ljudi toliko vole buku i metež, radi toga je zatvor tako grozno mučilište, zbog toga je čar samoće neshvatljiv. Najveća sreća kraljevskog položaja jest upravo u tome što okolina bez prestanka pokušava zabaviti kralja i pribaviti mu svakovrsne ugodnosti.

Kralj se opkolio ljudima koji ne misle na drugo nego da zabave kralja i ne dopuste mu da misli na sebe. Jer je svaki kralj, kakav bio da bio, nesretan ako misli o sebi. To je sve što su ljudi izmudrili da sebe usreće. A oni koji se u toj stvari prave filozofima i koji drže da su ljudi premalo razboriti kad po cio dan trče za zecom a ne bi ga htjeli kupiti, ne poznaju nimalo našu narav. Ovaj nas zec neće zaštititi od misli na smrt, ni od bijede, ali lov koji nam skrene pažnju od toga zaštitio nas je.

Savjet dat Piru da uživa odmor što ga je on naumio tražiti sa toliko truda naišao je na mnoge teškoće[2].

[Kazati nekome neka živi u miru jednako je kao da mu kažeš neka] živi sretno. To znači savjetovati mu sasvim sretan položaj koji on može po volji razmatrati, a da u tom ne nađe ništa što ga žalosti. To dakle znači ne shvatiti narav.

Zato ljudi koji prirodno osjećaju svoj položaj, ništa tako ne izbjegavaju kao odmor. Sve poduzimaju da pronađu nemir. Ali to opet ne znači da oni kao po nagonu ne znaju u čemu se sastoji prava sreća... Taština, zadovoljstvo da je pokažu drugima.

Njih nevješto prekoravaju: njihova greška ne leži u tome što traže nemir, osim kad bi ga tražili samo kao zabavu; ali zlo je u tome što ga traže kao da bi posjedovanje stvari koje oni traže moralo njih uistinu usrećiti, i zbog toga s pravom optu-

---

[1] U rukopisu je ta rečenica pisana na rubu.

[2] »Kada se kralj Pir spremaše da se prebaci u Italiju, njegov mudri savjetnik Cineas, hoteći mu predočiti taštinu njegove slavoljubivosti, reče: ‚Dobro, gospodaru, ali čemu taj silan pothvat?' ‚Hoću da zagospodujem Italijom', odgovori hitro. ‚A onda', zapita Cineas, ‚kada to učinite?' ‚Prijeći ću u Galiju i u Španiju.' ‚A onda?' ‚Pokušat ću podjarmiti Afriku, i kad osvojim cijeli svijet, odmarat ću se i živjeti sretno po svojoj volji.' ‚Zaboga, gospodaru', upade Cineas, ‚recite mi zašto već sada ne možete živjeti u miru? Zašto već sada ne pođete na odmor, pa ćete se riješiti tolika truda i tolikih opasnosti?'« (Montaigne, I, XLII). Cf. *Boileau*. Ep.

žujemo njihovo traženje kao zaštitu. Tako te u svemu tomu i oni koji kore i oni koji su prekoravani ne shvaćaju istinsku čovjekovu narav.

I tako, kad im se predbaci da ono što s toliko gorljivosti traže njih ne bi moglo zadovoljiti, ako odgovore, kao što bi morali kad bi o stvari dobro promislili, da oni traže u tome tek žestoku i poletnu zaokupljenost koja će im skrenuti misli od sebe, i da je to stoga što stavlja sebi za cilj neki privlačan predmet koji ih očarava i snažno zanosi — zapečatili bi svojim protivnicima usta. Ali oni tako ne odgovaraju jer sami sebe ne poznaju; ne znaju da oni traže tek lov, a ne lovinu.

(Ples: moraš dobro paziti kamo ćeš s nogom.

— Plemić iskreno vjeruje da je lov veliko i kraljevsko zadovoljstvo; ali ne misli tako vodič pasa[1].)

Zamišljaju da bi se, postigavši ovu službu, odmah ugodno prepustili odmoru, a ne osjećaju nezasitnu narav svoje pohlepe. Drže da iskreno traže odmor, a traže uistinu samo nemir.

U njima živi tajni nagon koji ih tjera da traže zabavu i da se zaposle izvana, što sve dolazi od osjećaja njihove trajne nesreće. Postoji u njima još jedan skroviti nagon, a to je ostatak veličine naše prvotne naravi koja im pokazuje da je blaženstvo uistinu u počinku, a ne u metežu. A iz ova dva oprečna nagona u njima se stvara zbrkan naum, skriven od njihova oka na dnu duše, koji ih tjera da čeznu za odmorom preko nemira, i da uvijek zamišljaju kako će zadovoljština što je nemaju ipak doći, te kako će svladavši sve teškoće što se pojave otvoriti sebi vrata mira.

Tako teče sav život. Tražimo počinak boreći se protiv nekih zapreka. A kad ih svladamo, počinak nam postaje nepodnošljiv. Jer, ili mislimo na nevolje koje nas biju, ili na patnje koje nam se groze. I kad bi nam se učinilo da smo se sa svih strana zaštitili, dosada bi sa svojim udomaćenim ugledom ipak izmiljela iz dubina srca, gdje su joj inače prirodni korijeni, te bi ispunila duh svojim otrovom.

[217]

Čovjek je stoga tako nesretan da bi se dosađivao i kad ne bi postojao nikakav razlog za dosadu, samom svojom sklono-

---

[1] Ovo u zagradama bilo je napisano na rubu.

šću; a tako je isprazan, da je kadšto obasut s tisuću pravih razloga za dosadu, a sitnica kao biljar ili lopta dovoljni su da ga zabave.

[133]

Ali, kazat ćete, kakvu svrhu on u tome nalazi? Užitak da se sutra među prijateljima hvali kako je spretnije igrao od svih drugih. Neki se opet znoje u svojoj sobici da pokažu učenjacima kako su riješili neko pitanje iz algebre koje još do sada nitko nije riješio. Mnogi se čak izlažu krajnjim opasnostima da bi se potom mogli pohvaliti položajem što su ga stekli, a to je po mom mišljenju jednako glupo. Neki se napokon muče kako bi sve ovo zapazili, ali ne da postanu pametniji, već samo da pokažu kako oni to znaju. A ovi su najgluplji, jer znaju, dočim bismo o drugima mogli misliti da to ne bi bili kad bi to spoznali.

Neki čovjek provodi život bez dosade kockajući se svaki dan za mali ulog. Dajte mu svakog jutra novac što bi ga on mogao dnevno dobiti pod uvjetom da više ne igra pa ćete ga unesrećiti. Reklo bi se možda da on u kockanju traži samo zabavu, a ne dobitak. Međutim, natjerajte ga da igra badava, u igri se neće zagrijati pa će se dosađivati. Ne traži on dakle samo zabavu, jer ga mlitava i bestrasna razbibriga ubija dosadom. On se mora u igri raspaliti, mora sam sebe varati zamišljajući kako je sretan ako dobije ono što nije htio da mu se dade pod uvjetom da ne igra. Potrebno je dakle da stvori sebi predmet strasti i da zatim raspali svoju želju, bijes i strah za predmet što ga je sebi stvorio, nalik djetetu koje se prestraši od vlastitog lica što ga je zaprljalo.

Kako to da ovaj čovjek koji je prije malo mjeseci izgubio jedinca sina i koji, satrt parnicama i tužbama, bijaše ovog jutra tako smućen, sada više na to ne misli? Ne čudite se nimalo: sav je zaokupljen time kamo će protrčati vepar što ga psi već šest sati žučljivo gone. To mu je dovoljno. Uspijete li navesti na zabavu čovjeka koji je u ne znam kako teškoj tuzi, za to vrijeme ćete ga usrećiti. Naprotiv, koliko god sretan bio, čovjek bez zabave ili bez neke strasti ili neke razbibrige, koja ne dopušta dosadi doći do izražaja, postaje namah tužan i nesretan. Bez zabave nema radosti, u zabavi nema žalosti.

[217]

Eto, osobe visoka položaja usrećuje i to što su se okružile izvjesnim brojem osoba koje ih zabavljaju, te imaju moć da se u tom stanju održe.

Obratite na ovo pažnju. Što drugo znači biti vrhovni nadzornik, kancelar, prvi predsjednik, nego biti na položaju gdje imate čitav niz ljudi koji vam već od jutra dolaze sa svih strana ne ostavljajući vam u danu ni jedan slobodan sat u kojem biste mogli misliti na sebe? A kad ovi službenici padnu u nemilost, pa ih vrate njihovim kućama na selu, gdje imaju i imovine i obiteljsku poslugu da im bude pri svakoj potrebi, osjećaju se ipak jadno i napušteno, jer nema nikoga tko bi ih spriječio da misle o sebi.

140

[110]

[Ovaj je čovjek teško ucviljen zbog smrti svoje supruge i jedinca sina, ili ga uznemiruje teška parnica; međutim, kako to da odjednom nestaje u njega žalosti, i da su ga napustile sve one teške misli i brige? Ne čudite se. Drug mu je dobacio loptu, a on je mora vratiti. Sav je zaokupljen kako da je uhvati i dobije bod; pa kako da misli na svoje brige kad se bavi ovim drugim poslom? Eto zaokupljenosti dostojne da zaposjedne ovu veliku dušu, i da istjera iz duha svaku drugu misao. Ovaj je čovjek rođen da upozna svemir, da sudi o svim stvarima, da ravna čitavom državom; a eto, sav je zauzet i sav se utopio u brizi kako da uhvati zeca. I kad se ne bi do toga snizio, nego bi se htio uvijek držati kruto, bio bi još luđi jer bi se htio izdići iznad ljudskosti, a ipak je on najzad samo čovjek, što znači sposoban za malo i za mnogo, za sve i za ništa, nije ni anđeo ni životinja, nego čovjek.]

141

[23]

Ljudi se bave time da trče za loptom i zecom; to pruža zadovoljstvo i kraljevima.

142

[146]

Zabava. — Zar nije kraljevsko dostojanstvo samo po sebi dovoljno veliko da usreći onoga koji ga uživa kada vidi što je? Treba li ga odvraćati od te misli kao obične ljude? Meni je jasno da usrećiti čovjeka znači odvratiti mu pogled od njegovih domaćih nevolja ispunjajući sve njegove misli brigom da dobro pleše. Ali odnosi li se to i na kralja, i hoće li on biti sretniji ako se radije oda toj praznoj razonodi nego svijesti o svojoj veličini? Ta, što bi drugo moglo uspješnije zadovoljiti njegov duh? Ne bi li to značilo kvariti mu radost ako opterećujemo njegov duh mišlju kako će udesiti svoj korak po ritmu neke melodije, ili kako će vješto baciti loptu, umjesto da ga pustimo neka uživa u miru promatrajući veličanstvenu slavu koja ga okružuje?

Učinite pokus: ostavite kralja posve sama, ne dajte nikakva zadovoljenja njegovim ćutilima, nikakve duhovne brige, ni društva, neka po volji misli samo na sebe; i uvjerit ćete se da je kralj bez zabave čovjek pun jada. Zato se to nastoji brižno izbjeći, pa se oko kraljevskih ličnosti slegne veliki broj ljudi koji se brinu da se njihovi poslovi izmjenjuju sa zabavom, i koji su pripremni za sve vrijeme njihove dokolice da im pribave zabave i igara kako ne bi bilo praznine. To će reći da su se kraljevi opkolili osobama kojima je povjerena čudnovata briga da paze da kralj ne bi bio sam i da ne misli na sebe, jer je poznato da bi bio bijedan, usprkos tome što je kralj, ako stane o sebi misliti.

Ne govorim ovdje u svemu ovomu o kršćanskim kraljevima kao kršćanima, već samo kao o kraljevima.

143

[217]

Zabava. — Navaljujemo na ljude već u ranu djetinjstvu brigu za njihovu čast, za njihova dobra, za njihove prijatelje, pa još i brigu za dobra i čast njihovih prijatelja. Opterećujemo ih poslovima, učenjem jezikâ i vježbama, pa ih pokušavamo uvjeriti da neće biti sretni ako njihovo zdravlje, čast, sreća kao i sreća njihovih prijatelja ne budu u dobrom stanju, te da će

biti nesretni bude li im nedostajalo samo nešto od toga. Na taj način zadajemo im obaveze i poslove koji ih uznemiruju već od rana jutra. Čudna li načina da ih usrećite, kazat ćete. Što bi se moglo više učiniti da se unesreće? Kako! Što bi se moglo učiniti? Dovoljno je riješiti ih svih briga, jer tada će uočiti sebe, mislit će na ono što jesu, odakle su, kamo idu. I tako ih ne možemo nikada suviše zaposliti niti ih odvratiti od tih misli. Zbog toga, pošto smo im toliko poslova pripravili, savjetujemo im, ako imaju išta slobodna vremena, da ga upotrijebe u zabavi, u igri, u posvemašnjoj uposlenosti.

Kako li je srce čovječje prazno i puno smeća!

144

[429]

Provedoh dugo vremena proučavajući apstraktne znanosti; ali omrznuše mi zbog toga što se s premalo ljudi o njima može govoriti. Kad sam uzeo proučavati čovjeka, uvidio sam da te apstraktne znanosti nisu svojstvene čovjeku, i da sam u pogledu svog stanja još više zalutao prodirući u njih nego drugi znajući malo o njima. Oprostio sam drugima što o tome malo znaju. Ali sam vjerovao da ću bar sresti nekoliko sudrugova u proučavanju čovjeka, jer sam mislio da je to ono pravo proučavanje koje mu je svojstveno. Prevario sam se, ima ih mnogo manje koji to proučavaju, negoli onih koji se bave geometrijom. Samo zato što ne znamo proučavati čovjeka, mi tražimo druge nauke. Ali ni to nije znanje koje bi čovjek morao posjedovati, i nije li za njega najbolje da zbog svoje sreće ništa o sebi ne zna?

145

[110]

[Samo nas jedna misao zaokuplja, ne možemo odjednom na dvije stvari misliti. To je za nas dobro sa stanovišta svijeta, ne sa stanovišta Boga.]

146

[4]

Čovjek je očigledno stvoren da misli. U tome je sve njegovo dostojanstvo i sva njegova vrijednost; i sva njegova dužnost

da misli kako treba. A red misli je ovaj: početi od sebe, od svojega tvorca i njegova cilja.

Međutim, na što svijet misli? Na ovo nikada, već da pleše da svira na lutnji, da pjeva, da sastavlja stihove, da igra alku itd. Misli na to da se tuče, da bude kralj, ali ne misli što znači biti kralj i što znači biti čovjek.

147

[382]

Ne zadovoljavamo se životom što ga nosimo u sebi i u svojem biću: hoćemo živjeti jednim zamišljenim životom u mislima drugih, i zato se trudimo da se pokazujemo. Neumorno radimo da poljepšamo i očuvamo svoje zamišljeno biće, a zbiljsko biće zanemarujemo[1]. Ima li u nas mirnoće, plemenitosti, vjernosti, tada se požurimo da to i pokažemo, kako bismo ove vrline privezali uz svoje drugo biće. Štoviše, radije bismo ih od sebe odvojili da bismo mu ih dodali. I dragovoljno bismo bili kukavice kad bismo time mogli steći glas junaka. Veliko je obilježje ništavila našeg bića što nismo zadovoljni jednim bez onog drugoga, i što često mijenjamo jednog s drugim! Jer tko ne bi umro da očuva svoju čast, taj bi bio na zlu glasu.

148

[416]

Mi smo tako uobraženi da bismo htjeli biti poznati u cijelom svijetu, pa i kod onih ljudi koji će živjeti kad nas više ne bude; a toliko smo tašti da nas uvažavanje pet ili šest osoba oko nas zabavlja i zadovoljava[2].

149

[83]

Ne brinemo se da li će nas poštovati u gradovima kroz koje prolazimo. Ali, moramo li tamo neko vrijeme ostati, tad nas more takve brige. Za koliko vremena? U razmjeru s našim ispraznim i jadnim boravkom.

---

1 »Mi živimo«, rekao je Charron, »samo s obzirom na druge.«

2 »Tražimo sreću izvan nas samih i u mišljenju ljudi koje poznamo kao podložne, neiskrene, nepravedne, zavidne, hirovite i klevetničke. Čudnovate li stvari!« (La Bruyère, *O čovjeku*).

150

[49]

Taština se tako usidrila u čovjekovu srcu da se vojnik i njegov sluga kuhar i nosač hvastaju i žele imati svoje obožavatelje. I filozofi za tim čeznu. Pa i oni koji pišu protiv toga htjeli bi se proslaviti time što su dobro pisali. I oni koji ih čitaju traže slavu u tome što su ih čitali. A možda i ja sam koji ovo pišem čeznem za tim. Vjerojatno i oni koji budu ovo čitali...[1]

151

[69]

Slava. — Divljenje nas kvari već od djetinjstva: Kako je to zgodno rečeno! Savršeno je to izveo! Kako li je pametan! itd.

Djeca Port-Royala, kojima se ne daje taj podstrek za slavom, padaju u nehaj.

152

[75]

Oholost. — Znatiželja je isto što i taština. Ponajčešće želimo nešto znati samo zato da bismo o tome mogli govoriti[2]. Inače, ne bismo putovali po moru da o tome nikada ni riječi ne reknemo, zbog puke zabave očiju, ne nadajući se da ćemo jednom to nekome ispripovjediti.

153

[49]

O želji da nas poštuju oni s kojima smo.

Sred naših nevolja, pogrešaka itd, oholost nas sasvim prirodno drži u svojoj vlasti. Pa i život s radošću gubimo, samo da se o tom govori.

Taština: igra, lov, posjeti, šale, lažna trajnost imena.

---

1 To je Ciceronova misao što ju je Pascal preuzeo preko Montaignea (*Eseji*, knj. I. gl. XLI). Tacit opet veli: »I u mudraca je slavoljubivost posljednja strast koje se oslobode.« (*Hist.* IV, 6).

2 Podsjeća na Perseja (I, 26) preko Montaignea: »Sve dotle znanje za tebe ništa ne znači, dok drugi ne sazna da ti to znaš.«

154

[23]

[Ja nemam prijatelja vama na korist][1].

155

[11]

Pravi je prijatelj veoma koristan, pa i za visoku gospodu, da o njima govori dobro i da ih podržava u njihovoj odsutnosti. Zato je potrebno da čine sve kako bi ga stekli. Ali neka pravo izaberu. Jer, ako oni čine sve napore da izaberu glupane, bit će im to nekorisno, koliko god ovi o njima dobro govorili. A neće o njima ni govoriti dobro ako se osjete preslabima, jer nemaju ugleda. I tako će ih ocrnjivati zajedno s ostalima.

156

[83]

Ferox gens, nullam esse vitam sine armis rati[2]. Vole više smrt od mira. Neki opet vole više smrt negoli rat. Svako mišljenje može biti poželjnije od života; a ljubav prema njemu izgleda tako snažna i prirodna.

157

[442]

Protivurječje: preziranje našeg bića, umiranje nizašto, mržnja prema našem biću.

158

[21]

Zvanja. — Čar slave tako je velik da zavolimo sve čega se ona dotakne, pa i smrt.

---

[1] Ova je misao u rukopisu precrtana. Tumači je slijedeći fragment.

[2] Tito Livije, XXXIV, 17: »Divljeg li naroda, za njega nema opstanka čim nema na sebi oružja.«

159

[440]

Dobra a sakrivena djela najvrednija su poštovanja[1]. Neka djela u povijesti neobično mi se sviđaju. Ali nisu ni ona bila posve sakrivena jer se za njih saznalo. Iako se učinilo sve što se moglo da se zataje, ono malo čime su se pokazala kvari sve. Jer najljepše je to što smo ih htjeli sakriti.

160

[159]

Kihanje potpuno uposli svu djelatnost duše jednako kao i rad. Ali se odatle ne izvode jednake posljedice protiv čovjekove veličine, jer to se zbiva protiv njegove volje. To nije radi same stvari, već radi neke druge svrhe: prema tome, to nije znak čovjekove slabosti i njegova robovanja ovoj radnji.

Nije sramotno ako čovjek podlegne boli, ali je sramotno ako podlegne užitku. To ne dolazi otuda što nam bol stiže izvana i što mi tražimo iznutra užitak; jer može se tražiti bol i podleći joj dragovoljno, a da u tome ne bude niskosti. Zašto onda da razum smatra časnim podleći pod teretom boli, a sramotnim ne podleći užitku? To je zato što nas bol ne iskušava i ne privlači: mi je sami dragovoljno biramo i hoćemo da ona vlada nama. Tada smo mi u tome gospodari, i pri tom čovjek zapravo sam sebi podlegne. Ali u užitku podliježe čovjek. Samo u vladanju i moći nad sobom leži slava, samo u robovanju sramota.

161

[79]

Taština. — Divno li je to da ovako vidljivu stvar kao što je svjetska taština tako malo poznamo, a neobično je i čudno kad netko veli da je glupo tražiti veličinu!

162

[487]

Tko ne vidi u svijetu taštinu, zaista je tašt. A tko je vidi? motri uzroke i posljedice ljubavi. Uzrok joj je nešto *ne znam*

---

[1] La Rochefoucauld, *Maks.* 216: »Najveća je vrijednost učiniti bez svjedoka ono što bismo bili kadri učiniti pred svima.«

što[1], a posljedice su užasne. Ovo nešto *ne znam što* tako je neznatno da je jedva primjetno, a pokreće cijelu zemlju, kneževe, oružje, čitav svijet. Da je Kleopatrin nos bio kraći, cijelo bi se lice zemlje izmijenilo.

163

[79]

Taština. — Uzrok i posljedice ljubavi: Kleopatra.

164

[23]

Tko ne vidi u svijetu taštinu, zaista je tašt. A tko je vidi? Svi osim mladeži koja pliva u buci, u zabavi i u mislima na budućnost. Ali lišite ih zabave, vidjet ćete kako će venuti od dosade. Tad osjećaju svoje ništavilo ne poznavajući ga: jer velika je nesreća osjećati neizdržljivu tugu čim smo prisiljeni misliti o sebi, a da nam ništa od toga ne može odvratiti pažnju.

165

[415]

Misli. — *In omnibus requiem quaesivi*[2]. Kad bi naše stanje uistinu bilo sretno, ne bismo morali odvraćati od njega misli da bismo našli sreću.

166

[142]

Zabava. — Lakše je podnijeti smrt ne misleći na nju, negoli podnositi misao na smrt kad nam ne prijeti[3].

167

[27]

Nevolje čovječjeg života stvorile su sve ovo. Kad to vidješe, utekoše se zabavi.

[1] Corneille, *Medeja*, II, 6: »Često nas nešto *ne znam što (je ne sais quoi)* što se ne da izraziti, iznenađuje, zanosi i sili na ljubav.«
[2] *Ekl.*, XXIV, 11: »U svemu sam tražio mir.«
[3] Publije Syrus: »Misao na smrt je okrutnija od same smrti.«

168

[121]

Zabava. — Kad ljudi nisu mogli pronaći lijeka protiv smrti, bijede, neznanja, dosjetili su se da će biti sretni ako na to ne budu mislili.

169

[121]

Uprkos ovim nevoljama, on želi biti sretan, i ne traži drugo do sreću, a i ne može da to ne želi. Ali kako će to postići? Da bi uspio, trebalo bi da bude besmrtan. Ali kad ni to ne može postići, odlučio je da na to ne misli.

170

[Prijepis 53]

Zabava. — Kad bi čovjek bio sretan, bio bi utoliko sretniji što bi se manje zabavljao, kao sveci i Bog. — Da, ali ne znači li biti sretan ako se možeš razveseliti zabavom? — Ne. Jer ona dolazi od drugdje i izvana. Zato je ovisna, i stoga lako mogu pomutiti brojne nesreće koje donose neizbježne muke.

171

[79]

Bijeda. — Jedino što nas u našim nevoljama tješi jest zabava. A ipak ona je to naša najveća nevolja. Jer to je ono što nas poglavito priječi da mislimo na sebe, to čini da se neprimjetno upropaštavamo. Bez toga bismo ostali u dosadi, a ova bi nas dosada natjerala da potražimo čvršće sredstvo kako da iz nje iziđemo. Ali zabava nas obmanjuje i vodi nas neprimjetno u smrt.

172

[2]

Mi nikada ne živimo u sadašnjosti. Preduhitrujemo budućnost koja nam odveć sporo ide u susret, kao da bismo htjeli ubrzati njen tok; ili dozivamo u pamet prošlost da bismo je zaustavili jer je suviše hitra. Tako smo nerazboriti da tumaramo po vremenima koja nisu naša, a ne mislimo nimalo na ono jedino vrijeme koje nam pripada. I tako smo isprazni da

sanjamo o vremenima kojih više nema, a bez promišljanja napuštamo ono jedino vrijeme koje postoji. Jer sadašnjost nas obično ranjava. Sakrivamo pogled od nje jer nas žalosti. Ako nam je prijatna, žalimo gledajući kako nam izmiče. Pokušavamo je podržati pomoću budućnosti, te razmišljamo kako ćemo udesiti stvari koje nisu u našoj moći za vrijeme do kojeg nema nikakve izvjesnosti da ćemo stići.

Neka svatko ispita svoje misli pa će uvidjeti kako su mu one posve zauzete prošlošću i budućnošću. Gotovo i ne mislimo na sadašnjost. Ako na nju mislimo, to je samo zato da od nje uzmemo svjetla pomoću kojeg bismo raspolagali s budućnošću. Sadašnjost nije nikada naš cilj: prošlost i sadašnjost su nam sredstva. Samo je budućnost naš cilj. Na taj način mi uopće ne živimo, već se nadamo da ćemo živjeti. A budući da se uvijek pripremamo na sreću, neizbježivo je nećemo postići.

173

[127]

Vele da pomrčine nagoviještaju nesreću, jer su nesreće redovite. A kako se zlo često događa, oni ga često i proreknu. Zato bismo se često prevarili kad bismo umjesto toga rekli da pomrčina predskazuje sreću. One donose sreću samo u rijetkim nebeskim stjecajima. I tako ljudi ne pogriješe lako u svojim nagađanjima.

174

[77]

Bijeda. — Salamon[1] i Job najbolje su upoznali čovjekovu bijedu i najbolje govorili o njoj: jedan najsretniji, a drugi najnesretniji od svih ljudi. Jedan pozna iz iskustva ispravnost zabave, a drugi stvarnost jadâ.

175

[431]

Tako slabo sebe poznamo da mnogi misle kako će uskoro umrijeti kad im je dobro. Mnogi opet misle da im je dobro kad im je već smrt za vratom, jer ne osjećaju dolazak groznice ili skoro izbijanje čira.

---

[1] Pascal ga smatra piscem *Propovjednika* (Eklezijasta).

176

[229]

Cromwell je kanio opustošiti cijelo kršćanstvo. Kraljevska bi porodica bila propala, a njegova bi bila zauvijek moćna da nije sitno zrno pijeska dospjelo u njegov mjehur. Trebalo je da uskoro i sam Rim pred njim zadršće. Ali, kako se taj kamenčić našao u mjehuru, on je umro, njegova porodica bje zbačena, nasta mir, a kralj se opet vrati na prijesto[1].

177

[73]

[Tri gosta.] Da je netko bio u prijateljskim vezama s engleskim, poljskim kraljem i sa švedskom kraljicom, bi li vjerovao da mu neće biti sk'oništa niti utočišta na svijetu[2]?

178

[49]

Macrobius: o nevinoj djeci koju je umorio Herod[3].

179

[Prijepis 394]

Kad August saznade da se među djecom ispod dvije godine koju je Herod dao pogubiti nalazi i njegov sin, reče da je bolje biti Herodova svinja nego njegov sin. — Macrobius, knjiga II, *Sat.*, gl. IV.

---

[1] Oliver Cromwell je umro 1658. od groznice, a ne od kamenca na mjehuru. Naslijedio ga je njegov sin Richard, ali se održao na vlasti samo nekoliko mjeseci. God. 1660. Monk je uspio vratiti na prijestolje sina Karla I. Ovaj je fragment pisan najranije 1660.

[2] Karlu I je odrubljena glava god. 1649, kraljica Kristina se odrekla prijestolja god. 1654, poljski kralj Jan Kazimir je bio razvlašten kraljevstva god. 1656, ali ga je u toku iste godine ponovo primio. Pascal je tu načeo temu »kraljevi u progonstvu« koju je Voltaire vrlo blistavo razvio.

[3] Macrobius je latinski pisac iz V vijeka, dvorjanik Teodozijev i filozof neoplatonske škole. Ostavio je pod imenom *Saturnalije* pabirke koji su dragocjen rudnik obavještenja o antiki.

180

[442]

Velike i male ljude prate iste nesreće, i iste nezgode, i iste strasti. Ali jedni su na rubu kotača, a drugi su bliže središtu te ih prema tome isti okretaji manje uzbunjuju.

181

[67]

Tako smo nesretni da možemo uživati u nekoj stvari samo pod uvjetom da se ozlovoljimo ako ona krene na zlo[1], što nam može pričiniti tisuću stvari, a to nam svakog časa i čine. [Tko] bi pronašao tajnu da se veseli dobru, a da se neozlovolji radi njemu oprečna zla, našao bi odskočnu dasku. Ali to bi bilo vječno gibanje[2].

182

[440]

Oni koji se u neugodnim događajima uvijek nadaju sreći te se vesele sretnim doživljajima, pod sumnjom su da su zadovoljni što su izgubili ako se jednako ne dadu poraziti nesretnim doživljajima. I očarani su što su pronašli ovu izliku za nadu kako bi pokazali da im je do te stvari stalo, i kako bi hinjenim veseljem mogli prikriti veselje kad vide da je stvar izgubljena[3].

183

[27]

Trčimo u provaliju, a prije toga smo pred sebe nešto postavili da nam priječi pogled na nju.

---

[1] U pismu iz god. 1601. namijenjenu Donatu, Pascal se tuži da se njegovi prijatelji iz Port-Royala suviše zanimaju za borbu koju on vodi za istinu.

[2] To znači da je ovdje postavljeni ideal jednako nespojiv s uvjetima ljudske djelatnosti, kao što je ideal vječnosti nespojiv s uvjetima zemaljskog kretanja.

[3] Ova istančana misao dopunja prethodnu. Kad se primjenjujući ovu maksimu obaziremo samo na dobru stranu naših događaja ne uznemirujući se radi loših, to nije iz nezanimanja i filozofskog stava, već iz zanimanja za oprečan događaj (tj. da se događaj zbude obrnuto), i želje da se taj interes prikrije.

ODJELJAK III

(O NUŽNOSTI OKLADE)

184

[29]

Pismo koje bi ponukalo na traženje Boga.

Potom navesti ljude da ga traže kod filozofa, pironovaca i dogmatičara koji unose nemir u onoga koji ga traži.

185

[409]

Bog koji s blagošću raspolaže svim[1], postupa tako da usađuje vjeru u duh s pomoću razlogâ, a u srce s pomoću milosti. Ako je pak netko hoće usaditi u duh i u srce silom i prijetnjama, tada to ne znači usaditi vjeru, već stravu, *terrorem potius quam religionem*[2].

186

[142]

Nisi terrerentur et non docerentur, improba quasi dominatio videretur (Aug., Ep. 48 ili 49) — IV sv.: *Contra mendacium ad Consentium*[3].

---

[1] *Knjiga Mudrosti:* »I najbolje vlada nad svim« (8, 1).

[2] »Radije strah nego vjeru.« Židovska se religija osnivala više na strahu negoli na ljubavi.

[3] »Iz bojazni da se ne bi, budu li vođeni strahom a ne poukom, gospodstvo pričinjalo tiranijom.«

187

[27]

Red. — Ljudi se prezirno drže prema religiji. Mrze je i boje se da nije istinita. Lijek je tome da se najprije dokaže kako religija nije nikako oprečna razumu, kako je dostojna poštovanja. Treba navesti ljude da je poštuju, da je zavole, treba probuditi u dobrima želju za istinitošću. A onda pokazati da je istinita.

Dostojna je poštovanja jer je dobro upoznala čovjeka; dostojna ljubavi jer obećava istinito dobro.

188

[427]

Trebalo bi da u svakom razgovoru i u svakoj raspravi budemo u stanju reći onima koji se vrijeđaju: »Na što se tužite?«

189

[25]

Početi sažaljevanjem nevjernika. Oni su već dosta nesretni po svom stanju. Ne bismo ih smjeli grditi, osim ako bi to koristilo. Ali to im škodi.

190

[63]

Žaliti bezbošce koji traže, jer zar oni nisu dovoljno nesretni? Žestoko napasti one koji su zbog bezbožnosti tašti.

191

[104]

I tako će se ovaj rugati onom drugom? Tko će se to rugati? On se ipak ne ruga drugome, već ga sažaljeva.

192

[461]

Predbaciti Mitonu što se ne trgne, jer će mu to predbaciti Bog[1].

---

[1] Miton je neko vrijeme bio Pascalov drug u zvanju.

193

[39]

Quid fiet hominibus qui minima contemnunt, majora non credunt[1].

194

[Prijepis 209]

... Prije nego počnu pobijati religiju neka barem shvate kakva je religija koju pobijaju. Kad bi se ova religija hvalila jasnim pogledima na Boga, te da su oni otvoreni i nezastrti, moglo bi ju se zaista pobiti kad bi se reklo da nema ničeg u svijetu što bi to očito moglo pokazati. Ali, ona naprotiv kaže da su ljudi u tmini i daleko od Boga i da se on skriva od njihove spoznaje, da je takvo i ime koje je sebi nadjenuo u Sv. pismu, *Deus absconditus*[2]. Religija jednako nastoji ustanoviti ove dvije stvari: Bog je postavio u Crkvi neke osjetne znakove da bi ga upoznali oni koji ga iskreno traže; a ipak im je tako sakrio ove znakove da ih mogu zapaziti samo oni koji ga traže svim srcem. — Koju korist mogu izvući iz toga što se ponose da traže istinu, a u nehaju viču da im se istina nigdje ne pokazuje prstom? Jer ovaj mrak u kom se nalaze i što ga predbacuju Crkvi potvrđuje upravo jednu od istina koju ona uči ne dirajući u drugu, i ne samo da ne ruši njenu nauku, već je podupire.

Da bi je mogli pobijati, morali bi iz svega grla vikati kako su sve poduzeli da je posvuda traže, pa i u onome što Crkva predlaže kao upute ali bez zadovoljštine. Kad bi tako govorili, zaista bi pobili jednu od tvrdnja istine. Ali ja se nadam da ću ovdje pokazati kako nema razumna čovjeka koji bi mogao tako govoriti, a usudio bih se reći da to nije nikada nitko učinio. Dovoljno je poznato kako postupaju ljudi ovakva duha. Neki koji su utrošili nekoliko sati u čitanju poneke knjige Sv. pisma odmah sebi uobrazuju kako su sve svoje sile uložili u to da se pouče. A isto tako kažu ako su o istinama vjere zapitkivali kojeg svećenika [210]. Nakon toga se hvastaju da su bezuspješno tražili i u knjigama i među ljudima. Ali ja bih im zaista rekao ono što običavam često kazati: da je ovaj nehaj

---

[1] »Što će biti s ljudima koji preziru sitnice, a velikim stvarima ne vjeruju?«

[2] Izaija, XLV, 15: »Sakriveni Bog.«

nepodnošljiv. Nije ovdje u pitanju površna pažnja nekog stranca da bi se moglo tako postupati; u pitanju smo mi sami i sve naše.

Besmrtnost duše je činjenica koja je za nas tako važna, koja se nas tako duboko tiče, te bismo morali biti posve bez osjećaja da budemo ravnodušni prema spoznaji onog što to jest. Sve naše djelatnosti i sve naše misli moraju udariti posve različitim putovima, prema tome ima li vječnih dobara kojima se valja nadati ili ne, te je nemoguće učiniti i jedan korak sa smislom i s rasuđivanjem, a da taj korak ne bude usmjeren k toj tačci koja nam mora biti glavnim ciljem.

Stoga je naš prvi interes i naša prva dužnost u tome da raščistimo ovo pitanje o kojem ovisi sve naše držanje. Zato ja među onima koji u to nisu uvjereni vrlo oštro razlikujem one koji se svim silama trude da se pouče od onih koji žive lagodno i ne misleći na to.

Ja osjećam samo sućut prema onima koji se iskreno jadaju u ovoj dvojbi, koji je smatraju najtežom svojom nesrećom. Ovi se po svaku cijenu žele iz toga iskopati, pa uzimaju ovo traženje za svoje glavno i najozbiljnije zanimanje.

[211]

Ali posve drugačije gledam na one koji provode svoj život ne misleći na ovaj glavni cilj života, i koji, samo zato što ne nalaze u sebi samima svjetlo vlastitog osvjedočenja, ne mare da ga potraže drugdje, te da temeljito ispitaju je li ovo mišljenje jedno od onih što ga narod prima s prostodušnom vjerom, ili je možda to mišljenje jedno od onih koje, iako u sebi nejasno, ima ipak veoma čvrst i nepokolebljiv temelj.

Kakva li nehaja! A u pitanju su oni sami, njihova vječnost, sve njihovo; to me ne može ganuti, već natjerati u bijes. Čudi me i grozi. Što se mene tiče, to je nakazno. Ne ističem ovo iz sladunjave, duhovne, ili nabožne revnosti. Htio bih naglasiti da je potrebno ovako misliti zbog načela ljudskog interesa, i zbog interesa ljubavi prema samomu sebi: potrebno je zbog toga vidjeti samo ono što vide najmanje prosvijetljeni ljudi.

Nije potrebno biti veoma uzdignute duše da bismo shvatili kako na ovoj zemlji nema istinskog i trajnog zadovoljstva, kako su sve naše želje pusta taština, kako su naše nevolje beskrajne, kako nas najzad smrt, koja nam se grozi svakog trena, mora neizbježno dovesti za nekoliko godina pred užasnu neumitnost da budemo zauvijek uništeni ili nesretni.

[212]

Nema ništa stvarnije i strašnije od ovoga. Junačimo se koliko god hoćemo! To je kraj koji čeka i najljepši život na svijetu. Razmislite o tome pa onda recite, nije li jasno da u ovom životu nema dobra osim u nadi jednog drugog života, da smo sretni samo ako se približimo drugom životu, i kao što više neće biti nevolja za one koji čvrsto vjeruju u vječnost, nema ni sreće za one koji ništa o njoj ne znaju.

Stoga je uistinu velika nesreća ostati u ovoj sumnji. Ali kad smo u ovoj sumnji, naša je neodgodiva dužnost da istražujemo. Zato je onaj koji sumnja i koji ne traži i vrlo nesretan i vrlo nepravedan. A ako je unatoč tome spokojan i zadovoljan, ako se time ponosi, pa ako mu najzad to služi kao povod za zabavu i za taštinu, ja uopće nemam riječi da ocrtam takvo nastrano stvorenje.

Gdje je izvor ovim osjećajima? Kakvo veselje možemo naći u tome što ne očekujemo više ništa osim bespomoćne bijede? Kakav razlog za taštinu, naći se u neprobojnoj tmini! Kako je moguće da tako rasuđuje razuman čovjek?

»Ja ne znam tko me stavio u svijet, ja ne znam ni što je svijet, ni što sam ja. U strašnu sam neznanju o svemu. Ja ne znam što je moje tijelo, što su moja osjetila, moja duša, ne znam što je taj dio mene koji misli što ja govorim, koji o svemu razmišlja pa i o sebi, a ne pozna sebe kao ni ostale.«

[213]

Vidim te strahovite prostore svemira što me okružuju, i nalazim se prikovan za jedan kutić ovog beskrajnog prostranstva a da pri tom ne znam zašto sam smješten radije na ovo mjesto negoli na drugo, ni zašto mi je dodijeljeno ovo malo vremena života u ovoj radije negoli u nekoj drugoj tački čitave vječnosti koja mi je prethodila ili u onoj koja će doći poslije mene. Ne vidim drugo osim beskrajnosti sa svih strana koje me opkoljavaju kao atom i sjenu što traje samo trenutak i više se ne vraća. Sve što znam jest da moram naskoro umrijeti, a najpoznatija mi je sama smrt kojoj ne mogu izbjeći.

Kao što ne znam odakle sam, tako ne znam kamo idem. Znam samo to da ću napuštajući ovaj svijet zauvijek pasti u ništavilo ili u šake nekog rasrđenog Boga. Ali ne znam kojoj ću od ovih dviju sudbina zauvijek pripasti. To je moje stanje, puno slabosti i neizvjesnosti. A iz svega toga ja zaključujem

da moram provesti sve dane svoga života ne brinući se da istražim ono što će mi se dogoditi. Možda bih mogao u svojim sumnjama pronaći neko razjašnjenje, ali neću da se radi toga pomučim, niti da napravim koraka da ga otkrijem; a zatim, prezrevši one koje izjedaju ove brige, bez opreza i bez straha ću se upustiti u tako velik događaj, pa se opušteno dati povesti u smrt bez ikakve izvjesnosti o tome da li će moje buduće stanje biti vječno.

[214]

Tko bi želio imati za prijatelja čovjeka koji tako raspravlja? Tko bi ga izabrao među ljudima da ga obavijesti o sebi? Tko bi se utekao njemu u tuzi? I napokon, čemu bi on u životu pristajao?

Zaista služi vjeri na slavu što za neprijatelje ima tako nerazumne ljude. I njihovo je protivljenje njoj tako malo pogibeljno da joj služi za ustanovljenje njezinih istina. Jer kršćanska se vjera nadasve trudi da ustanovi ovo dvoje: pokvarenost naravi i otkupljenje Isusom Kristom. No, ja još jednom ističem, ako joj ne mogu poslužiti da pokaže istinitost otkupljenja svetošću njihova života, divno joj barem služe svojim određenim osjećajima kao dokaz da je ljudska narav pokvarena.

Ništa nije čovjeku tako važno kao njegovo stanje, ništa mu nije tako opasno kao vječnost. Stoga je posve neprirodno ako naiđemo na ljude koji su ravnodušni prema gubitku svog bića i prema opasnosti od vječnih muka. Sasvim drugačije postupaju u svemu ostalome: boje se najneznatnijih stvari, predviđaju ih, osjećaju ih. I čovjek koji provede mnogo dana i mnogo noći u gnjevu i u očaju zbog gubitka nekog položaja ili zbog neke zamišljene uvrede svoje časti, taj isti čovjek zna da će sve smrću izgubiti, i to ga ne uznemiruje niti zbunjuje.

[215]

Strašno je vidjeti kako je isto srce istodobno osjetljivo na najneznatnije stvari, a čudnovato neosjetljivo za one najveće. To je neshvatljiva opčinjenost i nadnaravan drijemež koji ukazuje na vrlo moćnu silu koja ga uzrokuje.

Morao bi nastati čudnovat prevrat u čovječjoj naravi da bi se on mogao hvaliti sa stanjem u kojem živi, u kojem je teško shvatiti da bi itko mogao biti. Pa ipak, iskustvo mi pokazuje

da ih ima veoma mnogo, i to bi bilo čudno kad ne bismo znali da se većina od ovih pretvara i da nisu uistinu takvi. To su ljudi koji su čuli govoriti da je takvo ponašanje otmjeno. To oni zovu odbaciti jaram i pokušavaju to oponašati. Ali ne bi bilo teško pokazati im koliko sebe varaju kad na tom putu traže ugled. To nije put k njemu, pa ni među svjetskim ljudima koji zdravo sude o stvarima i koji znaju da je jedini put da u tome uspiju ovaj: pokazati se čestit, vjeran, pronicljiv i sposoban da budeš koristan svome prijatelju, jer ljudi po prirodi ljube samo onoga koji im može koristiti. Ali koja nam korist od toga kad slušamo gdje se za nekoga govori da je stresao sa sebe jaram, da on ne vjeruje u jednog Boga koji nadzire njegove čine, da on sebe smatra jedinim gospodarom svoga ponašanja, da on ne misli položiti o tome račune nikome osim sebi? Misli li taj da nas je time sklonio da se odsad iskreno u njega pouzdamo, da od njega očekujemo utjehu, savjete i pomoć u svakoj životnoj potrebi? Pretpostavljaju li oni da su nas ugodno razveselili kad nam kažu da oni smatraju dušu tek za malo vjetra i dima, nadasve kad nam to kažu s nekim ponosnim i zadovoljnim naglaskom? Zar se to može reći veselo? Nije li to, naprotiv, nešto najtužnije na svijetu?

[216]

Kad bi ozbiljno o tom mislili, vidjeli bi da su to tako krivo shvatili, posve u opreci sa zdravim razumom, u protivurječju sa čestitošću i u svakom pogledu tako daleko od otmjenosti koju traže, da bi prije bili kadri nekoga popraviti nego pokvariti one koji bi imali sklonost da ih slijede. I zaista, navedite ih da iznesu svoje mišljenje i svoje razloge na temelju kojih sumnjaju u religiju, pa će vam reći tako bijedne i niske razloge da će vas uvjeriti u protivno. Jednom im je netko vrlo umjesno rekao: »Ako nastavite raspravljati na takav način, zacijelo ćete me obratiti.« Taj je pravo rekao, jer tko se ne bi zgrozio što dijeli ista mišljenja s osobama toliko vrijednim prezira.

Stoga bi oni koji samo hine takva mišljenja biti vrlo nesretni kad bi se prisilili da postanu kakvi po prirodi nisu, najdrskiji među ljudima. Ako su duboko u srcu zlovoljni zato što nemaju više spoznaje, neka to ne kriju: takvo priznanje nije sramotno. Sramotno je ne sramiti se. Ništa više ne odaje krajnju slabost duha nego kada se ne zna kolika je nesreća čovjekova bez

Boga. Ništa ne kazuje više loše nagnuće srca nego kada se ne čezne za istinom vječnih obećanja. Ništa nema kukavnije nego se graditi junakom protiv Boga. Nek ostave svoje bezboštvo onima koji su tako nesretni došli na svijet da su uistinu za to sposobni. Nek budu bar čestiti ljudi kad ne mogu biti kršćani [217], pa nek priznaju najzad da postoje samo dvije vrsti ljudi koje smijemo nazvati razumnima: oni koji služe Bogu svim srcem jer ga poznaju, i oni koji ga traže svim srcem jer ga ne poznaju.

Ali oni koji žive ne poznavajući ga i ne tražeći ga nisu zavrijedili da se drugi za njih brinu kad sami sebe smatraju malo vrijednim vlastite brige. I trebalo bi posjedovati sve milosrđe vjere koju oni preziru da ih ne prezremo i ne ostavimo u njihovoj mahnitosti. Ali, jer nas ova religija obvezuje da ih smatramo uvijek sposobnima za milost koja ih može obasjati dokle god su u ovom životu, i da vjerujemo kako se oni u malo vremena mogu ispuniti jačom vjerom nego što je naša, a da mi naprotiv, možemo, pasti u sljepoću u kojoj su i oni — treba za njih učiniti ono što bismo htjeli da za nas učine da smo na njihovu mjestu. Moramo ih pozvati da se smiluju sebi samima, i da učine bar nekoliko koraka kao pokušaj ne bi li možda pronašli svjetlo. Nek poklone čitanju ovih redaka pokoji sat što ga inače nekorisno drugdje trate: ma kako im to bilo odvratno, neka čitaju, možda će ipak naći nešto, i u najmanju ruku neće mnogo izgubiti. Oni pak koji tome pristupe sa čistom i s pravom željom da nađu istinu, nadam se da će naći zadovoljštinu, te će se uvjeriti u dokaze jedne tako božanske religije što sam ih ovdje sabrao i ovako otprilike poredao . . .

195

[Prijepis 217]

Prije nego uđem u dokaze kršćanske religije, smatram da je potrebno prikazati nepravdu ljudi koji su ravnodušni prema traženju istine nečega što im je veoma važno, i što ih se tako izravno tiče.

Od svih njihovih bludnja ova bez sumnje najbolje pokazuje njihovo ludilo i sljepilo, i u njoj ih se može najlakše zbuniti osnovnim pogledima zdravog razbora i prirodnim shvaćanjima.

[218]

Nema sumnje, vrijeme ovoga života tek je trenutak, a stanje smrti je vječno, kakve god naravi ono bilo, pa zato sve naše djelatnosti i naše misli moraju udariti posve različitim putovima, već prema stanju ove vječnosti. I nije nam moguće nešto poduzeti smisleno i promišljeno a da se ne usmjerimo pomoću istine ove tačke što mora biti naš krajnji cilj.

Ništa nije vidljivije od ovoga, pa je stoga po načelima razuma držanje ljudi sasvim nerazumno ako ne udare drugim putem.

Razmislite dakle dublje o onima koji žive ne misleći na ovaj posljednji cilj života, koji se puštaju bez premišljanja i bez tjeskobe da ih vode njihove sklonosti i njihovi užici, i vjerujući da će poništiti vječnost ako od nje odvrate misao, misle jedino kako da se usreće samo u tom trenutku.

Unatoč tome, ova vječnost postoji. I smrt, koja će otvoriti vrata u nju i koja im se svakog časa grozi, nepogrešivo će ih dovesti za kratko vrijeme pred užasnu neumitnost da vječno budu uništeni ili nesretni, a da im nije poznato koja im je od ovih dviju vječnosti zauvijek pripremljena.

Evo sumnje strahovitih posljedica. Prijete im vječni jadi, a oni, kao da stvar ne vrijedi truda, ne haju da ispitaju je li u pitanju mišljenje što ga puk prima s veoma lakom vjerom, ili ono koje, samo po sebi nejasno, ima ipak vrlo čvrst iako sakriven temelj. Tako ne znaju ima li u toj stvari istine ili laži, ima li u dokazima snage ili slabosti. Pred očima su im dokazi, ali odvraćaju od njih pogled, pa u tom neznanju poduzimaju sve što je potrebno da padnu u tu nesreću u slučaju da se ona dogodi, te da čekaju da je iskušaju na samrti, i da budu dotle vrlo zadovoljni u ovom stanju, štaviše, da to javno ispovijedaju i najzad da se time razmeću. Može li se ozbiljno misliti na važnost ovog posla a da se ne zgrozimo nad tako nastranim vladanjem?

Spokoj u ovakvu neznanju nakazan je, pa bi trebalo predočiti njegovu nastranost i glupost onima koji tako provode život da njih same zbunimo njihovim vlastitim ludilom. Jer, evo kako rasuđuju ljudi kad odaberu život u tom nepoznavanju sebe i ne tražeći razjašnjenje. »Ne znam«, kažu . . .

196

[412]

Ovi ljudi nemaju srca. Ne bih htio njima biti prijatelj.

197

[Prijepis 191]

Biti tako neosjetljivi da preziremo zanimljive stvari, te postati neosjetljivi za nešto što nas nadasve zanima.

198

[65]

Znak je čudna obrata u čovjeku kad je on osjetljiv za sitnice a neosjetljiv za veliko.

199

[Prijepis 223]

Zamislite četu ljudi u lancima. Svi su osuđeni na smrt, a od njih je svakog dana jedan ubijen naočigled ostalih. Oni koji ostaju vide svoj udes u sudbini svojih drugova, pa gledajući jedan drugoga s bolom i bez nade čekaju svoj čas. To je slika stanja ljudske sudbine.

200

[61]

Neki je čovjek u tamnici i ne zna je li njegova presuda donesena. Kako mu je preostao samo jedan sat da to dozna i kako je taj sat dovoljan da presuda bude opozvana ako sazna da je ona izrečena, bilo bi za nj neprirodno ne upotrijebiti ovaj sat da se obavijesti nije li presuda donesena, već da se karta.

Tako je natprirodno da čovjek, itd. To je od težine ruke Božje.

Stoga ne dokazuje Boga samo revnost onih koji ga traže već i sljepoća onih koji ga ne traže.

201

[Prijepis 226]

Svi prigovori jednih i drugih ne udaraju na religiju nego na njih same. Sve što vele bezbošci . . .

202

[Prijepis 349]

[Po onima kojima je nelagodno što su bez vjere, vidimo da ih Bog ne prosvjetljuje. Ali vidimo da ima Bog koji one druge zasljepljuje.]

203

[489]

Fascinatio nugacitatis[1]. — Da strast ne bi naudila, radimo kao da život traje samo osam dana.

204

[63]

Ako se mora žrtvovati osam dana života, mora se žrtvovati i sto godina.

205

[67]

Kad razmišljam o kratku trajanju svog života utopljenog u proteklој vječnosti i u onoj što dolazi, i kad gledam malen prostor što ga zauzima i čak što ga vidim, uronjena u beskonačnu golemost prostora što ga ne poznam i što mene ne pozna, zgrozim se i zapanjim se videći da sam baš ovdje a ne tamo. Jer nema uopće razloga zašto sam baš ovdje, a ne tamo, zašto baš sada nego onda[2]. Tko me je tu stavio? Po čijoj naredbi i po čijem rasporedu mi je dosuđeno ovo mjesto i ovaj rok? *Memoria hospitis unius diei praetereuntis*[3].

206

[Prijepis 101]

Prestravljuje me vječna tišina ovih beskonačnih prostora[4].

---

[1] *Knj. Mudr.*, IV, 12: »Obmana tricama.«

[2] Sainte-Beuve uspoređuje ovu misao s epigramom Leonida Torentskog koji veli: »Čovječe, beskonačno je vrijeme proteklo prije nego si se pojavio na obali Zore. Beskrajno će vrijeme proteći otkako budeš nestao u Podzemlju. Preostao ti je dijelak opstanka, jedan trenutak, manje od trenutka.«

[3] *Knj. Mudr.*, V, 14: ». . . kao što izmiče spomen na jednodnevnog gosta.«

[4] Moglo bi se s tim dovesti u opreku čuvenu Kantovu misao: »Dvije stvari ispunjaju dušu udivljenjem: zvjezdano nebo nad nama i moralni zakon u nama« *Kritika praktičnog uma*, zaključak).

207

[23]

Koliko kraljevstava za nas ne zna!

208

[49]

Zašto je moja spoznaja ograničena? Zašto moj stas? Zašto je moj vijek stotinu godina a ne tisuću? Koje je razloge imala priroda kad mi je dala toliko godina i kad je izabrala ovaj broj radije negoli neki drugi iz bezbroja njih, gdje nema razloga da se izabere radije ovaj negoli onaj, jer sve jednako privlači.

209

[163]

Zar si manji rob ako te tvoj gazda ljubi i ako ti laska? Zaista ti je dobro, robe. Tvoj ti gospodar laska, domalo će te tući[1].

210

[63]

Posljednji je čin krvav, kako god lijepa bila komedija u svemu ostalome; baci se najzad šaka zemlje na glavu i time je zauvijek svemu kraj.

211

[63]

Smiješni smo kad se odmaramo u društvu sebi sličnih. Ta oni su bijedni kao mi, nemoćni kao mi, oni nam neće pomoći. Umrijet ćemo sami. Treba dakle i raditi kao da smo sami. Da li bismo i tada zidali raskošne kuće, itd.? Tražili bismo istinu bez oklijevanja. Ako to odbijemo, znak je da nam je više stalo do toga da nas cijene nego da tražimo istinu.

212

[229]

Prolaznost. — Grozno je osjećati kako otječe sve što posjedujemo.

---

[1] Ova ironija podsjeća na Epikteta.

213

[63]

Od pakla i neba dijeli nas samo život koji je nešto najkrhkije na svijetu.

214

[49]

Nepravda. — Krajnja je nepravda kad se nadmenost udruži sa sitnošću.

215

[437]

Bojati se smrti izvan opasnosti, a ne u opasnosti; jer treba biti čovjek.

216

[2. *Guerrierov rukopis*]

Treba se bojati samo nagle smrti. Zato kod visokih ličnosti stanuju ispovjednici.

217

[274]

Baštinik pronađe isprave svoje kuće. Hoće li reći: »Možda su krive?« i zanemariti da ih ispita?

218

[27]

Tamnica[1]. — Pristajem da se ne produbljuje Kopernikovo mišljenje, već ovo...! Važno je znati za čitav naš život je li duša smrtna ili besmrtna.

---

[1] Naslov *tamnica* treba shvatiti u vezi s fragmentom 200: »Neki je čovjek u tamnici... čeka smrt.« — Izgleda da Pascal Kopernikov sustav smatra mnijenjem. I to ne samo zato što je sav nauk prirodne filozofije u njegovim očima nekoristan i nestalan, kao što veli o kartezijanizmu, već se on tu nije ni opredijelio. U fragmentu o *beskraju* govori o kretanju zvijezda oko zemlje. A sam Descartes, bar u svojim spisima gdje nikad ne gubi s vida osudu Galileja, drži se u tome teorija Tycho-Brahea koji je vjerovao da je poslije Kopernika moguće tvrditi da je zemlja nepomična.

219

[73]

Nedvojbeno je da pitanje je li duša smrtna ili besmrtna mora potpuno odrediti ćudoredni život. Pa ipak, filozofi su provodili svoje ćudoređe neovisno o tome: raspravljaju tek ne bi li se proveli jedan sat.

Platon, pripremanje za kršćanstvo[1].

220

[489]

Lažnost filozofa koji ne raspravljaju o besmrtnosti duše. Lažnost njihove dileme u Montaignea[2].

221

[63]

Bezbošci bi morali govoriti savršeno jasne stvari. Međutim, nije nikako savršeno jasno da je duša materijalna.

222

[416]

Bezbošci. — Koji razlog navode protiv uskrsnuća? Što je teže, roditi ili uskrisiti? Da bude ono što nikad nije postojalo, ili da i dalje postoji ono što je postojalo? Je li teže ući u postojanje nego se u nj vratiti? Jedno nam je lako, jer smo na to navikli, a drugo nam je nemoguće, jer nismo na to navikli. Tako rasuđuje svjetina!

Zašto djevica ne može roditi? Zar kokoš ne leže jaja bez pijetla: tko ih po vanjštini može razlikovati od ostalih? I tko nam je rekao da kokoš ne može stvoriti tu sjemenku jednako dobro kao pijetao?

---

[1] Neki su mislili da je Platon predosjetio svojom naukom kršćanske istine time što je postavio u Fedru problem besmrtnosti.
[2] Pascal misli na ovo mjesto u *Apologiji:* »Ili je duša smrtna, ili je besmrtna. Ako je smrtna, bit će bez muke. Ako je besmrtna, proći će kroz popravak.«

223

[45]

Što mogu kazati protiv uskrsnuća i protiv porođaja Djevice? Što je teže, stvoriti čovjeka ili životinju, ili ga ponovo stvoriti? I da nisu nikad vidjeli neku vrst životinja, da li bi mogli pogoditi množe li se one bez parenja?

224

[402]

Kako mrzim te gluposti nevjerovanje u Euharistiju, itd.! Ako je Evanđelje istinito, ako je Isus Krist Bog, kakve teškoće ima u tome?

225

[61]

Bezboštvo pokazuje snagu duha, ali samo do nekog stupnja[1].

226

[25]

Bezbošci koji se diče da slijede razum morali bi biti razumom neobično snažni. Što dakle oni kažu? »Zar ne vidimo da životinje žive i umiru kao ljudi, a Turci kao i kršćani? Oni imaju svoje obrede, proroke, učitelje, svece, redovnike kao i mi itd.« (Da li je to u opreci sa Sv. pismom? Ne kaže li ono sve to[2]?)

Ako vas ne mori briga da saznate istinu, to vam je dovoljno da ostanete na miru. Ali ako je svom dušom želite upoznati, tada to nije dovoljno. Promotrite u pojedinosti. To bi bilo dovoljno za jedno pitanje u filozofiji. Ali ovdje je u pitanju sve. Pa ipak, poslije letimična razmišljanja ove vrsti, odlazimo da se zabavljamo itd. Doznajmo od same ove religije da li ona objašnjava ili ne tu nejasnoću. Možda će nam to protumačiti.

227

[29]

Red po dijalozima. — »Što moram činiti? Vidim posvuda samo nejasnoću. Hoću li vjerovati da sam ništa? Hoću li sma-

---

[1] La Bruyère je pošao još dalje pa zaključuje: »Jaki duh slab je duh.« »Jaki duh« u XVII st. označivao je libertinca.
[2] Zagrade su u rukopisu na rubu.

trati sebe Bogom? Sve se mijenja i sve slijedi jedno za drugim.«

Varate se, ima...

228

[45]

Prigovor bezbožnika: »Ali mi nemamo nikakve spoznaje.«

229

[Prijepis 219]

Evo što vidim i što me uznemiruje. Gledam sa svih strana i vidim posvuda samo tminu. Priroda mi ne pruža ništa što ne bi bilo povod dvojbi i nemiru. Kad u njoj ne bih vidio ništa što bi otkrivalo jedno Božanstvo, odlučio bih se za odričan odgovor. Kad bih u njoj posvuda vidio tragove Stvoritelja, počivao bih spokojan u vjeri. Ali, kako vidim previše za nijekanje a premalo za osvjedočenje, nalazim se u žalosnu položaju u kojem sam stoput želio da priroda, ako je Bog podržava, naznači Boga bez dvosmislenosti. A ako su naznake što ih ona o njemu pruža varave, neka ih posve dokine. Neka kaže sve ili ništa, da vidim kojim putem moram udariti[1]. Ali u stanju u kojem se nalazim, nije mi poznato niti što sam niti što moram raditi, pa tako ne znam ni svoj položaj ni svoju dužnost. Moje srce u cijelosti želi spoznati gdje je pravo dobro, da bi ga slijedilo. Ništa mi za vječnost ne bi bilo preskupo.

Zavidam onima koje vidim gdje u vjeri žive tako nemarno, i gdje zloupotrebljavaju dar kojim bih ja, čini mi se, posve drugačije raspolagao.

230

[17]

Nerazumljivo je da Bog postoji, i nerazumljivo je da ne postoji, da je duša s tijelom, i da mi nemamo duše; da je svijet stvoren, i da nije stvoren itd., da postoji istočni grijeh, i da ne postoji[1].

231

[8]

Smatrate li nemogućim da Bog bude beskonačan, bez dijelova? — Da. — Predočit ću vam nešto beskonačno i nedjeljivo: tačka što se posvuda kreće beskonačnom brzinom. Ona je jedna na svim mjestima i čitava na svakom mjestu.

Neka vam ta prirodna pojava što vam se prije pričinjala nemogućom dokaže kako može biti još takvih, a da ih vi ne poznajete. Ne zaključujte u svom šegrtovanju da vam više ne treba znati. Čeka vas beskonačno znanje.

232

[425]

Beskonačno gibanje, tačka što sve ispunja, trenutak odmora: beskonačnost bez količine, nevidljiva i beskrajna[2].

233

[3]

Beskonačnost — ništa. — Naša je duša bačena u tijelo gdje nalazi broj, vrijeme, dimenzije. Ona o tome umuje i naziva to prirodom, nuždom[3], i u drugo ne može vjerovati.

---

[1] Voltaire je ove riječi usporedio s Corneilleovim stihovima (*Héraclius*, IV, IV):

»Što hoćeš, prirodo, što misliš raditi?
O čemu tvoj nesavršeni zamor srcu mojem govori?
Ne kaži mi ništa, ili sve mi reci.«

[1] Pascal izlaže četiri teze i četiri antiteze, četiri *antinomije*, kako bi rekao Kant. Moramo naglasiti da postoji bitna razlika između neshvatljivih teza i neshvatljivih antiteza. Teze su u nutrini neshvatljive. Razumski ne možemo shvatiti Božje postojanje, ni vezu tijela i duše, ni stvaranje svijeta, ni prvi grijeh. Antiteze su neshvatljive u činjenici što su nam dane u prirodi pojave koje se ne mogu objasniti ako se ne uzme u obzir Boga, dušu, stvaranje i grijeh. Imamo vidljiva i opipljiva svjedočanstva ovih stvarnosti o kojima razum ne daje čistog pojma. A Pascal se u filozofiji kao i u fizici ne koleba između razuma i činjenice. Zbog toga izdižući se iznad prigovora razuma koji uzalud traži očevidnost i oslanjajući se na vjeru, zaključuje da su istinite teze koje nisu izravno opravdane razumskom tvrdnjom, već se neizravno temelje na dvostrukoj negaciji.

[2] Cf. *Razmišljanja o geometrijskom duhu.*

[3] Dok je to samo učinak navike, kako drugdje veli Pascal, i ta je navika plod slučaja koji je ujedinio dvije raznovrsne prirode, kao što su duša i tijelo.

Jedinica dodana beskonačnosti nimalo je ne uvećava, jednako kao što ni stopa dodana nekoj beskrajnoj mjeri. Koačno se poništava u prisutnosti beskonačnog, te postaje čisto ništa[1]. Tako naš duh pred Bogom, tako i naša pravda pred božanskom pravdom. Između naše i božanske pravde nerazmjer nije tako velik kao između jedinice i beskonačnosti.

Božja pravda mora biti golema kao njegovo milosrđe[2].

Međutim, pravda prema odbačenima manje je strašna i mora nas manje prestraviti nego milosrđe prema izabranima.

Spoznajemo da postoji beskonačnost, a ne poznamo njezinu narav. Budući da znamo da nije istina da su brojevi konačni, istinito je dakle da postoji beskonačnost u broju. Ali ne znamo što je ona: ne može biti paran, ne može biti neparan. Jer, dodaješ li jedinicu, on ne mijenja nimalo narav. Pa ipak je to broj, a svaki broj je paran ili neparan (to se odnosi na svaki konačni broj). Tako se može dobro spoznati da postoji jedan Bog, a da ne znamo što je on.

Zar ne postoji jedna supstancijalna istina, kad vidimo tolike stvari koje nisu sama istina[3]?

Spoznajemo dakle opstanak i narav konačnog, jer smo mi sami ograničeni i prostorni kao i ono. Spoznajemo postojanje beskonačnog, a ne poznamo njegovu narav, jer je prostorno kao mi, ali mu granice nisu jednake našima. Ali mi ne spoznajemo postojanje ni narav Božju, jer on nije prostoran i nema granica.

Njegovo postojanje spoznajemo vjerom, njegovu ćemo narav spoznati u slavi[4].

---

1 Poznato je kako snažno Spinoza izriče nerazmjer između konačnog i beskonačnog: »Između božanske i ljudske inteligencije nema više veze nego između Psa-zviježđa i psa-životinje koja laje.«

2 Bossuet: »Pravila ljudske pravde mogu nam pomoći da uđemo u dubine božanske pravde, jer su prema njoj sjena. Ali ona nam ne mogu otkriti dubine ovog ponora. Smatramo da se i pravda i Božje milosrđe ne mogu mjeriti ljudskom pravdom i milosrđem, jer oboje imaju šire i dublje učinke« (*Rasprava o sveopćoj povijesti*, dio II gl. 1).

3 U rukopisu na rubu.

4 Postojanje Božje se dokazuje razlozima razuma. U »slavi«, misli na život na drugom svijetu.

A ja sam već pokazao da možemo pravo spoznati postojanje neke stvari, a da ne spoznamo njezinu narav.

[4]

Govorimo sada u svjetlu razuma.

Ako postoji Bog, beskrajno je neshvatljiv, jer nemajući ni dijelova ni granica, on nema nikakva odnosa s nama. Nismo dakle kadri spoznati niti što je, niti da li postoji. Ako je to tako, tko će se poduhvatiti da riješi ovo pitanje? Mi svakako jesmo s njim u odnosu.

Tko će dakle prekoriti kršćane što ne mogu objasniti svoje vjerovanje kad oni ispovijedaju vjeru koju ne mogu objasniti? Izlažući vjeru svijetu, oni izjavljuju da je ona ludost, *stultitiam*[1], a vi se pri tom žalite zato što je ne dokazuju!

Kad bi dokazivali, ne bi održali riječ: zato upravo što ne posjeduju dokaza, oni nisu lišeni smisla.

»Da! Ali, ako to ispričava one koji takvu religiju nude i ako ih to lišava prijekora što je iznose bez objašnjenja, nema ipak isprike za one koji je primaju.« — Ispitajmo i tu primjedbu i kažimo: »Ili Bog postoji, ili ne postoji.« Kojoj ćemo se strani prikloniti? Razum u tome ne može ništa odlučiti: beskrajan kaos nas razdvaja. Igra se igra na kraju ove beskonačne udaljenosti gdje će izići križ ili ništa, baš kao da igramo »pismo-glava«. O što se vi kladite? Po razumu, ne možemo učiniti ni jedno ni drugo. Po razumu, ne možete braniti ni jedno od dvoga.

Ne krivite dakle zbog neispravnosti one koji su izabrali, jer vi o tome ne znate ništa. — »Ne! Ali ja bih prekorio njih ne zato što su nešto izabrali, već zato što su uopće izabrali. Jer, iako slično griješe onaj koji dobije *križ* kao i onaj drugi, ipak obojica griješe: pravo bi bilo da se uopće ne klade.«

— Da! Ali treba se kladiti. To nije dobrovoljno, i onako ste već u tome. Što ćete dakle uzeti? Pogledajmo. Budući da treba birati, pogledajmo što vas najmanje zanima[2]. Dvoje možete

---

1 Pavao I *Kor.*, 1, 21: »... *da ludošću* propovijedanja spasi one koji vjeruju.«

2 Mnogo se raspravljalo o vrijednosti Pascalova dokaza, ali se malo računalo na uvjete što ih je on sam označio. Pretpostavka obuhvaća pesimizam kao i skepticizam. Čovjek prepušten naravnom toku nije kadar usrećiti se.

Pascalov je dokaz vrijedan ukoliko ostanemo samo na tom stanovištu. To znači mimoići sva ostala gledišta, a na to cilja sva njegova dijalektika.

izgubiti: istinu i dobro. A dvoje možete založiti: svoj razum i svoju volju, svoju spoznaju i svoje blaženstvo. Vaša narav mora izbjeći dvoje: zabludu i bijedu. Vaš razum nije više povrijeđen ako izabere radije jedno nego drugo, jer nužno mora birati. Jedno smo pitanje razjasnili. A vaše blaženstvo? Odvagnimo dobitak i gubitak, uzimajući »križ« za znak da Bog postoji. Procijenimo ova dva slučaja: dobijete li, dobili ste sve. Izgubite li, ne gubite ništa. Kladite se dakle da jest, bez krzmanja.

— »To je divno! Da, treba se kladiti. Ali možda se kladimo previše.« — Pogledajmo. Budući da je jednak izgled za dobitak i za gubitak, mogli biste se kladiti i onda kad biste mogli dobiti samo dva života za jedan. Ali ako možete tri steći, treba igrati (jer nužno morate igrati). Ta, bili biste nerazboriti, kad ste prisiljeni igrati, da se ne odvažite za tri života na igru gdje je jednak izgled gubitka i dobitka. Ali, postoji vječnost života i sreće. Ako je to tako, i kad bi bilo bezbroj izgleda od kojih bi samo jedan bio za vas, još i tad biste imali razloga da se kladite o jedan za dva, i besmisleno biste postupali, ukoliko ste primorani igrati, kad biste odbili da igrate jedan život prema tri u igri gdje među bezbrojnim izgledima ima jedan za vas, ako se može dobiti beskonačnost beskrajno sretna života.

Ali ovdje se može dobiti beskonačnost beskrajno sretna života, samo jedan izgled da se dobije prema ograničenu broju izgleda da se izgubi, i ono što igrate ograničeno je. Ni govora o okladi: posvuda gdje je beskonačnost i gdje nema beskonačnih izgleda da se gubi protiv izgleda da se dobije, nema oklijevanja, treba sve dati. Stoga, kad smo prisiljeni igrati, moramo se odreći razuma da bismo očuvali život, radije nego da ga izlažemo opasnosti zbog beskonačna dobitka koji se može jednako lako dogoditi koliko i gubitak ništavila.

Jer nekorisno je govoriti da nije sigurno hoćemo li dobiti, a da je sigurno da stavljamo na kocku. I da beskrajna udaljenost — što je između *izvjesnosti* činjenice da se izlažemo *neizvjesnosti* onoga što ćemo dobiti — izjednačuje ograničeno dobro, koje sigurno izlažemo, s neograničenim koje je neizvjesno.

Nije tako. Svaki se igrač izlaže s izvjesnošću zato da bi dobio s neizvjesnošću. A ipak s izvjesnošću stavlja na kocku da bi neizvjesno stekao nešto ograničeno, a da time ne griješi protiv razuma. Ne postoji beskrajna udaljenost između izvjesnosti onoga čemu se izlažemo i neizvjesnosti dobitka. To nije tačno. Postoji, doduše, beskonačnost između izvjesnosti dobitka i izvjesnosti gubitka. Ali je neizvjesnost dobitka u razmjeru s izvjesnošću onoga što stavljamo na kocku, prema razmjeru izgledâ dobitka i izgledâ gubitka. Odatle slijedi, ako su izgledi s jedne strane i s druge strane jednaki, da se partija igra jednako prema jednakom. A tada je sigurnost našeg ulaganja sebe jednaka nesigurnosti dobitka: među njima udaljenost nije ni izdaleka beskonačna. I tako je naš prijedlog beskonačno jak, kad nešto ograničeno stavljamo na kocku u igri gdje je jednak izgled dobitka i gubitka, i kad možemo dobiti beskonačno. To se može dokazati. I ako su ljudi kadri shvatiti poneku istinu, onda mogu shvatiti ovu.

[4]

— »Priznajem to i potvrđujem. Ali, zar nema nikakva načina da se progleda u tajnu igre?« — Ima, Sv. pismo, i ostalo, itd. — »Da! Ali meni su ruke u lancima, a usta su mi zanijemila. Prisiljavaju me da se kladim, nisam slobodan. Ne puštaju me, i tako sam stvoren da ne mogu vjerovati. Što biste da učinim?«

[8]

— Istina je. Ali uvidite bar svoju nemoć da vjerujete, jer vas na to nagoni razum, a ipak to ne možete. Trsite se dakle, ne da se osvjedočite umnažajući broj dokazâ Božjeg opstanka, već umanjujući svoje strasti. Želite poći prema vjeri, a ne znate kuda? Želite ozdraviti od nevjerovanja pa mu tražite lijeka? Naučite se od onih koji su bili u lancima kao i vi, a koji bi se sada kladili o sve svoje blago. To su ljudi koji poznaju put kojim biste vi htjeli krenuti, i koji su ozdravili od bolesti od koje biste i vi htjeli ozdraviti. Činite onako kako su oni počeli: radili su sve kao da već vjeruju, uzimali su blagoslovljenu vodu, davali su da se služe mise itd. Pa i to će vas prirodno dovesti do vjerovanja i slomiti vam razum[1]. »Ali to je ono čega se bojim.« — A zašto? Što možete izgubiti?

---

[1] Pascal je upotrijebio riječ »zaglupiti« (abêtir). Victor Cousin u izdanju *Misli* popratio je Pascalovu riječ ovim mislima: »Kakav je to govor! Je li to posljednja riječ ljudske mudrosti? Zar je čovjeku dan razum samo zato da od njega pravi žrtvu? I zar je jedini način vjerovanja u vrhovni um da budemo *zaglupljeni?*«

Ali da bi vam se pokazalo da taj put tamo vodi, znajte da će to umanjiti strasti koje su vam velika zapreka.

[7]

Konac ovog razlaganja. — Kakvo će vam se zlo dogoditi ako se na to odlučite? Bit ćete vjeran, čestit, skroman, zahvalan, blagotvoran, iskren, pravi prijatelj. Doduše, nećete se utapati u kužnim zabavama, u slavi, u užicima. Ali zar vam ne preostaje drugih? Velim vam, u ovom ćete ih životu steći. I pri svakom koraku na tom putu osjetit ćete toliku stalnost dobitka i toliko ništavilo onoga što stavljate na kocku, te ćete na kraju priznati da ste se okladili o nešto sigurno, beskonačno, a da za to niste ništa dali.

[4]

— »Od, to me razlaganje zanosi, oduševljava, itd.«

— Ako vam se ovo razlaganje sviđa i čini vam se snažnim, znajte da dolazi od čovjeka koji je prije i poslije pao na koljena da se pomoli pred ovim beskonačnim i nesastojnim Bićem komu on podvrgava sve svoje biće. Neka mu se podloži i vaše biće radi vašeg vlastitog dobra i radi njegove slave. Pa nek se tako složi snaga s tom podložnošću.

234

[130]

Kad bi trebalo raditi samo za ono što je izvjesno, ne bi trebalo ništa činiti za religiju, jer ona nije izvjesna. Ali koliko stvari radimo za neizvjesnost, putujemo po moru, vodimo bitke? Kažem dakle da baš ništa ne bismo smjeli činiti, jer ništa nije sigurno; i da ima više sigurnosti u religiji, nego u tome da li ćemo doživjeti sutrašnji dan. Jer nije sigurno da ćemo vidjeti sutrašnji dan, ali je sigurno moguće da ga ne vidimo. To se ne može kazati za religiju. Nije naime sigurno da ona jest; ali tko će se usuditi kazati da ona nije? Međutim, kad radimo za sutrašnji dan i za nešto sigurno, radimo razumski, jer treba raditi za nešto sigurno po pravilu vjerojatnosti koje je gore pokazano[1].

---

[1] Pascal je s Fermatom i sa Huyghensom bio preteča računa vjerojatnosti.

Augustin je vidio da za neizvjesno radimo na moru, u boju, itd.[1]. Ali nije vidio pravilo vjerojatnosti koje dokazuje da tako moramo raditi. Montaigne je vidio da nas hrom duh vrijeđa i da običaj može sve. Ali nije uočio razlog ovoj pojavi.

Svi su vidjeli pojave, ali nisu svi uočili razloge. Oni su prema onima koji su otkrili uzroke kao oni koji imaju samo oči prema onima koji imaju duh. Jer pojave su vidljive oku, a uzroci samo duhu. Pa iako ove pojave duh vidi, ovaj je duh prema duhu koji vidi uzroke kao što su tjelesna osjetila prema duhu.

235

[467]

Rem viderunt, causam non viderunt[2].

236

[64]

Prema pravilu vjerojatnosti, morate sebi dati truda da potražite istinu. Jer umrete li a da se ne poklonite istinitom principu, izgubljeni ste. — »Ali«, kažete, »da je htio da mu se ja poklonim, bio bi mi ostavio znakove svoje volje.« — Tako je i učinio. Ali vi to zanemarujete. Tražite ih dakle, to je mnogo vrednije.

237

[63]

Izgledi. — U svijetu treba živjeti prema ovim različitim pretpostavkama[3]: 1. Možemo li ovdje uvijek biti; 2. Je li sigurno da ovdje nećemo dugo biti, a nesigurno da ćemo još biti ovdje jedan sat. Naša je ova potonja pretpostavka.

---

[1] Havet navodi ovaj odlomak iz jedne propovijedi: »Koliko lupeži podnesu za svoje lopovštine, a trgovci za svoju škrtost: preplove mora, povjeravaju vjetru i olujama svoje tijelo i dušu, napuštaju sve svoje i jure u nepoznato!«

[2] »Vidjeli su stvar, ali nisu uočili uzrok.« To. Augustin veli o Ciceronu koji je opisao čovjekovu bijedu (*Contra Pelag.*, IV, 60).

[3] Prvi je Pascalov ispravak glasio ovako: »1. Jesmo li sigurni da ćemo ovdje uvijek biti; 2. Je li neizvjesno da ćemo ovdje uvijek biti; 3. Jesmo li sigurni da tu nećemo uvijek biti iako smo uvjereni da ćemo dugo biti; 4. Je li sigurno da nećemo tu dugo biti, a nesigurno da li ćemo biti dugo.«

238

[63]

Što mi najzad obećavate drugo (jer je dobitak deset godina) nego deset godina samoljublja, da se dobro pomučim da se dopadnem a da u tome ne uspijem, i još k tome neizbježne nevolje?

239

[235]

Prigovor. — Oni koji se nadaju spasu u tome su sretni, ali im je strah od pakla protuteža.

Odgovor. — Tko ima više razloga da se plaši pakla, onaj koji ne zna da li postoji pakao a siguran je da ga čeka prokletstvo ako pakao postoji, ili onaj koji je tvrdo uvjeren da postoji pakao a nada se spasu ako pakao postoji?

240

[41]

— »Smjesta bih se odrekao užitaka«, kažu oni, »da imam vjeru.«

— A ja vam kažem: »Smjesta biste dobili vjeru kad biste se okanili užitaka[1].« Na vama je dakle zadatak da počnete. Kad bih mogao, ja bih vam vjeru poklonio. To ja ne mogu učiniti, ni prema tome utvrditi da li je istina ono što vi kažete. Ali vi se možete lako odreći užitaka te ispitati je li istina ono što ja kažem.

241

[485]

Red. — Više bih se bojao da se prevarim i da uvidim kako je kršćanska vjera istinita, negoli da se prevarim smatrajući je istinitom[2].

---

[1] »Kad umaknete tami maglovitih strasti, ugledat ćete svjetlo.« (Cf. *Augustin* od Jansenija, t. II, uvodna knj., gl. VII).

[2] Ova misao ukratko ponavlja prethodnu dijalektiku *Apologije:* Libertinac se bojao da se ne prevari ako bude vjerovao da je vjera istinita, a sada se plaši da se ne prevari vjerujući da je lažna te poslije uvidi da je prava.

ODJELJAK IV

(O NAČINIMA KAKO DA SE STEKNE VJERA)

242

[206]

Predgovor drugom dijelu: Govoriti o onima koji su raspravljali o onom predmetu[1].

Čudim se smionosti kojom su ovi ljudi poduzeli da govore o Bogu. Namijenili su svoje rasprave bezbožnicima, a prvo im je poglavlje dokaz božanstva s pomoću prirode[2]. Ne bih se čudio njihovu pothvatu da su uputili svoje rasprave vjernicima, jer zastalno oni koji imaju živu vjeru u dubini srca smjesta vide da sve što jest nije drugo nego djelo Boga komu se klanjaju. Ali oni u kojima se ovo svjetlo ugasilo i u kojima ga kanimo ponovno rasplamsati, ostadoše bez vjere i bez milosti. Istražuju čitavim svojim znanjem sve što vide u prirodi koja ih može dovesti do ove spoznaje, ali nalaze samo nejasnoću i mrak. Kažete li ovima nek se samo obazru na najneznatniju stvar oko sebe pa će vidjeti bjelodanog Boga, i predočite li im kao pun dokaz po tom velikom i važnom predmetu putanju mjeseca i planeta, te pri tom pomislite da ste s tom raspravom dovršili svoj dokaz, dat ćete im priliku da vjeruju kako su dokazi naše religije veoma slabi. A ja sam uvidio i razumski i iskustveno kako ništa nije prikladnije da u njima probudi prezir.

---

[1] Cf. Početak fragmenta 62 koji prethodi neposredno ovome u rukopisu.

[2] Stari dokaz Božjeg opstanka iz prirodnih čudesa nije kršćanskog podrijetla: stoici su ga veoma opširno razvili, kako se to vidi kod Cicerona *(O naravi bogova)* i kod Seneke *(Rasprava o dobročinstvima).*

Tako o tome ne govori Sv. pismo koje bolje pozna Božje djelo. Ono, naprotiv, kaže da je Bog sakriven i da je poslije čovjekova pada ostavio stvorove u sljepoći iz koje ih je mogao izbaviti samo Isus Krist izvan koga nije uopće moguć saobraćaj s Bogom: *Nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*[1].

To nam Sv. pismo ističe kad na toliko mjesta kaže da Boga nalaze oni koji ga traže[2]. Nije opet govor o spoznaji koja bi bila »jasna kao dan«. Nitko ne veli da će ga naći oni koji traže dan usred bijela dana, ili oni koji traže vodu u moru. Potrebno je da očitost Boga ne bude takva u prirodi. Ta, Sv. pismo nam na drugom mjestu kaže: *Vere tu es Deus absconditus*[3].

243

[Prijepis 254]

Zadivljuje što se ni jedan kanonski pisac nikad nije poslužio prirodom da dokaže Boga. Svi teže da nas navedu na vjeru u Boga. David, Salomon itd. nisu nikad rekli: »Nema praznine, dakle postoji Bog[4].« A mora da su oni bili umniji negoli oni najumniji koji su poslije njih došli i koji su se time poslužili. To je veoma značajno.

244

[29]

»Što! Ne kažete li i vi sami da nebesa i ptice dokazuju Boga[5]?« — Ne. — »A ne tvrdi li to vaša vjera?« — Ne. Jer iako je to istina u nekom smislu za neke duše kojima Bog daje ovu spoznaju, ipak to nije istina za većinu.

---

[1] Mt., 11, 27: »Nitko ne pozna Oca, nego jedino Sin i onaj kojemu to Sin hoće objaviti.«

[2] Mt., 7, 7: »Tražite i naći ćete.«

[3] Izaija, 45, 15: »Ti si zaista sakriveni Bog.«

[4] Havet, jedan od Pascalovih izdavača, pronašao je ovaj dokaz u Grotiusa (*Istinost kršćanske religije*, 1. I, gl. VII). Voda se u crpki penje, a to je suprotno njezinoj naravi. Ali to je potrebno da bi se osigurao kontinuitet materije, što je uvjet opstanka svemira. Tu dakle imamo prilagođivanje prirode dijela očuvanju cjeline. A ovo prilagođivanje je svjedok inteligencije koja je uredila svijet. U Sv. pismu zacijelo nećemo naići na takvo dokazivanje.

[5] »Nebesa« označuju nebeski svod i zvijezde koje su Pitagorejci smatrali bogovima.

245

[17]

Tri su načina vjerovanja: razum, običaj, nadahnuće[1]. Kršćanska religija, koja je jedina u pravu, ne zove svojom pravom djecom one koji vjeruju bez nadahnuća. To opet ne znači da ona isključuje razum i običaj. Naprotiv. Ali treba otvoriti svoj duh dokazima, utvrditi se u tome običajem, te se ponizno predati nadahnućima koja jedino mogu proizvesti istinit i spasonosan učinak: *Ne evacuetur crux Christi*[2].

246

[25]

Red. — Poslije pisma *treba tražiti Boga*, napisati pismo *O uklanjanju zapreka*, što znači zapravo raspravu o »stroju«[3], pripravljanju stroja, o traženju razumom[4].

247

[25]

Red. — Pismo prijatelju da ga sklonim na istraživanje. On će mi odgovoriti: »Ali čemu da istražujem? Ne postoji ništa.« Odgovorit ću mu: »Nemoj očajavati.« On bi mi mogao odgovoriti da će biti sretan ako nađe neku spoznaju, ali mu to, prema samoj toj religiji, ne bi nizašto poslužilo ako bude tako vjerovao, te zato radije neće istraživati. A ja ću mu na to odgovoriti: Stroj[5].

---

[1] Pascal je najprije bio napisao *objavu*, pa je tu riječ zamijenio riječju *nadahnuće*.

[2] »Da ne izgubi silu križ Kristov« (I Kor., 1, 17).

[3] Pascal prihvaća čuveni kartezijanski izraz istodobno kao i nauku o životinji-automatu ili o životinji-stroju. Sve što u nama ne proizlazi iz promišljene misli, pokorava se nužnom mehanizmu kojemu je podrijetlo u tijelu i koji se očituje u duši u obliku mašte i strasti.

[4] Strasti su zapreka shvaćanju nadljudskih istina. Kad je strast ukroćena »strojem«, razum će lakše dostići istinu.

[5] Uklanjajući prepreke, stroj gdjekad dopušta potpunu preobrazbu duše koja se najprije čini nemogućom.

248

[25]

Pismo koje tumači korist dokaza o stroju. — Vjera se razlikuje od dokaza: jedno je ljudsko, drugo je dar Božji. *Justus ex fide vivit*[1]. To jest od one vjere što je sam Bog stavlja u srce. Vjeri je često dokaz tek oruđe, *fides ex auditu*[2]. Ali ova je vjera u srcu, i navodi nas da kažemo ne *scio*, već *credo*[3].

249

[265]

Praznovjeran je tko stavi svoju nadu u propise. Ali je ohol tko im se ne podvrgne.

250

[90]

Želimo li Boga steći, vanjština se mora spojiti s nutrinom. A to znači pasti na koljena, moliti ustima itd., da bi se ohol čovjek, koji se nije htio podložiti Bogu, sada podvrgao stvoru[4]. Tko očekuje pomoć od ove vanjštine, sujevjeran je. A tko je neće vezati s nutrinom, oholica je.

251

[451]

Ostale vjere, na primjer poganske, pučkije su jer se temelje na vanjštini. Ali one ne odgovaraju sposobnim ljudima. Čisto intelektualna religija mnogo bi više odgovarala učenima. Ali ova opet *ne bi odgovarala puku*. Jedino je kršćanska religija prilagođena svim ljudima, jer nosi smjesu vanjštine i nutrine. Ona podiže puk iznutra, a unižava oholice izvana. I nije savršena bez obojega, jer narod mora čuti duh slova, a sposobni moraju podvrgnuti svoj duh slovu.

---

1 »Pravednik živi od vjere.« Rim., 1, 17.

2 »Vjera od besjede koju se čuje.« Rim., 10, 17.

3 Ne »znam«, već »vjerujem«.

4 Onome što je u nama čisto prirodno za razliku od onoga što dolazi od Boga.

252

[195]

Ne treba da se varamo u pogledu sebe: mi smo ujedno automat[1] i duh. Stoga sredstvo s pomoću kojeg se dolazi do osvjedočenja nije isključivo dokazivanje. Kako je malo toga dokazano! Dokazi uvjeravaju samo um. Običaj čini naše dokaze snažnima i uvjerljivima. On pokreće automat, a ovaj povlači um a da on na to i ne misli. Tko je dokazao da će sutra osvanuti dan, i da ćemo umrijeti? A što je od toga vjerojatnije? U to nas dakle uvjerava običaj. On odgaja tolike kršćane, muslimane, pogane, zanatlije, vojnike itd. (Kod kršćana još k tome postoji vjera primljena na krštenju, čega nema kod muslimana.) Najzad, valja pribjeći običaju, kad je već jednom duh uvidio gdje je istina, da bismo se napojili i obojili tim vjerovanjem što nam svakog časa izmiče; jer teško je da nam dokazi budu trajno pred očima. Treba postići vjerovanje na lak način, kao iz navike koja nas nuka da vjerujemo bez sile, bez vještine, bez dokaza, i koja može skloniti sve naše moći na to vjerovanje, tako da nam duša može prirodno u nj uroniti. Nije dovoljno kad vjerujemo samo snagom uvjerenja, i kad je automat sklon vjerovati u oprečno. Stoga treba iznuditi vjeru od obiju naših moći: od duha s pomoću dokaza, a ovi su dovoljni jednom u životu[2] — i od automata preko običaja, ali mu ne dopustiti da se nagne na oprečnu stranu. *Inclina cor meum, Deus*[3].

Razum djeluje sporo, s toliko gledišta, po mnogim načelima koja bi morala uvijek biti prisutna, da razum svaki čas zadrijema ili zaluta ako mu nisu pred očima sva njegova načela. Osjećaj tako ne djeluje: on djeluje u trenutku i uvijek je spreman djelovati. Stoga treba našu vjeru staviti u osjećaj; drugačije će se uvijek kolebati.

---

1 Ovo ima dva značenja: 1. Automatizam je u opreci s ovisnošću, a duh se može nazvati spontanim ukoliko se drži svojih načela; 2. Automatizam je oprečan promišljanju. Prema Descartesu, svaka misao koja uzrokuje svijest o sebi, promišljena je.

2 Descartes je govorio da je dovoljno jednom u životu proučiti metafiziku da bismo imali dobre temelje u znanosti.

3 »Prikloni moje srce, Bože« (Ps., 118, 36).

253

[169]

Dvije krajnosti: isključiti razum i priznati samo razum.

254

[163]

Nerijetko bismo morali prekoriti svijet zbog prevelike pokornosti. Ovo je prirodna mana kao i nevjerovanje, a jednako je opasna. Ime joj je: praznovjerje.

255

[398]

Pobožnost se razlikuje od praznovjerja.

Podržavati pobožnost do praznovjerja znači uništiti pobožnost.

Heretici nam predbacuju ovu praznovjernu pokornost. A mi bismo radili ono što nam predbacuju...

Bezbožnost je ne vjerovati u Euharistiju zato što je ne vidimo.

Praznovjerje je vjerovati u neke odredbe. Vjera, itd.

256

[244]

Malo je pravih kršćana, kažem, i u pogledu same vjere. Mnogi od njih vjeruju, ali iz praznovjerja. Mnogi od njih ne vjeruju, ali zbog slobodoumlja: između ovog dvoga malo ih je.

Ne mislim time[1] na one koji su u životu istinski pobožni, ni na sve one koji vjeruju osjećajem srca.

257

[61]

Samo su tri vrste ljudi. Prvi služe Bogu jer su ga našli. Drugi se trude da ga nađu jer ga nisu našli. Treći žive ne tražeći ga niti ga našavši. Prvi su razumni i sretni, posljednji su nerazumni i nesretni. A oni između nesretni su i razumni.

---

[1] »Ne mislim time« ne odnosi se na »između ovog dvoga«, nego na dvije krajnje vrste u koje ne spadaju ni nevjernici koji nisu slobodoumnici, ni kršćani koji vjeruju bez rasuđivanja (Vidi fragm. 282, 284).

258

[163]

Unus quisque sibi Deum fingit[1].

Gađenje[2].

259

[41]

Običan svijet posjeduje moć da ne misli na ono na šta neće da misli. »Ne misli na ono što piše o Mesiji«[3], govorio je Židov svome sinu. Tako rade često i naši. Time se održavaju na snazi krive religije, a kod mnogih ljudi i prava religija.

Ali ima onih koji sebe ne mogu spriječiti da misle, i koji to više misle, što im se više brani. Ovi se oslobađaju krivih religija, pa i one prave, ako se ne namjere na snažne dokaze.

260

[273]

Sakriju se u gužvi pa dozivaju mnoštvo u pomoć. Halabuka.

Ugled. — »Ne samo da ne smijete vjerovati nečemu po čuvenju, već ne smijete ni u šta vjerovati ako se ne stavite u položaj kao da niste o tome nikad čuli.

Vas mora navesti da vjerujete vaše suglašavanje sa sobom, postojan glas vašeg, a ne tuđeg razuma.

Vjerovanje je veoma važno! Inače bi stotinu protivurječja moglo biti istinito.

Ako je drevnost mjerilo vjerovanja, zar su stari bili bez mjerila? Ako je to opći pristanak, što bi se dogodilo da ljudi izginu?

Kriva poniznost, oholost.

Dignite zastor. Uzalud vam izgovori, jer treba ili vjerovati ili poricati ili sumnjati. Zar nećemo imati pravila? O životinjama sudimo da li one dobro rade ono što rade. Zar neće biti pravila po kojem ćemo suditi ljude?

Što je konju trk, to je čovjeku nijekanje, vjerovanje i pametna sumnja.

Kažnjavanje onih koji griješe, zabluda.

---

[1] »Svatko sebi pravi Boga«, prema *Knj. Mudr.*, 15, 8, 18.
[2] To je kratak energičan sažetak slijedećeg fragmenta.
[3] Nije poznato čiji je to navod.

261

[270]

Oni koji ne ljube istinu, služe se izgovorom da je osporavana i da ima mnoštvo onih koji je niječu. Stoga padaju u zabludu samo zato što ne ljube istinu i ljubav; u tome nemaju isprike.

262

[344]

Praznovjerje i pohota. Kolebanje, zle želje. Zao strah: ne onaj strah što dolazi od vjere u Boga, nego onaj što dolazi od sumnje, postoji li Bog ili ne. Dobar strah dolazi od vjere, a kriv strah od sumnje. Dobar se strah vezuje uz nadu jer se ona rađa iz vjere, i jer se nadamo u Boga u koga vjerujemo. Zao se strah priključio očaju jer se plašimo Boga u koga ne vjerujemo. Jedni se boje da ga ne izgube, a drugi se boje da ga ne nađu.

263

[109]

»Čudo bi«, vele neki, »potvrdilo moje vjerovanje.« To vele dok ne vide čudo. Kad razloge promatramo iz daljine, čini nam se da oni ograničuju pogled. Ali kad smo došli do njih, otvara nam se nov vidik. Ništa ne zaustavlja brzopletost našeg duha. Nema uopće, vele, pravila bez iznimke. Nema ni istine tako općenite kojoj s nekog gledišta ne bi nešto nedostajalo. Dovoljno je da ona ne bude neograničeno opća, da imamo povoda primijeniti iznimku na sadašnji predmet te reknemo: »To nije uvijek istinito. Prema tome, postoje slučajevi kada to nije tako.« Preostaje onda da pokažemo kako je ovaj slučaj jedan od tih. Stoga smo vrlo nespretni ili vrlo loše sreće ako jednog dana nešto ne nađemo.

264

[104]

Nije nam dosadno jesti i spavati svakog dana, jer se glad i san uvijek ponovo javljaju; bez toga bi nas morila dosada. Tako, da nema gladi za duhovnim stvarima, one bi nam dosadile. Glad za pravdom: osmo blaženstvo[1].

[1] Mt., V, 10.

265

[409]

Vjera dobro kaže što osjetila ne kažu, ali ne obratno od onoga što osjetila vide. Vjera je iznad, a ne protiv njih.

266

[225]

Koliko je zvijezda otkrio dalekozor što nisu ni postojale za filozofe prošlosti! Podrugivali su se otvoreno Sv. pismu radi velikog broja zvijezda, govoreći: »Ima ih samo tisuću dvadeset i dvije, mi to znamo[1].«

Na zemlji ima trave, mi je vidimo. — S mjeseca je ne bismo mogli vidjeti. — Na travi su dlačice, a na ovim dlačicama sitne životinje: ali dalje od toga, više ništa. — O nadmeni čovječe! — Smjese su sastavljene od elemenata, a elementi ne. — O uobraženjače, evo osjetljiva pitanja. — Ne smiješ reći da postoji ono što se ne vidi. — Stoga moraš reći kao ostali, ali ne smiješ misliti kao oni[2].

267

[247]

Posljednji je korak razuma, da prizna kako postoji bezbroj stvari što ga nadilaze; on je sama nemoć ako ne dopre do te spoznaje.

Ako ga nadilaze prirodne stvari, što bismo tek rekli za natprirodne?

268

[161]

Pokornost. — Treba znati sumnjati gdje treba, tvrditi istinitost gdje treba, pokoriti se gdje treba[3]. Tko tako ne postupa,

[1] Broj 1022 uzet je prema Ptolomejevu katalogu koji prikazuje astronomsku znanost starine.

[2] Treba govoriti s narodom i reći da ono što se ne vidi ne postoji. Ali se u glavi geometričara roje druge misli.

[3] Pascal je prvotno bio napisao: »Potrebno je posjedovati ova tri svojstva, biti skeptik, geometričar i kršćanin.«

ne razumije silu razuma. Neki griješe protiv ovih triju načela: ili tvrde da se sve može dokazati, jer se ne razumiju u dokazivanje. Ili u sve sumnjaju, jer ne znaju gdje se treba pokoriti. Ili se svemu podlože, jer ne znaju gdje treba suditi.

269

[247]

Pokornost i upotreba razuma, u tome se sastoji pravo kršćanstvo.

270

[406]

Augustin. Razum se ne bi nikada pokorio, kad ne bi sudio da ima prilika gdje se mora pokoriti[1].

271

[165]

Mudrost nas šalje u djetinjstvo: *Nisi efficiamini sicut parvuli*[2].

272

[214]

Ništa nije tako u skladu s razumom kao ovo nepriznavanje razuma.

273

[213]

Podvrgnemo li sve razumu, našoj vjeri neće preostati ništa tajno ni nadnaravno. Povrijedimo li načela razuma, naša će religija biti besmislena i smiješna.

---

[1] Dodatak prijepisa: »... i da se ne pokori kad smatra da to ne mora učiniti.«

[2] Mt., 18, 3. »Ako ne budete kao djeca ...« — Bacon je taj navod primijenio na induktivnu metodu koja nas uči da pristupimo prirodi kao djeca, te da joj se pokorimo kako bismo je lakše svladali.

274

[130]

Svako se rasuđivanje svodi na popuštanje osjećaju. Ali mašta je slična i oprečna[1] osjećaju, tako da ih međusobno ne možemo razlikovati. Netko kaže da je moj osjećaj mašta, drugi da je njegova mašta osjećaj. Morali bismo imati neko mjerilo. Razum se nudi, ali on se može savijati na sve strane[2]. I tako nema mjerila.

275

[Izdanje Port-Royala god. 1678, XXVIII]

Ljudi često zamijene svoju maštu za srce, pa misle da su se obratili čim pomisle na obraćenje.

276

[Drugi Guerrierov rukopis]

Gospodin de Roannez je govorio: »Razlozi mi dolaze naknadno, ali najprije mi se stvar sviđa ili me odbija a da tome ne znam razloga. A ipak me to odbija iz razloga što ga tek poslije otkrivam.« Ali držim da to ne odbija iz razloga što ih otkrijemo naknadno, već da ove razloge pronalazimo samo zato što nas nešto odbija[3].

277

[8]

Srce ima svoje razloge što ih razum ne pozna. Vidimo to u tisuću slučajeva. Kažem da srce prirodno ljubi sveopće biće, prirodno ljubi i sebe sama, prema tome kome se oda; i otvrdne prema jednom ili drugom — što već izabere. Odbacili ste jedno, a sačuvali drugo[4]. Ljubite li sebe po svom razumu?

---

[1] Slična je po svom nepromišljenom, nerazumskom, neposrednom značaju. Oprečna je jer je osjećaj prirodan, dubok i istinit; a mašta se rađa u slučajnoj asocijaciji, umjetna je, površna i lažna.

[2] Misao uzeta iz Montaignea *(Apol.)*: »To je olovno i voštano oruđe što se dade produljiti, saviti, prilagoditi svim stranputicama i svim mjerama.«

[3] To je posebna primjena Rochefoucauldove izreke: »Duh je uvijek budala srca.«

[4] Obraća se slobodoumniku koji je odbacio Boga a zadržao svoje *ja* i priziva na razum dok je jedino srce u pitanju.

278

[8]

Srce osjeća Boga a ne razum. Eto to je vjera, Bog koga može osjetiti srce[1] a ne razum.

279

[142]

Vjera je dar Božji. Nemojte pomisliti da smo rekli kako je to dar rasuđivanja. Ostale religije ne govore to o svojoj vjeri. One drže da samo rasuđivanje dovodi do vjere, a ipak ono tamo ne vodi.

280

[489]

Kolika je udaljenost od spoznaje Boga do ljubavi prema njemu!

281

[63]

Srce, nagon, načela.

282

[191]

Istinu ne spoznajemo samo razumom nego i srcem. Na ovaj posljednji način spoznajemo osnovna načela, pa se uzalud rasuđivanje[2], koje u tome nema udjela, trudi da ih obori. Pironovci na tome beskorisno rade iako im je to jedini predmet. Mi znamo da ne sanjamo. Koliko god bili nemoćni to dokazati razumom, ova nemoć dokazuje samo slabost našeg razuma, ali ne neizvjesnost svih naših spoznaja, kako oni tvrde. Jer spoznaja osnovnih načela, kao na primjer da postoji prostor, vrijeme, gibanje, brojevi, pouzdana je kao ni jedna od onih što nam ih pruža naše umovanje. Stoga se razum mora osloniti na ove spoznaje srca i nagona i na njima temeljiti sve svoje

---

[1] »Bog koga može osjetiti srce, eto vašeg blaženstva. Nikad nisam čula takve riječi, ali one su također Pascalove.« (Iz pisma gospođe de Sévigné gospođi de Guitaut, 29. list. 1692.)

[2] Pascal je prvotno upotrijebio riječ *razum*, a to je dragocjen podatak da utvrdimo smisao riječi *razum* kod Pascala.

iskaze. (Srce[1] osjeća da su u prostoru tri dimenzije i da su brojevi beskonačni. A razum potom dokazuje da ne postoje dva broja dignuta na kvadrat od kojih bi jedan bio dvostruki od drugoga. Načela osjećamo, a poučke izvodimo. I sve to sa sigurnošću, iako različitim putovima.)

Isto je tako beskorisno i smiješno da razum traži od srca dokaze za njegova osnovna načela kako bi mogao pristati uz njih, koliko bi bilo smiješno da srce traži od razuma mišljenje o svim poučcima što ih on dokazuje kako bi ih moglo prihvatiti.

Ova nemoć smije dakle poslužiti samo da ponizi razum koji bi htio o svemu suditi, ali mu nikako ne smije poslužiti da pobije našu izvjesnost, kao da je samo razum kadar poučiti nas. Sva sreća kad ne bismo toga trebali i kad bismo sve spoznavali nagonom i osjećajima! Ali priroda nam je uskratila ovo dobro; naprotiv, dala nam je malo spoznaja ove vrsti; sve druge spoznaje moramo stjecati samo razumom.

Zbog toga su oni kojima je Bog darovao vjeru po osjećaju srca veoma sretni i opravdanije osvjedočeni. Ali onima koji toga nemaju mi možemo vjeru ponuditi samo preko rasuđivanja dok im je Bog ne dade preko osjećaja srca. Bez toga je vjera samo ljudska i nekorisna za spas.

283

[59]

Red. — Protiv prigovora da u Sv. pismu nema reda. — Srce ima svoj red. Duh ima svoj, koji postizava preko načela i dokazivanja, srce ima jedan drugi[2]. Ne dokazujemo da moramo biti izgubljeni, niti iznosimo redom uzroke ljubavi: to bi bilo smiješno.

Isus Krist, sv. Pavao imaju red ljubavi, a ne duha. Jer, htjeli su zagrijati, a ne poučiti. Jednako i sv. Augustin. Ovaj se red poglavito sastoji u razlaganju po svakoj tački što je povezana sa ciljem, da bismo na njega uvijek ukazivali.

---

[1] Srce označuje neposredan osjećaj, intuiciju ovih načela. Razvoj i opravdanje ovih povreda Pascalovih naći ćemo u fragmentu *O geometrijskom duhu.*

[2] »Srce govori svojim jezikom, a duh opet svojim. Ali taj izraz srca ponekad postizava velike učinke« (Méré, *Razgovori,* I, 261).

284

[485]

Ne čudite se ako vidite kako jednostavni ljudi vjeruju bez rasuđivanja. Bog im daje ljubav prema Njemu, a prezir prema sebi samima. On sklanja njihovo srce da vjeruju. Nikad nećemo vjerovati korisno i vjerno ako nam on ne potakne srce; a vjerovat ćemo onog časa kad ga potakne. David je dobro to znao kada je pjevao: *Iclina cor meum, in . . .*[1].

285

[447]

Vjera je primjerena svim vrstama umova. Prvi se zaustavljaju samo na osnutku; a ova je religija takva da je sam njezin osnutak dovoljan da dokaže njezinu istinitost. Drugi idu do apostola. Najobrazovaniji se vraćaju na početak svijeta. Anđeli je vide još bolje i još iz daljeg.

286

[481]

Neki vjeruju, a da nisu čitali Bibliju. A to je zato što nose u sebi neko veoma sveto unutarnje nagnuće, i zato što je s njim u skladu ono što čuju da se govori o našoj religiji. Osjećaju da ih je Bog stvorio; žele ljubiti samo Boga, a samo sebe žele prezirati. Osjećaju da u sebi nemaju snage, da nisu sposobni krenuti na put do Boga, i da ne mogu nikako stupiti u odnos s Bogom ako Bog ne pristupi njima. Čuju gdje se govori kako u našoj religiji treba ljubiti samo Boga, a samo sebe prezirati: ali kako smo se svi iskvarili i nedorasli za Boga, Bog je postao čovjekom da bi se s nama sjedinio. Ne treba ništa više da uvjerimo ljude koji nose u srcu svoje nagnuće, i koji su svjesni svoje dužnosti i svoje nesposobnosti.

287

[483]

Oni koje vidimo da su kršćani ne poznajući proroštva ni dokaza, jednako dobro sude o religiji kao i oni koji ih poznaju. Ovi sude srcem, kao što oni sude duhom. Bog sam ih priklanja vjerovanju, pa su tako veoma djelotvorno uvjereni.

[1] Ps., 118, 36: »Prikloni srce moje...« (Cf. Fragm. 252).

Priznajem doista da takav kršćanin bez dokaza neće možda imati čime uvjeriti nevjernika koji će iznijeti jednako dokaza za sebe. Ali oni koji znaju dokaze religije, dokazat će bez teškoće da je ovog vjernika zaista nadahnuo Bog, iako to ne bi mogao sam dokazati.

Jer Bog je rekao preko proroštva (a to su nedvojbeno proroštva) da će u kraljevstvu Isusa Krista razliti svoj duh nad narode i da će sinovi, kćeri i djeca crkve proricati, pa je bez sumnje duh Božji i nad ovima, a ne nad onim drugima.

288

[481]

Umjesto da se tužite što se Bog sakrio, zahvaljujte mu što se i toliko otkrio. I zahvalite što se nije otkrio oholim mudracima koji nisu dostojni da upoznaju tako svetog Boga.

Dvije ga vrsti ljudi spoznaju: oni koji su raskajana srca i koji ljube poniznost, pa bili oni visoka ili niska duha; i oni koji su dovoljno snažni duhom da vide istinu uprkos svim protivnostima.

289

[Prijepis 258]

Dokaz. — 1. Kršćanska je vjera svojim utemeljenjem i sobom samom veoma snažno i blago zasnovana, jer je tako oprečna prirodi. — 2. Svetost, veličina i poniznost kršćanske duše. — 3. Čudesa Sv. pisma. — 4. Isus Krist posebno. — 5. Apostoli posebno. — 6. Mojsije i proroci posebno. — 7. Židovski narod. — 8. Proroštva. — 9. Vječitost. Nijedna religija ne posjeduje vječitost. — 10. Nauka, koja sve obrazlaže. — 11. Svetost ovog zakona. — 12. Iz toka svijeta.

Ako tko poslije ovoga bude razmišljao o životu i o religiji, on bez sumnje neće smjeti odbiti da sasluša nagnuće koje mu pokazuje put ako mu se ono rodi u srcu. I sigurno je, nitko neće imati razloga da se ruga onima koji slijede ovo nagnuće.

290

[481]

Dokaz za vjeru. — Ćudoređe, Nauk, Čudesa, Proroštva, Slike.

ODJELJAK V

(PRAVDA I UZROK POJAVA)

291

[25]

U pismu *O nepravdi* mogu se ismijati prvenci kojima pripada sve. »Dragi moj, ti si rođen s one strane planine. Pravo je dakle da tvoj stariji brat ima sve.«

»Zašto me ubijaš?«

292

[79, 121]

On stanuje s onu stranu rijeke.

293

[23]

»Zašto me ubijaš? — Što! Zar ti ne stanuješ s onu stranu rijeke? Dragi moj, kad bi ti stanovao s ove strane, ja bih bio ubojica, pa bi bilo nepravedno da te tako ubijem. Ali kako ti stanuješ s onu stranu, ja sam junačina, i to je pravedno.«

294

[69]

... Na čemu će čovjek temeljiti uređenje svijeta kojim kani upravljati? Zar na hirovima svakog pojedinca? Kakve li zbrke! Zar na pravdi? On je ne pozna.

Da ju je poznavao, zacijelo ne bi bio stvorio ovo pravilo koje je najopćenitije od onih što ih ljudi imaju: da se svatko

mora držati običaja svoga kraja[1]. Sjaj istinske pravičnosti bio bi upokorio sve narode, i zakonodavci ne bi bili uzeli kao uzor maštanje i hirove Perzijanaca i Nijemaca umjesto ove čvrste pravde. Bili bismo je vidjeli udomaćenu u svim državama svijeta i u svim vremenima, mi vidimo, međutim, kako pravda i nepravda mijenja svoju narav, kako se mijenja podneblje. Tri stupnja geografske širine prevrnu čitavu pravnu nauku, jedan meridijan odlučuje o istini. Temeljni se zakoni mijenjaju za malo godina što nešto posjedujemo. Pravo ima svoja razdoblja, ulazak Saturna u Lava tumači nam postanak nekog zločina. Šaljive li pravde kojoj je rijeka međaš! Istina s ove strane Pirineja, zabluda s one strane[2].

Priznaju da pravda nije u ovim običajima, već da joj je sjedište u prirodnim zakonima koji su u svakom kraju poznati. Zastalno, oni bi to uporno tvrdili kad bi drskost slučaja, koji je posijao [365] ljudske zakone, našla bar jedan sveopći zakon. Ali to i jest šaljivo, da je ljudska hirovitost postala tako raznolika te nema ni jednog sveopćeg.

Sve je spadalo u kreposne čine[3], krađa, rodoskvrnuće, ubojstvo djece i otaca. Ima li išta smješnije nego kad me neki čovjek ima pravo ubiti jer stanuje s onu stranu rijeke, i jer je njegov vladar u raspri s mojim vladarem, premda ja nisam ni u kakvoj raspri s njim.

Nedvojbeno, postoje prirodni zakoni; ali je ovaj divni i pokvareni razum sve iskvario:

Nihil amplius nostrum est; quod nostrum dicimus, artis est[4]. *Ex senatus consultis et plebiscitis crimina exercentur*[5]. *Ut olim vitiis, sic nunc legibus laboramus*[6].

---

[1] Ovdje se Pascal podsjetio na Montaignea: »Uostalom, ako iz nas samih izvlačimo pravila svojih običaja, u kakvu sve zbrku upadamo?« *(Apol.)*

[2] »Kakva je to dobrota? Danas na veresiju, a sutra ne! Preplivaš rijeku, a tamo je zločin. Kakva je to istina? S ovu stranu planine istina, a s onu stranu laž!« (Cf. Voltaire, *Filozofski dijalozi*, 2. dijal.)

[3] Cf. Voltaire, ibi.

[4] »Nema više ništa što bi bilo naše, ono što zovemo našim, djelo je vještine.« Ovaj je citat uzeo Montaigne iz Cicerona, ali ga je okrnjio: *De Finibus*, V, 21.

[5] »Zločinstva se rađaju iz zaključaka senata i iz glasovanja naroda.« Iz Seneke: *Pismo* 95. — Mont., III, 1.

[6] »Nekad smo bolovali od mana, danas bolujemo od zakona.« Prema Tacitu: *Ann.*, III, 25.

Ova je zbrka uzrok što jedan tvrdi da je bitnost pravde u ugledu zakonodavca, a drugi, naprotiv, kaže da je u prohtjevu vladara[1], treći u suvremenim običajima[2]. A to je najvjerodostojnije, jer po razumu ništa nije po sebi pravo. Sve se mijenja s vremenom. Običaj kroji pravdu samo zato što je usvojen; ovo je mistički temelj njezina ugleda[3]. Tko ga vraća njegovu početku, uništio ga je. Ništa nije tako neispravno kao oni zakoni koji ispravljaju pogreške. Tko im se pokorava jer su pravedni, pokorava se pravdi koju zamišlja, ali ne bitnosti zakona: on je sav sadržan u sebi. On je zakon i ništa više. Tko bude htio ispitivati njegove razloge, vidjet će da su tako slabi i površni i, ukoliko nije navikao razmatrati čuda ljudske mašte, divit će se kako je jedno stoljeće priskrbilo nekom zakonu toliko slavlja i poštovanja. Vještina pobune i državnih prevrata sastoji se u tome da se uzdrmaju utvrđeni običaji istražujući ih do njihova izvora ne bi li se pokazalo kako nemaju ugleda i kako nisu pravedni. Moramo se uteći, vele, temeljnim i iskonskim zakonima države koje je nepravedan običaj srušio. Ovo je siguran način da se sve uništi. Ništa neće biti pravo na ovoj vagi. Međutim, narod [366] rado sluša ovakve rasprave. Ali se otrese jarma čim ga osjeti; a velikaši se time koriste na narodnu propast i na propast onih radoznalih ispitivača primljenih običaja[4]. Zato je najmudriji zakonodavac govorio da ljude radi njihove dobrobiti treba često varati[5]. A neki je vrsni političar rekao: *Cum veritatem qua liberetur ignoret, expedit quod fallatur*[6]. Ali ne smije osjetiti istinu zloupotrebe. Nekad je ona bila nerazumno uvedena pa je danas postala razumnom. Ako ne želimo da se ona ubrzo okonča, morali bismo na nju gledati kao na nešto istinsko, vječno i sakrivati odakle je potekla.

---

[1] Protagora i Aristotel su bitnost i pravednost zakona stavljali samo u ugled i volju zakonodavca.« *(Apol.)*

[2] »Cirenajci jednako drže da po sebi nije ništa pravedno, već da samo običaji i zakoni oblikuju pravdu.« *(Eseji,* III, XIII)

[3] Ironični izraz uzet iz Montaignea *(Eseji,* III, XIII).

[4] Port-Royal je u svom izdanju ovdje zaključio mišlju: »Ali po obratnoj grešci ljudi ponekad vjeruju da mogu s pravom učiniti sve što nije bez primjera u prošlosti.«

[5] Platon: »On veli posve otvoreno u svojoj Republici da je radi dobrobiti ljudi ponekad potrebno da ih varamo« (Mont., *Apol.*)

[6] »Budući da ne pozna istinu koja bi ga oslobodila, korisno mu je da bude prevaren.« Aug. *De Civit Dei*, IV, 27.

295

[73]

Moje, tvoje. — »Ovo je moje pseto«, govorahu ona jadna djeca. »To je moj sunčani kutić.« Eto početka i slike otimačine cijele zemlje[1].

296

[67]

Kad je u pitanju odluka hoće li se navijestiti rat, poubijati mnoštvo ljudi, osuditi mnoštvo Španjolaca na smrt, tada će to prosuditi samo jedan čovjek, i to onaj koji u tome ima interesa; trebalo bi da to bude neki treći koji je ravnodušan[2].

297

[406]

Veri juris[3]. Nemamo ga više. Kad bismo ga imali, ne bismo kao pravilo pravde prihvaćali običaje svoga kraja[4]. Kako tu nismo mogli naći pravednost, našli smo silu, itd.

298

[169]

Pravda, sila. — Pravo je pokoravati se onome što je pravedno. Nužno je pokoravati se onome što je najjače. Pravda je bez sile nemoćna; sila je bez pravde tiranska. Pravdi bez sile protuslovimo, jer uvijek ima zlih; silu bez pravde osuđu-

---

[1] Nepovezanost bi iščezla kad bi se mjesto riječi chien (pseto) stavila riječ *coin* (kutić). Ovoj izmjeni se domislio Salomon Reinach. Chateaubriand u tome vidi klicu misli što ih je Rousseau razvio u *Raspravi o nejednakosti ljudskih položaja:* »Tko je prvi plotom ogradio zemljište, dosjetio se da poviče: *Ovo je moje,* i našao dovoljno priproste ljude da mu povjeruju, postao je pravi osnivač građanskog društva. Koliko bi zločina, ratova, ubojstava, kolike bijede i strahote bio poštedio ljudima onaj koji bi obarajući kolje ili zatrpavajući jaruge bio dovikao svojim susjedima: Ne slušajte ovog varalicu! Propali ste ako zaboravite da su plotovi svačiji i da je zemlja svačija!«

[2] Ne bi li se u toj misli mogao nazreti princip međunarodnog suda?

[3] Cic. *De Officiis*, III, 7: »Nemamo nikakva čvrstog ni izrazitog i korjenitog prava. Služimo se samo sjenom i slikama.«

[4] Cf. Montaigne, *Apol.* (fragm. 294, bilješka 1).

jemo. Treba dakle spojiti pravdu i silu, te u tu svrhu poraditi na tome da pravedno bude jako, ili da jako bude pravedno.

Pravda je podvrgnuta prigovorima, a silu se priznaje bez prigovora. Prema tome nije se moglo pridati pravdi silu, jer sila protuslovi pravdi i kaže da je pravda na njezinoj strani. I budući da se nije moglo postići da ono što je pravedno bude i jako, postiglo se da ono što je jako bude pravedno.

299

[165]

Samo su opća pravila zemaljski zakoni za obične stvari, a zakon većine za druge. Odakle to dolazi? Od sile što se tu krije. Zato se kraljevi, koji inače posjeduju silu, ne pokoravaju većini svojih ministara.

Bez sumnje, jednakost dobara je pravedna. Ali kako se nije moglo postići da se sila pokorava pravdi, postiglo se da bude pravo pokoravati se sili. Nisu mogli osnažiti pravdu pa su opravdali silu, da bi se tako pravda i sila našle uz rame, i da bude mir, koji je vrhovno dobro.

300

[453]

»Kad snažan čovjek naoružan posjeduje svoje dobro, njegov je posjed u miru[1].«

301

[429]

Zašto se pokoravamo većini? Zar zato što je s njihove strane više razloga? Ne, već stoga što ima više sile.

Zašto se pokoravamo starim zakonima i starim mišljenjima? Zar zato što su oni zdraviji? Ne, već stoga što su oni jedinstveni i što isključuju raznolikost.

302

[441]

... To je posljedica sile, a ne običaja. Rijetki su naime oni koji su kadri izumiti. Najbrojniji žele samo nešto slijediti i odbijaju slavu izumiteljima koji svojim izumima traže slavu.

[1] Prema Luk. Ev. XI, 21.

I ako je tvrdokorno nastoje postignuti, a preziru one koji ne izumljuju, ostali će im prišiti podrugljiva imena i mogli bi ih izbatinati. Ne ponosite se onda tom pronicljivošću, nego se zadovoljite u sebi.

303

[142]

Sila je kraljica svijeta, a ne mnijenje[1].

— Ali se upravo mnijenje služi silom. — Sila stvara mnijenje. Po našem mišljenju mekušnost je lijepa. Zašto? Tko bude htio plesati po žici, bit će sam. A ja ću sakupiti jaču hrpu ljudi da kažu kako to nije prilično[2].

304

[269]

Veze poštovanja jednih prema drugima općenito su veze iz nužde. Treba da bude raznih stupnjeva, jer svi ljudi hoće gospodovati. Ali svi to ne mogu, nego samo nekolicina.

Zamislimo dakle da ih vidimo gdje se počinju stvarati. Vjerojatno će se tući sve dotle dok najsnažnija stranka ne potlači najslabiju i dok napokon ne bude jedna stranka na vlasti. Ali kad je ovo već jednom završeno, tada gospodari neće da se rat nastavi, i određuju da će sila što je posjeduju prelaziti iz ruke u ruku kako se njima svidi. Jedni je ostavljaju izboru naroda, drugi nasljedstvu po rođenju itd.

U tom času počinje mašta igrati svoju ulogu. Sve do tada vladala je čista sila: a od tada se sila preko mašte održava u stanovitoj stranci: u Francuskoj u plemićkoj, u Švicarskoj pučanskoj itd.

Ove veze, dakle, koje vezuju poštovanje ljudi prema ovom ili onom čovjeku, maštovne su veze[4].

[1] Druga nam rečenica izgleda u opreci s rečenicom ispred i rečenicom iza nje. Stoga je moramo shvatiti kao prigovor prvoj tvrdnji.

[2] Podsjeća na Epikteta, *Diss.*, III, 12: »Teško je i opasno hodati po žici. Moram li hodati po žici?«

[3] U ovom je pitanju manje važno znati treba li da bude bogataša i siromaha nego znati zašto su ovi bogati, a oni siromasi.

305

[21]

Švicarci se ljute ako ih nazovete plemićima[1]. Oni dokazuju svoju rasnu pripadnost pučanima da bi tako bili dostojni visoke službe.

306

[167]

Vojvodstva, kraljevstva i sudska zvanja stvarna su[2] i nužna, jer sila svime upravlja. Zato ih ima posvuda i uvijek. Ali samo mašta čini da ovaj ili onaj zaprema neki položaj. I radi toga to nije stalno, nego se mijenja itd.

307

[283]

Kancelar je ozbiljan i obučen u svečanu odoru, jer je njegov položaj lažan. Kralj ne: u njegovim je rukama sila, zato mu nije potrebna mašta. Suci, liječnici itd. imaju samo maštu.

308

[81]

Navika da vidimo kraljeve u pratnji straže, bubnjeva, časnika i svega onoga što nas mehanički navodi na strahopoštovanje, ima za posljedicu da kraljevo lice, i onda kad je kralj sam i bez ove pratnje, ulijeva ljudima strahopoštovanje. Jer ne odvajaju u misli njegovu osobu od njegove pratnje, kad ih obično vide zajedno. Svijet koji ne zna da je to posljedica

---

[1] Gidel navodi s tim u vezi ove Voltaireove riječi: »U mnogim slobodnim zemljama pravo krvi nimalo ne koristi. Ima samo građanskih prava. U Baselu nijedan plemić ne može dotjerati do čina ako se ne odrekne plave krvi« (*Eseji o običajima, O plemstvu*). A neka bilješka Pascalova suvremenika glasi: »U nekim kraljevinama i u nekim republikama plemić se ne osramoćuje trgovinom, a ako u stanovitim gradovima Njemačke želiš da te uzmu za prvog činovnika, moraš dokazati svoje pučansko pravo kroz četiri do pet koljena s očeve i majčine strane.« (*Chevroeana*, str. 339).

[2] Stvarne, jer daju stvarnu moć, a ne zamišljenu čast. Nužne, jer mora biti neki autoritet koji zapovijeda.

ove navike, drži da to dolazi od neke prirodne sile. I radi toga se govori: »Značaj božanstva otisnut je na njegovu licu, itd.[1]«

309

[73]

Pravda. — Moda[2] kroji sviđanje[3], moda kroji i pravdu.

310

[163]

Kralj i tiran. — Ja ću također tajiti svoje misli.

Pazit ću na svakom putovanju.

Veličina po uredbi, poštovanje po uredbi[4].

Užitak je velikaša da mogu stvarati nesretnike.

Svojstvo je bogatstva da se daje darežljivo.

Svojstvo svake stvari treba tražiti. Svojstvo je moći da štiti[5].

Kad se sila počne mrgoditi, kad prost vojnik uzme četvrtastu kapu prvog predsjednika, pa je otprhne kroz prozor[6].

311

[427]

Carstvo koje se temelji na mnijenju i na mašti caruje neko vrijeme, to je carstvo blago i dobrovoljno; carstvo sile caruje

---

[1] Pascal vrlo tačno opisuje zakone što upravljaju dozivanjem slika u duh, a koje su engleski psiholozi netačno nazvali »asocijativnim« zakonima misli. Slike ne dolaze u duh odvojeno već u skupinama.

[2] Kod Pascala je *mode* (način odijevanja) sinonim riječi *coutume* (običaj). Ali oboje je plod mašte i navike. Međutim, strogo uzevši, jedno se od drugoga razlikuje. Običaj je nasljedovanje pređa. Moda je, naprotiv, nasljedovanje suvremenika. (Cf. Tarde. *Zakoni oponašanja*).

[3] Pascal je već u *Raspravi o ljubavnim strastima* opazio ovaj upliv mode: »Moda i kraljevi često upravljaju onim što zovemo ljepotom.«

[4] Na suprotnoj strani u rukopisu nalaze se ove riječi: »Pokoravanje — zbog mašte.«

[5] Biti kralj znači gospodovati u svom redu. Biti tiran znači gospodovati izvan svog reda.

[6] Podsjeća na *Menipsku Satiru*: »Nema kvadratne kape ni jastučića što ih ja ne bih otprhnuo.«

vječno. Prema tome mnijenje je kraljica svijeta, ali mu je sila tiran[1].

312

[Prijepis 366]

Pravda je ono što je ustanovljeno. Stoga sve naše ustanovljene zakone smatramo pravednima zato što su ustanovljeni a da nisu bili ispitani.

313

[244]

Zdravo pučko mišljenje. — Najteže su zlo građanski ratovi[2]. Neizbježni su ako kanimo nagraditi zasluge, jer će svi reći da su zaslužni. Zlo od straha pred nekom budalom koja preuzima nasljedstvo po pravu rođenja nije ni tako veliko ni tako neizbježno.

314

[161]

Bog je stvorio sve za sebe. Dao je moć patnje i dobra za sebe. To možete primijeniti na Boga ili na sebe. Ako to primijenite na Boga, Evanđelje je mjerilo. Ako primijenite na sebe, zauzeli ste Božje mjesto. Kao što se Bog okružio ljudima punima duboke ljubavi koji od njega traže dobra ljubavi što su u njegovoj moći, tako... Spoznaj dakle sebe i znaj da si samo kralj požude, i udari putem požude[3].

315

[231]

Uzrok pojava. — To je divno: ne žele da častim čovjeka odjevena u brokat i u pratnji sedam ili osam slugu! Što! Udarit će me stremenicom ako ga ne pozdravim[4]. To je ruho sila.

[1] Poznato je kako Pascal ove dvije riječi stalno dovodi u opreku: kralj je zakonit vladar koji zapovijeda u redu svoje vrhovnosti. Tiran je gospodar koji zloupotrebljuje svoju vrhovnost da bi vladao izvan svog reda, kao na primjer Neron koji hoće da bude najvrsniji pjesnik u Rimu zato što je car.

[2] Pascal je mislio na ono što je o građanskim ratovima pisao Montaigne (*Eseji*, III, XI).

[3] Ovaj je fragment napisan u vidu ***Rasprave o položaju moćnih***, koju nam je sačuvao Nicole.

[4] E. Havet podsjeća u vezi s tim na Voltairea koga su izbatinali ljudi vojvode de Rohan.

To je isto kao konj s lijepom ormom u poređenju s nekim drugim! Montaigne je smiješan kad ne vidi kolika razlika postoji i kad se čudi što je mi nalazimo i tražimo joj razlog[1]. »Zaista«, kaže on, »što je razlog itd...«

316

[232]

Zdravo pučko mišljenje. — Biti dobro obučen nije previše tašto. To pokazuje kako za vas radi mnoštvo ljudi. Tvoje kose pokazuju da imaš sobara, namirisivača, itd. Tvoj ovratnik, niti, rese... itd. Ali nije naprosto površnost, ni običan ham kada imate mnogo ruku pod svojom zapovijedi. Što više ruku, to više sile. Biti dobro obučen znači pokazati svoju silu[2].

317

[406]

Poštovanje znači: »Podnesite neugodnost.« Na izgled je ovo besmisleno, ali je vrlo tačno. Kao da kažemo: »Zaista bih podnio neugodnost kad bi vam to bilo potrebno, jer to činim i kad vam to ne služi.« Poštovanje nam dalje služi da razlikujemo velike: ali kada bi poštovanje značilo izvaliti se u naslonjaču, poštovali bismo sve ljude i tako ih ne bismo razlikovali. Ali, budući da poštovanje traži podnesenu neugodnost, veoma dobro razlikujemo.

318

[79, 121]

On ima četiri sluge.

319

[Izdanje Port-Royala XXIX, 41]

Pravo ste postupali kad ste razlikovali ljude po vanjštini, radije nego po unutarnjim svojstvima! Tko će od nas dvojice

[1] Mjesto na koje cilja nalazi se u 42. pogl. Montaigneove knjige O *nejednakosti*, gdje čitamo: »Hvalimo konja jer je snažan i spretan, a ne jer ima krasnu konjsku opremu.«

[2] Pascal upotrebljava riječ *brave*, što znači dobro obučen (bien mis). Cf. Molière, *Ljubav liječnik* 1, 1: »Držim da lijepo odijevanje i udešavanje najviše veseli djevojke.«

prvi proći? Tko će drugome ustupiti mjesto? Neokretniji? Ali ja sam spretan kao i on, morali bismo se dakle radi toga potući. On ima četiri sluge, a ja samo jednoga: to je očito. On može na to računati; na meni je da uzmaknem, pokazat ću se budala ako to opovrgnem. Na taj način smo na miru; a to je najveće dobro.

320

[85]

Zbog nereda među ljudima, najnerazumnije stvari na svijetu postaju najrazumnijima. Ima li što nerazumnijeg nego izabrati za upravljača države prvenca kraljice? Za upravljača broda ne biramo putnika koji je iz najbolje kuće[1].

Ovaj bi zakon bio smiješan i nepravedan. Ali, budući da su to uvijek bili i da će to i ostati, ovaj zakon postaje razuman i pravedan. Jer koga će ljudi izabrati nego najvrsnijeg i najspretnijeg? Evo nas začas u zavadi, svatko pretpostavlja da je on taj najvrsniji i najspretniji. Povežimo dakle ovo svojstvo uz nešto neosporno. To je prijestolonasljednik; to je jasno i nema raspravljanja. Razum ne može bolje učiniti, jer građanski je rat najveće zlo.

321

[144]

Djeca začuđeno gledaju svoje drugove koji su poštovani.

322

[397]

Plemstvo je velika prednost koja dovodi osamnaestogodišnjeg momka na položaj, te je poznat i poštovan koliko bi drugi to zaslužio za pedeset godina. To znači dobiti trideset godina bez muke.

---

[1] Ova misao se nalazi u Ksenofontovim *Uspomenama*. Vjerojatno ju je Pascal uzeo iz Méréa: »Pada mi na um ono što je govorio Sokrat ili Platon, da oni koji se ukrcavaju na dug put ne uzimaju sebi za vodiče najbogatije, već im pogled pada na vrsne kormilare« (*Posth. djela*, str. 22).

323

[Prijepis 375]

Što je to »ja«?

Netko se postavio na prozor da vidi prolaznike. Ako ja ovuda prođem, mogu li reći da se on postavio na prozor zato da mene vidi? Ne, jer ne misli posebno na mene. Ali, da li onaj tko nekoga ljubi zbog njegove ljepote njega zaista ljubi? Ne, jer će crne kozice, koje unište ljepotu ne uništavajući osobu, ohladiti njegovu ljubav.

Ako me netko ljubi zbog moje pameti, zbog mog pamćenja, ljubi li moje »ja«? Ne, jer mogu izgubiti ove odlike a da svoje »ja« ne izgubim. Gdje je onda to moje »ja«, kad već nije ni u tijelu, ni u duši? I kako da ljubimo tijelo i dušu, ako ne radi njihovih odlika koje nisu sadržaj toga »ja«, budući da su propadljive? Jer, hoće li tko ljubiti dušu neke osobe na apstraktan način, pridavao joj on ne znam kakve odlike? Nemoguće. Bilo bi čak nepravedno. Mi dakle nikad ne ljubimo osobu, već samo odlike.

Ne podrugujte se onda onima koji zbog svog položaja i svoje službe traže da ih častimo, jer neku osobu ljubimo samo zbog posuđenih odlika.

324

[321]

Pučko je mišljenje veoma zdravo. Na primjer:

1. Zabava i lov su miliji od same lovine. Polumudraci se tome rugaju, te pobjedonosno pokazuju na tome ludost svijeta. Ali iz jednog razloga koji oni nisu prozreli, ljudi su u pravu.

2. Ljudi se razlikuju po vanjštini. Kao, na primjer, po plemstvu i po imovini. Svijet opet pobjedonosno pokazuje kako je to nerazumno. Ali to je veoma razumno (ljudožderi se smiju djetetu kralju[1]. Evropi.

Rekoše da im je prije svega vrlo čudno što je toliko velikih bradatih i naoružanih ljudi oko kralja, a oni se pokoravaju djetetu i ne biraju nekoga između sebe da im zapovijeda« (*Eseji*, I, 30).

---

[1] »Smiju se djetetu kralju«, misli se na neki posjet divljaka Evropi.

3. Neki se vrijeđaju ako prime ćušku; neki izgaraju od čežnje za slavom. Ali ona je veoma poželjna radi ostalih bitnih dobara što su s time povezani. Čovjek koji je primio ćušku a ne osjeti je, pritisnut je uvredama i neimaštinom.

4. Raditi za neizvjesno; putovati po moru, ići po dasci.

325

[134]

Montaigne se vara: običaja se treba držati samo zato što je običaj, a ne zato što je razuman ili ispravan; ali puk ga se drži samo zato što drži da je pravedan. Inače ga ne bi slijedio, iako je to običaj. Jer podvrgavamo se samo razumu ili pravdi. Bez toga bismo običaj smatrali tiranijom. Ali carstvo razuma i pravde nije manje tiransko od carstva uživanja: ova su načela čovjeku urođena.

Bilo bi dakle dobro da se pokoravamo zakonima i običajima jer su zakoni; znajmo da nema ni jednog istinitog ni pravednog koji bismo mogli uvesti; znajmo da se u to ne razumijemo, i da stoga treba slijediti samo prihvaćene zakone: na taj način ne bismo ih nikad napustili. Ali puk nije osjetljiv na ovaj nauk. Zato vjerujući da se istina može naći i da je ona u zakonima i u običajima, on vjeruje u njih, i uzima njihovu starinu kao dokaz njihove istinitosti (a ne samo njihova ugleda bez istine).

Stoga im se pokorava; ali je sklon da se digne na pobunu onog časa kad mu se pokaže da nisu ni za što. A to bi se moglo kazati za sve zakone kad bismo ih promatrali s nekog stajališta.

326

[70]

Nepravda. — Opasno je kazati narodu da zakoni nisu pravedni, jer im se on pokorava samo zato što ih smatra pravednima. Stoga mu treba istovremeno reći da im se mora pokoravati jer su to zakoni, kao što treba da se pokori poglavarima, ne zato što su pravedni već zato što su poglavari. Dade li se to do znanja, spriječit će se svaka pobuna, a to je u pravom smislu određenje pravde.

327

[151]

Svijet sudi o mnogim stvarima, jer od prirode ne zna koje je pravo čovjekovo sjedište[1]. Znanosti imaju dvije krajnosti koje se dodiruju. Prva je čisto naravno neznanje u kojem se nalaze svi ljudi po rođenju. Druga je krajnost u koju dolaze veliki duhovi koji, obišavši sve što ljudi mogu znati, osjete da ništa ne znaju, i da su još u onom istom neznanju odakle su i krenuli. Ali ovo je učeno neznanje svjesno sebe. Oni između toga dvoga, koji su izišli iz prirodnog neznanja a nisu uspjeli doći do onog drugog, ponešto su primirisali znanje i grade se mudri. Oni uznemiruju svijet i o svemu zlo sude. Narod i mudri određuju tok svijeta. **Poluučeni preziru svijet, a ovaj** prezire njih. Oni o svemu zlo sude, a svijet ispravno sudi o njima.

328

[231]

Uzrok pojava. — Neprestano preokretanje »za« u »protiv«. Pokazali su da je čovjek isprazan jer pridaje važnost nebitnim stvarima; i sva ta mnijenja propadaju. Zatim smo pokazali kako su sva ova mišljenja veoma zdrava, i da puk, jer su ove ispraznosti dobro utemeljene, nije tako isprazan kako se govori. I tako smo oborili mišljenje koje je obaralo mišljenje puka.

Ali sada treba oboriti ovu posljednju postavku, i pokazati kako je uvijek istinito da je narod isprazan iako su njegova mišljenja bila zdrava: jer on ne osjeća gdje je istina, već je stavlja tamo gdje ona nije, pa su njegova mišljenja uvijek veoma pogrešna i premalo zdrava.

329

[232]

Uzrok pojava. — Čovjekova je slabost uzrok tolikim ljepotama što ih uvodimo[2], kao što je znati[3] dobro svirati na lutnji.

To je zlo samo radi naše slabosti.

---

[1] Neki su mjesto »sjedište« u rukopisu čitali »mudrost«.
[2] Vidi fragment 310.
[3] Pascal je najprije bio napisao *ne znati*, pa je *ne* precrtao i ostavio samo *znati*.

330

[79]

Moć kraljeva se temelji na razumu i na ludosti puka. Ali mnogo više na ludosti. Najveća i najvažnija stvar na svijetu nosi u temeljima slabost. A taj je temelj divno siguran. Jer ništa nije sigurnije nego da će narod biti slab. Ono što se temelji na razumu vrlo je loše utemeljeno, kao na primjer cijena mudrosti[1].

331

[137]

Platona i Aristotela zamišljamo samo kao cjepidlake u dugim haljama. Bili su to valjani ljudi, veselili su se kao i ostali sa svojim prijateljima. I kad su se zabavljali pišući svoje *Zakone* i svoju *Politiku*, radili su to kao u igri. Bijaše to najmanje filozofski i najmanje ozbiljan dio njihova života; najfilozofskiji dio života bijaše onaj u kom su živjeli priprosto i spokojno. Pisali su o politici kao da su kanili dati pravila bolnici za umobolne. Ako su hinili da o tome govore kao o velikoj stvari, radili su to zato što su znali da luđaci kojima govore misle da su kraljevi i carevi. Uzeli su njihova načela da bi sveli njihovu ludost na što manje moguće zlo.

332

[67]

Tiranija se sastoji u želji za gospodstvom, sveopćim i izvan svog reda.

Razne su sobe jakih, lijepih, dobrih i pobožnih duhova. I svaki od njih vlada u svojoj kući, a ne drugdje. Ponekad se susretnu, pa se jaki i lijepi glupo potuku koji će od njih biti drugom gospodar, jer je njihovo gospodstvo različite vrste. Ne mogu se sporazumjeti; njihova je pogreška što hoće posvuda vladati. Ništa ne pomaže, ni sama sila: ona ništa ne znači u kraljevstvu učenjaka, ona vlada samo izvanjskim djelatnostima.

---

[1] Temelji se na ludosti, jer puk drži da određeni čovjek ima više pravo biti vladar od nekog drugog. A kad bi se odlučilo razumski da se kraljevska čast podijeli najmudrijemu, raspravljalo bi se tko je najmudriji.

Tiranija. — ... Stoga je ovakvo govorenje krivo i tiransko: »Ja sam lijep, stoga me se moraju bojati. Ja sam jak, stoga me moraju ljubiti. Ja sam...«

Tiranija je htjeti nešto imati na jedan način što se može imati samo na neki drugi način. Različito se iskazuje štovanje različitim zaslugama: ljubav poštuje ljepotu, strah poštuje silu, a povjerenje poštuje nauku.

Treba iskazivati ovo poštovanje. Nepravedno je ako ga uskraćujemo i nepravedno je ako tražimo druge predmete štovanja. Jednako je krivo i tiranski ako kažemo: »Nije snažan, pa ga neću ni cijeniti. Nije sposoban, neću ga se dakle bojati.«

333

[440]

Zar nikada ne sretnete ljude koji se tuže na vas što ih premalo uvažavate, pa vam iznose primjer ljudi visoka položaja koji ih cijene? Ja bih njima odgovorio: »Pokažite mi zasluge kojima ste očarali te ljude, pa ću vas i ja cijeniti.«

334

[232]

Uzrok pojava. — Požuda i sila su izvori svih naših činova: požuda rađa dobrovoljne, sila nedobrovoljne.

335

[231]

Uzrok pojava. — Istina je dakle kada kažemo da čitav svijet živi u obmani. Iako su mnijenja puka zdrava, ona nisu ipak zdrava u njegovoj glavi, jer drži da je istina tamo gdje nije. Ima istine u njegovim mnijenjima, ali ne tamo gdje on to zamišlja. *[Stoga]* je istina da moramo poštovati plemiće, ali ne zato što je rođenje neka stvarna prednost, itd.

336

[231]

Uzrok pojava. — Treba imati neku potajnu misao i po njoj o svemu suditi, ali govoreći ipak kao puk.

337

[231]

Uzrok pojava. — Stupnjevanje. Svjetina časti osobe otmjena roda. Poluobrazovani ih preziru i vele da rođenje nije zasluga ličnosti već slučaja. Učeni ih štuju, ne po mišljenju puka, nego po nekoj potajnoj misli. Pobožni koji imaju više revnosti nego znanja, preziru ih unatoč ovom stanovištu s kojeg ih učeniji poštuju, jer oni stvar gledaju u jednoj novoj spoznaji što im je daje pobožnost. A savršeni kršćani ih poštuju po nekoj višoj spoznaji. Tako se nižu mišljenja jedno za drugim od *za* do *protiv*, prema tome koliko tko ima spoznaje.

338

[81]

Pravi se kršćani ipak pokoravaju bezumlju. Ali ne zato što poštuju ludost, već Božji red koji ih je, da bi kaznio ljude, potčinio tom bezumlju: »*Omnis creatura subjecta est vanitati*[1]. *Liberabitur*[2].« Tako tumači sv. Toma navod sv. Jakova[3] o davanju prednosti bogatašima: da ljudi izlaze iz reda religije ako to ne čine radi Boga.

[1] »Svaki je stvor podložan taštini.« *Ekl.*, III, 19.

[2] »Oslobodit ćete se.« *Rim.*, VIII, 20—21.

[3] *Jakov*, II, 6—7: »Zar vas upravo bogataši ne tlače i ne vuku na sudove?«

ODJELJAK VI

(FILOZOFI)

339

[222]

Vrlo lako mogu zamisliti čovjeka bez ruku, bez nogu, bez glave (jer samo iz iskustva znamo da je glava potrebnija od nogu). Ali ne mogu zamisliti čovjeka bez misli: to bi bio kamen ili životinja.

340

[201]

Aritmetički stroj vrši radnje koje se više približuju misli nego sve ono što mogu učiniti životinje; ali on ne može ništa izvesti što bi nam dalo prava da govorimo o njegovoj volji, kao u životinja[1].

341

[201]

Liancourtova priča o štuki i žabi: tako uvijek rade. Nikada drugačije, niti išta duhovno[2].

342

[229]

Kad bi životinja radila po duhu ono što radi po nagonu, i kad bi po duhu govorila ono što govori po nagonu, u lovu ili

[1] Pascal nije životinjama pridavao volju. On želi samo istaći razliku u djelatnosti između čistog razuma i voljnih težnja.

[2] Nije poznata priča koju Pascal spominje. Želio je valjda obraniti životinje od pristaša automatizma.

dok upozorava svoje drugove da je plijen nađen ili izgubljen, govorila bi o stvarima koje se nje više tiču, na primjer: »Pregrizi ovo uže što me ranjava, jer ga ne mogu doseći[1].«

343

[Prijepis 38 bis]

Papiga briše kljun iako joj je čist.

344

[Prijepis 39]

Nagon i razum označavaju dvije naravi.

345

[207]

Razum nam nalaže zapovjednije nego kakav gospodar. Otkažeš li posluh jednome, nesretan si; ne pokoriš li se drugome, budala si.

346

[169]

Čovjekova je veličina u misli.

347

[63]

Čovjek je samo trska, najslabašnija u prirodi; ali ova trska misli. Nije potrebno da se sav svemir naoruža kako bi ga zgnječio: ubit će ga para ili kapljica vode. Ali, kad bi svemir i satro čovjeka, opet bi čovjek bio uzvišeniji od onoga što ga je ubilo, jer on zna da umire, on pozna nadmoć što je svemir nad njim ima. Svemir o tome ništa ne zna.

Sve se naše dostojanstvo sastoji dakle u mišljenju. Tu se moramo uzdignuti, a ne u prostoru i u vremenu koje ne možemo ispuniti. Trudimo se, dakle, da dobro mislimo: to je načelo ćudoređa.

[1] Fragmentu je svrha da odgovori na prigovor što ga je stavio neki protivnik teorije »životinja-stroj«.

348

[165]

Trska koja misli. — Ne smijem tražiti svoje dostojanstvo u prostoru, već u sređenju svojih misli. Ne bih imao više ni kada bih posjedovao zemlje. U prostoru, svemir me obujmi i proguta kao tačku; mišlju ja njega obujmim.

349

[393]

Bestjelesnost duše. — Filozofi su ukrotili svoje strasti, a koja bi tvar mogla to izvesti?

350

[255]

Stoici. — Oni zaključuju da se može uvijek ono što se može tek katkada, i da želja za slavom, što čini sposobnima one kojima vlada, čini to i svima ostalima. To su grozničavi pozivi što ih zdravlje ne može nasljedovati.

Epiktet zaključuje da takav može biti svatko, zato što ima postojanih kršćana[1].

351

[269]

Veliki napori duha što ih duša ponekad poduzima jesu mjesta gdje ona ne ostaje. Do njih skokne, ali ne zauvijek kao na prijestolje, već samo za trenutak.

352

[439]

Ne smijemo mjeriti moć čovječje vrline po njegovim naporima, već po njegovu običnom stanju.

[1] Pascal je mislio na ove Epiktetove riječi (*Dissert.*, IV, VII): »Što uzrokuje strah pred tiraninom? Reći ćete: njegove straže i njegovi mačevi... Zašto se onda dijete ne straši kad ga dovedeš pred tiranina koji se opkolio stražama?«

353

[425]

Ne divim se i ne cijenim krajnost neke vrline ako istodobno ne vidim krajnost oprečne vrline, kao u Epaminonde, koji je posjedovao krajnje junaštvo i krajnju blagost. Jer inače to ne bi bio uspon nego pad. Ne pokazujemo svoju veličinu kad se nalazimo u jednoj krajnosti, nego kad obje odjednom zahvatimo, te ispunimo sve između dvojeg. Možda je to samo iznenada pokret duše iz jedne u drugu krajnost. Možda je ona uistinu uvijek samo u jednoj tačci, poput ognjena ugarka[1]. Neka bude! Ali ako ne pokazuje dušin opseg, može bar pokazati njezinu okretnost.

354

[83]

Čovječja narav nije u vječnom napredovanju. Ona ima svoje odlaske i svoje povratke.

Groznica ima svoju zimu i svoju vrućinu; i hladnoća i toplina pokazuju visinu groznice. Tako se odvijaju iz stoljeća u stoljeće ljudski izumi. A tako većinom i dobrota i zloća svijeta: *Plerumque gratae principibus vices*[2].

355

[251]

Neprikladna rječitost je odvratna.

Kneževi i kraljevi ponekad igraju. Ne sjede vječno na svojem prijestolju. Na njemu se oni dosađuju: treba da napustimo veličinu da bismo je osjetili. Neprekidnost u svemu omrzne. Hladnoća je ugodna, da bismo se mogli ogrijati.

Priroda djeluje postupno[3], *itus et reditus*. Ide i ponovo se vraća. Zatim polazi dalje, potom dvaput manje, a onda daleko kao nikada dotada, itd.

---

[1] Radi ustrajnosti slike na očnoj mrežnici dovoljno je da se ognjeni ugarak okreće više od deset puta u sekundi, i oko će vidjeti plameni krug. Brza uzastopnost na taj način dovodi nas u obmanu istovremenosti.

[2] Horacije. (»Promjene su gotovo uvijek mile velikanima«.) *Ode* III, XXIX, V, 13. Horacijev tekst umjesto *velikanima* (principibus) ima riječ *bogatašima* (divitibus).

[3] »To su srce i duh naučili od prirode koja u napredovanju postupa nečujno i nezamjetno« (Méré, t. II, str. 16).

Tako se događa plima i oseka na moru. Sunce, izgleda, ide isto tako[1].

356

[169]

Tijelo se hrani malo-pomalo. Obilna hrana, mala okrepa[2].

357

[225]

Uzmemo li tražiti vrline do u krajnosti s jedne i s druge strane, nailazimo na mane koje se u njih nezamjetno uvlače na svojim neosjetnim putovima prema beskrajno malenom. A sa strane beskrajno velikoga nailazimo na gomilu mana, tako da se u njima gubimo, te više i ne vidimo vrlina[3]. Nalazimo greške u samom savršenstvu.

358

[427]

Čovjek nije ni anđeo ni životinja, i nesreća hoće da onaj koji bi htio djelovati kao anđeo djeluje kao životinja[4].

359

[427]

Ne možemo se održati u kreposti vlastitom snagom, već protutežom dviju oprečnih mana. Kao kad stojimo na nogama između dva oprečna vjetra[5]. Maknete li jednu manu, padate u drugu[6].

---

[1] *Istim putem* je u rukopisu predočeno cik-cak linijom koja pokazuje put napredovanja.

[2] Tko previše jede, primi malo hranjivog. Da bi se okrijepio, jedi polako.

[3] Vjerojatno *beskrajno malenoga* i *beskrajno velikoga* označuje opseg vrlina od najsitnijih pojedinosti do najvišeg vrhunca virtuoznosti.

[4] Ova je misao postala poslovicom, a Pascal se za nju nadahnuo krajem posljednjeg poglavlja *Eseja*. Izgleda da je to Montaigneov filozofski credo (III, 13).

[5] La Rochefoucauld je rekao (M. 182): »Mane ulaze u sastav kreposti, kao što otrovi ulaze u sastav lijekova.«

[6] Montaigne je rekao (III, 2, *sub fine*): »Zaista mi manje napuštamo mane nego što ih mijenjamo. A rekao bih još i gore.«

360

[347]

Ono što Stoici predlažu tako je teško i tako prazno!

Stoici tvrde: Svi koji se ne nalaze na visoku stupnju mudrosti jednako su ludi koliko i poročni kao i oni koji su za dva prsta u vodi[1].

361

[65]

Vrhovno dobro, Rasprava o vrhovnom dobru. — *Ut sis contentus temetipso et ex te nascentibus bonis*[2]. Tu je proturječje, jer konačno savjetuju samoubojstvo. Sretna li života kojeg se oslobađamo kao kuge[3].

362

[397]

Ex senatus consultis et plebiscitis...

Zatražiti slične iskaze.

363

[214]

Ex senatus-consultis et plebiscitis scelera exercentur[4].

Nihil tam absurde dici potest quod non dicatur ab aliquo philosophorum[5].

Quibusque destinatis sententiis censecrati quae non probant coguntur defendere[6].

---

[1] Ovdje prepoznajemo najslavniji paradoks stoičkog morala. Vrlina je nešto apsolutno, *dijateza*. Ona ne može imati stupnjeva; tko je nema, posve je lišen nje. Tako i skakači u more padaju svi jednako, bez obzira da li je odskok bio premalen ili prevelik.

[2] »Da budeš zadovoljan sa sobom i s dobrima što od tebe dolaze.« (Seneka, *Pisma Luciliju*, XX, 8).

[3] »O istinski sretna života! Ako ga želiš uživati, tražiš utočište u smrti!« (Jansenius, *De statu purae naturae*, II, VIII).

[4] »Iz odluke senata i glasanja naroda rađaju se zločini.« (Sen., *Pisma Luciliusu*, XV, kod Mont., III, I)

[5] »Nema besmislice a da je već nije izrekao neki filozof.« (Ciceron, *De divinatione*, II, 58, kod Mont. *Apol.*)

[6] »Privezali su se uz određena mišljenja, pa su prisiljeni braniti ono što ne odobravaju.« (Cic., *Tuscul.*, II, 2. Navod je netačan (cf. Mont. *Apol.*)

Ut omnium rerum sic litterarum quoque intemperantia laboramus[1].

Id maxime quemque decet, quod est cujusque suum maxime[2].

Hos natura modos primum dedit[3].

Paucis opus litteris ad bonam mentem[4].

Si quando turpe non sit, tamen non est non turpe quum id a multitudine laudetur[5].

Mihi sic usus est, tibi ut opus est facto, fac[6].

364

[295]

Rarum est enim ut satis se quisque vereatur[7].

Tot circa unum caput tumultuantes deos[8].

Nihil turpius quam cognitioni assertionem praecurrere[9].

Nec me pudet ut istos fateri nescire quid nesciam.[10]

Melius non incipiet[11].

365

[229]

Misao. — Sve je dostojanstvo čovjekovo u misli.

Ali što je misao? Kako je glupa!

Misao je dakle po svojoj naravi nešto divno i neusporedivo.

---

[1] »Bolujemo od preobilja književnosti i od preobilja svih stvari.« (Sen., *Pismo 106.*, kod Mont., III, 12)

[2] »Svakome najbolje pristaje ono što mu je najprirodnije.« (Cic., *De officiis*, I, 31, kod Mont., III, 1)

[3] »Priroda im je najprije postavila ove granice.« (Verg., *Georg.*, II, 20. kod Mont., I, 30)

[4] »Mudrosti ne treba mnogo pouka.« (Sen., *Pismo 106.*, kod Mont., III, 12)

[5] »Što nije sramotno postaje sramotno kada to svjetina pohvali.« (Cic., *De fin.*, II, 15. kod Mont., I, 27)

[6] »Ja se ovako služim, a ti čini kako hoćeš.« (Terencije, *Heautont.*, čin I, sc. I, stih 21 kod Mont., I, 27)

[7] »Rijetkost je da netko sebe dovoljno poštuje.« (Kvintil., X, 7, kod Mont., I, 38.)

[8] »Toliko se bogova kovitla oko jedne jedine glave.« (M. Sen., *Suasor.* I, 4. kod Mont., II, 13)

[9] »Ništa nije sramnije nego nešto tvrditi što još ne znaš.« (Cic., *Acad.* I, 45. kod Mont., III, 13)

[10] »Nije me stid, kao njih, priznati da ne znam ono što ne znam.« (Cic., *Tuscul.* I, 25. kod Mont., III, 11)

[11] »Bolje je ne početi (nego se zaustaviti).« (Sen., *Pismo 72.* kod Mont., III, 10)

Da bismo je prezirali, morala bi imati neobičnih nedostataka. A ona ih ima, takvih da nema ništa smješnije. Kako je velika po svojoj naravi, a kako niska po svojim nedostacima!

366

[79]

Duh ovog vrhovnog suca svijeta nije tako neovisan da ga ne bi uznemirivala prva buka što nastane oko njega[1]. Nije potreban topovski hitac da mu omete misli, dovoljan je šum vjetrokaza ili čekrka. Ne čudite se što sada slabo rasuđuje, zuji mu oko ušiju muha. To je dovoljno da ga onesposobi za pametnu odluku. Ako hoćete da nađe istinu, otjerajte ovu životinju koja koči njegov razum i uznemiruje ovaj moćan um što upravlja gradovima i kraljevstvima. Šaljiva li boga! *O ridicolosissimo eroe!*

367

[83]

Moć muha: one dobijaju bitke[2], koče naš duh u djelovanju, jedu naše tijelo[3].

368

[433]

Čudi nas kad netko[4] kaže da je toplina samo kretanje nekih čestica, a svjetlo *conatus recedendi*[5] što ga osjećamo. Što! Zar je onda užitak samo ples duhova? Mi smo zamislili posve drugu ideju o njemu! I ovi osjećaji nam izgledaju tako udaljeni od onih drugih za koje kažemo da su isti kao i oni što ih s njima uspoređujemo! Sve nam se to pričinja tajanstveno: osjećaj vatre, toplina koja djeluje na nas sasvim drukčije nego dodir, prijem zvuka i svjetla. Pa ipak to je opipljivo kao udarac kamenom. Istina je, sićušnost »duhova«[1] koji ulaze u rupice dira druge živce, ali ima uvijek dodirnutih živaca.

[1] »Ne samo da groznica, buka i veliki događaji prevrnu naše rasuđivanje, već i najneznatnije stvari« *(Apol.)*.

[2] Montaigne pripovijeda u *Apologiji* da su Portugalci bili primorani napustiti opsadu, jer su opsjedani natjerali na njih čitav oblak pčela.

[3] »Nije potrebno pozvati kita, slona, krokodila, jer jedna od tih životinja može uništiti mnoštvo ljudi. To mogu učiniti i sitne životinjice, one su dovoljne da obore Sulinu diktaturu: srce nekog velikog vojskovođe ručak je za crve« *(Apol)*.

[4] Misli na Descartesa.

[5] *Conatus recedendi* je centrifugalna sila.

369

[420]

Pamćenje je potrebno za sve djelatnosti razuma.

370

[142]

[Slučaj donosi misli, slučaj ih i oduzima. Nema vještine po kojoj bismo ih očuvali ili stekli.

Misao mi je umakla, a htjedoh je zabilježiti. Umjesto toga bilježim da mi je umakla.]

371

[146]

[Kad bijah malen, stiskah svoju knjigu. Ponekad mi se događalo da . . .[2] vjerujući da sam je stisnuo, pa sam izgubio povjerenje . . .].

372

[437]

Ponekad mi misao izmakne dok je pišem. Ali to me podsjeti moje slabosti na koju često zaboravljam. I to mi je pouka jednako kao i moja zaboravljena misao, jer jedino težim spoznati svoje ništavilo.

373

[137]

Pironizam. — Zabilježit ću ovdje svoje misli bez reda, ali ne možda u zbrci bez plana: ta, pravi će red uvijek obilježiti neredom moj predmet. Suviše bih počastio svoj predmet kad bih o njemu raspravljao po nekom redu, jer mi je upravo nakana pokazati kako je on za to nesposoban.

[1] »Esprits«, tj. »esprits vitaux«, a to bi značilo »životni duhovi«.

[2] P. Faugère ispunja ovu prazninu riječima: *da se prevarim*.

374

[81]

Najviše me čudi kad vidim da se nitko ne čudi svojoj slabosti. Rade ozbiljno i svatko se drži svog stanja; ne zato što je zaista dobro da ga se drži, jer je to moda, nego kao da svatko sigurno znade gdje je razum i pravda. Ljudi svakog časa vide da su prevareni; i u nekoj šaljivoj skromnosti misle da je to njihova greška, a ne nedostatak umijeća kojim se vazda hvastaju. Ali dobro je što ima toliko ovakvih ljudi na svijetu koji nisu pironovci. Na slavu pironizma. Odatle vidimo kako je čovjek zaista dorastao najnastranijim stavovima jer je kadar vjerovati da nije nosilac prirođene i neizbježive slabosti, nego misli da je nosilac prirođene mudrosti.

Ništa toliko ne jača pironizam koliko činjenica da ima ljudi koji nisu pironovci: kad bi svi to bili, ne bi bili u pravu.

375

[110]

[Utrošio sam velik dio svoga života vjerujući da postoji pravda. Nisam se u tome varao. Postoji, ukoliko nam ju je Bog htio objaviti. Ali nisam to tako uzimao, i u tome sam se varao. Jer, držao sam da je naša pravda bitno pravedna, i da imam po čemu spoznati nju i o njoj suditi. Ali sam toliko puta pogriješio u pravilnom rasuđivanju da sam najzad izgubio povjerenje u sebe i u druge. Opazio sam kako se sve zemlje i svi ljudi mijenjaju. Ali što sam toliko promijenio mišljenje o istinskoj pravdi, spoznao sam da naša narav nije drugo do stalna mijena, i od tada se nisam više mijenjao. Ako se promijenim, samo ću potvrditi svoje mišljenje.

Pironovac Argezilaj koji ponovo postade dogmatičan[1].]

376

[83]

Ovu sektu jačaju više njezini neprijatelji negoli njezini prijatelji. Jer čovječja se slabost više ističe u onima koji je ne spoznaju negoli u onima koji je spoznaju.

---

[1] To je filozof iz III st. prije naše ere koji je Pironovu filozofiju uveo u Platonovu školu.

377

[473]

Razgovori o skromnosti su hvalisavcima povod za oholost, a poniznima povod za skromnost. Tako je i rasuđivanje o pironizmu povod za potvrdu onima koji rado sve potvrđuju. Rijetki govore o poniznosti ponizno, rijetki o čistoći čisto, rijetki o pironizmu sa sumnjom. Mi smo tek laž, dvoličnost, protivurječnost, te se skrivamo i prerušavamo pred sobom samima.

378

[109]

Pironizam. — Optužujemo za ludilo krajnju oštrinu duha kao i krajnji nedostatak[1]. Jedino je prosječnost dobra. Većina je to ustanovila, pa grize svakoga koji ovome izmakne na koju god stranu. Ja nisam tvrdokoran, pristajem rado da me u to ubroje, ali odbijam da budem nisko, ne zato što je to nisko, nego zato što je to kraj. Jer jednako bih odbio da me stave na čelo[2]. Napustiš li sredinu, izišao si iz čovječnosti. Veličina ljudske duše je u tome da se zna održati u sredini: nije veličina u tome da se iz nje iziđe, već, naprotiv, da se iz nje ne iziđe.

379

[67]

Nije dobro biti previše slobodan. Nije dobro imati sve što je potrebno.

380

[141]

Svijet je prepun dobrih izreka; samo propuštamo da ih primijenimo. Na primjer:

Ne sumnjamo da moramo radi općeg dobra izložiti svoj život. Mnogi to i čine; ali ne radi vjere.

---

[1] Pascal je ovakvu optužbu vjerojatno našao u *Apologiji R. Sebonda:* »Što li je istančana ludost, ako ne istančana mudrost?«

[2] La Bruyère slično kaže: »Tko hoće nek ide u krajnost. Ja tražim sklonište u prosječnosti« *(Dobra sreće).*

Istina je da među ljudima mora biti nejednakosti. Ali kada smo to priznali, otvorili smo vrata ne samo najvišem gospodstvu, nego i najcrnjoj tiraniji.

Potrebno je malo opustiti duh. Ali time smo otvorili vrata velikoj raspuštenosti. — Treba označiti međaše. — U stvarima nema granica: zakoni se trude da ih postave, a duh toga ne podnosi.

381

[83]

Ako si previše mlad, ne sudiš dobro[1]. Jednako je, ako si previše star. Ako na to dovoljno misliš, ako previše misliš, postaješ tvrdoglav i uobraziš se[2]. Razmišljaš li o svom djelu netom si ga dovršio, još si sav pod njegovim dojmom. Razmišljaš li predugo nakon toga, ne možeš više ući u njega. Slično je i sa slikama kad ih promatraš iz prevelike daljine i iz prevelike blizine. Samo je jedna određena tačka koja može biti pravo mjesto: ostale su previše blizu, previše daleko, previše visoko ili previše nisko. U slikarstvu to određuje perspektiva. Ali tko će to odrediti u istini i u ćudoređu[3]?

382

[433]

Kad se sve jednako kreće, pri.inja se da se ništa ne kreće[4], kao na brodu. Kada svi srljaju prema razuzdanosti, pričinja se da nitko u nju ne srlja. Tko se zaustavi, postaje nepomičnom tačkom, pa se po njemu opaža kretanje drugih.

383

[431]

Tko je u neredu veli onome koji je u redu da se udaljio od prirode, a za sebe drži da živi po njoj. Tako i putnici na

[1] »Dok si mlad, ni o čemu zdravo ne sudiš« (Méré, *Djela*, t. I, str. 240).

[2] Havet pretpostavlja ovdje prazninu: »Nije istina da postaješ tvrdoglav i da se varaš ako na to dovoljno ne misliš.«

[3] Pascal je u *Apologiji* čitao ove misli: »Ako si star, ne možeš suditi o osjećanju starosti jer si i sam u tome. Jednako ako si mlad, zdrav, bolestan, ako bdiješ ili spavaš. Potreban nam je sudac koji se oslobodio svih ovih svojstava.«

[4] Pascal je najprije bio napisao: »Kad se sve kreće, ništa se ne kreće.«

brodu drže da oni na obali putuju. Govor je posvuda isti. Moramo naći nepomičnu tačku da bismo mogli suditi. Pristanište sudi one na brodu. Ali gdje ćemo naći pristanište u ćudoređu?

384

[329]

Protivurječje je loša oznaka istine[1]: više izvjesnih stvari je u protivurječju, a više lažnih prolazi bez protivurječja. Niti je protivurječje obilježje lažnosti, niti je neprotivurječje obilježje istine.

385

[343]

Pironizam. — Ovdje je sve dijelom istina, dijelom laž. Bitna istina nije takva: ona je sva čista i sva istinita. Ovakva mješavina nju kalja i uništava. Ništa nije posve istinito; pa onda ništa nije ni istinito ako imamo na umu čistu istinu. Netko će reći kako je istina da je ubojstvo zlo; da, jer dobro poznamo laž i zlo[2]. Ali kako ćemo odrediti što je dobro? Čednost? Ja kažem ne, jer bi tako nestalo svijeta. Ženidba? Ne, jer je uzdržanost vrednija. Ne ubiti? Ne, jer bi nastao strahovit nered i zli bi potukli dobre. Ubiti? Ne, jer ovo zatire prirodu. Istinu i dobrotu posjedujemo samo djelomično, i pomiješanu sa zlom i lažju.

386

[381]

Kad bismo svake noći sanjali istu stvar, ona bi nas se doimala jednako kao i predmeti što ih svakog dana gledamo. I kad bi obrtnik bio uvjeren da će svake noći sanjati dvanaest sati da je kralj, držim da bi bio gotovo isto tako blažen kao i kralj koji bi svake noći sanjao dvanaest sati da je obrtnik.

[1] Protivurječje ovdje ne znači opreku dviju suprotnih tvrdnja u krugu jedne iste istine, nego označuje činjenicu poricanja. U pitanju je onda povijesno a ne logično protivurječje, Pascal ovdje u tome ostaje vjeran kartezijskom racionalizmu, pa odbija da tu potraži kriterij istine.

[2] Prema tome bile bi neograničene istine samo u negativnom obliku, na primjer, princip istovetnosti je plodan ukoliko zabranjuje zabludu. Ali on sam ne vodi ni u koju pozitivnu istinu (Cf. *Geometrijski duh*).

Kad bismo svake noći sanjali da nas progone neprijatelji i da nas uznemiruju mučne sablasti, te kad bismo provodili dane u raznim zanimanjima, na primjer u putovanjima, trpjeli bismo gotovo isto toliko kao da je to istina, i bojali bismo se spavanja kao što se strašimo uranka koji nam zaista sprema takvu nesreću. I tako bismo trpjeli otprilike ista zla kao u stvarnosti.

Ali kako su svi sni različiti i kako se jedan isti san mijenja, manje nas se doimlje ono što u njima vidimo negoli ono što vidimo u budnu stanju. A to je zbog neprekidna trajanja koje nije ipak toliko neprekidno i jednako da se ne bi mijenjalo. Ali ipak se mijenja; manje naglo, osim u rijetkim slučajevima, kao kad putujemo; i tada kažemo: »Čini mi se da sanjam.« Jer je život san, nešto manje nestalan[1].

387

[110]

[Možda i ima pravih dokazivanja, ali nije to sigurno. Na taj način ovo samo pokazuje kako nije sigurno da je sve nesigurno, na slavu pironizma.]

388

[23]

Zdrav razum. — Primorani su reći: »Vi ne postupate dobronamjerno; mi ne spavamo, itd.« Kako mi je milo što vidim taj ponosni razum poniženim i pokornim! Jer nije ovo govor čovjeka kome se odriče njegovo pravo, i koji ga brani oružjem i silom u ruci. Ne zabavlja se govoreći da se prema njemu ne postupa dobronamjerno, ali kažnjava tu zlonamjernost silom.

389

[73]

Eklezijast pokazuje kako čovjek bez Boga ništa ne zna[2] te je u neizbježivoj nesreći. Jer htjeti a ne moći, prava je nesreća.

---

[1] Sni su nepovezani, dočim predmet budne misli oblikuje povezan sustav. Stvarnost je, prema Leibnizu, skup dobro povezanih snova, a to je ono što pokazuje Pascal, iako, pravo govoreći, on najviše naglašava negativnu stranu teze.

[2] »Pa ako i mudrac misli da to zna, ipak može to dokučiti« (VIII, 17).

On pak hoće biti sretan i siguran u poneke istine. Međutim, ne može ni znati niti uopće čeznuti za znanjem. Ne može čak ni sumnjati.

390

[47]

O Bože, luckastih li rasprava! »Zar bi Bog stvorio svijet da ga prokune? Zar će toliko zahtijevati od tako nemoćnih ljudi? itd.« Pironizam je ovome lijek, i oborit će ovu taštinu[1].

391

[423]

Razgovor. — Velike riječi: ja poričem Vjeru.
Razgovor. — Pironizam služi Vjeri.

392

[197]

Protiv pironizma. — [... Čudno je dakle kako ove stvari ne možemo definirati a da ne postanu nejasne[2], dok o njima svakog časa govorimo]. Pretpostavljamo da svi ovo na isti način zamišljaju. Ali naša je pretpostavka sasvim bezrazložna; jer nemamo nikakva dokaza. Vidim jasno da se ove riječi primjenjuju u istim okolnostima i da, svaki put kad dva čovjeka vide gdje je neko tijelo promijenilo položaj, izriču obojica viđenje ovog istog predmeta istom riječju, te jedan i drugi veli da se tijelo maknulo. A iz ove suglasnosti u primjeni izvlače snažnu vjerojatnost suglasnosti misli. Ali ovo nije posve uvjerljivo u odnosu na posljednje uvjerenje iako bismo se mogli kladiti da jest, jer je poznato da često vučemo iste posljetke iz različitih pretpostavki[3].

Ovo je dovoljno da stvar barem zamrsimo. Ali to ne pomračuje prirodnu jasnoću koja nam daje sigurnosti u ovim stva-

---

[1] Pascal ovdje ima u vidu najstrašnije prigovore što ih racionalizam predbacuje kršćanstvu, napose jansenizmu. Zar je Bog pravedan kad određuje tolike ljude za propast ili kad nam nalaže dužnosti koje su tako nerazmjerne ljudskoj slabosti?

[2] Tj. prostor, vrijeme, kretanje, broj, jednakost o kojima Pascal raspravlja u raspravi »O geometrijskom duhu«.

[3] Ne sporazumijevamo se nikada u stvarima, već u izražaju stvari, jer ljudi međusobno saobraćaju jezikom a ne izravno mislima. A izražaj je znakovni odnos za označenu stvar.

rima. Akademici bi se kladili[1]. Ovo joj oduzima sjaj i uznemiruje dogmatike, na slavu pironskog spletkarenja koje se sastoji u ovoj dvoličnoj dvoličnosti, i u nekoj dvojbenoj nejasnoći kojoj naše sumnje ne mogu oduzeti svu razgovijetnost, niti joj naše prirodno svjetlo može razagnati svu tamnost.

393

[157]

Zanimljivo je razmatrati kako na svijetu ima ljudi koji su se odrekli svih Božjih i prirodnih zakona, te skrojili sami sebi zakone kojima se strogo pokoravaju. Tako na primjer Muhamedovi vojnici, lopovi, heretici[2] itd. A tako i logičari. Čini se da bi njihova povlastica morala biti bez ikakvih granica i međaša kad su prekoračili toliko pravih i svetih ograda.

394

[8]

Sva su njihova načela istinita: i pironovaca, i stoika, i bezbožaca itd. Ali su im zaključci neispravni, jer su i oprečni principi također istiniti.

395

[489]

Nagon. Razum. — Posjedujemo dokazivačku nemoć koju ne može svladati nijedan dogmatizam. Posjedujemo pojam istine, a nju ne može pobijediti nikakav pironizam.

396

[273]

Samo dvije stvari mogu objasniti čovjeku njegovu cjelokupnu narav: nagon i iskustvo[3].

---

[1] Pironovci potvrđuju nesigurnost cjelokupne naše spoznaje i nemogućnost izbora, a Akademici vele da ima vjerojatnih mišljenja i da je razumno kladiti se o njih.
[2] »Kad bih htio uvjeriti građane«, piše Voltaire d'Alembertu, »o potrebi zakonâ, pokazao bih im da ih ima posvuda, pa i kod kockara i kod tatova.«
[3] Nagon je težnja za dobrom, uspomena na naše prvotno savršenstvo. Iskustvo je spoznaja naše bijede i našeg pada.

397

[165]

Čovjekova je veličina velika u tome što zna da je bijedan. Stablo ne pozna svoje bijede. Stoga je bijedan onaj koji zna da je bijedan; ali je on i velik zato što zna da je bijedan.

398

[394]

Sve te bijede dokazuju upravo njegovu veličinu. To su nevolje gospodara, nevolje svrgnutog kralja[1].

399

[Prijepis 225]

Ne možemo biti bijedni a da to ne osjećamo: kuća u ruševinama nije bijedna. Samo je čovjek bijedan.
Ego vir videns[2].

400

[75]

Čovjekova veličina. — Pojam koji imamo o čovječjoj duši tako je velik da ne podnosimo kad nas netko prezire i obescjenjuje. Sve je blaženstvo čovjekovo u ovoj cijeni.

401

[429]

Slava. — Životinja se životinji ne divi. Konj se ne divi svojem drugu. To opet ne znači da među njima nema takmičenja na trkama; ali to je nevažno. Ta, dok su u staji, najtromiji i najslabiji ne ustupa drugomu svoju zob, kako bi to htjeli ljudi da im se čini. Njihova se vrlina sama sobom zadovoljava.

402

[405]

Čovječja veličina teži u samoj požudi za tim da iz nje izvuče vrsno pravilo i da stvori sliku ljubavi.

---

[1] Lamartine: »Ograničen u svojoj naravi, beskrajan u svojim čežnjama, čovjek je pali bog koji se još sjeća nebesa.«
[2] Jeremija. *Tužaljka* III, 1: »Ja sam vidio svoju nevolju.«

403

[419]

Veličina. — Uzroci pojava označuju veličinu čovjeka, zato što je iz požude stvorio tako divan red.

404

[Prijepis 255]

Najveća je čovjekova niskost u tome što traži slavu. Ali to isto je i najveće obilježje njegove izvrsnosti. Jer, posjedovao on ne znam što na zemlji, bio ne znam kako zdrav i bogat, nije zadovoljan ako ga ljudi ne cijene. On smatra razum tako velikim da nije zadovoljan, pa ma kakvu prednost uživao na zemlji, ako ga ljudi dovoljno ne poštuju. Ovo je najljepši položaj na svijetu. Ništa ga ne može odbiti od ove čežnje koja je najneizbrisivije svojstvo ljudskog srca.

I oni koji najviše preziru ljude i izjednačuju ih sa životinjama, ipak hoće da im se divimo i da im vjerujemo, te na taj način sebi protuslove svojim vlastitim osjećajem. Njihova narav, koja je jača od svega, uvjerava ih jače u čovječju veličinu, negoli ih razum uvjerava u niskost.

405

[73]

Proturječje. — Oholost drži protutežu svim čovječjim bijedama. Čovjek ili skriva svoju bijedu ili, ako je razotkriva, ponosi se što je poznaje.

406

[Prijepis 257]

Oholost drži protutežu i nadoknađuje sve nevolje. Čudnovate li nemani i posve očevidna zastranjenja! Pao je sa svog mjesta, pa ga nespokojno traži. Tako rade svi ljudi. Da vidimo tko će ga naći.

407

[141]

Kad pakost[1] ima pravo na svojoj strani, uzoholi se, pa izloži na prodaju razum u svom njegovu sjaju. Kad trapljenje ili

[1] *Pakost* ovdje znači zao duh ili narav koju je iskvarila sebičnost.

strog život ne uspije u pravom smislu, i kad se treba vratiti da opet slijedimo narav, ona se zbog tog povratka uzoholi.

408

[134]

Za zlo je lako, ima ga čitava gomila. Dobro je gotovo jedino[1]. Ali jednako je teško naći neku vrst zla kao i ono što zovemo dobrom, i često pod tom oznakom prikazujemo dobro ovo pojedinačno zlo. Izuzetna je veličina potrebna duši da ga dosegne, jednako kao i dobro[2].

409

[157]

Čovjekova veličina. — Čovjekova je veličina tako očita da je dokazuje sama njegova bijeda. Jer ono što je u životinja narav, mi to u čovjeka nazivamo bijedom. Iz toga, a i zato što mu je danas narav slična životinjskoj, zaključujemo da je on pao iz bolje naravi koju je posjedovao.

Jer tko se osjeća nesretnim što nije kralj, osim svrgnutog kralja? Da li se Paulus Emilius osjećao nesretnim što nije više konzul? Naprotiv, svatko je smatrao da je sretan što je bio konzul, jer mu njegov položaj to nije zauvijek obećavao. Ali se Perzej tužio što nije više kralj, jer mu je to zauvijek obećavao njegov položaj, te se smatralo čudnim što podnosi život. Tko je nesretan što ima samo jedna usta? A tko ne bi bio nesretan kad bi mu ostalo samo jedno oko? Ne bismo se jamačno nikada dosjetili da patimo što nemamo tri oka, ali bismo bili neutješni da nemamo ni jedno.

410

[83]

Perzej, Makedonski kralj, Paulus Emilius[3]. — Prigovaralo se Perzeju što se nije ubio.

[1] Cf. Montaigne, *Eseji*, I. 9: »Pitagorovci zovu dobro izvjesnim i ograničenim, a zlo neograničenim i neizvjesnim.«

[2] »U velikih duhova sve je veliko« (*Rasprava o ljubavnim strastima*), str. 125.

[3] Paulus Emilius je bio konzul god. 181—168, a pripadao je aristokratskoj stranci u Rimu. Pobijedio je Perzeja kod Pidne. Perzej, posljednji Makedonski kralj, umro je kao zarobljenik u Italiji.

411

[47]

Unatoč tome što vidimo sve naše nevolje koje nas biju, koje nas hvataju za grlo, postoji u nama neki neugušivi nagon koji nas uzdiže.

412

[1]

Unutrašnji rat u čovjeku između razuma i strasti.
Kad bi imao samo razum bez strasti...
Kad bi imao samo strasti bez razuma[1]...
Ali, kako ima i jedno i drugo, ne može biti bez rata, jer ne može sklopiti mir s jednim, a da ne bude u ratu s drugim. I tako je uvijek podijeljen i u opreci sa samim sobom.

413

[489]

Ovaj je unutrašnji rat razuma protiv strasti natjerao one koji su htjeli mir da se podijele u dvije stranke. Jedni su se htjeli odreći strasti i postati bogovima. Drugi su se htjeli odreći razuma i postati zvijerima. (Des Barreaux[2].) Ali nisu uspjeli ni jedni ni drugi. Jer razum ostaje uvijek da bi optuživao prostotu i nepravdu strasti, te muti spokoj onima koji im se podavaju. A strasti su uvijek zapaljene u onima koji su ih se htjeli odreći.

414

[484]

Ljudi su tako nužno ludi da bi ne biti lud značilo opet na drugi način biti lud[3].

---

[1] U oba slučaja lako bi bilo čovjeku, ako ne postići, a ono spoznati konačne uvjete unutarnjeg mira.

[2] On je bio savjetnik u parlamentu. Neko je vrijeme po svom životu bio »novi Bakho«, kako ga je nazvao Balzac, a onda je postao pobožnjak. Boursault ga je ovako u pismu oslovio: »Gospodinu des Barreauxu koji vjeruje u Boga samo onda kad je bolestan.«

[3] A. Perez je rekao: »Budi radije glup sa svima negoli mudar sam. Ako su svi glupi, nećeš ništa izgubiti. Ali ako sam budeš mudar, tvoju mudrost će prozvati glupošću« (Prema Amelotu de la Houssayeu).

415

[201]

Čovječja se narav može promatrati s dvaju gledišta: s gledišta njegove svrhe, i tada je on velik i neusporediv; s gledišta množine, kao što sudimo o naravi konja i psa videći njegovu brzinu i *animum arcendi*[1], i tada je čovjek nizak i prost. To su dva načina koji izazivaju različita rasuđivanja, i koji tjeraju filozofe u nebrojene rasprave.

Jer jedan poriče pretpostavku drugoga. Jedan veli: »Nije rođen za ovaj cilj, jer se tome protivi sva njegova djelatnost.« A drugi opet kaže: »Kad izvrši ovu nisku djelatnost, udaljuje se od svoje svrhe.«

416

[161]

Za P. Royal. — *Veličina i bijeda.* — Budući da se bijeda dokazuje iz veličine, a veličina iz bijede, jedni su to više dokazivali bijedu što su kao njezin dokaz uzimali veličinu, a drugi su to više dokazivali veličinu što su je izvodili iz same bijede. Sve što su jedni mogli reći da pokažu čovjekovu veličinu, služilo je drugima jedino kao dokaz kako je on bijedan, jer si to bjedniji što si s višega pao; a drugi obratno. Jedni su se prema drugima odnosili u krugu bez kraja, jer je sigurno da što više svjetla ljudi imaju, to više veličine i bijede oni nalaze u čovjeku. Ukratko, čovjek spoznaje da je bijedan: on je dakle bijedan, jer to jest. Ali je zaista velik, jer je svoje bijede svjestan.

417

[47]

Ova je dvostrukost čovjeka tako očigledna da su neki smatrali kako imamo dvije duše. Jednostavan im je stvor izgledao nesposobnim za takve i za tako iznenadne raznolikosti koje se kreću od pretjerane nadmenosti do strahovite skršenosti srca.

---

[1] Množina je u opreci sa *svrhom* kao što je općenitost slučajeva u opreci s idealnom naravi koja je naše pravo određenje. *Animum arcendi* je nagon za odbijanjem, nagon psa čuvara.

418

[235]

Pogibeljno je čovjeku odveć jasno predočiti koliko je ravan životinji a da mu ne pokažemo njegovu veličinu. Jednako je pogibeljno odveć jasno predočiti mu njegovu veličinu a da mu ne otkrijemo i njegovu niskost. Još je pogibeljnije ostaviti ga u neznanju jednoga i drugoga. Ali je veoma korisno predočiti mu jedno i drugo.

Ne smije čovjek držati da je ravan zvijerima, ni anđelima. Ne smije to ne znati, već mora znati jedno i drugo.

419

[444]

Neću dopustiti čovjeku da se odmara u sebi ni u drugome tako da, ne imajući ležišta ni odmora...

420

[442]

Ako se hvali, ja ga ponizujem. Ako se ponizuje, ja ga hvalim. I uvijek mu protuslovim dok ne uvidi da je neshvatljiva nakaza.

421

[487]

Jednako prekoravam i one koji odluče da će hvaliti čovjeka, i one koji odluče da će ga kuditi, i one koji odluče da će se zabavljati. Mogu povlađivati samo onima koji jecajući traže.

422

[64]

Dobro je biti iznuren i umoran od beskorisna traženja pravog dobra da bismo pružili ruke oslobodIitelju.

423

[Prijepis 45]

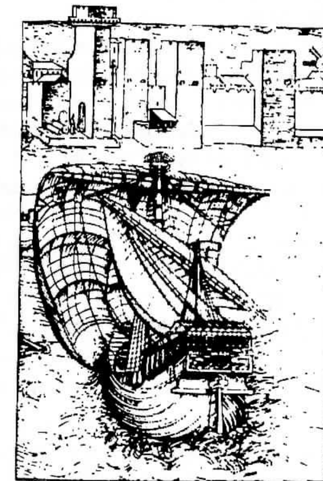
Oprečnosti. Pošto smo pokazali niskost i veličinu čovjeka. — Neka dakle čovjek uvidi svoju vrijednost. Nek se ljubi, jer u njemu je narav sposobna za dobro; ali neka zato ne ljubi niskosti koje se u njoj nalaze. Nek se prezire, jer je ova sposobnost prazna; ali neka zato ne prezire ovu prirodnu sposobnost. Nek se mrzi, nek se ljubi: ima u njemu sposobnosti da spozna istinu i da bude sretan; ali on ne posjeduje ni stalne, ni zadovoljavajuće istine.

Htio bih dakle ponukati čovjeka da čezne za njom, da bude spreman, slobodan od strasti, kako bi mogao poći za njom onamo gdje će je naći, znajući koliko mu strasti zamračuju spoznaju. Htio bih da zamrzi u sebi požudu koja mu oduzima slobodu, da ga ne bi zaslijepila u njegovu izboru, i da ga ne bi zaustavila kada bude birao.

424

[487]

Pričinjalo se da me sve protivurječnosti strahovito udaljuju od spoznaje vjere. Međutim, one me najbrže vode k istinskoj spoznaji.

ODJELJAK VII

(ĆUDOREĐE I NAUK)

425

[377]

Drugi dio. Čovjek bez vjere ne može spoznati pravo dobro, ni pravdu. — Svi ljudi bez razlike traže sreću. Ma koliko različita bila sredstva, svi oni teže ovome cilju. Ono što jedne navodi da idu u rat a druge da ga izbjegavaju, jest ta ista želja u jednima i u drugima, samo što su različita gledišta. Volja ne čini nikada ni najmanjeg koraka ako ne prema ovomu cilju. To je pobuda za sve djelatnosti svih ljudi, pa i onih koji su naumili objesiti se.

Pa ipak, već od davnine nitko nikada bez vjere nije dosegao tu tačku koju svi bez prestanka imaju na oku. Svi jadikuju: vladari i podanici, plemići i pučani, starci i mladići, jaki i slabi, učeni i budale, zdravi i bolesni. Svi iz svih krajeva, iz svih vremena, svake dobi i sa svakog položaja.

Tako dugo, trajno i jednoliko iskustvo zaista bi nas moralo uvjeriti u našu nemoć da dođemo do dobra vlastitim naporima. Ali primjer nas malo uči. On nije nikad savršeno isti da ne bi u njemu bilo neke istančane razlike. Stoga se nadamo da se naše očekivanje neće prevariti u ovoj prilici kao u drugoj. I tako, sadašnjica nas nikada ne može zadovoljiti, iskustvo[1] nas izigrava, te nas vodi iz nesreće u nesreću, i u samu smrt, njihov vječni vrhunac.

[378]

Što nam dakle dovikuje ova nezasitnost i nemoć u nama, ako ne da je davno u čovjeku bilo prave sreće, a sad mu je

[1] Neki su izdavači Port-Royala zamijenili riječ *iskustvo* riječju *nada*.

od nje preostao tek prazan znak i prazan trag? I uzalud ga pokušava ispuniti sa svim što ga okružuje tražeći pomoć od odsutnih stvari, kad mu je već ne pružaju one prisutne. Ali ni one nisu dorasle tome, jer taj beskrajni ponor može biti ispunjen samo beskrajnim i nepromjenljivim predmetom, a to je sam Bog.

Samo je on njegovo istinsko dobro. I čudnovato, otkako ga je napustio, nema ničeg u prirodi što nije bilo kadro zauzeti njegovo mjesto: zvijezde, nebo, zemlja, elementi, biline, kupus, poriluk, životinje, kukci, telad, zmije, groznica, kuga, rat, glad, poroci, preljub, rodoskvrnuće[1]. Otkako je izgubio istinito dobro, sve mu se može jednako učiniti kao pravo dobro, pa čak i vlastito uništenje, iako je to u isti mah protivno Bogu, razumu i prirodi[2].

Jedni traže svoje dobro u vlasti, drugi u znatiželji prema neobičnim stvarima u znanostima, treći opet u nasladama. Neki, a ti su mu se uistinu najviše približili, smatrali su da opće dobro za kojim svi ljudi čeznu, nužno ne smije biti nikakva pojedinačna stvar koju može posjedovati samo jedan čovjek, te da ovakva stvar više žalosti svog posjednika nedostatkom dijela kojeg nema, nego što ga veseli užitkom u onom što mu donosi. Oni su razumjeli da istinsko dobro mora biti takvo da ga mogu svi odjednom posjedovati, a da se pri tom ono ne umanji, niti da u drugome može potpaljivati zavist, i nitko ga ne bi mogao izgubiti protiv svoje volje. I njihov je razlog, budući da je ova želja čovjeku prirođena i da je nužno u svima, jer je nemoguće ne imati je, iz čega zaključuju[3]...

[1] Havet podsjeća na ove Juvenalove retke (XX, 9): »Svetogrđe je ako iščupaš ili zagrizeš poriluk i luk. O svetih li naroda kojima božanstva rastu u vrtovima!«

[2] Stoici su dopuštali samoubojstvo, a neki su ga pristaše »morala ugode« preporučivali. Među njima je bio čuveni Hegezija koga su nazvali »savjetnikom smrti«. Neki njegovi slušatelji su se nakon njegovih predavanja ubili.

[3] Univerzalnost je kriterij cijelog razumnog morala. Ono je prema Kantu dostatno da čovjeku pruži načelo djelovanja. Međutim, Pascal je htio istaći u nastavku ovog fragmenta da je univerzalnost jedan prazan oblik: sveopće dobro ne može biti u jednom običnom načelu razuma, treba da ono bude supstancijalno, treba da ono bude neko biće.

426

[Prijepis 193]

Kad je čovjek izgubio pravu narav, sve postaje njegovom naravi. Na isti način, kad je izgubio istinsko dobro, sve postaje njegovim istinskim dobrom.

427

[465]

Čovjek ne zna u koji red da se stavi. Očito je zalutao i pao sa svog pravog mjesta, a nije ga sposoban opet naći. Posvuda ga nespokojno i bezuspješno traži u neprobojnu mraku.

428

[444]

Ako dokazivati Boga iz prirode znači slabost, ne prezirite zato Sv. pismo[1]. Ako je spoznaja ovih neprilika znak snage, cijenite zato Sv. pismo.

429

[23]

Čovječja niskost: pokoravati se životinjama dotle da im se klanja.

430

[317]

Za Port-Royal. *(Početak, pošto se objasni neshvatljivost).* — Veličina i bijeda čovjekova tako su očite da nas prava vjera nužno treba da pouči: i da u čovjeku ima neki veliki razlog njegove veličine, i da ima veliki razlog bijede. Ona treba da nam objasni ove čudne suprotnosti.

Kako bi usrećila čovjeka, ona treba da mu dokaže da postoji Bog; da smo ga dužni ljubiti; da je naša jedina sreća biti u njemu, a naše jedino zlo biti od njega odvojeni. Treba da prizna kako smo prepuni tmine koja nas priječi da Boga spoznamo i ljubimo; i tako, budući da nas naše dužnosti obvezuju na ljubav prema Bogu, a požude nas od njega odvraćaju, da smo puni nepravde. Treba da nam obrazloži ova naša protivljenja

[1] Jer Sv. pismo veli da je »Bog sakriven«.

Bogu i našem vlastitom dobru. Treba da nam pokaže lijek za ovu nemoć i sredstva pomoću kojih ćemo dobiti ove lijekove.

Proučite sve vjere na svijetu i pogledajte da li ijedna vjera osim kršćanstva u tome zadovoljava.

Jesu li to možda filozofi koji nam kao glavno dobro predlažu dobra što su u nama? Je li u tome pravo dobro? Jesu li pronašli lijeka našem zlu? Je li se čovjek izliječio od oholosti kada se izjednačio s Bogom[1]? Jesu li oni koji su nas izjednačili sa živinama, i muhamedovci koji su nam ponudili zemaljska dobra kao glavno dobro, pa i u vječnosti, našli sredstvo protiv naših požuda? Koja će nas vjera naučiti kako ćemo ozdraviti od oholosti i od požude? Koja će nam vjera najzad objasniti naše dobro, naše dužnosti, slabosti koje nas od njih udaljuju? Tko će nam objasniti uzroke ovih slabosti, lijekove koji nas mogu izliječiti i sredstva s pomoću kojih ćemo dobiti te lijekove?

Sve druge vjere nisu to mogle. Pogledajmo što će učiniti Božja Mudrost.

»Ne očekujte«, kaže ona, »ni istine ni utjehe od ljudi. Ja sam vas stvorila, ja vas jedina mogu poučiti tko ste. Ali sada više niste u stanju u kojem sam vas ja stvorila. Stvorila sam sveta, nevina, savršena čovjeka. Ispunila sam ga svjetlom i razumom, saopćila sam mu svoju slavu i svoja čudesa. Čovječje oko gledaše tada veličanstvo Božje. [318]. On tada ne bijaše u mraku koji ga slijépi, niti bijaše podložan smrti, a ne bijaše ni u nevoljama koje ga biju. Ali nije mogao izdržati toliku slavu a da ne padne u oholost. Htio je sebe učiniti vlastitim središtem i biti neovisan od moje pomoći. Izmaknuo se mojoj vlasti. Kad se izjednačio sa mnom u želji da pronađe sreću u samome sebi, ja sam ga prepustila sebi samome. I dižući na pobunu stvorove što mu bijahu potčinjeni, učinila sam ih njegovim neprijateljima. Zato je danas čovjek postao sličan životinjama, te je od mene tako daleko da mu je jedva preostao nejasan pojam o svome stvoritelju. Tako je cjelokupna njegova spoznaja ugašena i pomućena! Osjetila, neovisna od razuma a često i gospodari razuma, odvela su čovjeka u lov na užitke. Svi ga stvorovi ili muče ili napastuju, pa nad njim gospodare potčinjavajući ga silom ili ga opčaravajući blagošću. A takvo je gospodstvo strašnije i tiranskije.

[1] Seneka ide još dalje te smatra mudraca višim od Buga, jer mudrac stječe pravom osvajanja ono što Bog duguje pravu rođenja. (*Pisma Luciliju,* 53).

U takvu su stanju danas ljudi. Ostalo im je nešto slabašna nagona iz sreće njihove prvotne naravi, i uronjeni su u nevolje svoje slijeposti i svoje požude koja im postade drugom prirodom.

Iz ovog načela što vam ga otkrivam možete uočiti razlog nebrojnih protivurječnosti koje su zapanjile sve ljude i podijelile ih na tako različita gledišta. Promotrite sada sve porive za veličinom i slavom što ih kušnja tolikih nevolja ne može ugušiti, pa pogledajte, ne mora li uzrok tome biti u nekoj drugoj naravi.«

[321]

Za Port-Royal. Za sutra (Prozopopeja). — »Zaludu, o ljudi, tražite u sebi lijeka svojim nevoljama. Sva vaša spoznaja može samo postići da uvidi kako u sebi samima nećete naći ni istinu ni dobro. Filozofi su vam to obećali, ali nisu to mogli ostvariti. Oni ne znaju ni koje je vaše istinsko dobro, ni koje je vaše istinsko stanje. Kako bi mogli naći lijeka vašim nevoljama kad ih ni sami nisu spoznali? Vaše su glavne bolesti oholost koja vas odvaja od Boga, požuda koja vas veže za zemlju. A oni su tek podržavali bar jednu od ovih bolesti. Ako su vam pružili Boga kao cilj, tada su time samo podjarivali vašu oholost: probudili su u vama misao da ste mu nalik i da ste mu po svojoj naravi istovetni. A oni koji su uvidjeli kako je tašta ova pretpostavka bacili su vas u drugi ponor, jer su vam govorili kako je vaša narav jednaka životinjskoj, pa su vas naveli da tražite svoje dobro u požudama koje pripadaju životinjama. Nije to način da se izliječite od svojih nepravda koje ovi mudraci nisu spoznali. Jedina vas ja mogu poučiti tko ste...«[1]

[322]

Adam, Isus Krist.

Ujedinjujemo se s Bogom po milosti, a ne po prirodi. Ponizujemo se po pokori a ne po prirodi.

Tako ova dvostruka sposobnost...

Ne nalazite se u stanju u kojem ste bili kada ste stvoreni.

Budući da su vam ova dva stanja razjašnjena, nemoguće je da ih ne uvidite. Slijedite svoje pobude, promatrajte sebe same, i pogledajte nećete li naći žive značajke ovih dviju naravi. Može li se toliko opreka naći u jednoj osobi?

— Neshvatljivo. — Sve što je neshvatljivo ne prestaje ipak postojati[1]. Beskonačan broj. Beskonačan prostor jednak konačnom.

— Nevjerojatno je da se Bog s nama sjedinjuje. — Ovu smo misao izvukli samo iz promatranja našeg niskog položaja. Ali ako je ona sasvim iskrena, slijedite je onako daleko koliko sam je ja slijedio, pa ćete uvidjeti kako smo mi zaista tako nisko da sami po sebi nismo kadri [325] spoznati da li nas njegovo milosrđe može učiniti sposobnim za njega. Jer ja bih htio znati odakle ta životinja, koja priznaje da je tako slaba, uzima pravo da mjeri Božje milosrđe i da mu postavlja međaše što joj ih primišlja njezina mašta. Čovjek tako slabo zna što je Bog da ne zna što je on sam. I sav smućen što je uvidio svoje stanje, on ima smjelosti reći kako ga Bog ne može učiniti sposobnim da s njim saobraća.

A ja bih ga htio upitati da li Bog išta drugo od njega traži osim da ga spoznavajući ljubi; i zašto drži da Bog nije kadar učiniti da ga čovjek može spoznati i ljubiti kad je on od prirode sposoban za ljubav i spoznaju. Nedvojbeno je da on spoznaje barem da jest i da nešto ljubi. Stoga, ako vidi nešto u tmini u kojoj se nalazi, i ako nalazi među zemaljskim stvarima nešto što može ljubiti, zašto, ako mu Bog daje tračak svoje biti, da ne bude sposoban spoznati ga i ljubiti na svoj način kako se njemu svidi da nam se saopći? Ima dakle nepodnošljive nadmenosti u ovakvu rasuđivanju, iako izgleda da se ono temelji na prividnoj poniznosti koja nije ni iskrena ni razumna, ako nas ne navodi na priznanje da možemo samo od Boga saznati što smo kad već sami to ne znamo.

»Ne želim da svoje vjerovanje podvrgnete meni bez razuma, i ne mislim vas tiranski pokoriti. Jednako vam ne mislim sve obrazložiti. Da bi se pomirile ove suprotnosti, kanim vam uvjerljivim dokazima jasno pokazati božanske oznake u meni da vas uvjere u ono što sam, i podignu mi ugled čudesima i dokazima koje ne biste mogli odbaciti; da biste potom vjerovali bez...[2] u ono što vam naučavam pošto ne budete više to nalazili drugog razloga da to odbacujete, osim ako ne budete mogli sami spoznati je li to istinito ili nije.

[1] Na rubu se nalaze slijedeće riječi koje su precrtane: »Ja od vas ne tražim slijepo vjerovanje.«

[1] Ova je rečenica u rukopisu izdvojena.
[2] U prijepisu je popunjeno s *bez oklijevanja.*

[326]

Bog je htio otkupiti ljude i otvoriti vrata spasa onima koji su ga tražili. Ali ljudi su se pokazali tako nedostojnima toga da je pravedno što Bog nekima zbog njihove tvrdokornosti odbija ono što drugima dariva u milosrđu koje im ne duguje. Da je htio slomiti upornost najtvrdokornijih, mogao je to učiniti otkrivajući im se tako očito da ne bi mogli dvojiti u istinu njegove biti, kao što će se objaviti posljednjeg dana u takvu sjaju munja i prevratu prirode da će mrtvi uskrsnuti a najsljepiji vidjeti ga.

Ali on se nije htio na taj način pojaviti u svojem milosnom došašću. Kako su se mnogi ljudi pokazali nedostojnim njegove blagosti, on ih je htio ostaviti lišene dobara što ih oni ne žele. Nije dakle bilo pravedno da se pokaže na očito božanski način koji bi bio posve kadar uvjeriti sve ljude. Ali jednako ne bi bilo pravedno kad bi došao na tako skrovit način da ga ne bi spoznali ni oni koji su ga iskreno tražili. Ovima je htio postati savršeno spoznatljiv. I tako, hoteći se pokazati otvoreno onima koji ga traže svim srcem, a sakriveno onima koji ga svim srcem izbjegavaju [57], on je odvagnuo ovu spoznaju tako da je dao vidljive znakove o sebi onima koji ga traže, ali ne onima koji ga ne traže. Ima dovoljno svjetla za one koji samo žele vidjeti, a dovoljno nejasnoće za one koji su raspoloženi suprotno.«

431

[Prijepis 220]

Nitko drugi nije spoznao da je čovjek najodličnije stvorenje. Jedni, koji su dobro spoznali stvarnost njegove odličnosti, uzeše za podlost i nezahvalnost nisko mišljenje što ih ljudi prirodno imaju o sebi. A drugi, koji su dobro spoznali koliko je ova niskost stvarna, uzeše u oholu sprdnju one osjećaje veličine koji su također čovjeku prirodni.

»Podignite svoje oči k Bogu, vele jedni; vidite onog kome ste slični i koji vas je stvorio da mu se klanjate. Možete mu postati slični; mudrost će vas s njim izjednačiti ako krenete njezinim tragom.« »Dignite glave, slobodni ljudi«, kaže Epiktet. A drugi mu kažu: »Obori oči prema zemlji, kukavni crve, i pogledaj životinje svoje drugove.«

Što će onda biti sa čovjekom? Hoće li biti ravan Bogu ili životinji? Strahovite li udaljenosti! Što ćemo dakle biti? Tko iz svega ovoga ne vidi da je čovjek zalutao, da je pao sa svoga mjesta, da ga nespokojno traži, da ga više ne može pronaći? Tko će ga tamo uputiti? Nisu to mogli ni najčuveniji ljudi.

432

[425]

Pironizam je istinit. Jer, najposlije, ljudi prije Krista nisu znali gdje su, niti da li su veliki ili maleni. A oni što su rekli jedno ili drugo, ne znahu o tome ništa te pogađahu nerazumski i slučajno. I uvijek su bludili isključujući jedno ili drugo.

Quod ergo quaeritis, religio annuntiat vobis[1].

433

[465]

Pošto smo shvatili čitavu čovječju narav. — Da bi neka religija bila istinita, ona mora poznavati našu narav. Mora poznavati veličinu i sitnost, i razlog jednome i drugome. Koja ga je vjera osim kršćanske upoznala?

434

[257]

Glavni dokazi pironovaca, ostavljam po strani najmanje, jesu ovi: da mi izvan vjere i objave nemamo nikakve sigurnosti u istinitost ovih načela, osim ako ih prirodno osjećamo u sebi. Ovaj pak osjećaj nije uvjerljiv dokaz njihove istinitosti, jer nemamo u tome nikakve sigurnosti izvan vjere je li čovjeka stvorio neki dobri bog, zao duh, ili slučaj. U dvojbi smo jesu li nam ovi principi dani kao istiniti ili kao krivi ili kao nesigurni, već prema našem podrijetlu. Nadalje, da nitko izvan vjere nije siguran da li spava ili bdije, s obzirom na to da u snu tvrdo vjerujemo da smo budni. Čini nam se da gledamo prostore, likove, pokrete. Osjećamo kako vrijeme teče, mjerimo ga. Ukratko, ponašamo se kao da smo budni. I tako, budući da nam po našem vlastitom priznanju pola života prolazi u snu, gdje, ma što nam se o tome činilo, nemamo nikakva

[1] »Što dakle ne znajući štujete, vjera vam naviješta« prema *Dj. Ap.*, 17, 23.

pojma o istini. I budući da su u snu svi naši osjećaji tlapnje, tko zna nije li ona druga polovina života koju mi smatramo budnim stanjem, opet nekakav san, ponešto različit od prvoga iz kojega se budimo kad mislimo da smo zaspali[1]?

[I kad bismo sanjali u društvu, pa bi se sni složili, što je dosta obično, i kad bismo na javi bili sami, tko sumnja da bismo vjerovali da stvari stoje obrnuto? Budući da često sanjamo ono o čemu sanjarimo, gomilajući san na san, moglo bi se najzad dogoditi da je ova polovica života, što je smatramo budnim stanjem, također jedan san na koji su ostali nakalemljeni: san iz kojeg se budimo na samrti u kojoj imamo isto tako malo načela istine i dobrote kao i u prirodnom snu. Nisu li ove različite misli koje nas tu uznemiruju možda samo opsjene nalik protjecanju vremena i praznim utvarama naših snova?]

To su glavni dokazi s obiju strana.

Ostavljam po strani one manje, kao što je govorenje pironovaca protiv utisaka običaja, odgoja, navada, zemlje, i ostalih sličnih stvari. Iako one utječu na najveći dio običnih ljudi što grade tvrdnje isključivo na ovim praznim temeljima, ipak se sve ruše pri najmanjem lahoru pironovaca. Pogledajte samo njihove knjige ako se niste o tome dovoljno osvjedočili. Uvjerit ćete se brzo, a možda i previše.

[258]

Zaustavljam se na jedinoj jakoj tački dogmatičara. A ta je, da ne možemo sumnjati u prirodne principe ako se govori dobronamjerno i iskreno. Protiv ovoga pironovci u jedan glas stavljaju neizvjesnost našeg porijekla koje opet vuče za sobom neizvjesnost naše naravi[2]. A na to su dogmatičari pokušavali odgovoriti otkako je svijeta.

Eto otvorena rata među ljudima u kojem svatko mora sudjelovati i nužno se uvrstiti ili u dogmatičare ili u pironiste. Jer tko misli da može ostati po strani, postat će u pravom smislu pironistom. To nemiješanje je hitnost ove škole: tko nije protiv

[1] Kartezijski dokaz. Vjerovanje u vanjsku stvarnost svjesnih stanja isto je u snu i u budnom stanju. Stoga, izgledalo nam vjerovanje ne znam kako snažno i prirodno, ono ne pruža nikakva jamstva sigurnosti.

[2] Ponovo smjera na kartezijski dokaz o »zlom geniju«. Jesu li naša prirodna načela istinita? Od prirode smo skloni u to vjerovati. Ali ova sklonost ima vrijednost samo ukoliko nas stvoritelj naše naravi nije kanio prevariti.

njih, bitno je za njih [u tome se pokazuje njihova prednost]. Oni nisu za sebe. Oni su neopredijeljeni, ravnodušni, neodlučni u svemu, ne izuzimajući iz toga ni sebe.

Što će raditi čovjek u ovom stanju? Zar će u sve sumnjati? Hoće li sumnjati da je budan, da ga netko štipa, da ga prži? Hoće li sumnjati da sumnja? Hoće li sumnjati da postoji[1]? Dotle se ne može ići. I ja držim da nije nikad postojao stvaran savršeni pironovac. Priroda podržava razum u nemoći i priječi ga da luduje do te mjere.

Hoće li, naprotiv, reći da sigurno posjeduje istinu onaj koji, ako ga malo pritisneš, ne može to ni s čim dokazati, pa je prinuđen da napusti bojište?

Kakvo je to priviđenje čovjek? Kakva li je to novost, kakva neman, kaos, kakav predmet protuslovlja, kakvo čudo[2]? Sudac svega i glupav zemaljski crv, povjerenik istine i smetlište nestalnosti i bludnje; slava i otpad svemira.

Tko će razmrsiti ovaj zaplet[3]? Priroda zbunjuje pironovce, a razum zbunjuje dogmatičare. Što će dakle biti od vas, o ljudi koji tražite prirođenim razumom kakvo je vaše pravo stanje? Ne možete izbjeći ni jednoj od ovih sekti, ne možete opstojati ni u jednoj.

[261]

Spoznaj dakle, oholniče, kakav si paradoks sebi samome: ponizi se, nemoćni razume. Šuti, glupava prirodo: upamti da čovjek beskrajno nadilazi čovjeka, i čuj od svog gospodara kakvo je tvoje istinsko stanje koje ti je nepoznato. Čuj Boga.

Da čovjek ne bijaše nikada pokvaren, uživao bi u svojoj nevinosti istinu i sreću sa sigurnošću; a da čovjek oduvijek bijaše samo pokvaren, ne bi imao ni pojma ni o istini ni o blaženstvu. Ali nesretni kakvi smo, pa i nesretniji nego da u našem stanju nema nikakve veličine, mi ipak imamo neki pojam o sreći, a ne možemo do nje doći. Osjećamo sliku istine, a posjedujemo samo laž. Nesposobni smo za potpuno neznanje

[1] Usporedi Descartesov »Cogito, ergo sum« (mislim, dakle postojim).

[2] Bossuet: »Što li je čovjek? Čudo? Nakazna mješavina nespojivih stvari? Ili nerješiva zagonetka?« (*Propovijed za zvanje gospođe de la Vallière*, 1675)

[3] Montaigne: »Nemir i lov su u pravom smislu naša divljač.«

i sigurno znanje, pa je dakle očito da smo bili na nekom stupnju savršenosti s kojega smo kobno pali[1].

Čudnovato je, međutim, kako je tajna najnepristupačnija našoj spoznaji, prijenos grijeha, ipak nešto bez čega ne možemo imati nikakve spoznaje o sebi! Jer nema sumnje, ništa tako ne sablazni naš razum kao tvrdnja da je grijeh prvog čovjeka učinio krivima one koji, budući da su daleko od ovog izvora, kao da nisu bili kadri sudjelovati u njemu. Ovaj nam prijenos ne izgleda samo nemoguć nego što više i veoma nepravedan. Jer ima li išta oprečnije našoj kukavnoj pravdi nego je vječna osuda djeteta nesposobnog za volju zbog grijeha u kojemu je, izgleda, veoma malo učestvovalo jer je počinjen šest tisuća godina prije nego je ono došlo na svijet! Zaista nas ništa tako grubo ne vrijeđa kao ova nauka; pa ipak! Bez ove najnedokučivije tajne mi smo samima sebi nedokučivi. Čvor našeg stanja dobiva svoje zaplete i zavoje od ovog ponora, tako da je čovjek bez ove tajne neshvatljiviji nego što je ta tajna neshvatljiva za čovjeka.

[262]

[Odatle izgleda da je Bog, hoteći nam otežati spoznaju našeg neshvatljivog bića, sakrio njegov čvor tako visoko ili, recimo tačnije, tako duboko, da ga nismo sposobni dosegnuti. Zato ga ne možemo zaista razriješiti oholim razmahivanjem svoga razuma, već jednostavnom pokornošću razuma.

Ovi temelji, što su čvrsto postavljeni na nepovredljivu ugledu vjere, uče nas da postoje dvije jednako stalne vjerske istine: prva, da je čovjek u stanju stvaranja ili u stanju milosti uzdignut iznad čitave prirode, pa je postao donekle sličan Bogu, i sudionik njegova božanstva. Druga, da je čovjek u stanju pokvarenosti i grijeha pao s ovog položaja i postao u stanju pokvarenosti i grijeha pao s ovog položaja i postao sličan životinjama. Ove su dvije tvrdnje jednako čvrste i sigurne. Sv. pismo ih jasno objavljuje kada ovako govori: *Deliciae meae esse cum fillis hominum*[2]. *Effundam spiritum*

[1] Ovako je izgledao nastavak fragmenta: [zamislimo dakle da je čovječje stanje dvostruko. Zamislimo onda da čovjek beskrajno nadilazi čovjeka, i da je bio neshvatljiv samome sebi bez pomoći vjere. Jer svatko može vidjeti kako bez spoznaje ovog stanja čovječje naravi ostajemo u nesavladivu nepoznavanju svoje naravi].

[2] *Priče*, VIII, 31. »Veselje mi je boraviti među ljudskom djecom.«

meum super omnem carnem[1]. *Dii estis*[2], itd. I još: *Omnis caro foenum*[3]. *Homo assimilatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*[4]. *Dixi in corde meo de filiis hominum.* Prop., III[5].

Odatle se jasno vidi da je čovjek milošću postao donekle sličan Bogu i sudionik njegova božanstva, a da je bez milosti donekle sličan životinjama.]

435

[373]

Bez ovih božanskih spoznaja, što su drugo ljudi mogli učiniti nego ili uzdići se unutarnjim osjećajem koje im je preostalo od njihove prošle veličine, ili se skršiti videći svoju sadašnju slabost? Kako nisu vidjeli čitavu istinu, nisu mogli doseći ni savršenu krepost. Jedni su smatrali narav nepokvarenom, drugi nepopravljivom, nisu mogli izbjeći ili oholost ili lijenost, što su dva izvora svih mana. Jer jedino mogu ili da im se podaju iz kukavičluka ili da im izmaknu iz oholosti. Ako poznavahu izvrsnost čovjekovu, ne poznavahu njegovu pokvarenost. I tako izbjegavahu lijenost, ali su se gubili u oholosti. A ako prepoznavahu slabost naravi, ne poznavahu njezino dostojanstvo: tako su odista mogli izbjeći taštinu, ali po cijenu da padnu u očaj. Iz toga su se rodile razne sekte stoika i epikurejaca, dogmatičara i akademika itd. Jedino je kršćanska vjera mogla izliječiti ove dvije mane. Ali ona ne tjera jednu pomoću druge zemaljskom mudrošću, nego tjera jednu i drugu jednostavnošću Evanđelja. Jer uči pravednike da ona uzdiže do sudioništva u samom božanstvu, ali da u tom uzvišenom stanju oni još nose izvor svake pokvarenosti koja ih kroz cijeli život tjera u zabludu, u bijedu, u smrt, u grijeh. S druge strane, ona dovikuje [374] najvećim bezbožnicima da su sposobni za milost svog otkupitelja. Tako, zadajući strah onima koje opravdava, a tješeći one koje osuđuje, ona vrlo pravo ublažava strah nadom naučavajući da je svatko podložan grijehu i da je svatko sposoban primiti milost, te

[1] *Iz.*, XLIV, 3. *Joel*, II, 1. »Izlit ću duh svoj na svako tijelo.«

[2] *Ps.*, LXXXI, 6. »Bogovi ste.«

[3] *Iz.*, XL, 6. »Svako je meso trava.«

[4] *Ps.*, XLVIII, 13. i 21. »Čovjek je sebe usporedio s nerazumnim životinjama i postao im sličan.«

[5] *Prop.*, III, 18. »Rekoh u svom srcu o ljudskim sinovima.«

beskrajno više učini čovjeka poniznim nego to može razum, ali ga ne tjera u očaj. Uzdiže čovjeka beskrajno više negoli oholost prirode, ali ga ne tjera u nadmenost. I budući da je ona jedina slobodna od zablude i mane, time odista pokazuje kako je njezino isključivo pravo da poučava i ispravlja ljude.

Tko onda može odbiti da vjeruje i da se pokloni ovom nebeskom svjetlu? Nije li jasnije od bijela dana da mi u sebi osjećamo neizbrisive tragove odličnosti? I nije li isto takó istina da u svakom času osjećamo posljedice svojeg kukavnog stanja? Što nam dakle drugo dovikuje ovaj kaos i ova nakazna zbrka nego istinu ovih dvaju stanja, i to tako silnim glasom da nam je nemoguće oglušiti se na nj?

436

[244]

Slabost. — Sve ljudske djelatnosti teže za stjecanjem imetka. Ali nikad ne mogu imati dokaza koji bi posvjedočili kako ga pravedno posjeduju, jer imaju samo opravdanje ljudske mašte, a niti imaju snage da ga stalno zadrže. Tako je i sa znanjem, jer ga bolest otima. Nesposobni smo za istinu i za dobro.

437

[487]

Čeznemo za istinom, a u sebi nalazimo tek neizvjesnost.

Tražimo sreću, a nalazimo samo bijedu i smrt.

Ne možemo a da ne želimo istinu i sreću, a nismo sposobni ni za izvjesnost ni za sreću. Ova nam je želja ostavljena jednako toliko da nas kazni koliko i da osjetimo odakle smo pali.

438

[485]

Ako čovjek nije stvoren za Boga, zašto je jedino u Bogu sretan? Ako je čovjek stvoren za Boga, zašto se tako protivi Bogu?

439

[277]

Pokvarena narav. — Čovjek ne radi prema razumu koji tvori njegovo biće.

440

[Prijepis 352]

Iskvarenost razuma se očituje u mnoštvu različitih i nastranih običaja. Trebalo je da istina dođe kako čovjek ne bi više živio u samome sebi.

441

[Prijepis 256]

Čim kršćanska vjera otkrije princip da je čovječja narav iskvarena i da je otpala od Boga, ja sa svoje strane priznajem da nam to otvara oči kako bismo mogli posvuda vidjeti znak ove istine. Jer priroda je takva da posvuda naznačuje tragove izgubljenog Boga, i u čovjeku i izvan njega, i pokvarenu narav.

442

[487]

Nedjeljivo spoznajemo pravu čovjekovu narav, čovjekovo pravo dobro, pravu krepost i pravu vjeru.

443

[75]

Veličina, bijeda. — Što se više spoznaje stječe, to se više veličine i niskosti u čovjeku otkriva. Obični ljudi; oni koji su viši, filozofi, čude obične ljude — kršćani čude filozofe.

Tko će se onda začuditi kada vidi da nam vjera samo omogućuje spoznati do dna ono što se to bolje razabire što se više spoznaje stječe.

444

[45]

Ono što ljudi mogahu spoznati uz pomoć najvećeg znanja, ova vjera naučavaše svojoj djeci.

445

[Prijepis 377]

Prvobitni grijeh je ljudima ludost, ali se takav i propovijeda. Ne možete mi dakle predbaciti nedostatak razuma u ovom nauku, jer ga ja prikazujem kao nauk bez razloga. Ali ova

je ludost mudrija od sve ljudske mudrosti, *sapientius est hominibus*[1]. Ta, što bismo bez nje rekli da je čovjek? Sve njegovo stanje ovisi o toj nedokučivoj tački. A kako bi je čovjek opazio razumom kad je ona protiv razuma i kad razum ne samo da nije mogao do nje doprijeti svojim vlastitim putovima, nego od nje i bježi kad mu se ona ukaže?

446

[267]

Prvotni grijeh. Obilna predaja o prvotnom grijehu po Židovima[2]. O izreci u Genezi, VIII. Sastav je čovjekova srca opak već od njegova djetinjstva.

R. Mojsije Hadaršan: Ova je opaka klica stavljena u čovjeka u času kad je stvoren.

Masešet Suka: Ova opaka klica ima sedam naziva u Sv. pismu. Naziva se *zlo, prepucij, nečistoća, neprijatelj, sablazan, kameno srce, bura:* sve ovo znači opakost koja je sakrivena i utisnuta u čovjekovo srce.

Mizdrah Tilim kaže isto, i da će Bog osloboditi dobru narav od opake.

Ta se opakost obnavlja svakog dana protiv čovjeka, kako veli Psalam XXXVII. »Zlikovac snuje spletke protiv pobožnika, i traži da ga ubije. Ali ga Bog neće ostaviti.« Ova opakost napastuje čovječje srce u ovom životu, a na drugomu će ga optužiti. Sve se to nalazi u *Talmudu.*

Mizdrah Tilim o Psalmu IV. »Dršćite, i nećete pogriješiti«: Dršćite i prestrašite svoju požudu, pa vas neće navesti na grijeh. Psalam XXXVI: »Zlikovac reče u svom srcu: neću se bojati Boga.« A to mu je rekla prirodna opakost.

Mizdrah el Kohelet. »Bolji je dječak siromašan i mudar negoli kralj star i lud koji više ne može predvidjeti budućnost.« Dječak je krepost, a kralj je ljudska opakost. Nazvana je kraljem, jer joj se svi članovi pokoravaju. Nazvana je starim, jer je u čovječjem srcu od rane mladosti do starosti. A nazvana je ludim zato što vodi čovjeka na put propasti koji on ne predviđa.

[1] »Mudrija od ljudi.« I *Kor.*, 1, 25.

[2] Sve su usporedbe uzete iz srednjovjekovnog djela *Pugio Fidei*, koje je napisao Rajmund Martin, katalonski dominikanac iz XIII st. a izdao ga je u Parizu Bosquet god. 1651, pa je to za Pascala bilo suvremeno djelo.

Isto je u *Misdraha Tilima.*

Berešit Raba o Psalmu XXXV: »Gospode blagoslivljat će te sve kosti moje, jer izbavljaš siromaha od tiranina.«

A ima li težeg tiranina od opake klice?

A o *Priči* XXV: »Ako gladuje tvoj neprijatelj, nahrani ga kruhom.« A to znači, ako opaka klica gladuje, nahrani je kruhom mudrosti, o kojem govore *Priče*, IX. I ako žeđa, napoji ga vodom o kojoj se govori u Izaije, LV.

Mizdrah Tilim veli isto. Još k tome veli da Sv. pismo govoreći o našem neprijatelju podrazumijeva na ovom mjestu opaku klicu: i da će, dajući mu ovaj kruh i ovu vodu, nakupiti ugljevlje na njegovu glavu.

Mizdrah el Kohelet, o *Propovjedniku,* IX: »Bijaše malen grad, i dođe na nj moćan kralj.« Taj moćan kralj je opaka klica, golemi strojevi kojima ga opkoljuje jesu napasti, ali se nađe mudar i siromašan čovjek koji ga oslobodi, a to je vrlina.

O Psalamu XLI: »Blago onome koji se zauzima za slaboga!«

O Psalamu LXXVIII: »Duh odlazi i više se ne vraća.« Ovdje su neki tražili povoda za bludnje u pogledu besmrtnosti duše. Ali ovo je smisao: taj duh je opaka klica koji prati čovjeka do u smrt i neće se vratiti na uskrsnuću.

O Psalmu CIII, ista stvar.

I o Psalmu XVI.

447

[381]

Možemo li tvrditi da su ljudi spoznali prvotni grijeh samo zato što smo tvrdili da je pravda dio zemlje[1]?

— *Nemo ante obitum beatus est*[2]. Znači li to da bismo mogli spoznati da od smrti počinje vječno i bitno blaženstvo?

448

[440]

[Miton] vidi dobro da je narav pokvarena i da su ljudi protivni čestitosti. Ali on ne zna zašto ne mogu letjeti naviše.

[1] Pascal želi istaći da se u nevoljama i u nepravdama na zemlji može naslutiti prvotni grijeh na zemlji.

[2] »Nitko nije prije smrti blažen.« Prema Ovidijevu stihu (*Met.*, III, 135).

449

[442]

Red. — Poslije pokvarenosti, reći: »Pravo je da ga upoznaju svi koji su u tom stanju. I oni kojima je u njemu ugodno, i oni kojima je neugodno. Ali nije pravo da svi dožive otkupljenje.«

450

[65]

Pravi smo slijepci ako ne uvidimo da smo puni oholosti, slavohleplja, požude, slabosti, bijede i nepravičnosti. Što možemo o nekomu čovjeku kazati ako on to zna, ali se ne želi iz toga izbaviti? Što možemo drugo nego cijeniti vjeru koja tako dobro pozna čovječje nedostatke? I što drugo nego čeznuti za istinom vjere koja obećava tako priželjkivane lijekove?

451

[467]

Svi se ljudi između sebe po prirodi mrze. Poslužili su se koliko mogahu pohlepom da bi je upotrijebili za opće dobro. Ali to je samo pretvaranje i iskrivljena slika ljubavi; jer na dnu opet je samo mržnja.

452

[439]

Žaliti nesretnike nije protiv pohlepe. Naprotiv, veoma nam je milo što možemo pružiti ovo svjedočanstvo prijateljstva, i steći ugled nježna čovjeka a da pri tom ništa ne damo[1].

453

[465]

Zasnovali smo na pohlepi i izvukli iz nje divna pravila za državno uređenje, za ćudoređe i za pravdu. Ali na dnu je tek prekriveno, a ne uklonjeno ono prostačko čovječje dno, onaj *figmentum malum*[2].

---

[1] La Rochefoucauld: »Kada žalimo svoje neprijatelje, često je u nama više oholosti negoli dobrote: time im hoćemo pokazati kako smo iznad njih, jer im izrazujemo svoje saučešće.«
[2] »Zla građa«, izraz prema *Ps.*, CII, 14.

454

[67]

Nepravda. — Oni[1] nisu našli drugog sredstva da zadovolje svoju pohlepu, a da ne učine krivo drugima.

455

[75]

Mrsko je ovo naše »ja«[2]: vi ga, Mitone, prikrivate, ali ga zato ne ukidate. Zbog toga ste uvijek mrzak. — Nikako, jer obavezujući svakoga, kao što mi to činimo, ne dajemo više povoda da nas mrze. — To je istina, kad bi se u ovome »ja« mrzilo samo neugodnost koja nam od toga dolazi. Ali, ako ga mrzim zato što je nepravedno i zato što sebe čini središtem svega, mrzit ću ga uvijek.

Ukratko, »ja« ima dva svojstva: s jedne strane, ono je u sebi nepravedno, jer čini sebe središtem svega. S druge strane, ono je neprijatno drugima, jer ih hoće podjarmiti. Svako »ja« je neprijatelj i htjelo bi biti tiran svima drugima. Vi uklanjate njegovu neprijatnost, ali ne njegovu nepravednost. I tako ga ne možete omiliti onima koji mrze njegovu nepravednost: vi ga možete omiliti samo nepravednima koji u njemu više ne nalaze neprijatelja, pa tako i vi ostajete nepravedni, te se možete dopasti jedino nepravednima.

456

[229]

Kakav li je to nered u rasuđivanju kad se svatko postavlja iznad svega na svijetu, i kad svatko više ljubi svoje dobro, trajnost svoje sreće i svoga života, negoli trajnost svega ostaloga na svijetu!

---

[1] *Oni*, tj. čestiti ljudi koji hoće u isti mah zadovoljiti i sebe i društvo.
[2] Saint Cyran nalaže: »Nemojte nikad reći *moje*, nego recite *naše*« (*Lettres*, II, XVI).

457

[402]

Svatko je sebi sve. Kad on umre, sve je za njega umrlo. Iz toga proizlazi kako svatko drži da je on svima sve. Ne smijemo suditi o prirodi po nama, već po njoj samoj[1].

458

[115]

»Jer sve je na svijetu požuda puti, požuda očiju i oholost života«[2]: *libido sentiendi, libido sciendi, libido dominandi.* Zlosretna zemljo prokletstva koju ove tri ognjene rijeke više razgaraju nego natapaju! Blaženi koji su na ovim rijekama, a nisu potonuli niti su odnešeni, već su nepomični i čvrsti. Blaženi koji ne ostaju stojeći, već sjede na ponisku i sigurnu mjestu odakle se ne dižu prije svitanja[3], već, spokojno se na njemu odmorivši, pružaju ruku onome koji ih mora pridignuti, da ih uspravi i učvrsti u trijemovima svetog Jeruzalema. Tu ih više neće oholost napadati ni obarati. Pa ipak oni plaču, ali ne zato što vide kako otječu u brzici sve propadljive stvari, nego zato što misle na milu domovinu, na nebeski Jeruzalem kojega se stalno sjećaju za vrijeme svog dugog progonstva[4].

459

[85]

Babilonske rijeke teku, ruše i raznose. O sveti Sione gdje je sve čvrsto i gdje se ništa ne ruši!

Na rijekama moraš sjediti, ne ispod ni unutra, već iznad. Ne stojeći nego sjedeći: da budeš ponizan kad sjediš, i siguran jer si iznad. Ali ćemo stajati u trijemovima jeruzalemskim.

Pogledaj je li tvoja radost čvrsta ili teče: ako prolazi, to je babilonska rijeka.

---

[1] Treba ostvariti u moralnom redu isti napredak što ga je već u Pascalovo vrijeme znanost zahtijevala u spekulativnom redu.

[2] I *Posl. Iv.*, II, 16.

[3] Ovaj drugi *već* u opreci s negacijom sadržanom u ovoj rečenici: *Ne dižu se prije svjetla.*

[4] P. Faugère je prispodobio ovaj fragment s opširnim tumačenjem Psalma CXXXVI, *Super flumina Babylonis,* što ga je napisao sv. Augustin.

460

[85]

Požuda tijela, požuda očiju, požuda oholosti, itd. — Postoje tri reda u svemu: tijelo, duh, volja. Puteni su ljudi bogataši, kraljevi: njihova je svrha tijelo. Tragači i učenjaci: njihova je svrha duh. Mudraci: njihova je svrha pravednost.

Bog mora vladati nad svim, i sve se mora odnositi na njega. U stvarima puti vlada u pravom smislu požuda, u onim duhovnim vlada u pravom smislu znatiželja, a u mudrosti vlada u pravom smislu ponos. To ne znači da netko ne bi mogao biti ponosan zbog dobara ili zbog spoznaje, ali to nije mjesto za oholost. Jer, priznajte nekome da je učen, ipak ćete ga lako uvjeriti da nije u pravu što se oholi. Ponosu je pravo mjesto u mudrosti: ne možemo priznati za nekoga da je postao mudrim, a da nije u pravu što je ponosan, jer to je pravedno. I zato Bog jedini daje mudrost: *Qui gloriatur, in Dominó glorietur*[1].

461

[275]

Iz tri požude rodiše se tri sekte, a filozofi su jedino slijedili jednu od triju požuda[2].

462

[47]

Traženje pravog dobra. — Obični ljudi traže svoje dobro u imovini i u vanjskim dobrima, ili barem u zabavi. Filozofi su isticali taštinu svega ovoga, pa su smjestili dobro ondje gdje su mogli.

463

[191]

[Protiv filozofa koji priznaju Boga bez Isusa Krista.]

Filozofi. — Vjeruju da je jedino Bog dostojan ljubavi i udivljenja, a željeli su da ih ljudi ljube i da im se dive, te ne opažaju svoju pokvarenost. Ako osjećaju želju da ga ljube i da mu se klanjaju, i ako u tome nalaze svoje najveće

---

[1] »Tko se hvali, neka se u Gospodinu hvali.« I. Kor., 31.

[2] Pascal pripisuje filozofima požudu oholosti.

veselje, pa dobro, neka se smatraju dobrima. Ali ako se osjećaju tome protivnima, ako ih mori jedino želja da se nametnu poštovanju ljudi, te ako sve savršenstvo nalaze u tome da navedu ljude — ali bez prisile — da nađu sreću u ljubavi prema njima, kazat ću da je ovo savršenstvo nakazno. Što! Spoznali su Boga, a nisu jedino poželjeli da ljudi Boga ljube, nego da se ljudi zaustave na njima! Htjeli su biti predmet voljne ljudske sreće!

464

[251]

Filozofi. — Puni smo mnogočega što nas stalno baca izvan nas. S pomoću nagona osjećamo kako nam svoje blaženstvo valja tražiti izvan nas. Strasti nas tjeraju prema vani i onda kad nema predmeta koji ih podjaruje. Izvanjski nas predmeti sami od sebe napastuju i dozivaju, i onda kad na njih i ne mislimo. I tako su filozofi uzalud govorili: »Povucite se u sebe, tamo ćete naći svoje dobro.« Mi im ne vjerujemo. Tko im vjeruje, zaista je prazan i glup.

465

[481]

Stoici vele: »Uđite u svoju nutrinu, tamo ćete naći mir.« Ali to nije istina.

Drugi govore: »Iziđite vani. Tražite sreću u zabavama.« Nije ni to istina. Nadolaze bolesti.

Blaženstvo nije niti izvan nas, niti je u nama. Ono je u Bogu, i izvan nas i u nama.

466

[197]

Kada je Epiktet savršeno dobro uvidio put, doviknuo je ljudima: »Na krivom ste putu.« On pokazuje da je jedan drugi put pravi, ali ne vodi k njemu. A taj je put da želimo što Bog hoće i ovuda vodi jedino Isus Krist: *Via, veritas*[1].

Zenonovi poroci[2].

---

[1] »Put, Istina.« Ivan XIV, 6.

[2] Zenon je živio kao i Sokrat u grčkom svijetu; ali ništa u njegovu životu nije poricalo njegovu nauku.

467

[161]

Uzrok pojava. — Epiktet[1]. Oni koji vele: »Boli vas glava«, to nije isto. Sigurni smo da smo zdravi, ali nismo sigurni da smo pravedni. I uistinu njegova je pravednost bila besmislica.

Pa ipak on je smatrao da je može dokazati govoreći: »Ili je to u našoj moći ili nije[2].« Ali nije uvidio kako nije u našoj moći ravnati svojim srcem. I nije bio u pravu kad je to zaključivao iz toga što ima kršćana.

468

[465]

Nijedna druga vjera nije predložila da sebe mrzimo. Nijedna se druga vjera ne može dakle svidjeti onima koji sebe preziru, i koji traže jedno biće zaista dostojno ljubavi. Da ovi nikada nisu čuli o religiji nekog poniženog Boga, smjesta bi je prigrlili.

469

[125]

Vidim da sam mogao i ne biti, jer se *ja* sastoji u mojoj misli. Dakle, ja koji mislim ne bih uopće postojao da je moja majka bila ubijena prije nego je u me udahnut život. Prema tomu, ja nisam neko nužno biće. Nisam također ni vječan ni beskrajan; ali jasno vidim da u prirodi postoji jedno nužno biće, vječno i beskrajno[3].

470

[483]

»Kad bih vidio čudo, kažu, obratio bih se.« Kako mogu tvrditi da bi učinili ono što ne poznaju? Zamišljaju da se obraćenje sastoji u klanjanju i nekom saobraćanju ili razgovoru s Bogom na način kako oni to sebi predočuju. Istinsko obraćenje zahtijeva da sebe poništimo pred ovim sveopćim

---

[1] Epiktet je nešto zapazio, ali nije vidio razlog tome.

[2] Temeljno razlikovanje na početku *Priručnika* što je utjecalo na čitav Epiktetov stoicizam.

[3] »Prošlo je četrdeset godina što nisam postojao i što u meni nije bilo moći da ikada postojim. Isto tako ne ovisi o meni, koji već postojim, da ne postojim« (La Bruyère, *O jakim duhovima.*)

bićem koje smo toliko puta rasrdili, i koje nas svakog časa može s pravom uništiti. Zahtijeva da priznamo kako ništa ne možemo bez njega, i da nismo od njega drugo zavrijedili do nemilost. Obraćenje se sastoji u spoznanju da postoji nesavladiva opreka između Boga i nas, i da bez posrednika ne može biti međusobnog saobraćaja.

471

[244]

Nepravedno je da se privežu uz mene, pa ako to i čine veselo i rado. Prevario bih one u kojima bih razbudio takvu želju, jer ja nisam nikome svrha i nemam ih čime zadovoljiti. Ne stojim li pred smrću? A onda će i predmet njihove privrženosti umrijeti. Stoga sam jednako kriv kad nudim neku laž da se u nju vjeruje, pa ma kako blago ja uvjeravao, ma kako drugi rado vjerovali, ma koliko mi to pričinjalo veselje, kao što sam kriv i onda kad tražim da me ljube. I ako privlačim ljude da se vežu uz mene, moram upozoriti one koji bi bili spremni pristati na laž da ne smiju u nju vjerovati, pa bilo to od ne znam kolike koristi za mene; isto tako, da se ne smiju uz mene privezati, jer svoj život i svoje napore moraju upotrijebiti da ugode Bogu, ili da ga traže.

472

[Prijepis 179]

Naša se volja[1] neće nikada zadovoljiti, i kad bi posjedovala moć nad svim što hoće; ali se zadovolji onog časa kada se toga odrekne. Bez nje ne možemo biti nezadovoljni, po njoj ne možemo biti zadovoljni.

473

[167]

Zamislite tijelo s mnogo udova koji misle[2].

[1] Pascal ovdje dovodi u vezu »našu volju« sa »samoljubljem«.

[2] Pascal ima u vidu hvalospjev ljubavi u XIII. pogl. I, *Kor.*

474

[256]

Udovi. S ovim početi. — Da bismo odredili ljubav što je dugujemo sebi samima, moramo zamisliti tijelo s mnogo udova koji misle, jer smo mi udovi jedne cjeline. A zatim moramo vidjeti kako svaki ud mora ljubiti sebe, itd...

475

[265]

Kad bi noge i ruke imale svoju pojedinačnu volju, mogle bi biti u svojem redu samo onda kada bi podvrgle tu pojedinačnu volju prvotnoj volji koja ravna cijelim tijelom. Inače su u neredu i u nesreći. A dok žele samo dobro tijela, čine i svoje vlastito dobro.

476

[199]

Treba jedino Boga ljubiti, a jedino sebe mrziti. Kad noga ne bi nikada znala da pripada tijelu, i kad ne bi znala da postoji tijelo o kojemu ovisi, ona bi znala i ljubila samo sebe. Ali kad bi saznala da pripada tijelu o kojemu ovisi, kako bi žalila i kako bi joj izgledao zbrkan prošli život, što je bila nekorisna tijelu koje joj je davalo život, i koje bi je bilo uništilo da ju je odbacilo i odbilo od sebe onako kako se ona odvajala od njega! Koliko bi zaklinjala da ostane uz njega! I s kakvom bi pokornošću prepustila vlast nad sobom volji koja ravna tijelom, te bi pristala i na to da ju se odreže kada bi to trebalo! Inače bi izgubila svoje svojstvo uda. Svaki ud mora rado ginuti za tijelo, jer jedino radi njega sve postoji[1].

477

[8]

Nije tačno da smo vrijedni ljubavi drugih, a i nepravedno je da to hoćemo. Da se rađamo razumni i ravnodušni, i kad bismo spoznali sebe i ostale, ne bismo nikako prepuštali ove

[1] Usporedba je u potpunom skladu s duhom stoičke filozofije. Svijet je golema životinja kojoj je duša Bog. Jedinstvo organizma je djelo i plod sveopćeg sklada. Naša je dužnost odnositi se prema svemiru kao dio prema cjelini.

sklonosti svojoj volji. Ali s njom se rađamo. Stoga se rađamo nepravedni, jer sve naginje sebi. Ovo se protivi svakom redu. Treba čeznuti za nečim općenitim, jer je sklonost prema sebi početak svakog nereda u ratu, u državnom uređenju, u gospodarstvu, u svakom posebnom ljudskom tijelu. Volja je stoga iskvarena.

Ako članovi prirodnih i građanskih zajednica rade za dobro tijela, same zajednice moraju raditi za jedno općenitije tijelo kojega su one udovi. Moramo čeznuti za općenitim. Stoga se rađamo nepravedni i iskvareni.

478

[481]

Kada želimo misliti na Boga, zar nema nečeg što nas odvraća i napastuje nas da mislimo na drugo? Sve je ovo zlo i rođeno je s nama.

479

[7]

Ako postoji Bog, treba samo njega ljubiti, a ne prolazne stvorove. Rasuđivanje bezbožnika u *Knjizi mudrosti* temelji se na poricanju Boga. »Ako je to tako, uživajmo u stvorovima[1].« To je najgori put. Ali, ako postoji Bog koga moramo ljubiti, oni ne bi bili tako zaključili, već posve obratno. Evo zaključka mudraca: »Postoji Bog, nemojmo uživati u stvorovima.«

Stoga je sve zlo što nas potiče da se privežemo uz stvorove, jer nas to priječi ili da služimo Bogu, ako ga znamo, ili da ga tražimo, ako ga ne znamo. Ali mi smo puni požude, dakle smo puni zla. Moramo zato mrziti sebe same i sve što nas potiče da se vežemo uz bilo što osim uz samoga Boga.

480

[199]

Ako hoćemo da udovi budu sretni, oni moraju imati volju, a ona se mora prilagoditi tijelu.

[1] *Mudr.*, 2, 6.

481

[161]

Primjeri velikodušne smrti kod Lakedemonaca i ostalih nimalo nas ne diraju. Ta, što nam oni donose? Ali nas dira primjer smrti mučenika; jer oni su »naši udovi«[1]. Među nama je zajednička veza: njihova odlučnost može oblikovati našu, ne samo primjerom, već zato što je možda zavrijedila našu odlučnost. Nema ništa slično u primjerima pogana. S njima nemamo nikakve veze, kao što se ne obogatimo zato što vidimo da je bogat neki stranac, nego zato što vidimo da nam je bogat otac ili suprug.

482

[149]

Ćudoređe[2]. — Stvorivši nebo i zemlju, koji ne osjećaju sreću svog bića, Bog je htio stvoriti bića koja to mogu spoznati i koja će sačinjavati jedno tijelo od mislenih udova. Jer naši udovi ne osjećaju sreću svog jedinstva, ni svoje divne darovitosti, a ni brige kojom im priroda ulijeva život te im omogućuje da rastu i traju. Kako bi bili sretni kad bi to osjećali, kad bi to vidjeli! Ali bi morali imati razum da to spoznaju, i dobru volju da pristanu uz volju opće duše. A kad bi primili razum i s njim se služili da zadrže u sebi samima hranu ne puštajući je u ostale udove, bili bi ne samo nepravedni nego i bijedni, pa bi se prije mrzili negoli ljubili. Njihovo se blaženstvo i njihova dužnost sastoje u tome da pristanu na vodstvo čitave duše kojoj oni pripadaju, jer ih ona ljubi više negoli oni sebe same.

483

[149]

Biti ud znači imati života, bivstvovanja, gibanja samo po duhu tijela i za tijelo.

Odvojen ud što ne vidi više tijela kojemu pripada, biće je što vene i umire. Ipak, ono misli o sebi da je cjelina, pa ne vidi sebe na tijelu o kojemu ovisi. Misli da ovisi jedino o sebi, pa hoće učiniti sebe središtem i samim tijelom. Ali ne imajući životnog počela u sebi gubi se i čudi u nesigurnosti svoga bića. Tada osjeti da ud nije isto što i tijelo, ali ipak ne

[1] *Rim.*, 12, 5.
[2] U prijepisu je naznaka: »Početak udova koji misle.«

vidi da ud pripada i tijelu. Kad sebe najzad spozna, osjeća se kao da se vratio svojoj kući, i ljubi sebe jedino radi tijela. Žali svoja prošla lutanja.

Ono po svojoj naravi ne bi moglo ljubiti nešto drugo osim radi sebe i radi svog užitka, jer svaka stvar ljubi sebe više nego li sve ostalo. Ali ljubeći tijelo, on ljubi i sebe sama, jer mu nema bića nego u tijelu, po njemu i za njega: *qui adhaeret Deo unus spritus est*[1].

Tijelo ljubi ruku. A kad bi ruka imala volju, morala bi sebe ljubiti jednako kako je duša ljubi. Svaka ljubav koja ide preko toga nepravedna je.

Adhaereus Deo unus spritus est. Ljubimo se, jer smo udovi Isusa Krista. Ljubimo Isusa Krista, jer je on tijelo kojemu smo mi udovi. Cjelina je jedna, jedno je u drugome kao kod tri Osobe.

484

[419]

Dva su zakona dovoljna da ravnaju cijelom kršćanskom Republikom bolje nego svi politički zakoni[2].

485

[113]

Prava je i jedina krepost dakle sebe mrziti (jer smo mrski po svojoj požudi), i tražiti biće istinski vrijedno ljubavi da bismo ga ljubili. Ali, kako ne možemo ljubiti nešto izvan sebe, moramo ljubiti neko biće koje je u nama, a koje nismo mi sami. Ovo vrijedi za svakoga čovjeka. Ali samo je sveopće Biće takvo. Kraljevstvo je Božje u nama[3]: sveopće je dobro u nama, ono smo mi, i nismo mi.

486

[225]

Čovjekovo se dostojanstvo u doba njegove nedužnosti sastojalo u tome da se služi i gospoduje nad stvorovima; ali danas, da se od njih odijeli i da ih sebi pokori.

---

[1] »Tko se pridruži Gospodinu, jedan je duh.« I. *Kor.*, 6, 17.
[2] *Matej*, 22, 35—40.
[3] *Luka*, 17, 21.

487

[235]

Svaka je vjera kriva koja se u svom vjerovanju ne klanja Bogu kao počelu svega i koja u svojem ćudoređu ne ljubi samo Boga kao predmet svega.

488

[Drugi Guerrierov rukopis]

. . . Ali je nemoguće da Bog ikada bude cilj ako nije počelo[1]. Upravljamo svoj pogled u visine, ali se oslanjamo o pijesak: i zemlja će se rasjesti, a mi ćemo pasti gledajući u nebo.

489

[457]

Ako postoji samo jedno počelo svega, samo jedna svrha svega, tad je sve od njega, sve za njega. Prava nas vjera dakle mora poučiti da samo njega obožavamo i da samo njega ljubimo. Ali, kako se osjećamo nemoćni da se klanjamo onome što ne znamo i da ljubimo nešto drugo osim sebe, treba da nas vjera koja uči ovim dužnostima pouči i o ovoj nemoći, pa nas uputi lijeku. Ona nas uči tome da je po jednom čovjeku sve bilo izgubljeno, te da se veza između Boga i nas bila raskinula, ali nas uči i tome da se po jednom čovjeku veza obnovila.

Rađamo se tako oprečni ovoj ljubavi prema Bogu da se nužno rađamo kao krivci, inače bi Bog bio nepravedan[2].

490

[90]

Kako ljudi nisu navikli stvarati zaslugu već je samo nagraditi gdje je nađu stvorenu, sude o Bogu prema sebi[3].

491

[455]

Prava vjera mora nositi obilježje obavezne ljubavi prema Bogu. To je zaista pravedno, pa ipak nijedna to nije zapo-

---

[1] Tu se očituje jansenističko načelo: samo milost daje dar ljubavi.
[2] U pretpostavci prvog grijeha na zemlji Pascal postavlja dilemu: kriv je ili Bog, ili čovjek.
[3] Stvoriti zaslugu moglo bi značiti: pokloniti milost koja donosi spas.

vjedila; naša je to zapovjedila. Ona mora također upoznati požudu i nemoć; naša je to upoznala. Ona mora tome pronaći lijekove; jedan je od njih molitva. Nijedna vjera nije zatražila od Boga pomoć u tome da ga ljubimo i da slijedimo.

492

[11]

Slijepac je tko ne mrzi u sebi svoje samoljublje, i tko ne mrzi nagon što ga navodi da sebe stvara Bogom. Kome nije jasno kako ništa nije u većem proturječju s pravdom i s istinom od ovoga. Nije istina da smo mi to zaslužili. I nepravedno je i nemoguće da bismo do toga mogli doći, jer svi traže isto. Očita je dakle nepravda u kojoj smo se rodili, od koje se ne možemo osloboditi, a od koje se moramo osloboditi.

Međutim, nijedna vjera nije primijetila da bi to mogao biti grijeh[1], niti da bismo se u njemu rodili, niti da bismo bili dužni tome se oprijeti, a nije mislila ni na to da nam pruži lijek za to.

493

[465]

Prava nam vjera otkriva naše dužnosti, naše nesposobnosti: oholost i požudu, i lijekove: skromnost i trapljenje.

494

[Prijepis 232]

Prava bi nas vjera morala naučiti veličini, bijedi, ponukati nas na uvažavanje i prezir sebe samih, na ljubav i na mržnju.

495

[65]

Ako je natprirodna zaslijepljenost živjeti a ne tražiti što smo, strahovita je zaslijepljenost živjeti loše a vjerovati u Boga.

---

[1] Samoljublje.

496

[412]

Iskustvo nam pokazuje golemu razliku između pobožnosti i dobrote.

497

[277]

Protiv onih koji uzdajući se u Božje milosrđe žive nehajno i ne čine dobra djela. — Kako su oholost i lijenost dva izvora naših grijeha, Bog nam je otkrio u sebi dvije odlike kojima će se one izliječiti: svoje milosrđe i svoju pravdu. Pravdi je svojstveno da obara oholost, kakogod naša djela bila sveta, *et non intres in judicium, etc.*[1] Milosrđu je svojstveno da suzbije lijenost sokoleći ljude na dobra djela, prema riječima: »Dobrota Božja dovodi do pokore[2].« I ono o Ninivljanima: »Činimo pokoru, možda se opet umilostivi Bog[3].« I tako, ne samo da milosrđe ne odobrava mlitavosti, nego je naprotiv izričito pobija. Namjesto da kažemo: »Kad u Bogu ne bi bilo milosrđa, morali bismo uložiti sve napore za krepošću«, moramo, naprotiv, reći da upravo radi toga što u Bogu ima milosrđa moramo uložiti sve napore.

498

[94]

Istina je, počeci pobožnosti su teški. Ali ova težina ne dolazi od pobožnosti koja se rađa u nama, nego od nepobožnosti koja je još u nama. Kad se naša osjetila ne bi opirala pokori i kad se naša pokvarenost ne bi opirala čistoći Božjoj, ne bi nam u tome bilo ništa tegobno. Trpimo samo ukoliko se porok, koji nam je prirođen, protivi natprirodnoj milosti.

Naše srce osjeća da se trga između dvaju oprečnih napora. Ali bilo bi zaista nepravedno kad bismo za ovo nasilje teretili Boga koji nas privlači, umjesto da ga pripisujemo svijetu koji nas zadržava. Kao dijete koje njegova mati otimlje iz ruku lopova, ono mora u muci što je podnosi voljeti zakonito nasilje majke koja se bori za njegovu slobodu. Ali ono također mrzi nasilno i tiransko nasilje onih koji ga nepravedno za-

---

[1] *Ps.* 143, 2: »Ne idi na sud sa slugama svojim.«
[2] *Rim.* 2, 4.
[3] *Jona*, 3.

državaju. Najkrvaviji rat što bi ga Bog mogao započeti protiv ljudi u ovom životu jest da ih ostavi bez tog rata što ga je svojim dolaskom navijestio: »Nisam došao da donesem mir, nego mač[1].« Dalje još jasnije: »Došao sam da bacim oganj na zemlju[2].«

Prije njega svijet je živio u ovom lažnom miru[3].

499

[107]

Izvanjska djela. — Ništa nije tako opasno kao ono što se sviđa Bogu i ljudima; jer stanja što se mile Bogu i ljudima imaju nešto što se sviđa Bogu, a imaju opet nešto što se sviđa ljudima. Na primjer veličina sv. Terezije: Bogu se sviđa duboka poniznost u njezinim objavama, a ljudima se sviđaju njezine objave. I onda se trude da oponašaju njezine govore i misleći pri tom da oponašaju njezino stanje; a ne brinu se toliko da ljube što Bog ljubi i da se dignu do stanja koje Bog ljubi.

Bolje je ne postiti a ostati skroman, negoli postiti a ostati samodopadan. Farizej i Carinik[4]. Što bi mi služilo da se toga sjećam ako mi to može jednako koristiti i škoditi? Jer sve ovisi o Božjem blagoslovu, a on ga daje samo onome što je učinjeno zbog njega, i to po njegovim pravilima i na njegovim putovima. I tako je način jednako važan kao i sama stvar, a možda i više, jer Bog može iz zla dobro izvući, dočim mi bez Boga izvlačimo iz dobra zlo[5].

500

[Prijepis 256]

Shvaćanje riječi dobro i zlo.

501

[157]

Prvi stupanj: biti ukoren za zlo djelo, a pohvaljen za dobro.
Drugi stupanj: ne biti ni ukoren, ni pohvaljen.

---

[1] *Mt.* 10, 34.
[2] *Lk.*, 12, 49.
[3] Cf. *Pisma gđici de Roannez*, od 24. rujna 1656, II. (4).
[4] Pascal ima u vidu čuvenu priču: *Lk.*, 18, 9—14.
[5] Vidi razvoj ove misli u pismu što ga je Pascal uputio Donatu (*Opusc.* str. 246).

502

[249]

Abraham ne uze ništa za sebe, već samo za svoje sluge[1]. Tako i pravednik za sebe ne uzima ništa na svijetu, pa ni odobravanje svijeta. Uzima samo za svoje strasti, kojima se služi kao gospodar, te kaže: »Odlazi« i »Dođi«. *Sub te erit appetitus tuus*[2]. Njegove tako ukroćene strasti su vrline: škrtost, zavist, srdžba; Bog ih pridaje sam sebi. Ali to su jednako i vrline, kao blagost, ljubav, stalnost, iako su to i strasti. Treba se njima služiti kao robljem i, ostavljajući im njihovu hranu, moramo pripaziti da duša od njih ne primi zalogaj; jer kad strasti gospodare, one postaju mane i pružaju tada duši svoju hranu, a duša se njome hrani i truje.

503

[265]

Filozofi su posvetili mane pridavajući ih i Bogu; kršćani su posvetili vrline.

504

[90]

Pravednik radi prema vjeri[3] u najmanjim stvarima: kad kori svoje podložnike, želi im da se obrate po duhu Božjem, i moli Boga da ih popravi te očekuje isto toliko od Boga, koliko od svojih ukora, i moli Boga da blagoslovi njegove ukore. Tako i u ostalim djelima...

... Nedostatak ljubavi, uzrok ovoga... Lišavanje sebe duha Božjeg; njegova loša djela zbog prekida Božjeg duha u njemu; i kaje se žalosteći se[4].

505

[107]

Sve nam može biti smrtonosno, pa i ono što je stvoreno nama na službu. Na primjer, u prirodi nas mogu ubiti zidine i stepenice ako ne hodamo oprezno.

---

[1] *Gen.* XIV, 24.
[2] *Gen.* IV, 7. Riječ upućena Kainu prije zločina: »Moraš biti gospodar svojem poželjenju.«
[3] *Justus ex fide vivit.*
[4] Tourneur je odgonetnuo ovaj osakaćeni fragment, ali se ipak Pascalova misao može nazreti i ovako.

I najmanji je pokret važan za cijelu prirodu; jedan kamen mijenja čitavu morsku površinu. Tako je i u milosti, najmanje djelo svojim posljedicama utječe na sve. Stoga je sve važno[1]. U svakom djelovanju treba gledati, osim samog djelovanja i naše sadašnje, prošlo i buduće stanje, i druga stanja koja na ovo utječu, pa uočiti vezu svega. I tada ćemo pravo shvatiti[2].

506

[433]

Neka nam Bog ne uračuna naše grijehe, to jest i sve posljedice naših grijeha. Jer su one strahovite, pa i kod najmanjih grešaka, ako ih nemilosrdno isljeđujemo!

507

[429]

Osjećaji milosti, tvrdoća srca, vanjske okolnosti.

508

[453]

Potrebna je milost da iz čovjeka postane svetac. Tko u to sumnja, ne zna ni što je svetac ni što je čovjek[3].

509

[416]

Filozofi. — Lijepe li stvari vikati čovjeku koji ne pozna sebe, da sam krene prema Bogu. Lijepe li stvari reći to čovjeku koji sebe pozna!

510

[27]

Čovjek nije dostojan Boga, ali nije nesposoban postati dostojnim.

Nije Boga dostojno da se sjedini s bijednim čovjekom; ali nije Boga nedostojno da ga izvuče iz njegove bijede.

---

[1] Ovo se nadovezuje na kartezijsku nauku o vrtlozima.

[2] Pascal misli da se svrha stvari može doseći samo onda ako uvedemo beskrajnost.

[3] Ova je opreka temeljna nauka jansenizma: »Zar nije očito, veli Jansenije, koliko svojom težinom i svojim nagnućem narav pada u porok« (*Augustinus, De Nat. lapsa* II, 2).

511

[47]

Reknemo li kako je čovjek previše sitan da bi zavrijedio da saobraća s Bogom, morali bismo biti veoma veliki da o tome sudimo.

512

[390]

Ona je[1], izrazimo li se njegovim jezikom, sva tijelo Kristovo, ali ne može se reći da je ona sve Kristovo tijelo. Ujedinjenje dviju stvari bez promjene ne daje nam pravo kazati kako jedna postaje drugom: tako je duša ujedinjena s tijelom, vatra s drvljem, bez promjene. Ali je potrebna promjena koja bi učinila da oblik jednoga postane oblikom drugoga, kao na primjer ujedinjenje Riječi sa čovjekom.

Budući da moje tijelo bez moje duše ne bi sačinjavalo čovječje tijelo, stoga će moja duša, ujedini li se s bilo kojom stvari, sačiniti moje tijelo. Ono ne razlikuje nužni uvjet od dovoljnog uvjeta: ujedinjenje je nužno, ali nije dovoljno. Lijeva ruka nije desna. Neprobojnost je svojstvo tjelesa.

Istovetnost *de numero* u pogledu istog vremena zahtijeva istovetnost tvari. Stoga, kad bi Bog sjedinio moju dušu s nekim tijelom u Kini, isto bi tijelo, *idem numero,* bilo u Kini. Ista rijeka koja teče ovdje, jest *idem numero* kao i ona koja isto vrijeme teče u Kini[2].

513

[121]

Zašto je Bog ustanovio molitvu?

1. Da saopći svojim stvorovima dostojanstvo uzročnosti.
2. Da nas pouči kome zahvaljujemo krepost.
3. Da učini da radom zaslužimo ostale kreposti.

Ali, da bi sebi podržao prednost, daje molitvu onome kome se njemu svidi.

---

[1] Čovjekova veza, saobraćanje s Bogom (op. red.)

[2] Couture je god. 1898. ukazao da Pascal ovdje cilja na nauku što ju je iznio Descartes u pismima P. Meslandu. Ovu je nauku Pascal neizravno poznavao ne znajući za autora, možda preko benediktinca Des Gabetsa. Descartes definira istovetnost tijela po istovetnosti duše kojoj je ovo tijelo pripojeno.

Prigovor: Ali, vjerovat će da molitvu zahvaljujemo sebi. Nesmisao; budući da imajući vjeru ne možemo imati kreposti, kako bismo mogli imati vjeru? Nije li udaljenija nevjera od vjere negoli vjera od kreposti?

Zasluga je dvosmislena riječ[1].
Meruit habere Redemptorem[2].
Meruit tam sacra membra tangere[3].
Digno tam sacra membra tangere[4].
Non sum dignus[5].
Qui manducat indignus[6].
Dignus est accipere[7].
Dignare me[8].

Bog je dužnik samo po svojim obećanjima. Obećao je molitvama pravdu[9], nikad nikome nije obećao molitve osim djeci obećanja[10].

Sv. Augustin je izričito rekao da će snaga biti oduzeta pravedniku[11]. Ali on je to rekao slučajno; jer moglo se dogoditi da se ne pruži prilika da to kaže. Ali njegova nam načela pokazuju da je bilo nemoguće da to ne kaže kad se pružila prilika, ili da ništa protivno ne kaže. To onda prije znači da je bio prisiljen to reći kada se pružala prilika, negoli da je rekao kada se prilika već pružila: jedno je nužda, drugo slučaj. Ali je oboje sve što se može tražiti.

514

[495]

»Radite sa strahom na svom spasenju.«

Dokazi za molitvu: *Petenti dabitur*[12].

Stoga je u našoj moći da zatražimo. Naprotiv... Spas nije u našoj moći, a kako spas nije postignuće, onda nije moguće

[1] Dvosmisleno je, jer se zasluga može odnositi i na Krista.
[2] Iz obreda Vel. subote: »Zavrijedio je imati Otkupitelja.«
[3] Iz obreda Vel. petka: »Zavrijedio je dotaći tako svete udove.«
[4] Smisao iz bilješke br. 3, a tekst je iz pjesme *Vexilla*.
[5] *Lk*. VII, 6: »Nisam dostojan.«
[6] I. *Kor*., XI, 29: »Tko blaguje nedostojan.«
[7] *Otkr*. IV, 11: »Dostojan je primiti.«
[8] *Off*. Djev. Marije: »Dostoj se.«
[9] *Mt*., VII, 7.
[10] *Rim*., IX, 8.
[11] To pokazuje da pravednik ne stječe zaslugu sam od sebe.
[12] *Mt*., VII. 7: »Tko traži, dobit će.«

moliti za njega. Pravednik se dakle ne bi smio više uzdati u Boga, jer se ne smije nadati, već bi se morao truditi da postigne što traži.

[496]

Zaključimo: budući da je čovjek sada nesposoban[1] da se služi ovom izravnom moći, a Bog ne želi da to bude put kojim se neće od njega udaljiti, zaključujemo da se samo zahvaljujući djelotvornoj moći ne udaljuje od Boga.

Stoga oni koji se udaljuju nemaju tu moć bez koje se ne udaljujemo od Boga, a oni koji se od njega ne udaljuju imaju tu djelotvornu moć. Zato oni koji su pomoću te djelotvorne moći ustrajali neko vrijeme u molitvi nemaju više tu djelotvornu moć kad prestanu moliti. Prema tome, Bog u tom smislu napušta prvi[2].

515

[115]

Izabranici neće znati za svoje vrline, a osuđenici neće znati za težinu svojih zločina: »Gospodine, kada smo te vidjeli gladna, žedna, itd?[3]«

516

[442]

Rim., *3*, *27*. Slava je isključena: kojim zakonom? Zar zakonom djelâ? Ne, nego zakonom vjere. Stoga vjera nije u našoj moći kao djelo zakona, ona nam je dana na drugi način.

517

[63]

Utješite se: ne očekujte od sebe utjehu. Naprotiv, ne očekujući ništa od sebe, dočekat ćete je.

518

[103]

Prema Sv. pismu, ljudi svakog položaja, pa i mučenici, moraju se bojati.

[1] Tekst je ispravio Tourneur.
[2] To je jansenističko shvaćanje milosti: sav spas ovisi o Bogu, a ne i o čovjeku.
[3] *Mt*., XXV, 37.

Najveća je kazna čistilišta neizvjesnost presude. *Deus absconditus.*

519

[43]

Ivan, VIII: *Multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Jesus: »Si manseritis..., VERE mei discipuli eritis, et VERITAS LIBERABIT VOS! Responderunt: Semen Abrahae sumus, et nemini servimus unquam*[1].

Velika je razlika između učenika i *pravih* učenika. Prepoznajemo ih kad im kažemo da će ih istina osloboditi. Ako odgovore da su slobodni i da do njih stoji da se izbave iz djelova ropstva, zaista su učenici, ali ne pravi učenici.

520

[85]

Zakon nije uništio narav, već ju je poučio[2]. Milost nije narušila zakon, već ga je stavila u djelovanje.

Vjera primljena na krštenju izvor je cijelog života kršćana i obraćenika.

521

[423]

Milost će uvijek biti na svijetu — a i narav — tako da je ona na neki način naravna. I tako će uvijek biti pelagijanaca[3], uvijek će biti katolika i uvijek borbe. Jer prvo rođenje stvara jedne, a milost drugog rođenja stvara druge.

[1] (30—34) »Mnogi vjerovaše u njega. Tada reče Isus: Ako vi ustrajete..., zaista ćete biti moji učenici, i istina će vas osloboditi. Odgovoriše mu: mi smo djeca Abrahamova, i nikome nijesmo robovali nikada. Zašto nam kažeš: bit ćete slobodni? A Isus im odgovori: Jer svaki čovjek koji počini grijeh rob je grijeha... Kad vas sin bude oslobodio, bit ćete uistinu slobodni.«

[2] *Rim.*, 3, 31: »Zakon je došao prije liječnika da se bolest koja se smatrala zdravljem osjeti bolešću« (Jansenius, *Augustinus. De gratia Christi Salvatoris, I, VII).*

[3] To jest branitelja *liberi arbitrii* i naravi. Ovi tvrde da čovjek može činiti dobro samo svojim snagama.

522

[409]

Zakon je obavezivao na ono što nije davao[1]. Milost daje ono na što obavezuje.

523

Sva se vjera sadrži u Kristu i u Adamu, a sve ćudoređe u požudi i milosti.

524

[405]

Najvlastitiji je čovjeku onaj nauk koji mu otkriva njegovu dvostruku sposobnost da prima i da gubi milost, zbog dvostruke opasnosti kojoj je uvijek izložen, očaja i oholosti.

525

[481]

Filozofi nisu uopće propisivali osjećaje koji odgovaraju ovim dvama stanjima.

Nadahnjivali su porive čiste veličine, ali to nije čovječje stanje.

Nadahnjivali su pobude čiste niskosti, a nije ni to čovječje stanje.

Potrebne su pobude poniznosti, ne iz prirode, već iz pokore. Ne da tu ostanemo, već da se uzdignemo do veličine.

Potrebne su i pobude veličine, ne iz zasluge, već iz milosti, i to otkako smo prošli kroz poniznost.

526

[393]

Bijeda tjera u očaj, ponos tjera u nadmenost. Utjelovljenje pokazuje čovjeku veličinu njegove bijede veličinom lijeka koji mu je bio potreban.

[1] »Zakon nije bio dan s moći da oživljuje, već da grešnicima pokaže njihove grijehe, zakon stvara grijeh« (*Augustinus, de Grat.*, ch. I).

527

[416]

Spoznaja Boga bez spoznaje svoje bijede, tjera u oholost. Spoznaja svoje bijede bez spoznaje Boga, tjera u očaj. Spoznaja Isusa Krista vodi kroz sredinu, jer u njemu nalazimo i Boga i svoju bijedu.

528

[467]

Isus Krist je Bog kome se približujemo bez oholosti i pred kim se ponizujemo bez očaja.

529

[265]

. . . Ne poniženje koje nas onesposobi za dobro, niti svetost koja je izuzeta od zla.

530

[429]

Netko mi jednom reče da poslije ispovijedi osjeća veliku radost i pouzdanje. Drugi mi reče da ga i dalje mori strah. Ja sam mislio o tome kako se od obojeg može postići dobro, i kako je svakome nedostajao osjećaj onog drugoga. To se često događa i u drugim stvarima.

531

[141]

Tko pozna volju svog gospodara dobit će više batina, zbog moći koju ima što to znade. *Qui justus est, justificetur adhuc*[1], jer je znao za pravdu. Od onoga koji je više primio više će se tražiti, zbog moći koju ima tom pomoći.

532

[41]

Sv. pismo pruža izreke da nas utješi u svim položajima i da nas u svim položajima zastraši.

Narav je, čini se, učinila isto sa svoja dva beskraja, naravnim i ćudorednim: jer uvijek imamo nešto iznad i ispod, sposobnije i manje sposobno, uzdignutije i bjednije. To obara našu oholost i pridiže našu prezrenost.

533

[447]

Comminutum cor (sv. Pavao): kršćanski značaj.
Albe vous a nommé, je ne vous connais plus (Corneille): neljudski značaj. Ljudski značaj je oprečan[1].

534

[142]

Samo su dvije vrste ljudi: pravednici koji sebe smatraju grešnicima, i grešnici koji sebe smatraju pravednicima.

535

[4]

Dugujemo mnogo onima koji nas upozoravaju na pogreške, jer nas oni obaraju. Oni pokazuju da smo bili prezreni ali ne priječe da to budemo ubuduće, jer imamo mnogo drugih grešaka zbog kojih zavređujemo prezrenje. Pripremaju nam vježbu za popravak i oslobođenje od pogreške.

536

[232]

Čovjek je takav da povjeruje da je lud ako mu stalno govoriš kako je lud. Govori li to sebi stalno, povjerovat će i sam. Jer čovjek u nutrini sam sa sobom razgovara, a taj razgovor treba nadzirati: *Corrumpunt mores bones colloqua prava*[2]. Treba šutjeti koliko god je to moguće i razgovarati samo s Bogom za koga znamo da je istina. Na taj se način o istini sami osvjedočujemo.

---

[1] »Ako je pravedan, neka još čini pravdu.« *Otkr.*, 22, 11.

[1] Cilja na čuveni prizor iz Corneilleove tragedije »Horacije« (II, 3). Mladi Horacije predstavlja neljudski značaj, Kurijacije predstavlja sve ljudsko i čestito. Ono treće, što je nad objema, jest kršćanska skromnost.

[2] »Zli razgovori kvare moral.« I. *Kor.*, XV, 33.

537

[412]

Kršćanstvo je čudno. Naređuje čovjeku da se prizna niskim, pa i odvratnim, a naređuje mu neka želi biti sličan Bogu. Bez takve protuteže ono bi ga uzdignuće učinilo strahovito taštim, a ovo bi ga poniženje učinilo grozno niskim.

538

[202]

S kako malo oholosti kršćanin smatra sebe sjedinjenim s Bogom! S kako malo niskoće se izjednačuje sa crvima zemlje!

Divna li načina da se prihvati život i smrt, dobro i zlo!

539

[146]

Koja je razlika u posluhu između vojnika i kartuzijanca? Obojica su naime jednako pokorni i ovisni, i to u službama koje su jednako teške. Vojnik se vazda nada da će postati starješinom, ali to nikad ne postane, jer su vojskovođe i kneževi i sami još robovi i ovisni. Ali on se tome uvijek nada i trajno radi da to postigne. Naprotiv, kartuzijanac polaže zavjet da će uvijek biti samo ovisan. Tako se oni ne razlikuju u trajnoj pokornosti koju obojica uvijek snose, već se razlikuju u nadi koju jedan goji trajno, a drugi nikada.

540

[99]

Kršćansko očekivanje beskonačnog dobra pomiješano je sa stvarnim uživanjem jednako kao i sa strahom. Ovo ipak ne nalikuje onima koji su se nadali kraljevstvu a od kojega kao podanici nisu ništa imali. Kršćani se nadaju svetosti, oslobođenju od nepravde, i od toga nešto imaju.

541

[411]

Nitko nije tako sretan, razuman, krepostan, dostojan ljubavi, kao pravi kršćanin.

542

[8]

Samo kršćanska religija čini čovjeka *dostojnim ljubavi i sretnim* odjednom. U čestitosti se ne može biti odjednom dostojan ljubavi i sretan[1].

543

[265]

Predgovor. — Metafizički dokazi Božjeg opstanka tako su daleko od ljudskog rasuđivanja i tako su zamršeni, da nas mnogo ne zagrijavaju; a kad bi nekima to služilo, mogli bi se time poslužiti samo u trenutku dok prate dokazivanje. Ali sat nakon toga pobojat će se da su se prevarili.

Quod curiositate cognoverunt superbia amiserunt[2].

To je plod spoznaje Boga koja se izvodi bez Isusa Krista, a sastoji se u tome da se bez posrednika saobraća s Bogom koga smo bez posrednika spoznali. Oni, naprotiv, koji su spoznali Boga preko posrednika spoznaju svoju bijedu.

544

[Prijepis 253]

Kršćanski je Bog takav Bog koji daje duši da osjeti kako joj je on jedino dobro; kako joj je on sav njen spokoj, te će ona naći radosti samo ljubeći njega. On joj daje da zamrzi zapreke što je zadržavaju i priječe da ljubi Boga svom svojom snagom. Samoljublje i požuda, koji je koče, nesnosni su joj. Ovaj Bog daje duši da osjeti kako se u njoj ukorijenilo samoljublje koje je tjera u propast, i kako je od toga jedini on može izliječiti.

545

[29]

Isus Krist nije radio drugo nego davao ljudima do znanja kako vole sebe, ljude, kako da se ljube međusobno, kako su robovi, slijepci, bolesnici, nesretnici i grešnici; kako je potrebno

---

[1] Jer nalazeći zadovoljstvo u posjedovanju ličnih tvari »čestiti ljudi« (les honnêtes gens: svjetski ljudi) su prinuđeni, ili lišiti njih druge ljude, i tako biti *mrski* (kako je Pascal bio najprije napisao), ili biti bez njih, i tako biti nesretni.

[2] »Što su znatiželjom našli, to su ohološću izgubili« (Sv. Augustin, *Sermo* CXLI).

da ih on oslobodi, prosvijetli, učini blaženima i izliječi; kako će ovo postići ako budu mrzili sebe, a slijedili njega u bijedi i u smrti na križu.

546

[485]

Bez Isusa Krista čovjek mora ostati u poroku i u bijedi. S Isusom Kristom čovjek je riješen poroka i bijede. U njemu je sva naša krepost i sva naša sreća. Izvan njega sve je porok, bijeda, zabluda, tmina, smrt, očaj.

547

[151]

Boga spoznajemo samo po Isusu Kristu. Bez ovog Posrednika lišeni smo saobraćanja s Bogom; po Isusu Kristu spoznajemo Boga. Svi koji su se utvarali da će spoznati Boga, pa ga i dokazivati bez Isusa Krista, raspolagali su samo kržljavim dokazima. Ali kao dokaz za Isusa Krista imamo proroke i ti su dokazi čvrsti i opipljivi. Kako su se ova proročanstva ispunila i potvrdila svoju istinitost događajima, ona obilježavaju sigurnost ovih istina i, prema tome, dokazuju božanstvo Kristovo. U njemu i po njemu mi dakle spoznajemo Boga. Izvan toga i bez Sv. pisma, bez prvotnog grijeha, bez Posrednika koji je obećan i koji je došao, ne može se nikako dokazati Bog, niti naučavati ni pravi nauk ni pravo ćudoređe. Ali po Isusu Kristu i u Isusu Kristu dokazujemo Boga i naučavamo ćudoređe i nauk. Isus Krist je stoga pravi Bog ljudi.

Ali u isto vrijeme mi spoznajemo svoju bijedu, jer ovaj Bog nije drugi doli Otkupitelj naše bijede. I tako možemo pravo spoznati samo spoznajući svoja bezakonja.

Zato oni koji spoznaše Boga a ne spoznaše svoju bijedu nisu ga proslavili, već su zbog toga slavili sebe same.

Quia... non cognovit per sapientiam... placuit Deo per sultitiam praedicationis salvos facere[1].

548

[491]

Ne samo da spoznajemo Boga jedino po Isusu Kristu, već i sebe same spoznajemo jedino po Isusu Kristu. Život i smrt

[1] »Jer... nije upoznao mudrošću... svidjelo se Bogu da ludošću propovijedanja spasi« (I. *Kor.* 1, 21).

spoznajemo samo po Isusu Kristu. Izvan Isusa Krista ne znamo ni što je naš život, ni što je naša smrt, niti što je Bog, niti što smo mi sami.

Tako bez Sv. pisma, kojem je jedini predmet Isus Krist, ne spoznajemo ništa i vidimo samo nejasnoću i zbrku, kako u Božjoj naravi, tako i u svojoj vlastitoj naravi.

549

[374]

Ne samo da je nemoguće nego je i nekorisno spoznati Boga bez Isusa Krista. Nisu se od njega samo udaljili nego mu se približili. Nisu se samo ponizili nego...

Quo quisquam optimus est, pessimus, si hoc ipsum, quod optimus sit, adscribat sibi[1].

550

[104]

Ljubim siromaštvo, jer ga je on ljubio. Ljubim dobra, jer ona pružaju sredstvo da njima pomognemo bijednike. Vjeran sam svima, ne vraćam zlo onima koji mi zlo čine; ali im želim položaj sličan mojemu, gdje se ne prima ni dobro ni zlo od ljudi. Trsim se da budem pravedan, istinit, iskren i vjeran svim ljudima; i gojim nježnost srca prema onima koje je Bog sa mnom tješnje sjedinio. Bio ja sâm, ili bio na oči ljudima, u svim svojim djelima gledam Boga koji će me po djelima suditi, i kojemu sam sve njih posvetio.

Eto kakvi su moji osjećaji, i ja svakog dana svog života blagoslivljem svoga Otkupitelja. On ih je usadio u mene, i on je od čovjeka preslaba, bijedna, pohotna, ohola i slavohlepna stvorio čovjeka koji je prost od svih ovih zala zahvaljujući snazi njegove milosti. Ovoj milosti pripada sva slava, jer ja imam od sebe samo bijedu i zabludu.

551

[467]

Dignior plagis quam osculis non timeo quia amo[2].

[1] »Što si bolji, to si gori, ako pridaješ sebi ono po čemu si dobar.« Iz sv. Bernarda *In Cantica sermones* LXXXIV.

[2] »Zaslužio sam batine radije nego poljupce, ali se ne bojim, jer ljubim.« (Sv. Bernard, ibid.).

552

[119]

Grob Isusa Krista. — Isus Krist je umro, ali samo za oči, na križu. Umro je i sakriven je u grob.

Isusa Krista su sahranili samo sveci.

Isus Krist nije učinio nikakvo čudo u grobu.

Jedino su sveci u nj ušli.

Isus Krist preuzima novi život ondje, a ne na križu.

Ovo je posljednja tajna Muke i Otkupljenja[1].

Isus Krist se nije imao gdje na zemlji odmoriti, osim u grobu.

Njegovi su ga neprijatelji prestali uznemiravati tek u grobu.

553

[87]

Tajna Isusova[2]. — Isus podnosi u svojoj muci patnje što mu ih nanose ljudi; ali u samrtnoj muci podnosi patnje što ih sam sebi zadaje: *turbare semetipsum*[3]. Ovo mučenje nije od ljudske ruke, nego od one svemoćne, jer treba biti svemoćan da ga se izdrži.

Isus traži utjehe barem u svoja tri najmilija prijatelja, ali oni spavaju; moli ih da izdrže malo s njim, ali oni ga posve nehajno ostavljaju, pa nemaju za nj ni toliko saučešća da ne bi spavali ma i za trenutak. I tako je Isus prepušten sam Božjoj srdžbi.

Isus je jedini na zemlji, ne samo koji osjeća i sam podnosi svoju bol, nego i koji je zna: to je poznato samo nebu i njemu.

Isus je u vrtu, ne u vrtu naslada kao prvi Adam, gdje je ovaj upropastio sebe i sav ljudski rod, nego u vrtu muka gdje je spasio sebe i sav ljudski rod.

On podnosi tu bol i tu napuštenost u stravi noći.

Držim da se Isus nije nikada žalio osim te noći; ali žalio se je, kao da više nije mogao u sebi izdržati svoju beskrajnu bol: »Moja je duša na smrt tužna[4].«

[1] Pascal je u rukopisu precrtao ovu rečenicu: »Isus Krist naučava kao živ, mrtav, pokopan, uskrsnuo.«

[2] *Tajna Isusova* odolijeva svakom tumačenju. Nigdje možda ne izbija na ganutljiviji način jedinstven i neporediv značaj kršćanstva: oko jedne stvarne osobe sabrani su najviši i najopćenitiji osjećaji što ih ima u čovjekovu srcu, duh odricanja i duh ljubavi (Brunschvicg, *Pascalov genij*, str. 186.)

[3] Mučiti sebe samoga

[4] *Marko*, 14, 34.

Isus traži društvo i olakšanja od ljudi. Čini mi se da je to jedini slučaj u njegovu životu. Ali ih ne nalazi, jer njegovi učenici drijemaju.

Isus će biti u agoniji do kraja svijeta: ne smijemo za to vrijeme spavati.

Isus je u toj posvemašnjoj napuštenosti i u krugu svojih prijatelja koje izabra da bdiju s njim, te našavši ih gdje spavaju, naljuti se zbog opasnosti kojoj ne izlažu njega već sebe. Zato ih podsjeti na njihov spas i na njihovo dobro srdačnom nježnošću, unatoč njihovoj nezahvalnosti, i upozori ih da je duh spreman, ali tijelo slabo[1].

Isus ih nađe ponovno gdje spavaju, a da ih nije od toga zadržao ni obzir prema njemu ni prema sebi, ali je tako dobar da ih ne budi, već ih pušta nek počivaju[2].

Isus moli u neizvjesnosti Očeve volje i plaši se smrti. Ali, kad ju je poznao, polazi smrti ususret da joj se preda: *Eamus*[3]. *Processit*[4].

Isus je molio ljude a oni ga nisu uslišali.

Isus je spasavao svoje učenike dok su oni spavali. To je on činio za svakog pravednika dok je ovaj spavao, bilo u ništavilu prije njegova rođenja, bilo u grijehu poslije njegova rođenja.

On moli samo jedanput neka ga kalež mimoiđe, i to pokorno, a dva puta moli neka dođe ako je to potrebno[5].

Isus u nevolji.

Kad Isus vidi gdje su svi njegovi prijatelji zaspali, a gdje svi njegovi neprijatelji bdiju, sav se predaje svome Ocu.

Isus u Judi ne gleda njegovo neprijateljstvo, već nalog Boga koga ljubi, i tako se malo obazire na njegovo neprijateljstvo da ga naziva prijateljem[6].

Isus se otrgnuo od svojih učenika da uđe u agoniju. Moramo se otrgnuti od svojih najbližih i najmilijih da bismo ga slijedili.

Budući je Isus u agoniji i u velikoj patnji, molimo duže.

[1] *Mt.*, 26, 41.

[2] *Mt.*, 26, 43, 44.

[3] *Mt.*, 26, 46: »Hajdemo.«

[4] *Iv.*, 18, 4: »Stupi naprijed.«

[5] *Mt.*, 26, 39 i 42.

[6] *Mt.*, 26, 50.

[89]

Mi zazivamo Božje milosrđe da nas oslobodi od naših poroka, a ne da nas ostavi spokojne u njima.

Kad bi nam sam Bog dodijelio gospodare, kako bismo im se morali rado pokoravati! Nužda i događaji bez sumnje su takvi Božji gospodari.

»Utješi se, ne bi me tražio da me nisi našao.

Mislio sam na tebe u svojoj agoniji, prolio sam mnogu kap krvi za tebe.

Više mene kušaš negoli sebe kada misliš da bi učinio nešto što nedostaje: ja ću to izvesti u tebi ako bude potrebno.

Pusti da te vode moja pravila. Pogledaj kako sam vodio Djevicu i svece kad su pustili da djelujem u njima.

Otac voli sve što ja radim.

Hoćeš li da to vazda stoji krvi moje ljudsko biće, a da ti ne proliješ ni suze?

Tvoje je obraćanje moje djelo. Ne boj se, i moli se s pouzdanjem, kao za mene.

Uz tebe sam svojom riječju u Sv. pismu, svojim duhom i po nadahnućima u Crkvi, po svojoj moći u svećenicima, po svojoj molitvi u vjernicima.

Liječnici te neće izliječiti, jer ćeš napokon ipak umrijeti. Ja liječim i besmrtnim činim tijelo.

Podnosi okove i tjelesno ropstvo. Zasada te oslobađam samo duhovnog ropstva.

Ja sam ti veći prijatelj od svakoga, jer sam za te učinio više od ikog. Nitko ne bi trpio što sam ja pretrpio od tebe. Nitko ne bi umro za tebe dok si ti bio nevjeran i okrutan. A to sam ja učinio i spreman sam to činiti, i činim u svojim izabranicima i u Svetom sakramentu.«

»Kad bi spoznao svoje grijehe, srce bi ti puklo.«

— Ono će mi dakle pući, Gospode, jer vjerujem da su zli kako me ti uvjeravaš.

— »Ne, jer te ja od koga to doznaješ mogu izliječiti, a što ti to kažem jest znak da te hoću izliječiti. I koliko ih budeš ispaštao, toliko ćeš ih spoznavati, i bit će ti rečeno: pogledaj, oprošteni su ti grijesi. Pokoru dakle čini za svoje skrivene grijehe i za tajnu zloću onih koje poznaješ.«

— Gospode, dajem ti sve.

— »Ljubim te žarkije nego si ti ljubio svoju ljagu, *ut immundus pro luto*[1].

Nek je meni zato slava a ne tebi, crve i zemljo.

Pitaj svoga duhovnika da li su ti moje riječi povod za zlo, taštinu ili znatiželju.«

[93]

— Vidim svoj bezdan oholosti, znatiželje i požude. Nema nikakve veze između mene i Boga, ni između mene i Isusa Krista pravednika. Ja sam počinio grijeh, a ti si njega obasuo bičevima. Njega su jače prezreli nego mene, a on mene od sebe ne odbacuje, već se raduje kada hrlim k njemu u pomoć. On je sam sebe izliječio, pa će još bolje izliječiti mene.

Pridodat ću svoje rane njegovima, vezat ću se za njega, pa će spašavajući sebe i mene spasiti. Ali ne smijem ga ranjavati u budućnosti.

Eritis scut dii scientes bonum et malum[2]. Svatko se igra boga kad sudi: »To je dobro, to je zlo.« Igra se boga i kad se žalosti ili odviše veseli zbog događaja.

Činite mala djela kao da su velika zbog veličanstva Isusa Krista koji ih izvodi u nama i koji živi naš život. A velika kao i mala i laka zbog njegove svemoći.

554

[90]

Čini mi se da je Isus Krist dopustio da mu poslije uskrsnuća dodirnu samo rane: *Noli me tangere*[3]. Moramo se sjediniti samo s njegovim patnjama.

Na Posljednjoj večeri darovao je sebe za pričest kao smrtnika, učenicima u Emausu kao uskrsnulog, cijeloj Crkvi kao uzašlog.

555

[107]

»Ne uspoređuj se s drugima, već sa mnom. Ako ne nalaziš mene u onima s kojima se uspoređuješ, tad se uspoređuješ s odvratnima. Ako mene u drugima nađeš, uporedi se s njima. Ali koga u tome uspoređuješ? Sebe ili mene u tebi? Ako si ti,

[1] »Kao što okaljani (ljubi) kal«, Horacije, *Poslanice*. I, 2.
[2] *Gen.*, III, 5: »Bit ćete kao bogovi i znati dobro i zlo.«
[3] *Iv.*, 20, 17: »Nemoj me se dodirnuti.«

to je netko odvratan. Ako sam ja, uspoređuješ mene sa mnom. A ja sam Bog u svemu.

Ja ti govorim i često te savjetujem. Tvoj ti duhovnik ne može govoriti, a ja neću da budeš bez vođe.

Možda ja to radim na njegove molbe, pa te on vodi a da ga i ne vidiš. Ne bi me tražio da me nisi imao.

Budi dakle spokojan.«

ODJELJAK VIII

(TEMELJI KRŠĆANSKE VJERE)

556

[Prijepis 228]

...Hule na nešto što ne poznaju. Kršćanska religija ima dva stanovišta[1]. Koliko je važno da ih ljudi poznaju, toliko je opasno ako ih ne poznaju; i jednako je djelo Božjeg milosrđa što je dalo oznake za jedno i drugo.

A ipak nalaze razloga da zaključe kako jedna od ovih oznaka ne postoji, i to ona koja bi im pomogla da dođu do druge. Mudraci koji su rekli da ima samo jedan Bog bili su progonjeni; Židove su omrznuli, a kršćane još više. Oni su prirodnom spoznajom uvidjeli da, ako postoji na zemlji neka istinita religija, tok svega događanja mora težiti njoj kao prema svome središtu.

Cilj toka svega događanja mora biti da se religija ustanovi i uzvisi. Ljudski osjećaji moraju biti u skladu s njezinom naukom[2]. Ona najzad mora biti do te mjere i predmetom i središtem prema kojem sve smjera, da onaj tko joj bude spoznao načela mogne obrazložiti i cjelokupnu narav čovječju u posebnom i cjelokupni tok svijeta uopće.

I na ovoj osnovi nalaze oni priliku da hule na kršćansku religiju, jer je slabo poznaju. Zamišljaju da se ona sastoji naprosto u tome da se klanjamo jednom Bogu koga se smatra velikim, moćnim i vječnim. A to je upravo deizam koji je gotovo isto tako daleko od kršćanske religije kao i ateizam koji joj je posve protivan. Odatle zaključuju da ova religija nije

---

[1] Vidi br. 430 [322].

[2] To ne znači osjećaje suglasne onima koje nam religija nalaže, već onima, postojanje kojih nam ona u nama otkriva, osjećaje bijede i veličine u isto doba.

istinita, jer ne vide kako sve ide prema ustanovljenju ove činjenice, da se naime Bog ne očituje ljudima u svoj očiglednosti, kao što bi to mogao.

Ali neka zaključuju protiv deizma što hoće, neće odatle izvesti ništa protiv kršćanske religije, jer je njezin sadržaj tajna Otkupitelja koji je u sebi ujedinio dvije naravi, čovječju i božansku, i tako ljude izbavio od pokvarenosti grijeha da ih u svojoj božanskoj osobi pomiri s Bogom.

Ona dakle uči ljude ovim dvijema istinama: postoji Bog koga ljudi mogu doseći, postoji i pokvarenost u naravi koja ih čini toga nedostojnim. Jednako je važno da ljudi spoznaju jedno i drugo, a jednako je opasno ako čovjek spozna Boga a ne spozna svoju bijedu, i ako spozna svoju bijedu a ne spozna Otkupitelja koja ga od nje može izliječiti. Jednostrana je spoznaja uzrok ili oholosti u filozofa koji su spoznali Boga ali ne svoju bijedu, ili očaj u ateista koji spoznaju svoju bijedu ali ne Otkupitelja.

I tako, kao što je na isti način nužno da čovjek spozna oba ova gledišta, tako je od strane Božje bila potrebna milost što nam je omogućio da ih spoznajemo. Kršćanska religija to čini i u tome se ona sastoji.

Ispitajte u vezi s time red svijeta i pogledajte, ne teži li sve prema utvrđenju dvaju glavnih gledišta ove religije: Isus Krist je cilj svega i središte kojem sve stremi. Tko njega spozna, otkrio je razlog svemu.

Tko zabludi, zato je zabludio što nije uočio jedno od dvojega. Možemo dakle dobro spoznati Boga, ali ne svoju bijedu, i svoju bijedu, ali ne Boga. Ali ne možemo spoznati Isusa Krista, a da odjednom ne spoznamo i Boga i svoju bijedu.

I zbog toga nije mi ovdje nakana dokazivati prirodnim razlozima ni opstanak Božji, ni sv. Trojstvo, ni besmrtnost duše, niti išta slično; ne samo zato što se ne bih osjećao dovoljno jakim da pronađem u prirodi nešto čime bih uvjerio okorjele ateiste, već i stoga što je ovakva spoznaja bez Isusa Krista nekorisna i jalova[1]. Kada bi čovjek bio uvjeren da su razmjeri brojeva nestvarne i vječne istine, zavisne o jednoj prvoj istini

[1] »Većina onih koji se trude dokazati Boga rasuđivanjem i tajnim raspravama, uzaludno rade a kadšto opasno, jer su obično sposobniji učiniti sumnjivijom i neizvjesnijom nedvojbenu i jasnu istinu negoli raščistiti je i učiniti sigurnom.«
(Barcos opat od S. Cyrana, *Tumačenje simbola*, str. 18).

u kojoj one opstoje, a koja se zove Bog, ne bih smatrao da je mnogo uznapredovao u stvari svoga spasenja.

Kršćanski Bog ne svodi se na jednog Boga koji je naprosto tvorac geometrijskih istina i poretka elemenata; tako misle pogani i epikurejci. Nije on opet ni takav Bog koji providnošću svojom prati život i imetak čovječji da bi darovao sretan niz godina onima koji mu se klanjaju; takav je Bog Židova. Naprotiv, Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev, Bog kršćana, Bog je ljubavi i utjehe, Bog koji ispunja dušu i srce onih koji su njegovi, Bog koji im daje da u svojoj nutrini osjete svoju bijedu i beskrajno njegovo milosrđe; koji se sjedinjuje s njima na dnu njihove duše; koji ispunja dušu skromnošću, veseljem, pouzdanjem, ljubavlju; koji ih čini nesposobnima za ikakav drugi cilj osim za njega.

Svi koji Boga traže izvan Isusa Krista, i koji se zaustavljaju na prirodi, ili ne nalaze nikakve spoznaje koja bi ih zadovoljila, ili uspiju sami sebi stvoriti način kako spoznati Boga i služiti mu bez posrednika. Ali time padaju ili u ateizam ili u deizam, od kojih kršćanska religija gotovo jednako zazire.

Bez Isusa Krista svijet ne bi mogao opstojati; jer bi trebalo ili da bude razoren, ili da se prometne u pakao.

Kad bi svijet postojao da pouči čovjeka o Bogu, njegovo bi božanstvo sa svih strana neosporivo blistalo; ali, budući da on postoji samo po Isusu Kristu i za Isusa Krista, te da bi ljude poučio kako su pokvareni i kako će se otkupiti, sve u njemu pokazuje dokaze ovih dviju istina.

Ono što se u njemu pojavljuje nije znak ni potpunog isključenja, ni očite prisutnosti božanstva, već jednog Boga koji se skriva. Sve nosi taj značaj.

Zar će on koji jedini pozna narav samo zbog toga je poznavati da bi bio bijedan? Zar će on koji je jedini pozna biti jedini nesretan?

Ne treba da posve ništa ne vidi; ne treba da vidi dovoljno, pa da povjeruje kako sve posjeduje; ali nek vidi dovoljno, da bi spoznao što je izgubio, jer, da bi spoznao što je izgubio, dobro je da vidi i da ne vidi; a to je upravo stanje naravi.

Kojoj god se strani priklonio, neću ga ostaviti na miru...

557

[Prijepis 226]

Istina je dakle da sve čovjeku govori o njegovu položaju, ali neka samo pravo shvati: jer nije istina da sve čovjeku ot-

kriva Boga, nije opet ni istina da mu sve Boga sakriva. Istina je isto tako da se on jednako skriva od onih koji ga kušaju, koliko se otkriva onima koji ga traže[1], jer su ljudi istodobno i nedostojni Boga i sposobni za Boga; nedostojni po svojoj pokvarenosti, dostojni po svojoj prvotnoj naravi.

558

[Prijepis 226]

Što zaključiti iz svih naših nejasnoća nego da smo nedostojni?

559

[Prijepis 227]

Da se ništa od Boga nije nikada objavilo, ova bi vječna šutnja mogla biti dvosmislena i mogla bi se jednako protumačiti nepostojanjem božanstva kao i nedostojnošću ljudi da ga spoznaju; ali kako se on ponekad javi, iako ne uvijek, nestaje te dvosmislenosti. I ako se objavio jedan put, postoji uvijek[2]; iz toga se samo može zaključiti da postoji Bog i da su ga ljudi nedostojni.

560

[Prijepis 220]

Ne shvaćamo ni blaženo Adamovo stanje, niti narav njegova grijeha, niti prijenos grijeha za nas. Sve se to zbilo u stanju prirode koja je posve različita od naše, i to nadilazi stanje sadašnje naše sposobnosti[3].

Spoznaja svega ovoga neće nam pomoći da se izbavimo. Sve što je važno da znamo jest to da smo bijedni, pokvareni, odijeljeni od Boga, ali da nas je Isus otkupio; a o tome imamo divnih dokaza na zemlji.

Tako oba dokaza, o pokvarenosti i o otkupljenju, izvodimo od bezbožnika koji žive u ravnodušnosti prema vjeri, i od Židova koji su joj nepomirljivi neprijatelji.

---

[1] U Pascalovu smislu *kušati* znači oholo zahtijevati, a *tražiti* znači skromno pitati.

[2] U prijepisu nalazimo: »Vječno biće uvijek postoji, ako postoji jednom.«

[3] To je poseban predmet Jansenijeva *Augustinusa.*

561

[19]

Vjerske nas istine uvjeravaju na dva načina: snagom razuma i ugledom onoga koji govori.

Služimo se prvim, a ne drugim načinom[1]. Ne kažemo: »Moramo u to vjerovati, jer je Sv. pismo koje to kaže božansko« nego kažemo da u to treba vjerovati radi tog istog razloga, što su slabi razlozi, jer je razum u svemu savitljiv[2].

562

[443]

Nema ničega na zemlji što ne bi pokazivalo ili čovječju bijedu ili Božje milosrđe. Ili čovječju nemoć bez Boga ili čovječju moć s Bogom.

563

[227]

Osuđenici će biti zbunjeni i radi toga što će vidjeti da ih osuđuje vlastiti razum kojim su kanili osuditi kršćansku vjeru.

564

[113]

Proroštva, sama čudesa i dokazi naše vjere nisu takve naravi da bi se moglo reći kako su sasvim uvjerljivi. Ali su ipak toliko uvjerljivi da se ne bi moglo reći kako je ludo u njih vjerovati. I tako ima svjetla i tmine, da se jedni osvijetle a drugi pomrače. Svjetlo je takvo da nadmašuje ili bar dosiže očitost onog suprotnog; zato ne odlučuje razum da ne pođemo za vjerom, već jedino požuda i zloća srca. Otuda ima dovoljno svjetla da osudimo, ali nedovoljno da uvjerimo, te se čini da one koji slijede svjetlo na to navodi milost a ne razum; a da one koji bježe od toga svjetla na to navodi požuda, a ne razum.

Vere discipuli, vere Israelita, vere liberi, vere cibus[3].

---

[1] Jansenije piše: »Kada god ne znamo ono što treba misliti ili reći u vezi s nekom teškom i nejasnom teškoćom, ne brinemo se za dostojno utočište u filozofiji, kao u skladištu svih rješenja, pa odatle uzimamo pravilo da bismo odmjerili najdublje tajne« (*Augustinus,* t. II, uvodni dio., pogl. III).

[2] Savitljiv znači izopačen požudom.

[3] »Pravi učenici, pravi Izraelci, uistinu slobodni, pravo jelo.« *Iv.,* VI, 32; I, 47; VIII, 36; XI, 56.

565

[Prijepis 226]

Razaberite dakle istinu religije iz same njezine nejasnoće religije, iz ono malo spoznaje što ga o njoj imamo, iz naše ravnodušnosti prema tome hoćemo li je spoznati.

566

[45]

Ništa nećemo razumjeti u Božjim djelima ako ne uzmemo kao načelo da je on htio jedne zaslijepiti a druge obasjati.

567

[142]

Dva suprotna razloga. Treba početi s tim: inače nećemo shvatiti ništa, i sve je hereza; štaviše, treba na kraju svake istine dodati da se sjećamo suprotne istine.

568

[153]

Prigovor. Očito je Sv. pismo puno mjesta koja nije u pero kazivao Duh Sveti.

Odgovor. Pa onda ta mjesta i ne škode vjeri.

Prigovor. Ali je Crkva ustanovila da je sve od Duha Svetoga.

Odgovor. Odgovaram dvoje: Crkva nije to nikada ustanovila; kad bi to i ustanovila, to bi se moglo tvrditi[1]. Mislite li da su proroštva u Evanđelju zato navedena da bi vas sklonila da vjerujete? Ne, već da vas od vjerovanja udalje[2].

---

[1] Misao je Pascalova ovdje prekinuta ovim dvama navodima, i teško je odrediti smisao: a) »Ima mnogo lažnih duhova.« To su nedvojbeno oni koji uživaju u suviše lakim prigovorima što su ovdje izneseni, i koji ne mare za odgovore; b) »Dionizije ima ljubav, bijaše u položaju.« Vjerojatno bi trebalo dopuniti: da dobro sudi o sv. Pavlu, ili da bolje shvati Sv. pismo. Vjerojatno misli na Dionizija Aeropagitu *(Dj. Ap.*, XVII, 34).

[2] Vrhovni dokaz što ga Pascal suprotstavlja svojeglavim nevjernicima: Bog vas hoće zaslijepiti; Sv. pismo mora biti takvo da bude jasno za izabranike, a da odmetnike svojom nejasnoćom odbija.

569

[59]

Kanonski pisci. Heretici iz prvih vremena Crkve služe da dokažu kanone[1].

570

[45]

Treba metnuti u poglavlju o *Temeljima* ono što je u poglavlju o *Simbolima*, a tiče se slika: zašto je Krist prorečen u svom prvom dolasku; zašto je nejasno prorečen.

571

[394]

Razlog zašto slike. — [Bio im je zadatak da govore jednom putenom narodu i da ga učine povjerenikom duhovnog Saveza[2].] Da bi se usadila vjera u Mesiju, bilo je potrebno da bude prethodnih proročanstava, i to iz ustiju vjerodostojnih ljudi, a k tome spremnih, vjernih, izuzetno revnih, i poznatih cijelom svijetu.

Da bi sve to izvršio, Bog izabra taj puteni narod kojemu je dao u pohranu proroštva što proriču Mesiju kao oslobodioca i djelitelja tjelesnih dobara koja je ovaj narod volio. Stoga je neobično strasno čuvao svoje proroke, pa je iznio pred oči cijelog svijeta knjige što proriču njihova Mesiju, uvjeravajući sve narode da on mora doći i to na način kako je prorečeno u knjigama što ih je rastvorio pred čitavim svijetom. Ali taj se narod prevario u pogrdnom i sirotinjskom dolasku Mesije, pa se prometnuo u najkrvavijeg njegova neprijatelja. I tako je taj narod, za koji se može pretpostavljati da nam je naklonjen, najsavjesniji i najrevniji koliko je to moguće za svoje zakone i za svoje proroke, te ih nosi u sebi neporočne. Zato baš oni što su odbacili i razapeli Isusa Krista jer im je bio na sablazan, nose knjige koje o njemu svjedoče i koje kažu da će on biti odbačen i da će biti na sablazan. Na taj su način odbacujući ga pokazali da je to on, te da su o njemu jednako posvjedočili i pravedni Židovi koji su ga primili, i oni nepravedni koji su ga odbacili, jer je i jedno i drugo prorečeno.

---

[1] Dakako, jer tumačeći posve krivo Sv. pismo, heretici se na nj oslanjaju i tako mu priznavaju ugled.

[2] Ovu je rečenicu Pascal precrtao, ali je ona ušla u izdanje iz god. 1678. (pogl. XII).

[419]

Zbog toga proroštva imaju skriven smisao; duhovni smisao, kojem je on bio sklon. Da im se razotkrio duhovni smisao, kojem je ovaj narod bio protivan, skrivao se pod ćutilnim oni ne bi bili kadri ljubiti ga, i nemogući ga nositi, ne bi bili revni u čuvanju svojih knjiga i svojih obreda. A da su ljubili ta duhovna obećanja, i da su ih sačuvali neoštećena do Mesije, njihovo svjedočanstvo ne bi imalo snage jer bi mu bili prijatelji.

Eto zašto je dobro bilo da duhovni smisao bude skriven; ali, s druge strane, da je ovaj smisao bio tako skriven da se ni na kakav način ne očituje, ne bi mogao poslužiti Mesiji kao dokaz [420]. Što se dakle dogodilo? Bio je na nebrojenim mjestima prekriven privremenim značenjem, a tako jasno otkriven na nekim drugim. Osim toga vrijeme i stanje svijeta bili su prorečeni jasnije od sunca. A ovaj duhovni smisao je na nekim mjestima tako jasno obrazložen, te bi bila potrebna sljepoća nalik onoj kojom pût zastire duh kad ga sebi podvrgne, da ga se ne razabere.

Eto dakle kako je Bog postupio. Ovaj je smisao na nebrojenim mjestima prekriven nekim drugim, a rijetko gdje je razotkriven, ali opet tako da su mjesta gdje je sakriven dvosmislena i mogu pristajati obim smislovima. Naprotiv, mjesta gdje je razotkriven jednosmislena su i mogu pristajati samo duhovnom smislu.

Na taj način to nije moglo nikoga dovesti u zabludu. Mogao se u tome prevariti samo jedan ovako puten narod.

Jer kad su dobra obećana u obilju, tko ih je priječio da ih shvate istinska dobra ako ne njihova požuda koja je svela taj smisao na zemaljska dobra? Ali oni koji su sve svoje dobro nalazili u Bogu, pridavali su ih isključivo Bogu. Jer dva načela dijele ljudsku volju, požuda i ljubav. To ne znači da se požuda ne može složiti s vjerom u Boga, a ljubav sa zemaljskim dobrima; ali požuda se služi Bogom, i uživa u svijetu; ljubav, obratno.

Krajnji je pak cilj ono što daje ime stvarima. Sve što nas sprječava da do njega dođemo zove se neprijatelj. Zato su stvorovi, kolikogod bili dobri, neprijatelji pravednicima kad ih odvraćaju od Boga; a samo je Bog neprijatelj onima čiju pohlepu ometa.

Tako, budući da riječ neprijatelj ovisi o krajnjem cilju, pravednici pod time razumijevahu svoje strasti, a puteni Babilonce: i tako su ovi izrazi bili nejasni samo nepravednicima. To je ono što veli Izaija: *Signa legem in electic meis* učenicima[1]. On veli da će Krist biti kamen spoticanja[2]. Ali »blaženi koji se u *njemu* ne sablazne[3]!« Dalje veli Ozej: »Gdje je mudrac? On će razumjeti što kažem. Pravednici će razumjeti: jer su pravi putovi gospodnji i pravednici hodaju njima; ali će zlikovci na njima posrnuti[4].«

572

[214]

Pretpostavka o apostolima varalicama. — Vrijeme je označeno jasno, a način nejasno. — Pet dokaza Simbolâ[5].

1600 — proroci

2000

400 — razbacani diaspori

573

[467]

Sljepoća Sv. pisma. — »Sv. pismo, govorahu Židovi, veli da se neće *znati* otkuda će doći Krist. (Iv., VII, 27 i XII, 34) Sv. Pismo veli da Mesija ostaje dovijeka, a ovaj veli da će poginuti.«

Tako, veli sv. Ivan[6], nisu vjerovali, iako je učinio toliko čudesa da bi se ispunila riječ Izaije: *Zaslijepio je oči njihove i otvrdnuo srce njihovo . . .*[7].

---

[1] »Zapečati zakon u mojim učenicima.« *Iz.*, VIII, 16.

[2] *Iz.*, VIII, 14.

[3] Odatle Pascal izvodi da će Krist istodobno biti i da neće biti prilika za sablazan: jer on će sablazniti putene, a posvetiti duhovne. Krist će biti upravo kamen kušnje za jedne i druge.

[4] *Ozej*, XIV. 10.

[5] Ove su bilješke poslije razvijene i istumačene u slijedećim fragmentima. Vidi fragm. 618: znači 1600 godina imali su Židovi proroke, a 400 godina poslije su rastepeni posvuda.

[6] XII, 39.

[7] *Iv.*, XII, 30—40; *Iz.*, VI, 9.

574

[Prijepis 256]

Veličina. — Vjera je nešto tako veliko, te je pravo da budu nje lišeni oni koji se neće potruditi da je istražuju ako je nejasna. Što se onda žale, dakle, ako je ona takva da ju se može naći kad se traži?

575

[137]

Izabranicima se sve okrene na dobro, pa i sama nejasnoća Sv. pisma, jer oni je poštuju zbog božanske jasnoće. A ostalima se sve okrene na zlo, pa i sama jasnoća, jer oni hule na nju zbog nejasnoće koju ne shvaćaju.

576

[65]

Opće ponašanje svijeta prema Crkvi: Bog koji hoće zaslijepiti i osvijetliti. — Događaji su dokazali božanstvo ovih proroštava, ostalom se onda mora vjerovati. I po tome vidimo red u svijetu na ovaj način: budući je svijet zaboravio čudesa stvaranja i potopa, Bog je poslao zakon i čudesa Mojsijeva, poslao je i proroke koji proriču pojedinačne događaje; a da bi pripravio jedno postojano čudo, pripravlja proroštva i ispunjenje; ali kako se u proroštva može posumnjati, on ih hoće staviti iznad sumnje, itd.

577

[443]

Bog je učinio da zasljepljenost ovog naroda posluži izabranicima na dobro.

578

[57]

Ima dovoljno svjetla da osvijetli izabranike, a dovoljno nejasnoće da ih ponizi. Ima dovoljno nejasnoće da zaslijepi odbačene, ima dovoljno jasnoće da ih osudi a da ih ne mogne opravdati. *Sv. Augustin, Montaigne, Sebonde*[1].

---

[1] Tj. sv. Augustina u Montaigneovoj, *Apologiji R. Sebonda.*

Rodoslovlje Isusovo u Starom zavjetu pomiješano je s tolikim drugim nepotrebnim, te ga je nemoguće razlikovati. Da je Mojsije zapisivao samo pretke Isusove, bilo bi to suviše upadno. Da nije označio uopće rodoslovlje Isusovo, ne bi bilo dovoljno vidljivo. Najposlije, tko iz bližeg pogleda, vidi rodoslovlje Isusovo dobro istaknuto u Tamari[1], Ruti[2], itd.

Oni koji su određivali ove žrtve znali su da su one beskorisne. Oni koji su ih proglasili beskorisnima, nisu ih prestali vršiti[3].

Da je Bog dozvolio samo jednu vjeru, suviše lako bismo je mogli prepoznati; ali ako pogledamo iz bližeg, dobro ćemo razabrati istinu u ovoj zbrci.

Načelo: Mojsije bijaše razborit čovjek. Ako se dakle ravnao po svom duhu, nije smio ništa metnuti što bi bilo izravno protiv duha.

Tako, sve najočevidnije slabosti zapravo su jake strane. Primjer: dva rodoslovlja sv. Mateja[4] i sv. Luke[5]. Što je jasnije nego da to nije sporazumno učinjeno?

579

[141]

Kako je Bog (i apostoli[6]) predvidio da će sjeme oholosti roditi zablude, ali im nije htio dati povoda jasnim izrazima, ubacio je u Sv. pismo i u molitve Crkve riječi i izreke oprečne da bi donijele plod u svoje vrijeme[7].

Jednako on daje u ćudoređu ljubav koja donosi plodove protiv požude.

580

[90]

Priroda ima savršenstava da bi pokazala kako je ona slika Božja; ima i nedostataka da bi pokazala kako je ona samo njegova slika.

---

[1] *Gen.*, XXXVIII, 29.
[2] *Rut.* IV, 17—22. (Cf. fragm. 743).
[3] *Hebr.*, 5—12.
[4] *Mt.*, I, 2 i sl.
[5] *Lk.*, III, 23—38.
[6] Zagrade je Pascal metnuo zbog *molitava Crkve.* Sv. pismo se pridaje Bogu, a molitve apostolima.
[7] Pascal smatra da hereza nastaje kada razmatramo jednu jedinu istinu, a isključimo onu suprotnu.

581

[45]

Bog želi više raspolagati voljom negoli razumom. Savršena bi jasnoća poslužila razumu, a škodila volji. Poniziti oholost.

582

[85]

Mi stvaramo sebi idola i od same istine; jer istina izvan ljubavi nije Bog, ona je njegova slika i idol koji ne smijemo ljubiti niti mu se klanjati; a ni u kom se slučaju ne smijemo ni ljubiti ni klanjati njezinoj oprečnosti, laži.

Mogu zaista zavoljeti potpunu nejasnoću[1]; ali ako me Bog uvede u polutamno stanje, ta mi se djelomična tama ne sviđa, i budući da u njoj ne vidim prednost potpune tame, neprijatna mi je. To je nedostatak i znak da ja od nejasnoće gradim idola odijeljenog od Božjeg poretka. Moramo dakle štovati samo njegov poredak.

583

[201]

Slabići su oni ljudi koji poznaju istinu, ali je podržavaju samo toliko koliko im koristi donosi: izvan toga je napuštaju.

584

[Prijepis 253]

Svijet još traje da bi se vršilo milosrđe i sud, ne kao da su ljudi u njega došli iz ruku Božjih, već kao da su Bogu neprijatelji. A on im daje milošću dovoljno spoznaje da se vrate ako ga hoće tražiti i slijediti, ali i dovoljno spoznaje da ih kazni ako odbiju da ga traže i da ga slijede[2].

---

[1] Jer nejasnoća u cijelosti uključuje neograničeno odricanje.

[2] To je temeljna dogma jansenizma suprotstavljena pelagijevskim teorijama. Čovjek nije u prirodnom stanju, ravnodušan prema dobru i zlu, on je grešan po prirodi; milost je čudo božanskog milosrđa, a spas i izuzetak od običnog toka stvari.

585

[55]

Bog se htio sakriti. — Kad bi postojala samo jedna vjera, Bog bi u njoj bio posve očit. Jednako bi bilo kada bi samo u našoj vjeri bilo mučenika.

Budući da je Bog tako sakriven, svaka vjera koja ne kaže da je Bog sakriven nije prava; a svaka vjera koja to ne obrazložava, ne poučava nas. Naša čini sve to: *Vere tu es Deus absconditus*[1].

586

[Prijepis 227]

Kad ne bi bilo nejasnoće, čovjek ne bi osjećao svoju pokvarenost; kad ne bi bilo svjetla, čovjek se ne bi nadao lijeku. Stoga je ne samo pravedno, nego i za nas korisno što je Bog dijelom sakriven a dijelom otkriven. Koliko je naime opasno za čovjeka spoznati Boga a ne spoznati svoju bijedu, toliko mu je opasno spoznati svoju bijedu a ne spoznati Boga.

587

[491]

Ova je vjera velika po čudesima, po svecima, čistim, besprijekornim, po učenim i velikim svjedocima, po mučenicima, po uspostavljenim kraljevima (David), po Izaiji, knezu vladarske loze. — Velika je i u znanju, otkako je pokazala sva svoja čudesa i svu svoju mudrost. Ona sve to osuđuje i kaže da ona nema ni mudrosti ni znamenja, već križ i ludost[2].

Jer oni koji su ovim znamenjima i ovom mudrošću zavrijedili vaše povjerenje i koji su vam dokazali njihov značaj, izjavljuju vam da nas ništa od svega ovoga ne može izmijeniti niti osposobiti da spoznate i zavolite Boga. To može samo krepost ludosti križa, bez mudrosti i bez znamenja, ali to ne mogu znamenja bez ove kreposti. Zato je naša vjera luda ako gledamo na stvaran uzrok, a mudra je ako gledamo na mudrost koja nas za nju priprema.

---

[1] »Ti si zaista sakriveni Bog.« *Iz.*, XLV, 15.

[2] *Gal.*, V, 11.

588

[461]

Naša je vjera i luda i mudra[1]. Mudra je, jer je najučenija i čvrsto utemeljena na čudesima, proroštvima itd. Luda je, jer sve to nije uzrok što smo u njoj. To nas navodi da osudimo one koji nisu njeni, ali to ne navodi da vjeruju one koji su njeni. Njih navodi na vjerovanje križ, *ne evacuata sit crux*[2]. I tako sv. Pavao, koji je došao u mudrosti i u znamenjima, veli da nije došao ni u mudrosti ni u znamenjima: jer je došao da obraća. Ali oni koji dolaze samo da uvjere, mogu reći da dolaze u mudrosti i u znakovima[3].

[1] U prijepisu (str. 253) se nalaze ove riječi vjerojatno kao naslov ovog fragmenta: »*Oprečnost*. Beskrajna mudrost i ludost religije.«
[2] »Da ne izgubi silu križ.« *Kor.*, 1, 17.
[3] Kor., 1, 22—24: »Židovi ištu znamenja, a Grci traže mudrost. Mi propovijedamo Krista raspetoga, Židovima sablazan, a poganima ludost.«

ODJELJAK IX

(VJEČITOST)

589

[213]

O činjenici da kršćanska vjera nije jedina. — To ipak nije razlog da pomislim kako ona nije istinita. Naprotiv, to nam omogućava vidjeti kako jest istinita[1].

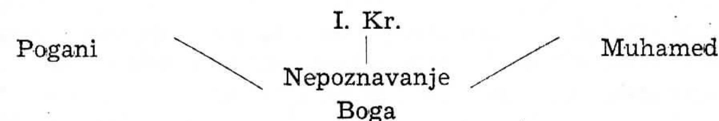
590

[Prijepis 257]

U religijama treba biti iskren: pravi pogani, pravi Židovi, pravi kršćani.

591

[113]

592

[467]

Neistinitost drugih vjera. — Oni nemaju svjedoka. Ovi ih imaju[2]. Bog izaziva ostale vjere da pokažu takva znamenja: Izaija, XLIII, 9; XLIV, 8.

[1] Vidi fragm. 817 i 818.
[2] Židovi nasuprot poganima.

593

[159]

Povijest Kine[1]. Vjerujem samo povijesti koje bi svjedoci pošli u smrt.

[Tko je od ovog dvoje vjerodostojniji, Mojsije ili Kina?]

Ne radi se o tome da se ovo vidi od oka. Kažem vam, ima nešto čime se može zaslijepiti i obasjati.

Ovom jedinom riječju obaram sve vaše rasuđivanje. »Ali, velite, Kina stvara nejasnoću.« Ja odgovaram: »Kina stvara nejasnoću, ali treba naći jasnoću. Tražite je.«

Sve što govorite doprinosi jednom gledištu, a nije protiv drugoga. I tako, to je na korist a ne na štetu.

Treba dakle ovo vidjeti u pojedinostima, treba metnuti papire na stol.

594

[Prijepis 257]

Protiv povijesti Kine[2]. Povjesničari Meksika o petorim suncima, od kojih je posljednje tek od prije osam stotina godina[3].

Razlika između knjige koju je primio jedan narod, i knjige koja oblikuje jedan narod.

595

[467]

Muhamed bez autoriteta. Trebalo bi dakle da mu razlozi budu veoma snažni, jer se oslanjaju tek na vlastitu snagu.

Što, onda, on kaže? Da mu treba vjerovati.

---

1 God. 1658 O. Martini izdao je *Povijest Kine* na lat. jeziku. Kineska kronologija, koju je pisac usvojio, stavlja prvu kinesku dinastiju u vrijeme koje seže za više od 600 godina prije raseljavanja jezikâ i ponovnog naseljavanja naroda nakon potopa. Odatle teškoće koje Pascal rješava postavivši u naslovu načelo svoje kritike.

2 Nije poznato kako je Pascal kanio razviti ove bilješke o Kini. Svojom je znatiželjom prethodio čuvenu Voltaireovu prigovoru Bossuetu, da je izostavio Kinu u *Raspravi o sveopćoj povijesti*.

3 Montaigne: »Vjerovahu da se svijet dijeli u pet doba, i u život od pet uzastopnih sunaca. Četiri su već preživjela svoje vrijeme, a sada ih obasjava peto« (III, IV).

596

[27]

Psalmi se pjevaju po čitavoj zemlji.

Tko svjedoči za Muhameda? On sam. Krist hoće da njegovo svjedočanstvo bude ništavo[1].

Svojstvo svjedoka zahtijeva da oni postoje uvijek i posvuda. A ovaj je bijednik[2] sam.

597

[457]

Protiv Muhameda. — Koran nije više Muhamedov nego je Evanđelje od sv. Mateja; a ovoga su kroz vjekove navodili mnogi pisci, pa i njegovi neprijatelji. Celso i Porfirije nisu to nikad zanijekali[3].

Koran kaže da je sv. Matej bio poštenjak[4]. Stoga je Muhamed bio lažni prorok, ili zato što poštenjake naziva zlima, ili zato što se ne slaže s onim što su oni rekli o Kristu.

598

[465]

Ne bih htio da se Muhameda prosuđuje po onome što je nejasno u njemu, niti po onome što bi se moglo uzeti za tajanstveni smisao, već po onome što je jasno, po njegovu raju i po ostalome. U tome je on smiješan. I zbog toga nije pravo uzimati njegovu nejasnoću za tajne, jer jasnoća je smiješna.

To se ne može reći o Sv. pismu. Priznajem, ima tu neobične nejasnoće, kao i u Muhameda, ali ima i divne jasnoće i proroštava što su se očigledno ispunila. Slučajevi dakle nisu isti. Ne smijemo onda pobrkati i izjednačiti ono što jedno drugome nalikuje samo po nejasnoći; ali ne po jasnoći, koja zahtijeva od nas da poštujemo i nejasnoću.

---

1 *Iv.* V, 31: »Ako ja svjedočim sam za sebe, svjedočanstvo moje nije istinito.«

2 Tj. Muhamed.

3 Pascal je ovu tvrdnju uzeo u Grotiusa *(De veritate Religionis,* I, II, V).

4 Pascal navodi sv. Mateja kao apostola, dok Grotius govori o apostolima općenito. (VI, 3).

599

[457]

Razlika između Krista i Muhameda. — Muhameda nisu prorekli, Krista su prorekli.

Muhamed dolazi ubijajući, Krist puštajući da njegove ubijaju.

Muhamed zabranjuje čitanje[1]; apostoli naređuju čitanje. Najzad, ovo je velika opreka: Muhamed je izabrao put da s ljudskog gledišta uspije, Krist je izabrao put na kojem se ljudski pogiba. Stoga ne smijemo zaključiti: ako je uspio Muhamed, mogao je uspjeti i Isus Krist, već ovako: budući da je Muhamed uspio, Isus Krist je morao propasti.

600

[57]

Svaki čovjek može učiniti ono što je učinio Muhamed. Jer on nije činio čudesa, nije bio ni prorečen. Ali nitko ne može učiniti što je učinio Krist.

601

[55]

Poganska je religija bez temelja [danas. Kažu da je nekoć imala temelje u proročištima koja su govorila. Ali koje nas knjige u to uvjeravaju? Jesu li tako vjerodostajne zbog kreposti njihovih pisaca? Jesu li se čuvale s toliko brige da bismo mogli biti sigurni kako se nisu iskvarile?]

Muslimanska se vjera temelji na Koranu i na Muhamedu. Ali zar je ovaj prorok, koji je imao biti posljednji koga je svijet očekivao, bio prorečen? Kakav znamen on ima koji ne bi mogao sebi pridati svatko tko bi se htio graditi prorokom? Koja čudesa on sam kaže da je učinio? Koje je tajne naučavao po samoj svojoj predaji? Kakvo ćudoređe i kakvo blaženstvo?

---

1 Pascal se oslonio na Montaigneovu (i Grotiusovu) predaju: »Muhamed je, kako sam ja čuo, zabranio svojim sljedbenicima da se bave znanošću.« *De Ver. Relig.*, VI, 2), a u opreci sa Pavlovim riječima: »...pripazi na čitanje, opominjanje i učenje!« (I. *Tim.*, 4, 13).

Židovsku religiju moramo različito promatrati u predaji Svetih knjiga i u predaji naroda. Ćudoređe i blaženstvo u predaji puka je smiješno. Ali je divno u predaji svetih knjiga. (I čitava je religija takva: jer kršćanska je religija dosta različita u svetim knjigama i u kazuista.) Njezin je temelj divan, najstarija i najvjerodostojnija knjiga na svijetu. I dok je Muhamed, da bi očuvao svoju knjigu, zabranio da ju se čita, Mojsije je, naprotiv, da bi očuvao svoju, naredio svima da je čitaju[1].

Naša je vjera tako božanska da svaka druga božanska vjera može od nje imati samo temelj.

602

[27]

Red. — Ispitati koliko je jasno i neosporno cjelokupno židovsko stanje.

603

Dodatak fragmentu 602

Židovska je religija sva božanska po svom ugledu, po svojem trajanju, po svojoj vječitosti, po svojem ćudoređu, po svojoj nauci i po svojim posljedicama[2].

604

[7]

Jedina znanost što je oduvijek postojala jest znanost protiv zdravog razuma i protiv ljudske prirode.

605

[265]

Jedina vjera koja je oduvijek postojala jest vjera protiv prirode, protiv zdravog razuma i protiv našeg uživanja.

---

1 *V. Mojs.*, 31, 11.

2 Cf. fragm. 737.

606

[8]

Nijedna vjera osim naše nije naučavala da se čovjek rađa u grijehu. Nijedna filozofska struja nije to rekla. Nijedna stoga nije rekla istinu.

Nijedna sekta ni vjera nije oduvijek postojala na zemlji osim kršćanske vjere.

607

[151]

Tko sudi o židovskoj religiji po njezinim grubostima, krivo će je shvatiti. Ona se može upoznati iz svetih knjiga i iz predaje proroka koji su jasno pokazali da ne shvaćaju zakon doslovce. Isto tako je naša vjera božanska u Evanđelju, u apostolima i u predaji, ali je smiješna u onima koji je loše tumače.

Mesija je, po shvaćanju putenih Židova, morao biti vremenski vladar. Krist je, po shvaćanju putenih kršćana[1], došao da nas riješi obaveze da ljubimo Boga, te da nam dade sakramente koji sve vrše bez nas. Ni jedno ni drugo nije kršćanska, niti židovska vjera.

Pravi su Židovi i pravi kršćani oduvijek očekivali Mesiju koji će ih naučiti da ljube Boga, i koji će ovom ljubavlju iznijeti pobjedu nad svojim neprijateljima.

608

[255]

Puteni Židovi stoje na sredini između kršćana i pogana. Pogani ne znaju Boga i ljube samo zemaljsko. Židovi znaju pravog Boga i ljube samo zemaljsko. Kršćani znaju pravog Boga i mrze zemaljsko. Židovi i pogani ljube ista dobra. Židovi i kršćani znaju istog Boga.

Židova je bilo dvije vrste: jedni su osjećali kao pogani, a drugi su osjećali kao kršćani.

---

[1] Molinisti i jezuiti, koji drže da se vjera ne sastoji bitno u pokori i u ljubavi.

609

[277]

Dvije su vrsti ljudi u svakoj vjeri: kod pogana postoje oni koji obožavaju životinje, i oni koji obožavaju jednog jedinog Boga, u prirodnoj religiji; kod Židova, tjelesni i duhovni, a to su kršćani starog zakona; kod kršćana postoje grubijani, a to su Židovi novog zakona. Puteni su Židovi očekivali putenog Mesiju; obični kršćani drže da ih je Mesija riješio dužnosti da ljube Boga; pravi se Židovi i pravi kršćani klanjaju Mesiji koji ih uči ljubavi prema Bogu.

610

[239]

Pravi Židovi i pravi kršćani imaju istu vjeru. — Čini se, da bitnost židovske vjere bijaše u očinstvu Abrahamovu, u obrezanju, u žrtvama, u obredima, u zavjetnom kovčegu, u hramu, u Jeruzalemu i, napokon, u zakonu i savezu Mojsijevu.

Ja kažem:

Da se ona ne sastojaše ni u čemu od toga, već samo u ljubavi Božjoj, i da je Bog odbacivao sve ostalo.

Da Bog prihvataše Abrahamovo potomstvo.

Da će Židove Bog kazniti kao strance ako ga budu vrijeđali. *Peta Knj. Mojs.*, VIII, 19: »Ako li zaboraviš gospoda Boga svoga i pođeš za drugim bogovima, ... onda vas svečano uvjeravam da ćete propasti kao narodi koje Gospod zatire ispred vas.«

Da će strance Bog primiti kao Židove ako ga budu ljubili. *Izaija*, LVI, 3: »Neka ne govori tuđin: Gospod me neće primiti.« »A tuđini koji pristanu uz Gospoda služit će ga i ljubiti: njih ću dovesti na svetu goru svoju, primit ću žrtve paljenice njihove, jer će se kuća moja zvati kuća molitve za sve narode.«

Da Židovi svoju zaslugu pridavahu samo Bogu, a ne Abrahamu, *Izaija*, LXIII, 16: »Jer ti si otac naš! Abraham ne zna za nas, i Izrael nas ne pozna. Ti si, Gospode, otac naš. Otkupitelj naš od davnine, ime je tvoje.«

I sam Mojsije im reče da Bog ne gleda tko je tko. *Peta Knj. Mojs.*, X, 17: »... Bog vaš ..., koji ne gleda na osobu i ne daje se podmititi.«

Subota bijaše samo znak[1] i uspomena na izlazak iz Egipta[2]. Stoga je nepotrebna, jer treba zaboraviti Egipat.

Obrezanje bijaše samo znak, *Postanje,* XVII, 11. Otuda dolazi da budući u pustinji, ne bješe obrezivani, jer se i ne mogahu pomiješati s drugim narodima; a kad je došao Krist, obrezanje više nije bilo potrebno.

Da je obrezanje srca naređeno. *Peta Knj. Mojs.,* X, 16; *Jerem.,* IV, 4: »Zato obrežite srce svoje i skinite okrajak sa srca vašega, te ne budite više tvrdoglavi. Jer Bog je vaš veliki, moćni i strašni Bog, koji ne gleda na osobu...«

Da Bog veli da će to on jednom učiniti. *Peta Knj. Mojs.,* XXX, 6: »Gospod, Bog tvoj, obrezat će tada srce tebi i potomcima tvojim, da ljubiš Gospoda, Boga svojega iz svega srca svojega...«

Da će neobrezani u srcu biti suđeni. *Jer.,* IX, 24: »Doista, dolazi vrijeme kad ću pohoditi sve što je neobrezano unatoč obrezanja.«

Da vanjština ne služi ničemu bez nutrine. *Joel,* II 13: *Scindite corda vestra*[3]. *Iz.,* LVIII, 3, 4 itd.

Da se ljubav prema Bogu preporučuje u cijeloj Petoj knjizi Mojsijevoj (XXX, 19): »Zazivam danas nebo i zemlju proti vama za svjedoke: život i smrt,... zato izaberi život... ljubi Gospoda, Boga svojega, slušaj ga, jer Bog je tvoj život.«

Da bi Židovi bez te ljubavi bili zbog svojih zločina odbačeni, a na njihovo mjesto izabrani pogani. Oz., I, 10; *V. knj. Mojs.,* XXXII, 20, 21: »Sakrit ću im lice svoje i vidjet ću kakav će im biti kraj; oni su rod posve pokvaren, sinovi u kojih nema vjere. Razdražiše me raznim idolima, razgnjeviše me vjetrovitim idolima svojim. I ja ću njih razdražiti narodom nepoštenim, razljutit ću ih narodom ludim.« *Iz.,* LXV, 1.

Da su vremenita dobra lažna, i da je pravo dobro biti sjedinjen s Bogom. *Ps.,* CXLIII, 15. Njihovi se blagdani Bogu ne mile. Amos, V, 21.

Da se židovske žrtve Bogu ne mile[4]. Iz., LXVI, 1—3; I, 11. Jer., VI, 20. David, Miserere[5]. — Jednako sa strane dobrih, *Expectavi.* Ps. XLIX, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

---

[1] *II. knj. Mojs.,* XXXI, 17: »Ona neka bude znak...«
[2] *V. knj. Mojs.,* V, 15.
[3] »Razderite srca svoja, a ne haljine svoje...«
[4] Cf. *Posl. Rim.* (IX i X)
[5] *Ps.* 50: »Smiluj mi se.«

Da ih je ustanovio zbog njihove krutosti. Mihej, divno VI. I. Kraljeva, XV, 22. Ozej, VI, 6.

Da će Bog žrtve pogana primiti, a odvratit će svoju volju od židovskih žrtava. Malah., I, 11.

Da će Bog po Mesiji sklopiti novi savez, a stari će biti odbačen. Jer., XXXI, 31.

Mandata non bona. Ezek.

Da će se staro zaboraviti. Iz., XLIII, 18, 19; LXV, 17, 18.

Da se više neće sjećati zavjetnog kovčega. Jer., III, 15, 16.

Da će hram biti odbačen. Jer., VII, 12, 13, 14.

Da će žrtve biti odbačene, a ustanovit će se druge. Malah., I, 11.

Da će red Aronova svećeništva biti odbačen, a Mesija će uvesti Melkisedekovu žrtvu. Ps. *Dixit Dominus*[1].

Da će ovakvo svećenstvo biti vječno. *Ibid.*

Da će Jeruzalem biti odbačen, a Rim izabran. Ps. *Dixit Dominus.*

Da će židovsko ime biti odbačeno, a dat će se novo ime. Iz., LXV, 15.

Da će ovo posljednje ime biti bolje od židovskog i bit će vječno. Iz., LVI, 5.

Da su Židovi morali biti bez proroka (Amos), bez kralja, bez vladara, bez žrtve, bez idola[2].

Da će Židovi uprkos tome postojati uvijek kao narod. Jer., XXXI, 36.

611

[365]

Republika. — U kršćanskoj, pa i u židovskoj republici bio je samo Bog vladar, kako opaža Židov Filon u *O monarhiji.*

Ako su se borili, borili su se samo za Boga. Uzdali su se gotovo samo u Boga. Svoje su gradove smatrali Božjima, pa su ih čuvali za njega. I. *Dnev.,* XIX, 15.

---

[1] »Reče Gospod«
[2] *Ozej,* VI, 4.

612

[39]

Cen., XVII, 7. *Statuam pactum meum inter me et te foedere sempiterno ut sim Deus tuus*[1].

9. *Et tu ergo custodies pactum meum*[2].

613

[218]

Vječitost. — Oduvijek je na zemlji postojala vjera koja se sastoji u tome da se vjeruje da je čovjek pao iz stanja slave i saobraćanja s Bogom u stanje žalosti, pokore i udaljenosti od Boga; ali se jednako vjerovalo da će nas poslije ovog života opet tamo vratiti jedan Mesija koji treba da dođe. Sve je prošlo, a to je ostalo, zbog čega sve postoji.

U prvo doba svijeta ljudi su zapadali u svakovrstan nered, ali bilo je svetaca, kao Enoh, Lameh i ostali, koji su strpljivo očekivali Krista, obećanog od početka svijeta. Noe je vidio ljudsku zloću u najvišem stupnju; on je zavrijedio da spasi svijet u svojoj osobi nadajući se Mesiji čija slika je bio. Abraham bijaše okružen obožavateljima idola kad mu je Bog dao da spozna tajnu Mesije koga je on izdaleka pozdravio[3]. U doba Izaka i Jakova gnusoba bijaše zahvatila cijelu zemlju, ali ovi sveti ljudi življahu u vjeri; i Jakov na smrti blagoslovi svoju djecu, te povika kao u zanosu koji mu prekinu riječ: »Čekam, o moj Bože, Spasitelja koga si obećao: *Salutare tuum expectabo, Domine*[4].« Egipćani bijahu zaraženi krivoboštvom i čarolijama; a bijaše to zahvatilo i Božji narod; pa ipak Mojsije i ostali vjerovahu u onoga koga nisu vidjeli[5], i klanjahu mu se gledajući na vječna dobra koja im ih je on spremao.

Grci a onda i Rimljani ustoličili su lažna božanstva. Pjesnici su stvorili stotinu raznih teologija. Filozofi su se svrstali u tisuću različitih sekta. Unatoč tome, bijaše u srcu Judeja uvijek izabranih ljudi koji nagoviještahu dolazak ovog Mesije koga su samo oni znali.

[1] »Sklopit ću zavjet vječan između sebe i tebe... i bit ću Bog tebi...«
[2] »Tako držite zavjet moj.«
[3] *Iv.*, VIII, 56.
[4] »Tebe čekam da me izbaviš, Gospode.« *I. Mojs.*, XLIX, 18.
[5] Sv. Ivan: »Blaženi koji ne vidješe a vjerovaše.«

On je najzad došao kada se ispunilo vrijeme; a zatim se moglo vidjeti mnoštvo raskola i krivovjerja, preokreta u državama, mnoštvo svakovrsnih izmjena. Ali ta Crkva, koja se klanja onome koga se uvijek obožavalo, održala se bez prekida. I odista je divno, neusporedivo i u pravom smislu božansko, kako ova vjera uvijek traje iako se uvijek protiv nje bore. Tisuću se puta našla pred vratima svog sveopćeg uništenja; ali uvijek ju je u tim časovima Bog naglo i čudnovato svojom snagom pridigao. Pravo je čudo kako se ona održava, a da se ne sagiba niti ugiba pod voljom tirana. Jer nije čudno da neka država postoji kad ponekad njezini zakoni moraju uzmaknuti pred nuždom, ali... (Vidi krug u Montaigneu[1]).

614

[283]

Države bi bile propale kad se zakoni ne bi često povijali pred nuždom. Ali nikad nije vjera tome podlegla, niti se time poslužila. Zato je potrebno, ili to prilagođavanje ili čudo. Nije čudno da se održimo povijajući se; ta, to pravo reći i ne znači održati se, jer one konačno posve propadaju. Nema naime države koja je trajala tisuću godina. Ali je zaista božanski što se ova vjera trajno i nesalomljivo održava.

615

[41]

Nek se kaže što se hoće. Treba potvrditi da kršćanska vjera nosi u sebi nešto čudnovato. Reći će: »Zato što ste se rodili.« Daleko od toga; ja se iz ovog istog razloga odupirem iz bojazni da me ovo preduvjerenje ne zavede. Ali, iako sam u njoj rođen, vidim da je to ipak tako.

616

Vječitost. — Uvijek se vjerovalo u Mesiju. Adamova predaja bijaše još svježa u Noi i u Mojsiji. Proroci su ga otada navije-štali pretkazujući i ostalo, a događaji što su se odigrali od vre-

[1] Prema mišljenju Haveta, Pascal je krugom označio ovo mjesto u Montaignea (I, 22): »I tako nas sreća, ostajući uvijek iznad naših pustih rasprava, katkada dovodi do tako silne nužde da joj zakoni moraju ustupiti mjesto.«

mena na vrijeme pred očima ljudi, obilježavali su istinu njihova poslanja, a prema tome istinu njihovih obećanja o Mesiji. Krist je činio čudesa, činili su ih i apostoli koji su obratili sve pogane. I kad su se time ispunila sva proročanstva, Mesija je dokazan zauvijek.

617

[77]

Vječitost. — Imajte na umu ovo da očekivanje i obožavanje Mesije postoji od početka svijeta bez prestanka; da je bilo ljudi[1] koji su tvrdili da im je Bog objavio kako će se roditi Otkupitelj koji će spasiti svoj narod; da je potom došao Abraham i rekao da mu je objavljeno kako će se on roditi od njega i to od sina kojega će dobiti; da je Jakov izjavio kako će se među njegovo dvanaestero djece on roditi od Jude; da su Mojsije i proroci zatim došli navijestiti rok i način njegova dolaska; da su rekli kako njihov zakon vrijedi samo dok ne dođe Mesijin; da je taj zakon do sada bio trajan, ali da će drugi biti vječan te da će tako njihov zakon, ili Mesijin zakon što ga je njihov zakon obećavao, zauvijek biti na zemlji; da je oduvijek bio, a da je napokon došao Krist u svim pretkazanim okolnostima. To je zaista divljenja vrijedno.

618

[214]

Ovo je stvarno. Dok se svi filozofi odjeljuju u različite sekte, ima u jednom kutiću svijeta ljudi koji su najstariji na svijetu, i koji izjavljuju da su svi u zabludi i da je Bog njima objavio istinu koja će biti vječna na zemlji. I doista, sve su ostale sekte zamrle, a ova traje bez prestanka, i to već 4000 godina.

Oni izjavljuju da im preci kažu kako je čovjek izgubio mogućnost da saobraća s Bogom, posve se od Boga udaljio, ali je Bog obećao da će ih otkupiti. Vele kako će ovaj nauk uvijek biti na zemlji, kako njihov zakon ima dvostruk smisao; kako su kroz hiljadu i šest stotina godina imali ljudi koji su se smatrali prorocima, a koji su pretkazivali i rok i način, kako su četiri stotine godina poslije toga bili raspršeni[2] posvuda,

[1] Enoh, Lameh i ostali, kako je već ranije rečeno.

[2] Vidi shemu fragmenta 572.

jer je Krista trebalo posvuda naviještati; kako je Krist došao na način i u vrijeme koji su bili prorečeni; kako su potom Židovi posvuda razbacani u znaku prokletstva, ali ipak postoje.

619

[335]

Vidim, da se kršćanska vjera temelji na prethodnoj vjeri, i držim da je to stvarno.

Ne govorim ovdje o čudesima Mojsija, Krista ni apostola, jer se u prvi mah ne čine uvjerljiva; želim naime ovdje iznijeti na vidjelo sve temelje kršćanske vjere u koje se ne može sumnjati, i koje ne može sumnji podvrgnuti nitko pa ma tko on bio. Istina je, na mnogim mjestima svijeta vidimo neki zasebni narod, odijeljen od svih ostalih naroda svijeta, koji se zove židovski narod.

Vidim još k tome izobilno vjera po svemu svijetu i u svako doba, ali nemaju ćudoređa koje bi mi se dopalo, ni dokaza koji me mogu uvjeriti[1].

Zato moram odbaciti vjeru Islama i Kine i starih Rimljana i Egipćana samo zato što, budući da ni jedna od njih nije imala više izgleda da bude istinitija od druge, i što nije u sebi nosila nešto što bi je nužno određivalo, razum ne može prionuti radije uz jednu negoli uz drugu.

Ali, razmatrajući tako ovu nestalnu i čudnu raznovrsnost običaja i vjerovanja u različitim vremenima, nalazim u jednom kutiću svijeta zaseban narod koji je odijeljen od svih naroda svijeta, od svih najstariji, i kojega je povijest za više stoljeća starija od onih najstarijih što ih znamo.

Vidim da je taj narod velik i brojan, da je izišao iz jednog čovjeka, a klanja se samo jednom Bogu, te se vlada po zakonu za koji kažu da su ga dobili iz njegove ruke. Oni tvrde da je jedino njima na svijetu Bog objavio svoje tajne, da su svi ljudi izopačeni i u Božjoj nemilosti, da su prepušteni svojim osjetilima i svom vlastitom duhu, odakle potječu čudne bludnje i neprestane promjene što se među njima javljaju, i u religijama i u običajima, umjesto da ostanu nepokolebljivi u svom vladanju. Ali vele da Bog neće vječno ostaviti ostale na-

[1] *Dokazi* označuju vanjsko svjedočanstvo tj. stvaran autoritet (čudesa i proroštva).

rode u tmini; pojavit će se oslobodilac za sve, jer su oni zato na svijetu da njega navijeste ljudima, oni su izričito poslani kao preteče i vjesnici ovog velikog događaja, kako bi pozvali sve narode da se sjedine s njima u očekivanju ovog oslobodi- telja.

[339]

Susret s ovim narodom me zapanjuje i čini mi se vrijednim pažnje. Razmatram taj zakon za koji se hvastaju da su ga dobili od Boga, i nalazim da je divan. To je prvi zakon od sviju. Dok Grci još nisu ni upotrebljavali riječ zakon, oni su ga bili primili i bez prestanka ga se pridržavali već gotovo tisuću godina. Čudno mi je onda što je prvi zakon na svijetu ujedno i najsavršeniji, tako da su najveći zakonodavci posudili od njega svoje zakone. A to se vidi u zakonu Dvanaest Atenskih Ploča[1] koji su poslije poprimili Rimljani, što bi bilo lako dokazati da Josip[2] i ostali nisu dovoljno o tome raspravljali.

620

[297]

Prednosti židovskog naroda. — U ovom istraživanju židovski narod na prvi pogled izaziva u meni pažnju množinom čudnovatih i značajnih činjenica koje se u njemu zapažaju.

Ponajprije vidim da taj narod sačinjavaju samo braća, i dok ostale narode tvori zbroj mnogih obitelji, ovaj, iako je čudesno brojan, sav je potekao od jednog jedinog čovjeka. I tako, budući su svi od iste puti i da su udovi jedni drugih, oni čine moćnu državu od jedne jedine obitelji. To je jedinstveno.

Ova obitelj, ili ovaj narod, najstariji je koliko je ljudima poznato. Zbog toga je vrijedan posebnog poštovanja, a nadasve u našem istraživanju. Ako se naime Bog oduvijek javljao ljudima, tad se moramo ovome narodu uteći da bismo doznali predaju o tome.

---

[1] Dvanaest Atenskih Ploča ne postoji. Havet navodi ovaj Grotiusov tekst: »Ti prastari antički zakoni koji su bili kasnije podloga rimskim zakonima, vuku svoju bazu iz Mojsijevih zakona.«

[2] *Réponse à Apion,* II, 16. — Josip je židovski povjesničar koji je stekao naklonost Titovu, pratio ga na opsjedanju Jeruzalema, a potom stekao rimsko građansko pravo. On je branio Židove od gramatičara Apiona koji ih je napao žestokom satirom.

Ovaj narod nije samo znatan po svojoj drevnosti, već je osoben i po svome trajanju koje teče nikad prekinuto od njegova iskona pa do danas. Jer narodi Grčke, Italije, Lakedemonije, Atene, Rima, i ostali narodi koji su mnogo kasnije došli, propadoše davno[1], a ovi (Židovi) uvijek postoje. I unatoč tome što je toliko moćnih kraljeva do stotinu puta poduzelo da ih unište, kako svjedoče njihovi povjesničari i kako je lako prosuditi po naravnom toku stvari kroz tako dugi niz godina, oni su se ipak uvijek održali (a to održanje je bilo prorečeno). Njihova se povijest proteže od prvih vremena do današnjih, i u sebi sadrži tok svih naših povijesti [kojima je dugim vremenom prethodila].

Zakon po kojem se ovaj narod ravnao, istodobno je najstariji na svijetu, najsavršeniji i jedini koji se bez prekida održao u jednoj državi. To su na mnogim mjestima krasno prikazali Josip u *Odgovoru Apionu,* i Židov Filon[2], gdje obojica pokazuju kako je ovaj zakon star tako da je i sama riječ zakon bila poznata u najstarijih naroda tek tisuću i više godina poslije; i da se Homer, koji je pisao o povijesti tolikih naroda, nikada nije tom riječju poslužio. A njegovo je savršenstvo lako prosuditi samim čitanjem, gdje se vidi (341) kako se za sve pobrinuo veoma mudro, pravično, razborito, da su najstariji grčki i rimski zakonodavci, doznavši nešto o njemu, pozajmili od njega svoje glavne zakone. Sve to se vidi iz Dvanaest Ploča i iz ostalih dokaza što ih iznosi Josip.

Ali taj je zakon u isti mah veoma strog i oštar u pogledu onog što se tiče religijskog života. Da bi vezao narod uz njegove dužnosti, zadaje mu na tisuću posebnih i teških obaveza i to pod cijenu smrtne kazne. I tako je pravo čudo da se ovaj zakon uvijek tako postojano održavao kroz tolika stoljeća u jednom buntovnom i nestrpljivom narodu, dok su sve ostale države od vremena do vremena mijenjale svoje zakone makar su im bili mnogo snošljiviji.

Knjiga koja sadrži ovaj zakon, prva je među svima i najstarija knjiga na svijetu. A Homerova, Heziodova i druge nastale su šest ili sedam stotina godina poslije[3].

---

[1] Cf. *Opuscules* (str. 197).

[2] Filon je filozof i preteča aleksandrijske škole. Pokušao je pomiriti židovsku tradiciju s grčkom starinom.

[3] Balzac je napisao u *Odgovoru Menaudru:* »Grci su bili još djeca, u govorništvu su još tepali, a židovska je mudrost već bila na vrhuncu savršenstva.«

621

[Prijepis 222]

Budući da su stvaranje i potop prošli, i da Bog više nije morao uništiti svijet, niti ga obnoviti, niti mu dati te velike znakove sebe, poče ustanovljavati na zemlji jedan naročito stvoren narod koji je trebao da traje sve do dolaska naroda koji će Mesija stvoriti svojim duhom.

622

[Prijepis 256]

Kako se stvaranje svijeta počelo udaljavati, Bog se pobrinuo za jedinog suvremenog povjesničara[1]. Povjerio je čuvanje te knjige čitavom jednom narodu da bi ta povijest bila najvjerodostojnija na svijetu, da bi iz nje mogli svi ljudi saznati ono što moraju znati, i da bi to mogli saznati samo iz te knjige.

623

[19]

[Jafet počinje rodoslovlje.]

Josip skršta ruke i pretpostavlja mlađega[2].

624

[491]

Zašto će Mojsije dati tako dug život ljudima a tako malo pokoljenja[3]?

Jer ne stvara nejasnoću dug niz godina, već mnoštvo pokoljenja. Istina se naime krivotvori samo izmjenom ljudi. Međutim, on[4] je stavio dva događaja, najznamenitija od onih

[1] Mojsije je utoliko suvremenik događaja o kojima priča što ga dijeli od tih događaja mali broj pokoljenja iako je udaljen u vremenu.

[2] Cf. Fr. 711.

[3] »U rodoslovlju patrijarha od Adama do Jakova nalazimo kroz 2315 godina dvadeset i dva pokoljenja, a pet života patrijarha ispunja sve ovo vrijeme« (Havet).

[4] Mojsije je računao po pokoljenjima patrijarha, a ne po godinama.

što su ikad bili zamišljeni, tj. stvaranje i potop, tako blizu da se dodiruju.

625

[489]

Sem, koji je vidio Lameha, koji je vidio Adama, vidio je također Jakova koji je vidio one koji su vidjeli Mojsija. Stoga su potop i stvaranje istiniti. To je uvjerljivo za neke ljude koji to pravo shvaćaju.

626

[491]

Zbog dužine života patrijarha nisu se izgubila predanja proteklih zbivanja, nego je to naprotiv poslužilo da se ona sačuvaju. Ponekad naime nismo dovoljno upućeni u povijest svojih predaka zato što nismo nikada s njima živjeli, i što bi oni često preminuli prije nego smo dosegli dob razuma. Ali kad ljudi življahu dugo, življahu i djeca dugo s očevima. Oni se dugo s njima razgovarahu. A o čemu bi im pričali ako ne o povijesti njihovih predaka? Ta, sva se povijest svodila na to, jer nisu imali nauka, ni znanosti, ni umjetnosti, a to je glavnina razgovora u životu. Stoga je jasno da su se narodi onog vremena osobito brinuli da sačuvaju svoja rodoslovlja.

627

[225]

Držim da je Jozua prvi u Božjem narodu imao ovo ime[1], kao što je posljednji imao to ime u Božjem narodu Isus Krist.

628

[Prijepis 225]

Židovska starina. — Kolike li razlike između knjige i knjige! Ne čudim se što su Grci stvorili *Ilijadu,* a Egipćani i Kinezi svoje priče.

Dovoljno je samo razmotriti kako je to nastalo. Ovi pripovjedači nisu suvremenici događaja o kojima pišu. Homer stvara roman; kao takvog ga prikazuje, kao takvog ga se i uzima. Nitko naime nije sumnjao da su Troja i Agamemnon više po-

[1] »Ime Jezua ili Isus znači spasitelj« (Havet).

stojali nego zlatna jabuka. Nije on kanio iznijeti povijest, već samo pružiti zabavu. On jedini piše o svom vremenu; ljepota djela daje trajnost stvari. Svatko je proučava i veli: treba je znati, svatko je zna na pamet. Četiri stotine godina poslije toga, svjedoci događaja nisu više na životu. I onda nitko više ne zna da li je to povijest ili priča. Primljena je od predaka, može biti i istinita.

Svaka povijest koja nije suvremena, na primjer Sibilinske knjige i Trismegistosove[1]. A tako i mnoge druge što uživaju ugled na svijetu lažne su i u toku vremena se otkriva njihova lažnost. To se ne može kazati za pisce suvremenike.

Znatna je razlika između knjige koju neki pojedinac napiše i ubaci u narod, i knjige koju sam narod stvori. Ne može se sumnjati da ta knjiga nije stara kao i sam narod.

629

[491]

Josip sakriva sramotu svog naroda.

Mojsije ne sakriva svoju vlastitu sramotu ni...

Quis mihi det ut omnes prophetent[2]?

Bijaše sit mnoštva.

---

[1] Prema bilješkama Ch. Gidela, sibile su bile žene proročkog nadahnuća. Najčuvenija je Kumanska Sibila koju je ovjekovječio Vergilije. *Oracula Sibyllina* (zbornik sibilinskih proročanstava) čuvala su se u Rimu i sadržavala su sudbinu carstva. Proročanstva su bila pisana u dvosmislenim i nejasnim stihovima, pa su se mogla dvovrsno i tumačiti. Te knjige su propale u požaru god. 670. od utemeljenja Rima, ali ih je Senat ponovo sabrao. August je Sibilinske knjige spremio u Apolonov hram na Palatinu. Tamo su ostale do god. 389. poslije naše ere, ali su po nalogu Teodozija spaljene. I Crkva je združila Sibilu u Davida, kako se to vidi u odlomku iz *Dies irae* (himna iz XIII st.).

Trismegistos (»Triput velik«) je ime kojim su Grci označivali Hermesa ili Merkura, a poistovetili su ga s egipatskim bogom Totom, izumiteljem pisma, slovnice, znanosti i umjetnosti. Prikazivali su ga s Ibisovom glavom. Pod njegovim su imenom postojale četrdeset i dvije svete knjige, koje su čuvali egipatski svećenici, a od toga je do nas stiglo četrnaest grčkih poglavlja. Ovo se ponajprije pridavalo nekom Mojsijevu suvremeniku, preteči Orfeja i Homera, a onda se otkrilo da potječu iz prvog vijeka kršćanske ere.

[2] »Kamo da sav narod Gospodnji postanu proroci«, prema *IV knj. Mojs.* XI, 29.

630

[277]

Iskrenost Židova. — Kad više nije bilo proroka, dođoše Makabejci; nakon Krista dođe Masor.

Ova će vam knjiga biti na svjedočanstvo[1].

Slova koja nedostaju i ona završna[2].

Iskreni protiv svoje časti, i umiru za to. Nema tome primjera na svijetu, niti korijena u prirodi.

631

[333]

Iskrenost Židova. — Nose s ljubavlju i vjernošću ovu knjigu. A u toj knjizi Mojsije izjavljuje kako su bili nezahvalni prema Bogu cio svoj život; i kako zna da će biti još nezahvalniji poslije njegove smrti ali da zaziva nebo i zemlju kao svjedoka protiv njih, jer ih je dovoljno poučio.

Izjavljuje da će se Bog napokon rasrditi na njih, razbacati ih među sve narode zemlje. Kao što oni njega rasrdiše klanjajući se bogovima koji ne bijahu njihovi bogovi, tako će ih i on izazivati pozivajući narod koji nije njegov. Zato hoće da se sve ove riječi vječno sačuvaju, da njegova knjiga bude stavljena u zavjetni kovčeg kako bi zauvijek svjedočila protiv njih[3].

Izaija kaže isto (XXX).

632

[247]

O Ezdri. — Priča: Knjige izgorješe s hramom. Netačno prema Makabejcima[4]: »Jeremija im dade zakon.«

Priča: da je sve govorio naizust. Josip[5] i Ezdra[6] naznačuju da je *čitao knjigu.* Baron., *Ann.*, str. 180: *Nullus penitus Hebra-*

---

[1] *Iz.*, XXX, 8.
[2] Vidi Fr. 688.
[3] V. knj. Mojs., XXX, XXXII.
[4] II, 2.
[5] XI, 5.
[6] II, 8.

eorum antiquorum reperitur qui tradiderit libros periisse et per Esdram esse restituos, nisi in IV Esdrae[1].

Priča: da je izmijenio slova.

Philo, *in Vita Moysis: Illa lingua ac character quo antiquitus scripta est lex sic permansit usque ad LXX*[2].

Josip veli da je zakon bio pisan na hebrejskom kad su ga prevela Sedamdesetorica[3].

Kad su pod Antiohom i Vespazijanom htjeli ukinuti knjige i kad nije bilo proroka, to se nije moglo učiniti. A pod Babiloncima gdje nije bilo nikakva progona, i gdje je bilo nebrojeno proroka, zar bi bili pustili da ih spale?

Josip se ruga da Židovima koji ne bi dopustili...

Tertull[4]: *Periude potuit abolefactam eam violentia cataclysmi in spiritu rursus reformare quemadmodum et Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum judaicae litteraturae per Esdram constat restauratum.*

On veli da je Noe mogao jednako uspostaviti u duhu Enohovu knjigu koja se izgubila u potopu, kao što je Ezdra mogao uspostaviti knjige izgubljene za vrijeme ropstva.

»[Teos] en te epi Nabukodonosor aihmalosia tu lau, diaftareison ton grafon... enepneuse Esdra to hierei ek files Leui tus ton progegonoton profeton pantas anateksastai logus, kai apokatastezai to lao ten dia Moiseos nomotesian.«

Navodi ovo da dokaže kako nije nevjerojatno da su Sedamdesetorica protumačili Sv. pismo s onom ujednačenošću kojoj se divimo u njima[5]. A uzeo je to u sv. Ireneja[6].

Sv. Hilarije u predgovoru o Psalmima kaže da je Ezdra uspostavio red Psalama.

Izvor ove predaje dolazi iz XIV gl. IV Ezdrine knjige: »Bog se proslavio i knjige su se zaista smatrale božanskima. Svi su ih istim riječima i imenima izgovarali od početka do kraja,

[1] »Ni jedan od starih Židova nije tvrdio da su knjige propale i da ih je Ezdra obnovio, osim u Ezdri IV.«

[2] »I jezik i slova po starodrevnom običaju ostaše sve do Sedamdesetorice.«

[3] XII, 2.

[4] Lib. 2, *de Cultu femin.*, ch. 3. Tertulijan tu dokazuje autentičnost Enohove knjige: »Mogao ih je nakon uništenja od sile potopa u duhu obnoviti, kao što je nakon rušenja Jeruzalema od babilonske vojne i Ezdra obnovio židovske knjige.«

[5] Euseb., *Lib. V. Hist.* c. 8.

[6] *Lib. X, Hist.*, c. 25.

da bi i sadašnji narodi upoznali kako su knjige od Boga nadahnute, pa nije čudno što je Bog u njima ovo izveo: kada su u ropstvu Nabukodonosorovu uništene knjige, pa kad su nakon 70 godina Židovi ponovo ušli u svoju zemlju za vrijeme perzijskog kralja Artakserksa, bi nadahnut Ezdra, svećenik plemena Levijeva, da obnovi govore bivših proroka, i da obnovi zakon što ga je Mojsije bio dao narodu[1].«

633

[163]

Protiv Ezdrine priče, II *Mak.*, II. — Josip, *Ant.*, II, 1.

Kiru je Izaijino proročanstvo bilo povod da pusti narod kući. Židovi su imali neometane posjede pod Kirom u Babilonu, pa su mogli slobodno imati zakon.

Josip u cijeloj povijesti o Ezdri ne kaže ni riječi o ovoj obnovi. — IV Kralj, XVII, 27.

634

[411]

Ako je Ezdrina priča[2] vjerojatna, moramo vjerovati da je Sv. pismo sveto. Jer ova se priča temelji na ugledu onih koji potvrđuju ugled Sedamdesetorice, a ovi pokazuju da je Sv. pismo sveto.

Ako je ova bajka istinita, mi imamo u tome računa. Ako nije, imamo ga na drugi način. I tako oni koji bi htjeli oboriti istinu naše vjere koja se temelji na Mojsiji, uspostavljaju je onim istim autoritetom po kojem je napadaju. I tako, po ovoj providnosti ona vazda postoji.

635

[202]

Kronologija Rabinizma. — (Navodi stranica su iz knjige *Pugio).*

Strana 27, R. Hakadoš (g. 200), pisac *Mišne*, ili usmenog zakona, ili drugog zakona.

[1] To je prijevod latinskog teksta, a latinski tekst iznosi opet misao gore navedenog i transkribiranog grčkog teksta.

[2] Prema četvrtoj knjizi Ezdrinoj (gl. XXIV), bile su za vrijeme ropstva spaljene knjige, pa ih je Ezdra obnovio posljednje po Božjem diktatu. Ovo bi uzdrmalo autoritet Sv. pisma; stoga je katolicizam odbacio posljednje Ezdrine knjige.

Tumači *Mišne* (g. 340): *Sifra*

Barajetot
Talmud Hierosol
Tosiptot

Berešit Rabah, od R. Osaia Rabah, tumač *Mišne.*

Berešit Rabah, Bar Nahoni, protančane su i ugodne, povijesne i bogoslovske rasprave. Isti je pisac napisao knjige pod imenom *Rabot.*

Sto godina (440) iza *Talmuda Jeruzalemskog* stvoren je *Talmud babilonski* od R. Ase po sveopćem suglasju svih Židova koji su nužno obvezani da se pridržavaju svega što se u njemu nalazi.

Dodatak R. Ase zove se *Gemara,* tj. »tumač« *Mišne.*

A *Talmud* sadrži ujedno *Mišnu* i *Gemaru.*

636

[394]

Si[1] ne označava ravnodušnost: Malahija, Izaija.

Iz., *Si Volumus,* etc.

In quacumque die[2].

637

[265]

Proročanstva. — Babilonsko ropstvo nije prekinulo vlast, jer je povratak bio obećan i prorečen.

638

[59]

Dokazi za Isusa Krista. — Nije značilo biti zarobljenik kada su bili zarobljenici s uvjerenjem da će za sedamdeset godina biti oslobođeni. Ali sada su zarobljenici bez ikakve nade.

Bog im je bio obećao da će ih ponovno sabrati[3] ako ih i rasprši na kraj svijeta, samo neka budu vjerni njegovu zakonu. Oni su mu veoma vjerni, pa su zato i dalje potlačeni.

---

[1] *Si* znači *ako.*
[2] *In quacumque die* (kada god): To je tumač riječi *Si,* koja označava nužnost učinka, a ne ravnodušnosti.
[3] *I. knj. Mojs.,* XLIX, 10.

639

[53]

Kad Nabukodonosor povede sa sobom narod iz straha da se ne pomisli kako je Judi oduzeto žezlo, bi im prije toga rečeno da će u ropstvu ostati kratko vrijeme[1], i da će ponovno biti uspostavljeni. Proroci su ih vazda tješili, njihovi su nastavili vladati. Ali drugo je uništenje bez obećane obnove, bez proroka, bez kraljeva, bez utjehe, bez nade, jer je žezlo zauvijek bilo oduzeto.

640

[49]

Divno je i zaista pažnje vrijedno kako ovaj židovski narod toliko godina postoji i kako je uvijek bijedan. Jer bilo je potrebno radi dokaza Isusa Krista, i da ovaj narod postoji kako bi njega dokazao, i da bude bijedan jer ga je raspeo.

Premda je proturječje biti nesretan i biti trajan, on ipak uvijek postoji unatoč svojoj bijedi.

641

[277]

Očito je ovaj narod izričito stvoren za to da posluži kao svjedok[2] Mesiji (Iz., XLIII, 9; XLIV, 8). On čuva knjige i ljubi ih, ne razumije ih. I sve je to prorečeno: da su im naredbe Božje povjerene, ali kao zapečaćena knjiga[3].

---

[1] *Jer.,* XXIV, 14.
[2] Redak 10: »Vi ste moji svjedoci, veli Gospod.«
[3] *Iz.,* XXIX, 11: »Tako vam je postala objava svih ovih stvari kao sadržaj zapečaćene knjige.«

ODJELJAK X

(SIMBOLI)

642

[45]

Dokaz dvaju Zavjeta ujedno. — Da bismo dokazali oba odjednom, dovoljno je pogledati da li su se proroštva iz jednoga ispunila u drugome. Ako pak hoćemo ispitati proroštva, moramo ih prije shvatiti. Jer mislimo da imaju samo jedan smisao, tada je sigurno da Mesija nije došao; ali ako imaju dva smisla, sigurno je da je došao u osobi Isusa Krista.

Sve je pitanje dakle u tome da saznamo imaju li dva smisla.

Sv. pismo ima dva smisla što su mu ga dali Krist i apostoli, evo dokaza:

1. Dokaz po samom Sv. pismu.

2. Dokaz po Rabinima: Mojsije Majmon veli da ono ima dva lica i da su proroci prorokovali samo o Isusu Kristu[1].

3. Dokaz po Kabali[2].

4. Dokaz po mističnom tumačenju što su ga isti Rabini pridali Sv. pismu.

5. Dokaz po Rabinskim načelima da ima dva smisla; da ima dva dolaska, slavni i ponižavajući Mesijin dolazak, prema njihovoj zasluzi; da su proroci proricali samo o Mesiji — zakon nije vječan, već se mora izmijeniti dolaskom Mesije — da se

[1] Prema Jansenijevoj izreci »Novi zavjet je skriven u Starome, a Stari se očitovao preko Novog« *(Augustinus, De gratia Christi Salvatoris,* III, VIII).

[2] »Kabala« znači primanje, predaja. Pascal inače ovu riječ katkada upotrebi u širokom smislu, uzima je naime kao tajnu sektu ili političku stranku.

više neće sjećati Crvenog Mora; da će se Židovi pomiješati s poganima.

[6. Dokaz po ključu što nam ga daje Isus Krist i apostoli[1].]

643

[43]

Izaija LI. — Crveno je more slika Otkupljenja. *Ut sciatis quod filius hominus habet potestatem remittendi peccata, tibi dico: Surge*[2]. Bog je htio pokazati očito da može stvoriti jedan sveti narod nevidljive svetosti, ispuniti ga vječnom slavom, pa je stvorio vidljive stvari. I priroda je slika milosti, pa je on stvorio u dobrima prirode ono što je kanio stvoriti u dobrima milosti, da bi se po tome moglo zaključiti kako je kadar stvoriti i nevidljivo jer zaista stvara ono vidljivo.

Spasio je dakle ovaj narod od potopa, omogućio mu je da se rodi iz Abrahama, izbavio ga je od njegovih neprijatelja, i dao mu počinka.

Nakana Božja nije bila spasiti od potopa i izvesti čitav jedan narod iz Abrahama, samo zato da bi ga uveo u bogatu zemlju.

Pa i sama milost samo je slika slave, a nije krajnji cilj. Slikovito ju je predstavljao zakon, i ona sama je slika *[slave]:* ali ona je njezina slika i načelo ili uzrok[3].

Običan život ljudi naliči životu svetaca. Svi traže svoju zadovoljštinu, i razlikuju se samo po predmetu u kojem je vide. Nazivaju svojim prijateljima one koji ih u tome sprečavaju, itd. Bog je dakle pokazao svoju moć u davanju nevidljivih dobara time što je pokazao koliko može u vidljivim dobrima.

644

[77]

Slike. — Bog je naumio stvoriti jedan sveti narod koji bi odvojio od svih ostalih naroda, koji bi oslobodio od njegovih neprijatelja, koji bi stavio na mjesto gdje može počinuti. Obećao je da će to i učiniti, a onda prorekao preko svojih proroka vrijeme i način svog dolaska. Međutim, da bi učvrstio nadu

[1] Prvi i posljednji dokaz je iznesen u slijedećim fragmentima. Ostale je htio razraditi prema »Pugio Fidei«.

[2] »Da znate da Sin Čovječji ima vlast oprostiti grijeha, ja ti kažem: Ustani.« *Marko,* II, 10. 11. U Fragmentu 675. Pascal tumači vezu između ovog Markova teksta i Izaijina.

[3] Cf. *Opusc.* p. 50 i sl.

svojih izabranika, kroz sva im je vremena ovo kazivao u slikama, te ih nikad nije ostavio bez čvrste nade u svoju moć i volju da ih spasi. Jer u stvaranju čovjeka bijaše Adam u tome svjedok i povjerenik obećanja o Spasitelju[1] koga je trebalo da rodi žena. A bijaše to doba kad su ljudi bili još tako blizu stvaranja da još nisu mogli zaboraviti svoje stvaranje i svoj pad. Kad već nisu bili na svijetu oni koji su vidjeli Adama, Bog je poslao Nou[2] i spasio ga, a cijelu zemlju potopio. Ovim je čudom jasno pokazao moć kojom može spasiti svijet, a pokazao je i volju koju je imao da to učini, i da dopusti da se iz ženina sjemena rodi onaj koga bješe obećao. Ovo čudo bijaše dovoljno da učvrsti nadu u ljudima.

Uspomena na potop bijaše svježa među ljudima još za Noina života, te Bog objavi svoja obećanja Abrahamu[3], a još za Semova života, Bog posla Mojsiju, itd.[4] ...

645

[59]

Slike. — Bog je svoje htio lišiti propadljivih dobara, pa je stvorio od njih židovski narod da bi pokazao kako to nije iz nemoći.

646

[110]

Sinagoga nije propala, jer je bila slika. Ali budući je bila samo slika, pala je u ropstvo. Slika je trajala sve do obistinjenja da bi crkva mogla biti uvijek vidljiva, ili u slici koja ju je nagovještavala, ili u zbilji.

647

[29]

Zakon je bio slikovit[5].

[1] *I Mojs.*, III, 15.
[2] *I Mojs.*, VI.
[3] *I Mojs.*, XII.
[4] *II Mojs.*, II.
[5] Nauka o slikovnosti nije kod Pascala povratak u nauku srednjovječnih učitelja, niti naprosto nasljedovanje djela *Pugio Fidei*. Ona je u suglasju s teologijom jansenizma.

648

[31]

Dvije zablude: 1. shvatiti sve doslovno; 2 shvatiti sve duhovno[1].

649

[15]

Govoriti protiv prevelike slikovitosti.

650

[455]

Ima slika jasnih i uvjerljivih, ali ih ima koje su pomalo nategnute, i koje su dokaz samo onima koji su se inače osvjedočili. Ove su slične apokaliptičarima[2], ali se razlikuju po tome što ovi nemaju nedvojbenih. Nepravedno je onda kad oni pokazuju po tome što ovi nemaju nedvojbenih. Nepravedno je onda kad oni pokazuju da su njihove isto tako na čvrstu temelju kao neke od naših. Jer oni nemaju uvjerljivih, kao što tu to neke naše. Srtane su dakle nejednake. Ne smijemo izjednačiti ni pobrkati ove činjenice, jer s jedne strane izgledaju slične, dok su s druge strane veoma različne. Kad su te jasnoće božanske, vrijedno je zbog njih poštovati i nejasnoću.

[To je kao kada neki upotrebljavaju između sebe neki nejasni jezik: tko to ne razumije shvatit će to kao besmisao.]

651

[117]

Pretjeranost apokaliptičara, preadamita, tisućugodišnjaka itd.[3] Tko bi htio utemeljiti nastrana mišljenja na Sv. pismu, mogao bi to učiniti na primjer s ovom izrekom: »Ovaj naraštaj neće proći dok se sve ovo ne izvrši[4].« Na temelju toga mogu reći da će poslije ovog pokoljenja doći drugo, i tako uvijek u slijedu.

[1] Prva pripada putenim Židovima, druga maštovitim apokaliptičarima.
[2] Apokaliptičari su, kako veli Port-Royal, »oni koji temelje proroštva na Apokalipsi, a tumače ih prema svojoj mašti«.
[3] Isaac de Lapeyrère je izdao djelo o *Preadamitima* (1655).
[4] *Mt.*, XXIV, 34.

U *Drugom dnevniku* govor je o Salamonu i o kralju, kao da su to dvije različite osobe[1]. Ja ću reći da su to bile dvije osobe.

652

[15]

Posebne slike. — Dvostruk zakon, dvostruke ploče zakona, dvostruk hram, dvostruko ropstvo.

653

[31]

Slike. — Proroci prorokovahu slikama pojasa; spaljene brade i spaljene kose[2], itd.

654

[439]

Razlika između objeda i večere[3].

U Bogu se ne razlikuje riječ od nakane, jer on je istinit; ni riječ od posljedice, jer on je moćan; a ni sredstva od učinka, jer on je mudar. — Bern., *ult. serm. in Missus.*

Augustin, *de Civ. Dei,* V, 10. Ovo je opće pravilo: Bog može sve, osim onoga što bi, kad bi to mogao učiniti, obaralo njegovu svemoć, kao na primjer umrijeti, prevariti se, lagati itd.

Više evanđelista potvrđuju istinu: korisno je što se razlikuju.

Euharistija nakon Posljednje večere: istina poslije slike. Uništenje Jeruzalema: slika uništenja svijeta, četrdeset godina poslije Isusove smrti. »Ja ne znam« kao čovjek ili kao poslanik[4]. Marko, XIII, 32.

Isus osuđen od Židova i od pogana.

Dva sina predstavljaju Židove i pogane. Aug., *de Civ.*, XX, 29.

---

[1] I, 14.
[2] Usporedi *Daniel,* III, 94.
[3] *Lk.*, 12: »Kad daješ objed ili večeru...«
[4] »A onaj dan i onaj čas ne zna nitko... ni Sin, već samo Otac.«

655

[442]

Šest doba, šest otaca tih šest doba, šest čudesa na pomolu šest doba, šest jutara na pomolu šest doba[1].

656

[130]

Adam *forma futuri*[2]. Šest dana da se stvori jedan, šest doba da se stvori drugi. Šest dana koje Mojsije uzima da bi predstavio stvaranje Adama samo su slika šest doba stvaranja Krista i Crkve.

Da Adam nije pogriješio, i da Krist nije došao, postojao bi samo jedan savez, samo jedno doba ljudi, a stvaranje bi bilo predstavljeno kao izvršeno u jednom jedinom roku.

657

[19]

Slike. — Židovski i egipatski narod očito prorečeni u dvama ljudima što ih je susreo Mojsije[3]: Egipćanin udara Židova, Mojsije ga osvećuje i ubija Egipćanina, a Židov mu za to nije zahvalan.

658

[104]

(20). Slike bolesnih tjelesa u Evanđelju slike su bolesne duše. Ali jer jedno tijelo ne može biti dovoljno bolesno da to jasno pokaže, trebalo ih je više. Stoga imamo gluhog[4], nijemog[5], slijepog[6], uzetog[7], mrtvog Lazara[8], opsjednutog[9]. Sve se to zajedno nalazi u bolesnoj duši.

---

[1] Havet je pronašao izvor ovih alegorija u jednom poglavlju Augustinovu: *De Genesi contra Manichaeos* (I, 23). Njegov prikaz glasi: »Šest doba svijeta odgovara roku od šest dana stvaranja prema *Genezi,* s jutrima i večerima. Šest jutara (ili šest istoka) predstavlja stvaranje, izlaz kovčega, Abrahamov poziv, Davidovo kraljevstvo, preseljenje u Babilon, Isusovo propovijedanje. Šest večeri predstavlja potop, zbrku jezika, itd. Oci su Adam, Noe itd.«
[2] »... prilika onoga koji ima doći« *(Rim.*, V, 14).
[3] *II Mojs.*, II, 11—14.
[4] *Marko*, VII, 32—75.
[5] *Lk.*, XI, 14.
[6] *Iv.*, IX.
[7] *Mt.*, IX, 2—7.
[8] *Iv.*, XI. — Ime Lazar uzeto je ovdje kao zajedničko ime.
[9] IX, 38—43.

659

[382]

Slike. — Da bi se pokazalo kako se Stari zavjet izražava samo slikovito, i kako su proroci pod vremenitim dobrima podrazumijevali ostala dobra, treba pokazati:

Prvo, da bi to bilo nedostojno Boga.

Drugo, da njihove riječi sasvim jasno izražavaju obećanje vremenitih dobara, i da unatoč tome oni kažu kako su im riječi nejasne, i da se njihov smisao neće shvatiti. Odatle izlazi da ovaj tajni smisao ne bijaše onaj što su ga otkriveno izražavali, te da su prema tome kanili govoriti o drugim žrtvama, o drugom osloboditelju, itd. Vele, da će to biti jasno tek na kraju vjekova. Jer, XXX, *ult.*

Treći je dokaz što su njihove besjede u opreci, i što se poništavaju. Jer ako se pomisli da pod riječima »zakon« i »žrtva« nisu shvaćali drugo osim Mojsijeva zakona, javlja se očito i grubo protivurječje. Podrazumijevali su dakle nešto drugo kad su sebi protuslovili ponekad i u istom poglavlju.

Stoga, ako želimo shvatiti smisao piščev[1]...

660

[1]

Požuda nam je postala prirodnom i stvorila našu drugu narav. U nama su dakle dvije naravi: jedna dobra, i druga zla. Gdje je Bog? Tamo gdje vi[2] niste, a kraljevstvo je Božje u vama. Rabini.

661

[90]

Od svih tajna jedino je pokora[3] bila očito objavljena Židovima, i to preko sv. Ivana preteče, a zatim ostale tajne, da bi se time naznačilo kako se u svakom čovjeku i u čitavom svijetu valja pridržavati ovoga reda.

---

[1] Ostali nam fragmenti dopuštaju da ispunimo ovu prazninu. *Ako želimo shvatiti piščev smisao,* moramo zbližiti protuslovna mjesta nekim višim razlogom koji ih odjednom tumači.

[2] *Vi* označuje čovjeka. Pascal spominje Rabine koji u svetim knjigama nisu gledali duhovni smisao, već samo slikovitost.

[3] Mnogi su izdavači, kao Faugère i Molinier, umjesto *penitence* (pokora) čitali *peinture* (slika), ali se pri takvoj izmjeni ne shvaća što su to onda ostale tajne.

662

[17]

Puteni Židovi[1] ne shvaćahu ni veličinu ni poniženje Mesijino pretkazano u njihovim proroštvima. Nisu ga priznali u njegovoj prorečenoj veličini, kad on na primjer kaže da će Mesija biti Davidov Gospod iako je njegov sin[2], da on bijaše prije Abrahama, i da ga je vidio[3]. Nisu vjerovali da je tako velik, da je vječan[4]. Zato ga ne priznavahu u njegovu poniženju, ni u njegovoj smrti. »Mesija, govorili su, ostaje zauvijek a ovaj kaže da će umrijeti[5].« Ne vjerovahu ni da je mrtav ni da je vječan jer u njemu su tražili samo putenu veličinu.

663

[8]

Slikovitost. — Ništa nije tako slično ljubavi kao požuda, ali ništa joj nije tako oprečno[6]. Zato Židovi, puni dobara koja su laskala njihovoj požudi, bijahu veoma slični kršćanima i veoma oprečni. Na taj su način imali dva svojstva koja su im bila potrebna da budu veoma slični Mesiji, kako bi ga oličavali, i da mu budu veoma oprečni, kako se ne bi posumnjalo u njih kao u svjedoke.

664

[1]

Slikovitost. — Bog se služio požudom Židova da bi ih podvrgao Isusu Kristu [koji je nosio lijek protiv požude].

665

[455]

Ljubav nije slikovita zapovijed. Strašno je reći da je Isus Krist, koji je došao ukloniti slike da bi uspostavio istinu, došao samo zato da uspostavi sliku ljubavi i time ukloni stvarnost koja bijaše prije.

---

[1] Pascal je dodao *puteni* da bi izuzeo *duhovne* Židove.

[2] *Mt.*, XXII, 45.

[3] Iv., VIII, 56.

[4] *Iv.*, XII, 34.

[5] Ibid.

[6] Jer su ljubav i požuda dva oblika strasti.

»Ako je dakle svjetlo u tebi tama, kako će velika onda biti tama[1]!«

666

[381]

Opsjenjenost. *Somnum suum*[2]. *Figura hujus mundi*[3].

Euharistija *Comedes panem* tuum[4]. *Panem* nostrum[5].

Inimici Dei terram lingent[6], grešnici ližu zemlju, tj. vole zemaljske užitke.

Stari je zavjet sadržavao slike buduće radosti, a Novi zavjet sadrži sredstva koja do nje vode.

Slike su bile radosne; sredstva su pokajnička; a ipak se vazmeno jagnje blagovalo s divljom loćikom, *cum amaritudinibus*[7].

Singularis sum ego donec transeam[8]. Krist bijaše pred svoju smrt gotovo jedini mučenik.

667

[39]

Slikovitost. — Izrazi mač i štit. *Potentissime*[9].

668

[97]

Udaljujemo se samo onda kada se udaljujemo od ljubavi. Naše su vrline i naše molitve gadne pred Bogom ako nisu molitve i vrline Isusa Krista. I naši grijesi neće nikad biti predmet *[milosrđa]*, već Božje pravde, ako oni nisu Kristovi. On je preuzeo naše grijehe, i *[pripustio nas]* u svoj savez[10]. Jer

---

[1] *Mt.*, VI, 23.
[2] »(Koji su junačkoga srca postaše plijen, zaspaše) snom svojim (i junaci ne nađoše ruku svojih).« *Ps.*, LXXV, 6.
[3] »(Jer prolazi) obličje ovoga svijeta.« I. Kor., XVII, 31.
[4] »(U zemlju gdje nećeš sirotinjski) jesti hljeba.« *V. Mojs.*, VIII, 9.
[5] »Hljeb naš potrebni daji nam svaki dan.« *Lk.*, XI, 3.
[6] *Ps.*, LXXI, 6.
[7] »S gorskim zeljem.« *II. Mojs.*, XII, 8.
[8] »Past će u mreže svoje bezbožnici, a ja ću jedan proći.« *Ps.*, CXLI, 10.
[9] *Ps.*, 44, 4: »Pripaši mač svoj, junače.« Cf. fr. 760.
[10] U rukopisu je potrgan list, pa su mjesta u zagradama dopunjene riječi koje su inače nedostajale.

vrline su njemu *[urođene]*, a grijesi strani. Naprotiv, *[su]* vrline strane, a grijesi urođeni.

Promijenimo pravilo što smo ga uzimali do *[sada]* da prosudimo što je dobro. Pravilo nam bijaše naša volja, uzmimo sada volju Božju: sve što on hoće, dobro je i pravedno, sve što on neće *[zlo je]*.

Sve što Bog neće, zabranjeno je. Grijesi su zabranjeni općom izjavom u kojoj je Bog dao do znanja da ih ne želi. Ostalo što je ostavio izvan opće zabrane, i što se zbog toga naziva dopuštenim, nije ipak uvijek dozvoljeno. Jer, kad nam Bog nešto takvo oduzme, i kad se po nekom događaju u kom se očituje Božja volja pokaže da Bog neće da to imamo, tad nam je to zabranjeno kao i grijeh, jer Božja je volja da budemo bez jednog i bez drugog. Jedna je samo razlika između ovog dvojeg: sigurno je da Bog nikada neće htjeti grijeha, ali nije sigurno da nikad neće htjeti ovo drugo. Međutim, dok to Bog neće, moramo to smatrati grijehom; odsutnost Božje volje koja je jedina dobrota i pravda, čini to nepravednim i zlim.

669

[Prijepis 342]

Izmijeniti sliku zbog naše slabosti.

670

[35]

Slike. — Židovi ostarješe u tim zemaljskim mislima: da je Bog ljubio njihova oca Abrahama, njegovu put i njegov porod; da ih je zbog toga umnožio i razlikovao od svih ostalih naroda ne trpeći da se s njima miješaju; da ih je izveo iz Egipta sa svim onim velikim znamenjima njima u korist kada su tamo bili počeli ginuti; da ih je hranio mănom u pustinji; da ih je poveo u vrlo plodnu zemlju; da im je dao kraljeve i lijepo sazdan hram kako bi u njemu prinosili životinje i kako bi prolijevanjem životinjske krvi bili očišćeni; da će im napokon poslati Mesiju kako bi ih učinio gospodarima cijeloga svijeta i prorekao vrijeme njegova dolaska.

Kad je svijet već ostario u ovim putenim zabludama, došao je Isus Krist u prorečeno vrijeme, ali ne u očekivanom

sjaju. I tako nisu pomislili da je to on. Poslije njegove smrti, došao je sv. Pavao poučiti ljude kako je sve ovo bilo rečeno u slici[1]; kako se kraljevstvo Božje ne sastoji u tijelu, nego u duhu[2]; kako se Bog ne veseli rukotvorenim hramovima, već čistu i skromnu srcu[3]; kako je obrezanje tijela nekorisno, a potrebno je samo obrezanje srca[4]; kako im nije Mojsije dao kruh s neba[5].

Bog nije htio otkriti ove činjenice svom narodu jer toga nije bio zavrijedio. A kako ih je ipak htio proreći da bi u njih vjerovali, jasno im je prorekao vrijeme. A ponekad ih je jasno izrazio, i to u obilnim slikama, da bi se oni koji vole slikom predstavljenu smisao njima obratili pažnju, a da bi oni koji vole preneseni smisao mogli njega vidjeti u njima.

Sve što ne vodi ljubavi, slika je.

Jedini je predmet Sv. pisma ljubav.

Sve što ne vodi k jedinom cilju, njegova je slika.

Naime, budući da je samo jedan cilj, sve što ne vodi k njemu izričitim riječima, preneseno je.

Tako Bog, da bi zadovoljio našu znatiželju koja čezne za raznolikošću, unosi raznolikost u ovaj jedini nalog ljubavi i to onu raznolikost koja nas uvijek vodi onome što nam je jedino potrebno. Jer samo je jedno potrebno[6], a mi volimo raznolikost. A Bog zadovoljava jedno i drugo preko ovih raznolikosti koje vode k jedinom što je potrebno.

Židovi su veoma ljubili slikom predstavljenu smisao i tako su ih živo očekivali, da nisu prepoznali stvarnost kad je ona došla u vremenu i na prorečen način.

Rabini uzimaju za sliku suprugine dojke[7] i sve ono što ne izražava jedini njihov cilj, vremenska dobra.

A kršćani vide u samoj Euharistiji sliku slave za kojom teže.

---

[1] *Gal.*, IV, 24.
[2] *I. Kor.*, III, 16, 17.
[3] *Hebr.*, IX, 24.
[4] *Rim.*, II, 28, 29.
[5] *Iv.*, VI, 32.
[6] *Lk.*, X, 42.
[7] *Pjesma nad pjesmama.*

671

[119]

Židovi su bili pozvani ukrotiti narode i kraljeve, a bili su sami robovi grijeha, a kršćani kojih je poziv bio da služe i da se podvrgnu slobodna su djeca[1].

672

[197]

Za formaliste. — Kada su sv. Petar i apostoli nakanili ukinuti obrezanje[2], što je značilo raditi protiv Božjega zakona[3], nisu se rukovodili prorocima, već naprosto prijemom sv. Duha u osobi neobrezanih.

Smatrali su za sigurnije što Bog odobrava onima koje je ispunio svojim Duhom, nego što se treba pridržavati zakona. Znali su da je svrha zakona bio samo Duh Sveti; i da obrezivanje, budući da se i bez njega može sačuvati svrha, nije stoga nužno.

673

[270]

Fac secundum exemplar quod tibi ostensum in monte[4].

Židovska je vjera dakle bila sazdana na svojoj sličnosti s istinom o Mesiji; a istinu o Mesiji priznavala je židovska vjera koja je bila njezina slika.

U Židova istina bijaše samo slikovita; u nebu je ona otkrivena.

U Crkvi je ona prikrivena, a poznamo je u odnosu prema slici.

Slika je oblikovana prema istini, a istina je bila prepoznata po slici[5].

---

[1] *Rim.*, VI, 20; VIII, 14, 15.
[2] *Dj. Ap.*, XV, 7, 9.
[3] *I. Mojs.*, XVII, 10; *III. Mojs.*, XII, 3.
[4] »Pripazi da to izvedeš tačno po uzoru što ti je bio pokazan na gori.« *II Mojs.*, XXV, 40.
[5] Istina je, u apsolutnom smislu, prije slike; ali u pogledu čovječanstva slika je bila na svijetu prije istine.

Sam sv. Pavao kaže da će ljudi zabraniti ženidbu[1], a i sam govori o tome Korinćanima[2] na način koji je klopka[3]. Jer da je neki prorok rekao jedno a sv. Pavao potom rekao drugo, bili bi ga optužili.

674

[41]

Slikovitost. — »Načini sve po uzoru koji ti je pokazan na gori!« Na to sv. Pavao kaže da su Židovi slikali nebeske stvari[4].

675

[145]

...A ipak ovaj je Zavjet, stvoren da jedne zaslijepi a druge obasja, obilježavao istinu koju su drugi imali upoznati čak u onima koje je zaslijepio. Jer vidljiva su dobra što ih primahu od Boga bila tako velika i tako božanska da je bilo očito kako im on može dati i nevidljiva dobra, i jednog Mesiju.

Jer je priroda slika milosti, a vidljiva su čudesa slika nevidljivih. *Ut sciatis... tibi dico: Surge*[5].

Izaija kaže da će otkupljenje biti kao prijelaz Crvenog Mora[6].

Bog je stoga pokazao u izlasku iz Egipta, iz mora, u porazu kraljeva, u màni, u čitavom rodoslovlju Abrahamovu, da je bio kadar spasiti, učiniti da se spusti kruh s neba itd. I tako je neprijateljski narod[7] slika i prilika istog Mesije koga on ne pozna itd.

On nas je dakle poučio da je sve ovo samo slika, i što to znači biti »uistinu slobodan«[8], »pravi Izraelac«, »pravo obrezanje«[9], »pravi kruh s neba«, itd.

---

[1] *I Tim.*, Iv, 3.
[2] I gl. VII.
[3] *I Kor.*, VII, 35, 38: »A ovo ne govorim... da vam nametnem zamku na vrat...«
[4] *Hebr.*, VIII, 5.
[5] »Da znate... tebi velim: Ustani.« *Marko*, II, 5—11. Cf. fragm. 643.
[6] *Iz.*, LI, 10, 11.
[7] »Neprijatelj« u opreci s Mesijom koga ne znaju.
[8] *Iv.*, VIII, 36.
[9] *Rim.*, II.

U ovim obećanjima svatko nalazi ono što nosi u dubini svoga srca, vremenita ili duhovna dobra, Boga ili stvorove. Ali tu postoji razlika: oni koji u njima traže stvorove, tamo ih i nalaze, ali s nekoliko protivurječja, sa zabranom da ljube, sa zapoviješću da se klanjaju samo Bogu i da samo njega ljube, što je jedno te isto, i najzad, s uvjerenjem da za njih Mesija nije došao. Naprotiv, oni koji u njima traže Boga, tamo ga i nalaze. Ali bez protivurječja, s nalogom da samo njega ljube, jer je u prorečeno vrijeme došao jedan Mesija da im dade dobra koja traže.

Tako su Židovi imali čudesa i proroštva što su se pred njihovim očima ispunjala. I nauk njihova zakona tražio je da se klanjaju i ljube samo jednog Boga, a bio je i trajan. Stoga je on nosio u sebi sva obilježja istinite vjere, a to je i bila. Ali moramo razlikovati nauk Židova od nauka židovskog zakona.

A židovska nauka ne bijaše istinita iako je imala čudesa, proroštava i trajnost, jer joj je nedostajala ona druga stavka, da se klanja samo Bogu i da samo njega ljubi.

676

[Prijepis 257]

Veo je prekrio ove knjige Židovima, prekrio ih je i zlim kršćanima, i svima koji sebe ne preziru.

Kako ih pravo shvaćamo i kako dobro možemo upoznati Krista kad zaista prezremo sebe same!

677

[35]

Slika nosi odsutnost i prisutnost, ugodnost i neugodnost. — Tajni znak ima dvostruk smisao: jedan je jasan a u drugom je rečeno da je smisao sakriven.

678

[15]

Slike. — Jedan portret nosi odsutnost i prisutnost, zadovoljstvo i neugodu. Stvarnost isključuje odsutnost i neugodu.

Saznat ćemo jesu li zakon i žrtve stvarnost ili slika ako pogledamo da li su proroci, govoreći o tome, na tome i zaustav-

ljali svoj pogled i svoju misao; da li su u tome vidjeli samo ovaj stari savez, ili su u tome vidjeli nešto drugo čega je on bio tek slika; jer u jednom portretu vidimo ono što on predstavlja. Za to je dovoljno ispitati što oni o tome govore.

Kad govore da će biti vječan, razumijevaju li pod time savez za koji kažu da će se izmijeniti; a isto tako o žrtvama itd.

Tajni znak ima dva smisla. Uzmimo da smo pronašli neko važno pismo u kom se nalazi jasan smisao, ali se u pismu ipak veli kako je smisao sakriven i nejasan tako da gledajući to pismo ne vidimo ga i slušajući ne shvaćamo. Što ćemo na to reći nego da je to tajni znak s dva smisla, to više što u njemu nalazimo očitih protivurječja u doslovnom smislu? Proroci su jasno rekli da će Bog uvijek ljubiti Izraelce, i da će zakon biti vječan i rekli su da njihov smisao neće shvatiti, i da je on prikriven.

Kako onda moramo cijeniti one koji nam tumače tajni znak i uče nas da upoznamo sakriveni smisao, to više što su njihova načela u toj stvari posve prirodna i jasna! A to je učinio Isus Krist i apostoli. Oni su razbili pečat, on je raskinuo veo i otkrio duh. Oni su nam zato pokazali da su strasti čovjeku neprijatelj; da je Otkupitelj duhovan; da je njegovo kraljevstvo duhovno; da su dva dolaska: jedan bijedni, da ponizi ohola čovjeka, drugi slavni, da pridigne ponizna čovjeka; da će Isus Krist biti Bog i čovjek.

679

[15]

Slike. — Isus Krist im otvori duh da shvate Sv. pismo.

Dva su velika otkrića: 1. Sve im se događalo u slikama: *vere Israelitae, vere liberi*, pravi kruh s neba; 2. Bog ponižen do Križa: trebalo je da Krist trpi da bi ušao u svoju slavu, »da svojom smrću pobijedi smrt«[1].

680

[37]

Slike. — Kad se jednom otkrila ova tajna, nemoguće je ne vidjeti je. Čitajte Stari zavjet s tog gledišta i pogledajte da li su žrtve bile prave, da li je srodstvo s Abrahamom bilo pravi uzrok Božjeg prijateljstva, da li je obećana zemlja bila

[1] *Hebr.*, II, 14.

pravo mjesto odmora? Ne. To su dakle bile slike. Razmotrite sve propisane obrede, sve naloge koji nisu radi ljubavi, i vidjet ćete da su to tek njezine slike.

Sve su ove žrtve i svi ovi obredi dakle bili slike ili gluposti. Ali ima jasnih stvari odveć uzvišenih da bismo ih smatrali glupostima.

Treba ispitati da li su proroci zaustavljali svoj pogled na Starom zavjetu, ili su u njemu vidjeli nešto drugo.

681

[39]

Slikovitost. — Ključ tajnog znaka: *Veri adorates*[1]. — *Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi*[2].

682

[339]

Iz., I, 21. Promjena dobra u zlo i osveta Božja, X, 1; XXVI, 20; XXVIII, 1. — Čudesa: Iz., XXXIII, 9; XL, 17; XLI, 26; XLIII, 13; Iz., XLIV, 20—24; LIV, 8; LXIII, 12—17; LXVI, 17.

Jer., II, 35; IV, 22—24; V, 4, 29—31; VI, 16.

Jer., XI, 21; XV, 12; XVII, 9: »Lukavo je srce sviju i neistraživo, tko će ga upoznati?« Da, tko će upoznati svu zloću? Jer je poznato da je opako. *Ego Dominus*, etc. — XXII, 17: *Faciam domui huic*, etc. — Veza s izvanjskim sakramentima. — 22: *Quia non sum locutus*, etc. Bitnost nije vanjska žrtva. — XI, 13: *Secundum numerum*, etc. Množina nauka, XXIII, 15 — 17[3].

683

[29]

Slike. — Slovo ubija; sve se događalo u slikama. Ovo je tajni znak što nam ga daje sv. Pavao. Krist je morao trpjeti[4]. Poniženi Bog. Obrezanje srca, pravi post, prava žrtva, pravi hram. Proroci su pokazali da je trebalo da sve ovo bude duhovno[5].

[1] »Pravi klanjaoci.« *Iv.*, IV, 23.
[2] »Evo jagnje Božje koje uzima grijehe svijeta.« *Iv.*, I, 29.
[3] Naznačili smo samo pojedina mjesta Biblije. U Pascalovu su rukopisu svi tekstovi prepisani, ali ih Brunschvicg ne donosi.
[4] II. *Kor.*, III, 6 i *Rim.*, II, 25.
[5] *Iv.*, VI, 32.

Ne meso koje propada, vać ono što ne propada. »Bit ćete zaista slobodni.« Ona druga sloboda je dakle samo slika slobode[1].

»Ja sam istinski kruh s neba[2].«

684

[255]

Protivurječje. — Neki značaj možemo dobro opisati jedino ako uskladimo sve naše oprečnosti, i nije dovoljno da se držimo suglasnih svojstava ako ne uskladimo ona oprečna. Da bismo shvatili smisao djela nekog pisca, moramo uskladiti sva oprečna mjesta.

Ako dakle hoćemo shvatiti Sv. pismo, treba da nađemo smisao u kojem se sva oprečna mjesta slažu. Nije dovoljno imati smisao koji pristaje za nekoliko suglasnih mjesta, već moramo naći smisao koji se slaže i s oprečnim mjestima.

Svaki pisac ima jedan smisao s kojim se slažu sva oprečna mjesta, ili nema nikakva smisla. To se ne može reći za Sv. Pismo i za proroke. Oni su zacijelo imali odviše dobar smisao. Treba dakle tražiti u njima smisao koji dovodi u sklad sve oprečnosti.

Pravi smisao dakle nije onaj židovski. Ali u Isusu Kristu se usklađuju sva protivurječja.

Židovi nisu znali složiti prestanak kraljevstva i kneževstva, što ga je prorekao Ozej, s Jakovljevim proročanstvom.

Ako shvatimo i zakon i žrtve i kraljevstvo kao stvarnost, ne možemo uskladiti sva mjesta. To dakle nužno moraju biti slike. Ne bismo čak ni mogli uskladiti mjesta istog pisca, iste knjige, a ponekad ni istog poglavlja. A to i previše naznačuje koji bijaše smisao piščev. Kao npr. kad Ezekijel u poglavlju XX kaže da će se živjeti i da se neće živjeti po Božjim zapovijedima.

685

[253]

Slike. — Ako zakon i žrtve predstavljaju istinu, tada se moraju Bogu sviđati, a ne nesviđati mu se. Ako su pak slike, tada mu se moraju i sviđati i ne sviđati mu se.

[1] *Ibid.*, VIII, 36.
[2] *Ibid.*, VI, 35.

No, u cijelom Sv. pismu oni se sviđaju i ne sviđaju se. Rečeno je da će se zakon izmijeniti, da će se izmijeniti žrtva, da će ljudi biti bez zakona, bez vladara i bez žrtve, da će se sklopiti novi savez, da će se obnoviti zakon, da odredbe što su ih primili nisu dobre, da su njihove žrtve odvratne, da Bog to nije tražio.

Rečeno je, naprotiv, da će zakon trajati vječno, da će ovaj savez biti vječan, da će žrtva biti vječna, da ih žezlo neće nikada ostaviti, jer ne smije prestati dok ne dođe vječni kralj.

Pokazuju li sva ova mjesta da je to stvarnost? Ne! Pokazuju li da je to slika? Ne, nego da je stvarnost ili slika. Ali prva mjesta, isključujući stvarnost, pokazuju da je to samo slika.

Sva ova mjesta ne mogu se zajedno nazvati stvarnošću; sva se mogu nazvati slikom: stoga ih se ne zove stvarnošću, već slikom.

Agnus occisus est ob origine mundi[1]. Sudac žrtvovalac.

686

[39]

Oprečnosti. — Žezlo do Mesije, — bez kralja i bez vladara.
Vječni zakon, — izmijenjen.
Vječni savez, — novi zavjet.
Dobri zakoni, — loše naredbe. Ezek, XX[2].

687

[31]

Slike. — Kad nam je, istinita Božja riječ uzeta doslovno, izgleda neistinitom, ona je istinita ako je uzmemo duhovno. *Sede a dextris meis*[3], neistinito je ako uzmemo doslovce. Dakle, istinito je ako to uzmemo duhovno.

U tim se izrazima govori o Bogu na čovječji način. Ali Bog će imati istu nakanu kao i ljudi kad postave nekoga sebi zdesna. U pitanju je dakle Božja nakana, a ne način njezina izvršenja.

Slično je i ovo: »Bog je primio miris vašeg tamjana i za uzvrat će vam dati bogatu zemlju.« To opet označuje istu nakanu što bi je imao neki čovjek koji bi, primivši vaše mirise,

[1] »Jagnje je žrtvovano od postanka svijeta.« *Otkr.*, 13, 8.
[2] Ove oprečnosti su razvijene u slijedećim fragmentima.
[3] »Sjedi meni zdesna.« *Ps.* CXIX.

dao vam zauzvrat bogatu zemlju. Takvu će nakanu imati i Bog za vas, jer ste za njega imali istu nakanu kakvu ima čovjek za nekoga kome daruje mirise.

To vrijedi i za Iratus est[1], »Bog revnitelj«[2] itd. Božja se djela ne mogu drugačije iskazati, pa se mora tako govoriti. Crkva se i danas služi govorom: *Quia comfortavit seras*[3] itd.

Nije nam dozvoljeno pridavati Sv. pismu smisao za koji nam ono nije objavilo da ga ima. Tako nije objavljeno da zatvoreno *mem* u Izaije označuje šest stotina[4]. Moglo bi se reći da završni *tsade i he deficientes* označuju tajne. Ne smijemo dakle to reći, a još manje smijemo reći da je to po uzoru na kamen mudracâ. Ali kažemo da istina nije u doslovnom smislu jer to su sami proroci rekli.

688

[Prijepis 257]

Ne kažem da je *mem* tajanstven.

689

[213]

Mojsije *(V. knj., XXX)* obećava da će Bog obrezati njihovo srce kako bi ih učinio sposobnim da ga ljube.

690

[247]

Jedna Davidova ili Mojsijeva riječ, na primjer »da će Bog obrezati srca«[5], pomaže nam da sudimo o njihovu duhu[6]. Neka svi ostali govori budu dvosmisleni, i neka nas bace u sumnju jesu li oni filozofi ili kršćani, jedna riječ ovakve naravi zapravo će odrediti sve ostale, kao što jedna Epiktetova riječ određuje sve ostalo u protivnom smislu. Dotle traje dvosmislenost, nakon toga ne.

---

1 »Rasrdio se.« Iz. V, 25.
2 *II. Mojs.*, XX, 5; XXIV, 14; Iz. V. 25.
3 »Jer je utvrdio prijevornice vrata.« *Ps.*, CXLVII, 12, 13.
4 To se odnosi na neke osobitosti židovskog alfabeta.
5 *V. Mojs.*, XXX, 6.
6 To jest, pomaže nam da vidimo koji su smisao pridavali zakonu, tjelesni ili duhovni.

691

[31]

Ako od dvije osobe koje pričaju glupe priče jedna upotrebljava dvosmislen govor, koji razumiju u njegovu krugu posvećenih, dok drugi upotrebljava govor sa samo jednim smislom, pa ako ih netko tko nije upućen u njihovu tajnu zateče u takvu razgovoru, jednak će sud stvoriti o njima. Ali, ako u daljnjem razgovoru jedan uzme pričati anđeoske stvari, a drugi samo plitke i obične, on će zaključiti da jedan govori s tajnim smislom[1], ali ne drugi. Jer jedan je dovoljno pokazao da je nesposoban za takve gluposti, a sposoban da bude tajnovit; drugi, da je nesposoban za tajni smisao, a sposoban za gluposti.

Stari je zavjet tajni znak.

692

[33]

Neki dobro vide da je samo požuda čovjeku neprijatelj, a ne Bog, i da ga ona od Boga odbija. Vide da je čovječje dobro samo Bog, a ne plodna zemlja. Oni koji misle da je čovječje dobro u puti, a zlo ono što nas odbija od ćutilnih užitaka, neka ih se *[nasite]* i neka u njima *[umru]*. Ali oni koji iz svega srca traže Boga, kojima je jedina neugodnost biti lišeni njegova pogleda, kojima je jedina želja da ga posjeduju, a jedini neprijatelji oni koji ih od svega toga odvraćaju, koji su potišteni kad vide da li okružuju i da nad njima gospodare ovakvi neprijatelji, neka se utješe, naviještam im dobru vijest: ima jedan oslobodditelj za njih. Pokazat ću im ga, pokazat ću im da za njih postoji Bog. Drugima ga neću pokazati. Pokazat ću im da je bio obećan Mesija koji će ih osloboditi od neprijatelja. I on je došao da ih oslobodi od bezakonja, ali ne i od neprijatelja[2].

Davidovo proročanstvo, da će Mesija osloboditi svoj narod od njegovih neprijatelja, može se tjelesno shvatiti da će ih osloboditi od Egipćana, a onda ne bih mogao pokazati da se

---

1 Nije svaka nejasnoća tajna. Tajna je samo tamo gdje nejasnoća sakriva u sebi neku istinu.
2 U ovom fragmentu riječ »neprijatelj« u prenesenom smislu označuje »požudu«. Ali ovdje treba u opreci sa bezakonjem doslovno uzeti riječ »neprijatelj«.

proročanstvo ispunilo[1]. Ali se zaista može shvatiti i da će ih osloboditi od bezakonja, jer, pravo govoreći[2], Egipćani nisu neprijatelji, nego su to bezakonja. Riječ neprijatelj je dakle dvolična. Ali ako na drugom mjestu kaže, kao što čini, da će osloboditi svoj narod od njegovih grijeha[3], kao što veli Izaija[4] i ostali, dvosmislenosti nestaje, pa se dvostruk smisao riječi neprijatelj svodi naprosto na običan smisao bezakonja. Jer ako je u misli imao grijehe, mogao ih je lijepo izraziti riječju neprijatelj, ali ako je mislio na neprijatelje, nije ih mogao označiti bezakonjem[5].

Mojsije, David i Izaija upotrebljavali su iste izraze. Tko onda može reći da nisu imali isti smisao i da Davidov smisao koji se očito odnosi na bezakonje kad govori o neprijateljima, nije isti kao Mojsijev kad ovaj govori o neprijateljima?

Daniel (IX) je molio za oslobođenje svog naroda od robovanja njihovim neprijateljima, ali je pod tim razumijevao grijehe. I da to pokaže, kaže kako mu je došao Gabrijel i rekao mu da je uslišan, i kako neće čekati više od sedamdeset tjedana, pa će narod biti oslobođen bezakonja, grijehu će biti kraj, a osloboditelj, svetac nad svecima, donijet će vječnu pravdu, ne zakonsku, nego vječnu[6].

---

[1] Židovski prigovor na koji Pascal odgovara prema *Pugio Fidei:* Mesija je osvajač koji će židovskom narodu donijeti zemaljsko gospodstvo.
[2] U pravom smislu suprotno slikovitom govoru.
[3] *Ps.*, CXXIX, 8.
[4] XLIII, 25.
[5] Grijehe se može slikovito nazvati neprijateljima, ali ne obratno.
[6] *Daniel*, IX, 24.

ODJELJAK XI

(PROROČANSTVA)

693

[1]

Kad vidim zaslijepljenost i bijedu čovjekovu, i kad promatrajući čitav nijemi svemir[1], i čovjeka bez svjetla, prepuštena sebi samom, kao da je zalutao u ovaj skroviti kutić svemira, a da ne zna tko ga je tu postavio, što je došao tu raditi, što će s njime biti kad umre, promatrajući kako je nesposoban za ikakvu spoznaju, podilazi me jeza kao čovjeka koga bismo uspavana prenijeli na pust i strašan otok, i koji bi se probudio ne znajući gdje se nalazi, ni kako će se odatle izvući. Nato se čudim kako ne padamo u očaj zbog tako bijedna stanja. Vidim oko sebe i druge ljude slične naravi, pa ih pitam da li su bolje obaviješteni od mene, a oni mi vele da nisu. A onda su se ovi bijedni zastranjenici ogledali oko sebe, pa ako bi opazili poneki dopadljivi predmet, odali bi mu se i uz njega se vezali. Šta se mene tiče, nisam se ni uz šta privezao, već promatrajući kako ima više izgleda da postoji nešto drugo negoli je to što vidim, uzeo sam ispitivati, nije li ovaj Bog ostavio nekog znaka od sebe.

Vidim mnogo oprečnih vjera i, prema tome, sve krive, osim jedne. Svaka hoće da joj vjerujemo i grozi se nevjernicima. Stoga im ne vjerujem. Svatko može reći, svatko se može proglasiti prorokom. Ali vidim kršćansku u kojoj ima proroštava, a to je ono što svatko ne može učiniti.

---

[1] Šutnja svemira pobuđuje u Pascalu strah: »Prestravljuje me vječita tišina ovih beskonačnih prostora.« (Fr. 206)

694

[232]

A nad svime stoji kao kruna proroštvo, da se ne bi reklo kako ju je stvorio slučaj[1].

Svatko kome bi preostajalo još samo osam dana života ne bi zastalno to pridao pukom slučaju...

Kad nas strasti ne bi držale, osam dana i sto godina ne bi se razlikovali.

695

[Prijepis 171]

Proroštva. — Veliki Pan je umro[2].

696

[401]

Susceperunt verbum cum omni aviditate, scrutantes Scripturas, si ita se haberent[3].

697

[59]

Prodita lege. — Impleta cerne. — Implenda collige[4].

698

[100]

Proroke možemo shvatiti tek kada vidimo da su se događaji zbili: dokazi povučenosti, povjerljivosti i šutnje, itd. dokaz su samo onima koji ih znaju i vjeruju u njih.

Josip posve unutarnji u posve izvanjskom zakonu. Vanjske nas pokore raspolože za unutarnjost, kao poniženje za poniznost. Isto tako...

[1] Vjeru.

[2] Plutarh, *De defectu oraculorum*, XVII, *apud* Charron, *Trois vérités*, II, 8. Plutarh govori da je umro veliki Pan, a to se može odnositi na Kristovu smrt.

[3] »Primiše riječ sa svim srcem, i svaki su dan ispitivali Pisma da li je to tako.« *Djela Ap.*, 17, 11.

[4] »Čitaj što je naviješteno, gledaj što se ispunilo, saberi što se ima ispuniti.«

699

[59]

Sinagoga je prethodila Crkvi, a Židovi kršćanima. Proroci su prorekli kršćane, a sv. Ivan Isusa Krista.

700

[382]

Lijepo je gledati vjerskim očima Herodovu i Cezarovu povijest.

701

[485]

Revnost Židova za njihov zakon i za njihov hram (Josip, i Židov Filon, *Ad Caium*). Koji je drugi narod bio tako revan? Trebalo je da bude takav.

Krist je prorečen u pogledu vremena i stanja svijeta: oduzet vladalački štap od nogu[1] i četvrto kraljevstvo[2]. Kako smo sretni što imamo ovo svjetlo u toj tmini.

Kako je lijepo gledati očima vjere Darija i Kira, Aleksandra, Rimljane, Pompeja i Heroda, gdje neznajući rade za slavu Evanđelja[3].

702

[491]

Revnost židovskog naroda za svoj zakon, osobito otkako nije više imao proroka.

703

[491]

Dok je bilo proroka da održavaju zakon, narod je bio nehajan. Ali kad više nije bilo proroka, nadošla je revnost.

[1] *I. Mojs.*, XLIX, 10.: »Palica vladalačka neće se odvojiti od Jude, niti od nogu njegovih onaj koji postavlja zakon, dokle ne dođe onaj kome pripada, i njemu će se pokoravati narodi.«

[2] *Dan.*, II.

[3] Balzac: »Bog je pjesnik, a ljudi su samo glumci.«

704

[119]

Đavao je pomutio revnost Židova prije Krista jer bi im on bio spasonosan, ali ne poslije njega.

Židovski narod, ismijavan od pogana; kršćanski, progonjen.

705

[53]

Dokaz. — Proroštva s obistinjenjem što je prethodilo Isusu Kristu, i što je bilo poslije njega.

706

[167]

Najsnažniji su dokaz Krista proroštva. Bog se također najviše za to pobrinuo, jer događaj koji ih je obistinio trajno je čudo od rođenja Crkve do kraja. Stoga je stvarao proroke u toku od tisuću i šest stotina godina. A za četiri stotine godina nakon toga, razbacao je sva ova proroštva, sa svim Židovima koji su ih nosili, po svim krajevima svijeta. Takva je bila priprema za Kristovo rođenje: njegovo je Evanđelje morao svatko primiti, pa su zato bila potrebna ne samo proroštva, već je trebalo da ona budu po svemu svijetu kako bi cio svijet prigrlio Evanđelje.

707

[489]

Nije bilo dovoljno da bude proroštava; trebalo je da budu porazdijeljena po svim krajevima i sačuvana u svim vremenima. I napokon, da se ova suglasnost ne pridade običnom slučaju, ovo je moralo biti prorečeno.

Mnogo je slavnije za Mesiju da mu Židovi budu svjedoci, pa i oruđe njegove slave, pored toga što ih je Bog pričuvao.

708

[405]

Proročanstva. — Vrijeme prorečeno stanjem židovskog naroda, stanjem poganskog naroda, stanjem hrama, brojem godina.

709

[405]

Moraš biti smion ako hoćeš proreći istu stvar na mnogo načina: trebalo je da četiri kraljevstva, idolopoklonska ili poganska, svršetak Judine vlasti, i sedamdeset tjedana dođu u isto vrijeme, a sve to prije nego drugi hram bude porušen.

710

[167]

Proroštva. — Da je samo jedan čovjek napisao knjigu proroštava o Kristu, i to u pogledu vremena i načina, te da je Krist došao u suglasnost s ovim proroštvima, bio bi beskrajno snažan dokaz.

Ali ovdje ima mnogo više. Čitav niz ljudi kroz četiri tisuće godina, koji stalno i bez razlike dolaze jedan za drugim, proriču isti dolazak. Objavljuje ga čitav jedan narod koji postoji već četiri tisuće godina da skupno posvjedoči o uvjerenju što ga o tome ima. Od toga ga ne mogu odvratiti ni prijetnje ni progonstva što su ga stizala. To je mnogo značajnije.

711

[329]

Proroštva pojedinosti. — Bijahu stranci u Egiptu, ne imađahu nikakva vlastitog posjeda, ni u toj zemlji ni drugdje. [Ne bijaše ni najmanjeg izgleda ni za kraljevstvo koje je tu osnovano mnogo godina nakon toga, ni za vrhovni savjet sedamdesetorice što ga nazivahu *Sinedrijem,* a koji, otkako ga je Mojsije uspostavio, trajaše sve do vremena Kristovih. Sve je to bilo koliko je to samo moguće daleko od sadašnjeg njihova položaja], kad im Jakov umirući i blagoslivljući svojih dvanaest sinova izjavi da će biti posjednici velike zemlje, te posebno proreče plemenu Judinu da će kraljevi koji će jednom njima vladati biti iz njegova koljena, te da će mu biti podložna sva njegova braća [štaviše, da će se Mesija, koji će biti očekivanje naroda, od njega roditi, te da neće biti oteto Judi kraljevstvo, ni namjesnik ni zakonodavac njegovih potomaka, sve dok se u njegovu plemenu ne pojavi očekivani Mesija[1]].

Sam Jakov raspolažući tom budućom zemljom kao da joj je gospodar, dade Josipu veći dio nego ostalima: »Dajem ti jedan

[1] *I. Mojs.,* XXXXIX. (8 do 10).

dio više nego tvojoj braći.« Blagoslovi svoja dva sina Efrajima i Manaseja koja mu ih je Josip doveo, starijeg Manaseja njemu zdesna, a mlađeg Efrajima slijeva.

Potom ukrsti ruke položivši desnu ruku na Efrajimovu glavu, a lijevu na Manasejevu, pa ih tako blagoslovi. A kad mu Josip obrati pažnju na to da više voli mlađega[1], odgovori mu s divnom čvrstinom: »Znam dobro, sine moj, znam dobro, ali će se Efrajim drukčije uvećati negoli Manasej.« To se poslije i dogodilo, te je sam bio gotovo isto tako bogat kao dvije čitave loze što su sačinjavale cijelo jedno kraljevstvo, pa su se redovito nazivali samo imenom Efrajimovim.

Isti je taj Josip umirući preporučio svojoj djeci da ponesu sobom njegove kosti kad budu pošli u ovu zemlju, a tamo su došli tek dvije stotine godina poslije[2].

Mojsije koji je sve ovo napisao mnogo prije[3] nego se to zbilo, sam je podijelio zemlju svakoj obitelji još prije nego su u nju ušli, kao da joj je bio gospodar. [Izjavljuje najzad da će Bog podići u njihovu narodu i u njihovoj rasi proroka čija je on bio slika, pa im tačno proreče sve što će im se dogoditi u zemlji u koju će ući poslije njegove smrti, pobjede što će im je Bog dati, njihovu nezahvalnost prema Bogu, kazne što će za to primiti kao i ostale zgode i nezgode]. [333] Daje im suce koji će podijeliti zemlju, propisuje im oblik političke uprave koje će se tamo pridržavati, gradove koje će tamo sazdati za utočište, i...

712

[19]

Proroštva su pomiješana s pojedinačnim događajima i s onima u vezi s Mesijom. To je zato da ne bi proroštva o Mesiji bila bez dokaza, te da pojedinačna proroštva ne budu bez ploda.

713

[171]

Židovsko ropstvo bez oslobođenja. Jer., XI, 11: »Udarit ću ih zlima iz kojih neće moći izaći.«

---

[1] Cf. Fr. 623.
[2] *I. Mojs.*, L. 22—25
[3] *Prije* označuje ostvarenje ovog proroštva. *III. Mojs.*, 15, 18, 34.

Slike. — Iz., V: »Gospodin je imao vinograd i nadao se da će mu roditi grožđem, ali je rodio samo vinjagom. Uništit ću ga i rastepsti; buknut će u njemu drača i trnje, i zapovjedit ću oblacima da na nj više ne *[dažde]*. Gospodnji vinograd je kuća Izraelova, a ljudi su Judini sâd miline njegove. Nadao sam se dobru djelu pravednosti, a eto samo zloće.«

Iz., VIII[1]: »Gospoda držite svetim! On neka vam je strah, i on neka vam je bojazan! On će vam postati povodom svetosti, kamen spoticanja, kamen sablazni za obadvije kuće Izraelove, zamka i mreža za stanovnike Jeruzalema. Mnogi se o njih spotiču, satrt će se, zaplest će se i uhvatiti. Ja ću sačuvati svjedočanstvo, zapečatiti objavu u svojim učenicima. Čekat ću Gospoda koji sakriva lice svoje od kuće Jakovljeve, i uzdat ću se u njega.«

Iz., XXIX: »Budi zbunjen i zapanjen, narode Izraelski; ljuljajte se, spotičite se i budite pjani, ali ne od opijenosti vinom; posrćite, ali ne od pijanstva, jer je Gospod izlio na vas Duh najdubljega sna. Oči vaše, proroke, zatvorio je. Glave vaše, vidioce, zastro je[2].« (Danijel, XII[3]: »Bezbožnici neće to razumjeti. Ali će pobožnici to spoznati.« Ozej u posljednjem poglavlju i u posljednjem retku, poslije tolikih vremenitih blagoslova, kaže: »Tko je tako mudar da razumije ovo?« itd.). [173] »I sva viđenja svih proroka bit će vašim očima kao zapečaćena knjiga. Pa, dadnete li je učenu čovjeku, koji je može čitati, odgovorit će vam: Ne mogu je čitati, zapečaćena je. A dadnete li je nekome koji ne zna čitati, kazat će vam: Ne poznam pismo.

I Gospod mi je rekao: Jer mi se ovaj narod približuje samo ustima svojim i poštuje me samo usnama svojim, a srce mu stoji daleko od mene (to je razlog i uzrok, jer da su se srcem Bogu klanjali, bili bi slušali proroke), i strah njegov od mene samo je naučena ljudska zapovijed: zato ću i nadalje čudesno postupati s ovim narodom, čudesno i divno. Mudrost mudrih njegovih stradat će se, a razumnost razumnih njegovih od toga će se *[pomutiti]*[4].«

Proroštva. Dokaz božanstva. — Iz., XLI: »Ako ste bogovi, iznesite, objavite nam budućnost, slušat ćemo vas. Objavite

---

[1] VIII, 13—17.
[2] *Iz.*, XXIX, 9 i 10.
[3] 10. — Zagrada je na rubu.
[4] *Iz.*, XXIX, 13, 14.

nam prijašnje, prorecite buduće. Tako ćemo spoznati da ste bogovi. Učinite samo nešto, dobro ili zlo, da to svi diveći se vidimo. Gle vi ste ništa! Vi ste gad itd. Tko je (od suvremenih pisaca[1]) to objavio od početka da smo to znali unaprijed, da smo rekli: — Slaže se? — Ali nitko nije čuo vaših riječi, nitko nije objavio.«

Iz., XLII: »Ja sam Gospod, slave svoje ne dajem drugome. Sve što je unaprijed kazano, vidite, dogodilo se. Sad javljam novo što će se dogoditi. Pjesmu novu pjevajte Gospodu do kraja zemlje[2].« *[174]*[3]. »Neka naprijed stupi narod koji je slijep, a ipak ima oči, koji je gluh, a ima uši. Svi narodi neka se skupe. Tko između njih — pa i njegovi bogovi — može takva šta objaviti, učiniti da čujemo što je prije unaprijed kazano? Neka dovedu svjedoke svoje da dokažu pravo svoje, da se čuje i kaže: Istina je!

Vi ste moji svjedoci — veli Gospod — i sluga moj, koga sam izabrao da spoznate i vjerujete mi da sam ja.

Prorekao sam, spasio, jedino sam ja činio čudesa pred vašim očima; vi ste svjedoci mog božanstva, veli Gospod.

Ja sam poradi vas razbio babilonske snage; ja sam vas posvetio i stvorio.

Ja sam učinio preko mora put, potopio i uništio zauvijek vaše teške neprijatelje.

Ali ne mislite samo ono što se prije dogodilo, ne pazite samo na ono što je prošlo.

Evo ja ću učiniti novo. Već se vidi. Ne raspoznajete li to? U pustinji pravim put, u pustari rijeke.

Taj narod, što sam ga sam sebi sazdao, naviještat će moju slavu, itd.

Radi sebe sama izbrisat ću vaše grijehe i zaboraviti vaše zločine: podsjetite se svojih nezahvalnosti da biste vidjeli imate li se čime opravdati. Otac tvoj prvi već je sagriješio, a posrednici tvoji bili su mi nevjerni.«

[177]

Iz., XLIV: »Ovako govori Gospod: Ja sam prvi i ja posljednji. Tko je meni jednak? Neka ispriča i objavi što se je dogodilo, otkako sam ja u davno doba stvorio čovječanstvo.

---

[1] Na obrubu.
[2] *Iz.*, XLIII, 8...
[3] 8, 9, 10.

I buduće, što će još doći, neka nam se objavi. Ne bojte se; nisam li vam ja to davno kazao i objavio? Vi ste mi svjedoci.«

Kirovo proroštvo. — Iz., XLV, 4: »Poradi sluge svojega Jakova, izabranika svojega, nazvao sam te tvojim imenom.«

Iz., XLV, 21: »Skupite se vijeća zajedno. Tko je od starine kazao, tko je javio još onda? Nisam li ja to bio, Gospod?«

Iz., XLIV: »Sjetite se prvih stoljeća i znajte da nema ništa slično meni, koji sam od početka najavljivao ono što se ima dogoditi na svršetku od davnih vremena ono što se još nije dogodilo. Odluka će se moja ispuniti. Sve, što mi je drago, ispunjavam.«

[179]

Iz., XLII: »Prvo se ispunilo, kako je i prorečeno. Sad javljam novo. Prije nego proklije, dajem vam da znate.«

Iz., XLVIII, 3: »Prijašnje sam već objavio, brzo sam izvršio. Dogodilo se, kako sam prorekao, jer sam znao da si tvrdoglav, da je tvoja šija gvozdena žila i da ti je čelo od mjedi. Zato sam ti već davno objavio, prije nego se još zbilo, priopćio sam ti da ne kažeš: Idol je moj izvršio, lik moj rezani, lik moj liveni to je zapovijedio.

Čuo si. Sad promotri sve! Nećete li sad biti moji svjedoci? Odsada ti javljam novo i sakriveno što nisi znao. Sada se izvršuje, a ne davno. Ništa nisi o tom čuo prije ovoga dana, da ne kažeš: Znao sam to.

Ne, ništa o tom nisi čuo ni znao, niti se prije bilo tvoje uho otvorilo. Jer sam znao da si ti vrlo nevjeran i da su te nazvali otpadnikom od krila materina.«

[181]

Odbačenje Židova i obraćenje pogana.

Iz., LXV: »Potražiše me koji nisu pitali za me. Nađoše me koji me nisu tražili. Rekao sam narodu koji me još nije zvao mojim imenom: Evo me, evo me!

Cijelo sam vrijeme širio ruke svoje za narodom nepokornim koji ide za svojim mislima putem koji nije dobar. Za narodom koji me jednako draži bez straha dok žrtvuje u vrtovima i kadi na žrtvenicima od opeka itd.

Raspršit ću ih kao dim u dan srdžbe, itd. Za opačine vaše i vaših otaca platiti ću vam po vašim djelima.

Ovako veli Gospod: Kao što se kaže o grožđu kad se u njemu nađe soka: ne kvari ga, jer je blagoslov na njemu! Tako ću učiniti radi sluga svojih, da ne potrem sviju.

Zato ću izvesti potomka iz Jakova i baštinika svojih gora iz Jude. Jest, izabranici moji bit će baštinici. Sluge će moje stanovati tamo. Moje ravnice bit će plodne i neobično bogate. [183] Ali ću uništiti sve ostale, jer ste zaboravili svog Boga da biste služili krivim bogovima. Zvao sam vas, a vi se niste odazvali: zvao sam vas, a niste slušali, i izabrali ste što mi se nije dopadalo.

Zato Gospod ovako veli: Gle, sluge će moje jesti, a vi ćete gladovati. Gle, sluge će se moje veseliti, a vi ćete se stidjeti. Gle, sluge će moje klicati od radosti u srcu, a vi ćete jadikovati od žalosti u srcu i ridati iz duha slomljena.

Imena svoja ostavit ćete izabranicima mojim za gnušanje. Gospod će vas ubiti, a slugama će svojim dati drugo ime. Tko se blagoslivlje u zemlji, blagoslivljat će se kod Boga vjernost... Jer će se zaboraviti prijašnje tjeskobe.

Jer, gle, ja ću stvoriti novo nebo i novu zemlju. Ne spominju se više stvari prijašnje. Nikome više ne dolaze na um. Ne, radujte se, veselite se uvijek radi onog što stvaram! Jer eto, ja ću pretvoriti Jeruzalem u veselje a narod njegov u radost. Ja ću se sam veseliti radi Jeruzalema i radovati se radi naroda svojega. Neće se više u njemu čuti glas plača niti glas jauka.

[185]

Prije nego zazovu, ja ću se odazvati. Dok još govore, ja ću već uslišati.

Vuk i jagnje zajedno će pasti, a lav će jesti slamu kao goveče, a zmija će se hraniti prahom. Neće zlo učiniti, neće nikome uditi na svoj svetoj gori.«

Iz., LIV, 3: »Ovako veli Gospod: Čuvajte pravicu i uspostavite pravednost. Jer je spasenje moje blizu da dođe, i pravednost moja da se otkrije.

Blago čovjeku koji tako čini, koji drži Subotu, te čuva ruke svoje da ne učini ništa zla.

Neka ne govori tuđin koji pristane uz Gospoda: Gospod će me isključiti iz svojega naroda. Jer ovako veli Gospod: Koji drže Subotu i drže se zavjeta mojega, njih ću dovesti svetoj gori i razveseliti ih u kući svojoj molitvenoj...«

[187]

Iz., LIX, 9: »Zato je sud daleko od nas. Čekamo svjetlo, ali gle, tmina je; čekamo bijeli dan, ali putujemo po mraku. Kao slijepci pipamo zid, spotičemo se u pô bijela dana u sumračje i zdravi slični smo mrtvima.

Mumljamo svi kao medvjedi i gučemo jednako kao golubovi. Čekamo sud, a on ne dolazi, spasenje, a ono je daleko od nas.«

Iz., LXVI, 18: »K meni su došla djela vaša i mišljenja vaša. Sve ću narode i jezike sabrati. Oni će doći i vidjeti moju slavu.

Postavit ću znak na njih i neke ću od njih kao obraćene poslati k narodima: U Afriku, Libiju, Italiju i Grčku i narodima koji još nisu čuli glasa o meni i nisu još vidjeli slave moje. Tada će se dovesti sva braća vaša...«

[189] Jer., VII. *Odbačenje hrama:* »Idite u moje sveto mjesto, u Silo, gdje sam namjestio ime svoje iz početka, i vidite kako sam s njim postupao zbog zloće svojega naroda Izraela. A jer ste vi sada počinili posve ista nedjela, veli Gospod, zato ću s ovom kućom, koja nosi moje ime, i u koju vi stavljate svoje uzdanje, i sa svetim mjestom koje sam dao vama i ocima vašim, postupati tako, kao što sam postupao sa Silom. (Jer sam ga odbacio i stvorio sam sebi drugdje hram.)

Ja vas odbacujem od sebe, kao što sam odbacio svu braću vašu, cijelo pleme Efrajimovo. (Odbačeni bez povratka.) A ti se ne moli za taj narod.«

Jer., VII, 21: »Gomilajte samo žrtve paljenice na žrtve zaklanice i jedite meso! Kad sam oce vaše vodio iz Egipta, nisam im toliko davao propise i zapovijedi o žrtvama paljenicama i zaklanicama. Nego sam im većma zapovjedao ovo: Slušajte glas moj, i bit ću Bog vaš, i vi ćete biti narod moj. (Kad su žrtvovali zlatnom teletu, eto, tada sam im dao žrtve da okrenem na dobro zlu navadu.)«

Jer., VII, 4: »Ne uzdajte se u lažnu riječ: Hram Gospodnji, hram Gospodnji, hram Gospodnji je ovo!«

714

[277]

Židovi Božji svjedoci: Iz., XLIII, 9; XLIV, 8.

Ispunjenja proroštva. — III. Kr., XIII, 2. — IV. Kr., XXIII, 16. — Jos., VI. XXVI. — III. Kr. XVI. 34 — V. Mojs., XXIII. Malah., I, 11. Židovska žrtva odbačena, a poganska žrtva (pa i izvan Jeruzalema) posvud se nalazi.

Mojsije proriče poziv pogana prije svoje smrti. XXXII, 21, i vječno prokletstvo Židova.

Mojsije proriče što će se dogoditi svakom plemenu.

Proroštvo. — »Vaše će ime biti odurno odabranicima mojim, i ja ću im dati drugo ime.«

»Otvrdnuo im je srca[1].« A kako? Laskajući njihovoj požudi i dajući im nade da će je ispuniti.

715

[277]

Proroštvo. — Amos i Zaharija: »Prodali su pravednika, i zato ih se neće nikad spominjati.« — Izdaše Krista.

Neće se više spominjati Egipta, vidi Iz., XLIII, 16, 17, 18, 19. Jer., XXIII. 6, 7.

Proroštvo. — Židovi će se raširiti posvuda. Iz., XXVII, 6. — Novi zakon. Jer., XXXI, 32.

Malahija, *Grotius*[2]. — Drugi slavni hram. Krist će u nj doći. Ag., II, 7, 8, 9, 10. Poziv pogana, Joel II, 28. Ozej II, 24. V. knj. Mojs., XXXII, 21. Mal., I. 11.

716

[409]

Ozej, III. — Iz., XLII, XLIII, LIV, LX, LXI, posljednji: »Prorekao sam im davno, da znadu da sam to ja.«

Jaddus Aleksandru.

717

[335]

[*Proroštva.* — Zakletva da će David uvijek imati nasljednika. Jer.[3]]

718

[270]

Vječno kraljevstvo Davidova koljena, II, Ljet., po svim proroštvima, i sa zakletvom. Nije se ispunilo privremeno: Jer., XXIII, 20[4].

719

[39]

Budući proroštva predskazuju da se Judi neće oduzeti žezlo sve do vječnog kralja, moglo bi se možda pomisliti da proroštva kane laskati narodu, te da su se prevarila u Herodu. Ali, da pokažu kako to nije njihov smisao, i kako su naprotiv dobro znala da ovo vremensko kraljevstvo mora prestati, veli da će biti bez kralja i bez vladara, i to dugo vremena. Ozej, (III, 4).

[1] *Iz.*, VI, 9; *Iv.*, XII, 40.
[2] *De verit. rel. chr.*, V, 14.
[3] XIII, 13.
[4] VII, 18.

720

[229]

Non habemus regem nisi Caesarem[1]. Krist je dakle bio Mesija, jer više nisu imali kralja osim stranca, i jer drugog nisu htjeli.

721

[277]

Nemamo drugog kralja osim cara.

722

[309]

Danijel, II: »Tajnu koju kralj hoće da zna ne mogu kazati kralju ni mudraci ni gataoci. Ali ima Bog u nebu koji otkriva tajne, i koji ti javlja što će se dogoditi u budućnosti. (Mora da ga je ovaj san vrlo zanimao.)

Meni je sad ova tajna objavljena, ne pomoću mudrosti, već po objavi Boga koji mi je to otkrio da ti je protumačim.

Ti si, kralju, imao ovo viđenje. Vidio si veliki lik. Lik je bio visok, i svjetlost mu silna. Stajao je pred tobom. Strašan je bio njegov pogled. Glava tome liku bila je od čista zlata, prsa i mišice od srebra, tijelo i bedra od mjedi, stegna od gvožđa, noge što od gvožđa, što od gline. Dok si gledao, odvali se od gore kamen sam od sebe, udari u gvozdene i glinene noge lika i satre ga. Tada se satre odjedanput gvožđe, glina, mjed, srebro i zlato i rasprša se kao pljeva u zraku. A kamen, koji je bio razmrskao lik, posta gora velika i ispuni svu zemlju. To je san. Sad ćemo kazati kralju što znači.

[311]

Ti si, kralju, kralj nad kraljevima kojemu je Bog nebeski dao gospodstvo i moć, snagu i čast gdjegod žive ljudi. Ti si ona glava od zlata. Nakon tebe nastat će drugo kraljevstvo, manje od tvojega, zatim treće kraljevstvo od mjedi što će se prosti-

[1] *Iv.*, XIX, 15: »Mi nemamo drugog kralja osim cara.«

rati po svoj zemlji. Četvrto će kraljevstvo biti jako kao gvožđe. Jer gvožđe može sve satrti i razbiti.

Što su noge i prsti, koje si vidio, bili dijelom od gline lončarske, dijelom od gvožđa, znači da će kraljevstvo biti razdijeljeno. Bit će u njemu nešto od tvrdoće gvožđa, a nešto od krhosti gline lončarske.

A što je gvožđe, kako si vidio, bilo pomiješano s glinom lončarskom, znači da će se među se pomiješati ženidbom, ali se ipak neće stopiti u jedno, kao što se ne ni gvožđe ne može smiješati s glinom.

U vrijeme onih kraljeva Bog će nebeski podignuti kraljevstva koje se neće raspasti do vijeka. Njegova vlast neće preći na drugi narod. Ona će satrti i uništiti sva ona kraljevstva, a samo će stajati do vijeka, tako kao što si vidio da se je od gore odvalio kamen sam od sebe i satro gvožđe, mjed, glinu, srebro i zlato. Tako je Bog veliki javio kralju što će se dogoditi poslije.

San je istinit, i tumačenje je njegovo vjerno.

[313]

Na to se Nabukodonosor pokloni ničice... itd.« Danijel, VIII, 8: »Danijel je vidio borbu između ovna i jarca; jarac ga je svladao. Jarcu se opet slomio veliki rog, a na njegovu mjestu narasla su četiri druga roga prema četiri vjetra nebeska. Iz jednoga roga od njih narastao je malen rog i onda vrlo velik prema jugu i istoku i prema najkrajnijoj zemlji. Podigao se je do vojske nebeske i pobacao na zemlju neke od vojske nebeske i od zvijezda i pogazio ih. Sve do kneza vojske nebeske on se je podigao. Uzeo mu je svagdanju žrtvu i oskvrnio mjesto svetišta njegova.

To je Danijelovo viđenje. Tražio je razjašnjenje, i neki glas mu povika: Gabrijele, razjasni tome tamo viđenje!

Gabrijel reče: Ovan, što si ga vidio, s dva roga, to su kraljevi medijski i perzijski. Jarac je kralj grčki: Veliki rog, što mu je bio iznad očiju, to je prvi kralj. Što su onda, kada se slomio, umjesto njega narasla četiri druga, znači: Četiri će kraljevstva proizaći iz njegova naroda, ali ne tako jaka kao on.

[315] Pri svršetku vlasti njihove, kad bezakonici navrše mjeru, ustat će kralj, drska pogleda i lukav. Silna će mu biti moć, ali ne od vlastite snage. Nanijet će izvanrednu pustoš, i djela će mu napredovati. Moćne, pa i narod svetaca upropašćivat će. Lukavstvom njegovim napredovat će prijevarni pothvat njegov. Bit će ohol i mnoge će iznenada upropastiti. Ali čim se digne na kneza nad knezovima, bit će satrven bez ljudske ruke.«

Danijel, IX, 20: »Dok sam još govorio i molio se i priznavao grijehe svoje i grijehe svojega naroda i polagao vapaj svoj pred Bogom, najednom Gabrijel, isti, kojega sam prije bio vidio u viđenju, doletje mi brzo oko vremena večernje žrtve. On me uputi i reče: Danijele, sada dolazim, da te poučim. Kad si se počeo moliti, izađe riječ Božja. Dolazim, da ti to navijestim; jer si ljubimac Božji. Zato pripazi na riječ, tada ćeš razumijeti viđenje!

Sedamdeset je godišnjih tjedana određeno nad tvojim narodom i nad tvojim svetim gradom, da se kraj učini bezakonju, da se oduzmu grijesi, da se okaje opačina, da se dovede vječna pravda, da se ispuni viđenje i proroštvo i da se pomaže sveti nad svetima. (Poslije toga ovaj narod neće više biti narod, niti ovaj grad tvoj grad. Vrijeme srdžbe će proći, godine milosti će zauvijek doći).

[289] Znaj dakle i razumij: Od vremena kad iziđe riječ da se Jeruzalem opet sazida, pa dok ne ustane pomazanik, knez, proći će sedam godišnjih tjedana i šezdeset i dva godišnja tjedna. (To je način židovskog brojenja, da manji broj postave na prvo mjesto: 7 i 62 jest 69. Od ovih 70 ostat će sedamdeseta, tj. 7 posljednjih godina o kojima će odmah govoriti.)

I opet će se sazidati s ulicama i prokopima u teško vrijeme. Poslije šezdeset i dva godišnja tjedna bit će pomazanik pogubljen, premda je nedužan. (Poslije 62 tjedna, koje će slijediti 7 prvih. Krist će dakle biti ubijen poslije 69 tjedana, tj. u posljednjem tjednu.) Grad zajedno sa svetištem bit će razoren od ratnoga naroda jednoga kneza što će doći. Kraj će mu biti s potopom. Na svršetku rata doći će određeno opustošenje.

S mnogim će za jednog godišnjeg tjedna sklopiti tvrd zavjet; i u polovini godišnjeg tjedna ukinut će žrtvu zaklanicu i prinos. Na mjestu njihovu zavladat će grozota pustoši i trajat će do svršetka.«

Danijel, IX, Anđeo reče Danijelu: »Evo, još će se pojaviti (poslije Kira, pod kojim je još sve ovo) tri perzijska kralja (Kambiz, Smerdis, Darije). Četvrti će (Kserkse) steći veće bogatstvo nego svi drugi. Kad se osili bogatstvom svojim, sve će podignuti na grčko kraljevstvo.

[291] Tada će se pojaviti junački kralj (Aleksandar) i podignuti silno kraljevstvo i sve izvesti što hoće. Ali jedva se pojavi, raspast će se kraljevstvo njegovo i razdijeliti u četiri vjetra nebeska (kako je ranije rekao, VI, 6; VIII, 8), ali ne među potomke njegove. I neće više biti tako moćno kao pod vlašću njegovom. Kralj južni (Egipat, Ptolomej, sin Lagusov) postat će jak. Ali jedan od vojskovođa njegovih natkrilit će ga moću i prisvojiti će vlast sebi (Seleuk, Sirski kralj. Apijan veli da je to najmoćniji Aleksandrov nasljednik).

Poslije nekoliko godina oni će se sprijateljiti. I kćerka južnog kralja (Berenika, kći Ptolomeja Filadelfa, sina drugog Ptolomeja) doći će sjevernom kralju (Antioh Deus, kralj Sirije i Azije, nećak Seluka Lagidasa), da uspostavi mir.

Ali ona neće zadržati jaku moć; jer on i pomoć njezina neće se održati. Dapače ona će biti predana zajedno s pratnjom njezinom, ocem njezinim i pomoćnikom njezinim (Bereniku i njezina sina pogubio je Seleuk Kalinik).

Potom će od izdanka iz korijena njezina jedan ustati (Ptolomej Everget će se roditi od istog oca kao i Berenika), i stavit će se na čelo vojsci, provalit će u tvrđavu sjevernoga kralja, napasti je i zauzeti. I bogove će njihove s livenim likovima njihovim, s dragocjenim posuđem njihovim, srebrom i zlatom odnijeti u Egipat kao plijen. Godine i godine ostat će jači od sjevernoga kralja. Ali se opet mora vratiti u svoju zemlju; ali će se sinovi njegovi naoružati i skupiti će silne vojske (Seleuk Keraun, [293] Antiom Veliki). Oni će doći sve plaveći i potapajući. Ogorčen izaći će kralj južni i ratovat će s kraljem sjevernim. Ovaj će podignuti veliku vojsku, ali će se vojska dati u ruke onomu (Ptolomej Filopator protiv Antioha Velikog kod Rafije). Pošto bude vojska uništena, ponijet će se srce njegovo (ovaj Ptolomej je oskvrnuo hram: Josip). Pobit će deset tisuća; ipak se neće moći održati. Sjeverni će kralj (Antioh Veliki) opet dignuti vojsku, veću od prijašnje, i poslije više godina doći će s velikom vojskom i sa silnim blagom. U to će vrijeme mnogi ustati na kralja južnoga (mlađi Ptolomej Epifan), i zlikovci od tvojega naroda podignut će se, da se po njima ispuni proroštvo. Ali će oni pasti (oni koji su napustili svoju religiju da se dopadnu Evergetu kad je on poveo svoje čete na Skopasa, jer Antioh je zarobio Skopasa i svladao ih).

I doći će kralj sjevernoga kraljevstva, načinit će opkope i uzet će jedan tvrdi grad. Čete južne neće odoljeti. Ni izabrane

čete njegove neće se moći oduprijeti. Tako će pomisliti da postane gospodarom čitavog Egipatskog carstva prezirući mladost Epifanovu, veli Justin.

Sklapa s njim ugovor i daje mu kćer za ženu u zloj namjeri (Kleopatru, da bi izdala svog muža; o tome veli Apijan, videći da ne može zagospodariti Egiptom silom, zbog zaštite Rimljana, pokuša milom).

Pokuša da je pokvari, ali ona ne pođe njegovim nakanama.

Tada će će okrenuti na primorske zemlje i mnoge će osvojiti (kako veli Apijan).

[295] Ali će jedan vojskovođa dokrajčiti (Scipion Afrički, koji zaustavi napredovanje Antioha Velikog koji je vrijeđao Rimljane u osobi njihovih saveznika) njegovo ruganje i rug njegov svaliti na njega. Tada će se okrenuti tvrđavama svoje zemlje. Pri tom će se spotaknuti i pasti, i zauvijek iščeznuti.

Na njegovo će mjesto stupiti drugi (Seleuk Filopator ili Soter, sin Antioha Velikog), koji šalje nastojnika kroz najkrasniju zemlju kraljevstva svojega. Ali iza nekoliko dana bude umoren, a ne od gnjeva, niti u ratu.

Na njegovo mjesto doći će ipak čovjek kome nije bila namijenjena čast kraljevska. On će doći iznenada i spletkama se domoći vlasti. Vojne sile bit će od njega poplavljene i uništene zajedno s knezom zavjeta.

I proti onome koji se udružio s njim, čini prijevaru. On će doći i nadvladati će unatoč neznatnim četama svojim.

Iznenada će upasti u najrodnije krajeve u zemlji i počiniti zlodjela kakvih nisu počinili ni oci ni djedovi njegovi. Grabež i plijen i blago razdijelit će među njih rasipno. Proti tvrdim mjestima smišljat će osnove svoje, ali samo još za neko vrijeme.«

723

[195]

Proroštva. — Sedamdeset Danijelovih tjedana je dvosmisleno u pogledu početka, zbog roka proroštava. A u pogledu svršetka zbog raznolikosti kronologista. Ali sva ova razlika penje se tek na sto godina.

724

[199]

Proroštva. — U četvrtoj monarhiji, još prije nego bude porušen drugi hram, prije nego bude Židovima oteto gospodstvo,

u sedemdesetom Danijelovu tjednu, dok još bude trajao drugi hram, biti će pogani poučeni i uvedeni u spoznaju pravog Boga koga poštuju Židovi. Oni koji ga ljube, bit će oslobođeni od svojih neprijatelja, bit će puni straha i ljubavi prema njemu.

I tako se dogodilo u četvrtoj monarhiji, još prije nego je bio srušen drugi hram itd., da su se pogani u gomilama klanjali Bogu i provodili anđeoski život. Djevojke su posvećivale Bogu svoje djevičanstvo i svoj život, ljudi su se odricali svakog uživanja. Platon nije mogao nagovoriti malu skupinu izabranih i izobraženih ljudi, a gle, tajna sila je nagovorila stotinu milijuna neukih ljudi snagom iz malo riječi.

Bogataši ostavljaju svoj imetak, djeca ostavljaju lijepi dom svojih otaca, pa odlaze u strogost pustinje itd. (Vidi Filona Židova). Kako to? To ono što je već davno bilo prorečeno. Već dvije tisuće godina ni jedan se poganin nije klanjao židovskom Bogu. A, eto, u prorečeno vrijeme gomile pogana padaju na koljena pred ovim jedinim Bogom. Hramovi su porušeni, pa se i sami kraljevi pokoravahu križu. Kako to? Duh Božji se proširio zemljom.

Od Mesija do Krista, prema istim Rabinima, ni jedan poganin ne vjeruje u Mojsijeve knjige. A poslije Krista gomile pogana vjeruju u Mojsijeve knjige, pridržavaju se njihove biti i duha, i odbacuju nekorisno.

725

[157]

Proroštva. — Obraćenje Egipćana (Izaija, XIX, 19).

Žrtvenik pravom Bogu u Egiptu.

726

[Prijepis 259 bis]

Proroštva. — U Egiptu, *Pug.*, p. 659, *Talmud*: »Kad dođe Mesija, veli naša predaja, kuća Božja koja je određena za širenje njegove riječi, bit će puna gnusobe i nečistoće, a mudrost književnika će se prometnuti u iskvarenost i gnjilež. Tko se bude bojao grijeha, narod će ga odbaciti i smatrati luđakom i bezumnikom[1].

[1] Pascal ovdje prevodi mjesto iz *Sinedrija* što ga Rajmund Martin navodi na latinskom u *Pugio Fidei*. To je tumač Ps., XXII, r. 17.

Iz., XLIX: »Poslušajte me, vi zemlje na moru!

Pazite, vi narodi daljine: Gospod me je pozvao od krila materina. Imenovao me je od krila materina. Učinio je usta moja kao oštar mač. Držao me je u zaštiti ruke svoje. On mi reče: Ti, Izraele, moj si sluga u kojem ću se proslaviti. A ja rekoh: Uzalud sam se dakle trudio, snagu sam svoju badava, ni za što potrošio. Ipak u Gospoda stoji moje pravo, u Boga mojega plaća moja.

Odsada govori Gospod, koji me je od krila materina načinio slugom svojim, da mu privedem natrag Jakova, da saberem Izraela za njega. — Proslavio sam se u očima Gospodnjim, i Bog je moj bio meni jakost. — On dakle reče: Premalo je da si mi sluga, da se podignu plemena Jakovljeva, da se vrate otkupljeni Izraelovi. I zato te činim svjedokom neznabožaca, da budeš posrednik mojega spasenja do na kraj zemlje. Ovako veli Gospod prezrenom, gadu ljudi, slugi silnika: Kraljevi će vidjeti i dignuti se. Knezovi će pasti na koljena poradi Gospoda koji je vjeran, poradi sveca Izraelova koji te je izabrao.

Ovako veli Gospod: U vrijeme milosti uslišio sam te. Pomogao sam ti u dan spasenja. Čuvao sam te, učinio sam te posrednikom zavjeta za narod da podigneš zemlju, da razdijeliš opustjelu baštinsku zemlju, da dovikneš sužnjima: Izađite! A onima koji stanuju u mraku: Dođite na svjetlo! Odmah na putovima oni će pasti, svoju će pašu još naći po svim golim visinama. Neće biti gladni ni žedni, neće ih pogađati jug ni sunce. Jer će ih pratiti milosrdnik njihov i odmarat će ih na izvor vodama.

Sve gore svoje obratiti ću u putove. — Gle, ovi dolaze izdaleka! Gle, oni od sjevera, od zapada i oni od zemlje Sinita! Kličite nebesa! Veseli se, zemljo! Podvikujte, gore! Jer je Gospod utješio narod svoj, smilovao se siromasima u njemu.

A ipak se je tužio Sion: Ostavio me je Bog. Zaboravio me je svemogući. Zaboravi li žena djetešce svoje? Ne smiluje li se plodu tijela svojega? A da bi ga i zaboravila: Ja ne zaboravljam tebe! Gle, na ruke sam te svoje zapisao. Židovi tvoji stoje mi vazda pred očima. Djeca tvoja hite ovamo. Tvoji razoritelji i pustahije odilaze od tebe. Podigni oči svoje unaokolo i vidi: Svi se oni skupljaju i dolaze k tebi. Tako bio živ ja, — veli Gospod: — Svima njima ti ćeš se zaodjenuti kao nakitom, opasat ćeš se njima kao nevjesta. Jer tvoje razvaline i pustoši i opustošena zemlja tvoja sada su pretijesne za stanovnike,

i daleko borave kvaritelji tvoji. Jest sinovi tvoji što ti još ostadoše iz vremena kad si bila bez djece, vikat će glasno: Pretijesan mi je prostor. Napravi mjesto za me, da mogu stanovati! Tada ćeš se pitati: Tko mi je ove rodio kad sam bila bez djece i neplodna, prognana i zabačena? Bila sam ostala sama i bez pomoći. A gdje su bili ovi?

Ovako veli svemogući Bog: Evo, podižem ruku svoju za neznabožce. Zastave svoje izdižem za narode. U naručju donose mi sinove tvoje. Na plećima nose oni kćeri tvoje. Tvoji su čuvari kraljevi, tvoje su dojilje kraljice. Klanjaju ti se licem do zemlje i cjelivaju prah tvojih nogu. Tako ćeš spoznati da ja, Gospod, jesam onaj koji ne dâ da se posrame oni koji se ufaju u njega. Otima li se jakome plijen? Ugrabi li se siledžiji grabež? Jest, ovako govori Gospod: I jakome otet će se plijen, i siledžiji ugrabit će se grabež. Jer ću se boriti s protivnicima tvojim. Izbavit ću djecu tvoju. Mučiteljima tvojim dajem da jedu svoje vlastito meso. Opit će se svojom krvlju kao novim vinom. Tada će svaki narod spoznati da ja, Gospod, jesam izbavitelj tvoj, otkupitelj tvoj, jaki Bog Jakovljev.

Ovako veli Gospod[1]: Gdje je raspusna knjiga matere vaše kojom bih je bio ja raspustio? Ili tko je od vjerovnika mojih kome bih vas bio predao? Ne, zbog grijeha svojih bili ste prodani. Zbog opačina vaših bila je opustošena mati vaša.

Zašto ja dođoh, a nikoga ne bi ovdje? Zašto je zovnuh, a nitko se ne odazva? Da nije prekratka ruka moja za otkupljenje? Ili nema u mene snage za izbavljenje?

Zato ću pokazati svoj gnjev. Naoblačit ću nebo, zaogrnut ću ga zastorima. Jezik učenika dao mi je svemogući Gospod da navješćujem, da nagovorom krijepim umorne. On budi svako jutro, budi mi uho da slušam kao učenik. Svemogući Bog otvorio mi je uho. A ja se nisam protivio. Nisam odstupio natrag: Leđa svoja podmetao sam onima koji su me udarali, obraze svoje onima koji su me šamarali, nisam sakrivao lica svojega od ruganja i pljuvanja. A Gospod, svemogući, pomogao mi je; zato se nisam osramotio.

Koji mi pribavlja pravo, blizu je. Tko će se pravdati sa mnom? Istupamo zajedno!... Tko će me krivim proglasiti? Gospod meni pomaže. Gle svi se oni raspadaju kao haljine. Moljci će ih prožderati. Tko se među vama boji Gospoda, taj sluša glas sluge njegova, taj je išao po mraku i bez svjetla, ali

[1] Gl. L.

se uzdao u ime Gospodnje, oslanjao se na Boga svojega. Gle, vi ste svi ljudi koji raspirujete oganj, ognjene strijele stavljate u plamenove. Uniđite u žar ognja svojega, u ognjene strijele što ste stavili u plamenove! Iz moje ruke dogodit će vam se ovo: U mukama ćete ležati.

Poslušajte[1] me, koji težite za spasenjem, koji tražite Gospoda! Pogledajte stijenu iz koje ste isječeni, jamu bunarsku iz koje ste iskopani! Pogledajte Abrahama, oca svojega, i Saru koja vas je rodila! Sam je bio kad sam ga pozvao. Blagoslovio sam ga i umnožio ga. Jest, Gospod će se smilovati Sionu, utješit će sve razvaline njegove. Pustinju će pretvoriti u zemlju raskošnu, pustaru njegovu u vrt Gospodnji. U njemu će se nalaziti radost i veselje, hvalospjevi i gromka pjesma. Poslušaj me, narode moj! Čujte me, zemljaci moji! Jer pouka izlazi od mene. Zakon svoj postavljam kao svjetlo narodima.«

Amos, XIII[2]. Prorok je nabrojio Izraelove grijehe pa veli kako se Bog zakleo da će se osvetiti: »U onaj dan će se dogoditi, govori svemogući Gospod, i učinit ću da sunce iščezne u podne i pomračit ću zemlju za bijela dana. Pretvorit ću blagdane vaše u žalost, sve pjesme vaše u naricanje za mrtvim. Metnut ću odjeću žalosti oko svih bedara, učinit ću ćelavom svaku glavu. Rasplakat ću zemlju kao za sinom jedincom. Gorak dan bit će joj kraj. Gle, doći će dani, govori Gospod, kad ću poslati glad u zemlju, ne glad kruha, ni žeđ vode, nego slušanja riječi Gospodnje. Tada će se potucati od mora do mora, trčat će do sjevera, do istoka, da traže riječ Gospodnju. Ali je neće naći. U ono će vrijeme obamirati lijepe djevojke i ginut će mladići od žeđi: Oni koji se sada kunu idolima samarijskim i govore: Tako da je živ bog tvoj, Dane! Tako da je živ bog tvoj, Bersabejo! Oni će pasti i neće više ustati.«

Amos, III, 2: »Samo sam vas izabrao između svih naroda zemaljskih.«

Danijel, XII, 7, opisavši širinu Mesijina kraljevstva, veli: »Ovo će se sve ispuniti poslije jednoga vremena, dva vremena i pola vremena, čim se svrši uništenje moći svetoga naroda.«

Agej, II, 3: »Tko je među vama još na životu, koji je vidio ovaj hram u prijašnjoj slavi njegovoj? A kakav vi sada vidite?

[1] Gl. LI.
[2] Prema Šarićevu prijevodu: VIII, 9—14.

Nije prema onom kao ništa u vašim očima? Ali sad se utješi, Zorobabele, govori Gospod. Utješi se, Isuse sine Josedekov, veliki svećeniče! Utješi se sav narode u zemlji, govori Gospod. Radije, jer sam ja s vama, govori Gospod nad vojskama. Obećanje što sam vam ga dao kod izlaska vašega iz Egipta, i duh moj stajat će među vama. Ne bojte se! Jer ovako veli Gospod nad vojskama: Samo još malo vremena, i ja ću tad potresti nebo i zemlju, mora i tvrdo tlo (način govora kojim se izriče veliku i neobičnu promjenu). I sve ću narode pokrenuti. Tada će doći od svih naroda Žuđeni, i napunit ću ovaj hram slavom, veli Gospod nad vojskama.

Moje je srebro i moje je zlato, veli Gospod nad vojskama (to znači, neću da me time častite. Tako je rečeno: Sve su poljske živine moje; čemu mi ih onda pružate u žrtvama?). Buduća slova ovoga hrama bit će veća nego što je bila prijašnjega, veli Gospod nad vojskama. I na ovom ću mjestu udijeliti mir, govori Gospod nad vojskama.«

»Upravo zato na dan sastanka na Horebu[1] molio si Gospoda, Boga svojega, kad si tražio: Ne mogu dulje slušati glas Gospoda, Boga svojega, i gledati taj silan oganj. Inače moram umrijeti. Tada mi reče Gospod: Pravo je što rekoše. Podignut ću im proroka između braće njihove kao što si ti. Riječi svoje stavit ću u usta njegova da im kaže sve što mu zapovjedim. A tko ne posluša riječ moju što će je govoriti u ime moje, toga ću ja sam povući zato na odgovornost.«

I. Mojsijeva, XLIX, 8 — 10: »Ali tebe, Juda, hvalit će braća tvoja; ruka će ti biti za vratom neprijateljima tvojim, i klanjat će se pred tobom sinovi oca tvojega. Mlad je lav Juda: Od plijena si se uzdigao, sine moj! A onda se spusti i leže kao lav, kao lavica. Njega dražiti tko da se usudi? Neće odstupiti žezlo od Jude, niti vladalački štap od nogu njegovih, dok ne dođe onaj kome pripada, i kome će se pokoravati narodi.«

727

[222] Za vrijeme čekanja Mesije. — Aenigmatis[2]. Ezek, XVII.

Njegov preteča. Malah., III.

Rodit će se kao dijete. Iz., IX.

[1] *V. Mojs.*, XVIII, 16—19.

[2] Na čelu ove misli u rukopisu se nalazi ispravak. Izostavljamo ga jer nije Pascalov.

Rodit će se u gradu Betlehemu. Mih., V. Pojavit će se poglavito u Jeruzalemu i rodit će se iz Judina i Davidova koljena. On treba da zaslijepi mudrace i učene, Iz., VI, VIII, XXIX, itd., da navijesti evanđelje malenima, Iz., XXIX, da otvori oči slijepima, da vrati zdravlje bolesnima, da povede k svjetlu one koji čame. Iz., LXI.

Treba da poučava savršeni put i da bude odgojitelj pogana. Iz., LV, XLII, 1—17.

Proroštva moraju biti neshvatljiva bezbožnicima, Dan., XII; Ozej, 10, a shvatljiva dobro upućenima.

Proroštva koja ga prikazuju siromahom prikazuje ga vladarem narodâ. Iz., LII, 14 itd. LIII. Zah., IX, 9.

Proroštva koja proriču vrijeme proriču ga samo kao vladara nad poganima, kao patnika, a ne u oblacima, ni kao suca. A ona proroštva koja ga prikazuju kako sudi i kako je u slavi ne označuju vrijeme[1].

Prinijet će se žrtva za grijehe svijeta. Iz., XXXIX, LIII, itd. Bit će skupocjen kamen temeljac. Iz., XXVIII, 16. Bit će kamen spoticanja i sablazni. Iz., VIII. O taj će se kamen spotaknuti Jeruzalem.

Graditelji će odbaciti taj kamen. Pst., CXVII, 22.

Bog će taj kamen upotrijebiti kao ugaoni.

Ovaj će kamen narasti kao golemo brdo i cijelu će zemlju prekriti. Dan., II.

On treba da bude odbačen, prezren, izdan, Ps., CVIII, 8, prodan, Zah., XI, 12; popljuvan, iščuškan, izrugan, mučen na bezbroj načina, napojen žučju, Ps., LXVIII, proboden, Zah., XII, probodenih ruku i nogu, umoren, a da mu se za haljine baca kocka.

Uskrsnut će, Ps., XV, treći dan, Ozej, VI, 3.

Uzaći će na nebo da sjedne s desne. Ps., CX.

Kraljevi će se naoružati protiv njega. Ps., II.

Kad sjedne ocu s desne, iznijet će pobjedu nad svojim neprijateljima.

Kraljevi zemlje i svi narodi njemu će se klanjati. Ps., LX.

Židovi će postojati kao narod. Jer.

[1] Port-Royal je dodao ovu bilješku: »Kad je govor o Mesiji kao o velikom i slavnom, očito je da se time kani istaknuti njegov sud, a ne otkup svijeta.«

Lutat će bez kraljeva, itd. Ozej, III, bez proroka, Amos, čekati će spas, ali ga neće naći. Iz.

Krist će pozvati pogane. Iz., LII, 15; LV, 5; LX, itd. Ps. LXXXI.

Ozej, I, 9: »Nećete više biti moj narod i ja neću više biti vaš Bog kad se umnožite u raspršenju. Tamo ću biti Bog u narodu gdje se ne nazivaju mojim narodom.«

728

[253]

Nije bilo dopušteno žrtvovanje izvan Jeruzalema, jer je on bio mjesto što ga je Gospodin bio izabrao; jednako nije bilo dopušteno ni blagovanje desetka izvan toga mjesta. V. Mojs., XII, 5, itd. V. Mojs., XIV. 23 . . .; XV, 20; XVI, 2, 7, 11, 15.

Ozej je prorekao da će biti bez kralja, bez kneza, bez žrtve i bez idola. A to se ostvarilo danas, jer da ne mogu zakonito žrtvovati izvan Jeruzalema.

729

[165]

Proroštva. — Prorečeno je da će se za vrijeme Mesije uspostaviti novi savez koji će maknuti iz uspomena izlazak iz Egipta, Jer., XXIII, 5; Iz., XLIII, 16; koji će staviti svoj zakon ne u vanjštinu, već u srca, koji će unijeti strah u središte srca, jer on je dotada bio samo na površini. Kome nije jasno da se u svemu tome vidi kršćanski zakon?

730

[232]

. . . Da će tada idolopoklonstvo biti oboreno. Mesija će oboriti sve idole, i privesti će ljude k poštivanju pravog Boga[1].

Hramovi idola će biti oboreni, a njemu će se u svim narodima i po svemu svijetu prikazivati čista žrtva, ali ne od životinja[2].

On će biti kralj Židovima i poganima. I gle, kralja Židova i pogana tlače jedni i drugi, te vrebaju na njegov život, a on ostaje gospodar jednih i drugih, pa ukida Mojsijev kult u Jeruzalemu, koji mu je bio središte, a u njemu podiže svoju prvu crkvu. Isto tako obara kult idola u Rimu, koji im je bio središte, i tamo podiže svoju vrhovnu crkvu[1].

[1] *Ezek.*, XXX, 12.
[2] *Malah.*, I, 11.

731

[4]

Proroštva. — Krist će biti zdesna dok Bog bude upokoravao njegove neprijatelje.

Stoga ih on sam neće upokoriti[2].

732

[221]

— ». . . Oni više neće učiniti susjede govoreći: Spoznajte Gospoda, *jer me svi poznaju od najmanjega do najvećega*[3].

— »Vaši će sinovi proricati[4].« — Stavit ću svoj duh i svoj strah u *vaše srce*[5].

Sve je ovo posve isto. Prorokovati znači govoriti o Bogu, ne u snazi izvanjskih dokaza, već u snazi nutarnjeg i *neposrednog* osjećaja.

733

[197]

Poučit će ljude savršenom putu[6].

Nikad, ni prije njega ni poslije njega, nije bilo čovjeka koji bi nešto tako božanskog naučavao.

734

[398]

. . . Da će Krist biti malen u svom početku, a onda će rasti. Mali kamen Danijelov[7].

I da nisam nikako čuo govoriti o Mesiji, ipak, poslije tako divnih proroštava o redu u svijetu koja su se ispunila, vidim

[1] *Ps.*, LXXI, 11.
[2] Pascal prigovara Židovima što Mesiju zamišljaju kao osvajača i silnog vladara (Ps., CIX, 1).
[3] *Jer.*, XXXI, 34.
[4] *Joel.*, II, 28.
[5] *Jer.*, XXXI, 34.
[6] *Iz.*, II, 3.
[7] *Dan.*, II, 34: »Dok si gledao, odvali se od gore kamen . . .«

da je to božansko. A kad bih znao da ove iste knjige proriču Mesiju, nastojao bih steći izvjesnost da će on doći. Kako pak vidim da određuju njegovo vrijeme prije rušenja drugog hrama, ja kažem da je došao[1].

735

[165]

Proroštva. — Židovi će odbaciti Krista, i sami će biti odbačeni od Boga, jer je odabrani vinograd rodio samo vinjagom[2]. Odabrani će narod biti vjeroloman, nezahvalan i nevjeran, *populum non credentem*[3]. Bog će ih udariti sljepoćom, i oni će tapkati usred bijela dana kao slijepci[4]. Jedan će preteča doći prije njega[5].

736

[37]

Transfixerunt[6], Zah., XII. 10.

Doći će oslobodítelj koji će smrskati glavu zloduhu. On će osloboditi svoj narod od njegovih grijeha, *ex omnibus iniquitatibus*[7]. Zasnovat će pri tom Novi zavjet koji će biti vječan. Podignut će novo svećenstvo po redu Melkisedekovu[8].

I ono će biti vječno. Krist će biti slavan, moćan i silan, a ipak će biti tako bijedan da ga neće prepoznati. Neće ga smatrati onim što on jest, odbacit će ga i ubiti. Njegov narod, koji se njega odrekao, neće više biti njegov narod. Primit će ga idolopoklonici i naći će zaklona u njemu. Nastupit će Sion da bi zavladao u središtu idolopoklonstva. Židovi će ipak trajno postojati. Bit će izdanak Judin, ali kad više ne bude kralja.

---

[1] Vidi *Pugio Fidei.*

[2] *Izaija.*

[3] »Narod koji ne vjeruje i odgovara nasuprot.« *Iz.*, LXV, 2, prema navodu *Rim.*, X, 21.

[4] *M. Mojs.*, XXVIII, 28.

[5] *Malah.*, IV, 5.

[6] »Probodoše.«

[7] *Ps.*, CXXIX, 8: *Od svih bezakonja.*

[8] *Ps.*, CIX, 4.

ODJELJAK XII

(DOKAZI KRISTA)

737

[103]

... Zato odbijam sve ostale religije. Tu nalazim odgovor na sve prigovore. Pravedno je što se tako čist Bog otkriva samo onima čista srca. Zbog toga mi je ova religija dostojna ljubavi, i smatram da je već dovoljno opravdana tako božanskim moralom. Ali nalazim u njoj nešto više.

Smatram uvjerljivim da ovaj najstariji narod na zemlji postoji već otkako ljudi pamte; stalno se naviješta ljudima da su u sveopćoj izopačenosti, ali da će doći Otkupitelj; čitav ga jedan narod proriče prije njegova dolaska, čitav mu se narod klanja poslije njegova dolaska; i ne tvrdi to samo jedan čovjek, već gomila ljudi, čitav narod proriče, i posebno je za to stvoren tokom četiri tisuće godina. Njihove raspršene knjige traju četiri stotine godina.

Što ih više istražujem, to više u njima nalazim istine; ono što je prethodilo i ono što je slijedilo; njih bez idola, bez kraljeva; i Sinagogu koja je prorečena i njezine bijedne sljedbenike koji su naši neprijatelji, ali istodobno i divni svjedoci istinitosti ovih proroštava gdje su prorečene njihova bijeda i njihova zaslijepljenost.

Smatram ovo povezivanje i ovu vjeru u cijelosti božanskom po njezinu ugledu, trajanju, vječitosti, ćudoređu, vladanju, nauku i po njegovim učincima. Neznanje Židova, strašno i prorečeno: *Eris palpans in meridie*[1]. *Dabitur liber scienti litte-*

---

[1] *V Mojs.*, XXVIII, 29: »Pipat ćeš posred bijela dana.«

ras, et dicet: »*Non possum legere*[1].« Dok je još žezlo bilo u rukama stranog nasilnika, čuo se žamor Kristova dolaska.

Zato pružam ruke k svome Oslobodiocu koji je bio proricán četiri tisuće godina, te je došao trpjeti i umrijeti za mene na ovoj zemlji, u vremenu i u svim okolnostima kako je bilo unaprijed kazano; i po njegovoj milosti očekujem smrt mirne duše i u nadi da ću biti vječno s njim sjedinjen; živim međutim veselo, i u dobrima što mi ih je po svojoj volji poklonio, i u zlima što mi ih je poslao za moje dobro, što ih trpim po njegovim uputama i po njegovu primjeru.

738

[165]

Kako su proroštva dala razne znakove za dolazak Mesije, trebalo je da se svi ovi znakovi dogode u isto vrijeme. Stoga je morala nadoći četvrta monarhija kada se ispuni sedamdeset Danijelovih tjedana. A onda je Judi moralo biti oduzeto žezlo. Sve se ovo bez smetnje izvršilo. Tada je imao doći Mesija, pa je i došao u osobi Isusa Krista. I ovo se sve bez smetnje izvršilo, pa je onda sve to očit znak istinitosti proroštava.

739

[Prijepis 254]

Proroci su prorokovali, a nisu bili prorečeni. Sveci su zatim bili prorečeni, ali nisu proricali. Krist je prorečen, ali je i proricao.

740

[485]

Oba Zavjeta gledaju Isusa Krista: Stari kao očekivanja, Novi kao uzor, a oba kao središte.

741

[51]

Dvije najstarije knjige na svijetu jesu Mojsije i Job; jedan je Židov, drugi je poganin. Obojica gledaju u Kristu svoje zajedničko središte i svoj predmet: Mojsije prenosi Božja obećanja Abrahamu, Jakovu itd., i svoja proroštva.

[1] *Iz.*, XXIX, 12: »A pruži li se knjiga jednom koji ne zna čitati, i kaže mu se: Čitaj to, on odvrati: Ne mogu čitati.«

A Job: *Quis mihi det ut, etc. Scio enim quod redemptor meus vivit, etc*[1].

742

[61]

Evanđelje govori o djevičanstvu Marijinu samo do rođenja Isusova. Sve u odnosu na Isusa.

743

[61]

Dokazi Isusa Krista.
Zašto se sačuvala knjiga Rutina?
Zašto povijest Tamare?

744

[127]

»Molite se da ne padnete u napast[2].« Pogibeljno je biti napastovan. Tko je u napastima, taj nije molio.

Et tu conversus confirma fratres tuos[3]. Ali prije toga, *conversus Jesus respexit Petrum*[4].

Sv. Petar traži dozvolu da udari na Malka[5], pa je udario još prije nego je čuo odgovor, a Krist mu odgovara nakon toga.

Riječ *Galileja*[6], što je gomila Židova izgovara kao slučajem optužujući Krista pred Pilatom, dade Pilatu izliku da izruči Krista Herodu; time se ispunila tajna po kojoj su mu morali suditi Židovi i pogani. Na izgled je to slučaj, ali je to bio ipak uzrok da se ispuni tajna.

745

[39]

Oni kojima je teško vjerovati traže izliku u činjenici da Židovi ne vjeruju[7]. »Ako je to bilo tako jasno, kažu, zašto oni

[1] *Job*, XIX, 23, 25: »Tko će mi dati da«, itd. »Jer znam da živi moj otkupitelj«, itd.
[2] *Lk.*, XXII, 40.
[3] *Lk.*, XXII, 32: »A ti kad se obratiš, učvrsti svoju braću.«
[4] *Lk.*, XXII, 61: »Isus se okrene i pogleda Petra.«
[5] Kada Petar nije na vrijeme bio upozoren, počinja zlo.
[6] *Lk.*, XXIII, 5: »On smućuje narod učeći po svoj Judeji, od Galileje pa dovle.«
[7] Ovu teškoću razlaže opširno *Pugio Fidei*.

ne vjeruju? Htjeli bi dakle njih natjerati na vjerovanje kako ih ne bi zaustavio primjer njihova odbijanja. Ali je upravo njihovo odbijanje temelj našeg vjerovanja. Bili bismo mnogo manje tome skloni kad bi oni bili s naše strane. Tada bismo imali veću izliku. Divno je to što su Židovi učinjeni najvećim ljubiteljima proroštva i najvećim neprijateljima ispunjenja.

746

[39]

Židovi bijahu navikli na velika i na sjajna čudesa. I, tako, videći velika čuda na Crvenom moru i u kananskoj zemlji kao sažetu sliku silnih događaja što će ih izvesti njihov Mesija, očekivahu još sjajnije događaje kojima su Mojsijevi bili tek uzorci.

747

[227]

Bijeda bije putene Židove i pogane, bije i kršćane. Nema Otkupitelja za pogane, jer se oni u to i ne uzdaju. Nema Otkupitelja ni za Židove, jer mu se oni nadaju uzaludno. Otkupitelj je samo za kršćane. (Vidi *Vječitost.*)

748

[249]

U doba Mesijino narod se podijelio. Duhovni prigrliše Mesiju, tjelesni ostadoše da mu služe kao svjedoci.

749

[487]

»Ako je Židovima ovo jasno prorečeno, kako u to nisu vjerovali? Ili kako ih nije Bog uništio zato što se opiru tako jasnoj stvari?«

— Odgovaram: Ponajprije, bilo je prorečeno i da neće povjerovati u nešto tako jasno, i da neće biti uništeni. Ta, nema ništa slavnije za Mesiju; jer nije bilo dovoljno da samo ima proroka, bilo je potrebno još i to da se proročanstva očuvaju bez tračka sumnje...

750

[11]

Da je Isus Krist obratio sve Židove, imali bismo sumnjive svjedoke. A da su bili iskorijenjeni, ne bismo uopće imali svjedoka.

751

[47]

Što kažu proroci o Kristu? Da će biti očevidno Bog? Ne, već da je on istinski sakriveni Bog; da će biti nepriznat; da se neće ni pomisliti da je to on; da će biti kamen spoticanja o koji će se mnogi spotaći itd. Nek nam se onda više ne predbacuje nedostatak jasnoće, jer mi to priznajemo.

Ali, vele, ima nejasnoće. — Ali bez toga ne bi se bili spotakli o Krista. To i jest jedan od bitnih ciljeva proroka: *Excaeca*[1].

752

[51]

Mojsije ponajprije naučava Trojstvo, istočni grijeh, Mesiju[2].

David je velik svjedok: kralj, dobar, milostiv, lijepe duše, snažna duha i moćan. Prorokuje, i njegovo se čudo ispunja. To je beskonačno.

Da je bio tašt, trebalo je samo da rečem: Ja sam Mesija. Jer jasnija su proroštva o njemu, nego o Kristu. Jednako vrijedi i za sv. Ivana.

753

[165]

Herod smatran Mesijom. Oduzeo je Judi žezlo, ali sam ne bijaše Judin. To je stvorilo brojnu sektu. Prokletstvo Grka na one koji računaju tri perioda vremena.

Kakav je trebalo da bude Mesija kad je po njemu žezlo moralo vječno ostati u Judinim rukama a da je po njegovu dolasku moralo biti Judi oduzeto[3].

Da bi se postiglo da gledajući ne vide i slušajući ne čuju, nije ništa moglo biti bolje učinjeno[4].

[1] *Iz.*, VI, 10: »Učini slijepima.«
[2] Kratki sadržaj prema *Pugio Fidei.*
[3] *I Mojs.*, XLIX, 10.
[4] *Iz.*, VI, 3.

754

[221]

Homo existens te Deum facit[1].
Scripturum est »Diis estis« et non potest solvi Scriptura[2].
Haec infirmitas non est ad vitam et est ad mortem[3].
»Lazarus dormit« et deinde dixit: »Lazarus mortuus est[4].«

755

[61]

Prividna nesuglasnost Evanđelista[5].

756

[443]

Možemo poštovati čovjeka koji jasno unaprijed kazuje što će se zbiti; koji objavljuje svoj naum da će zaslijepiti i obasjati, i koji miješa nejasnoću s jasnoćom onoga što se događa.

757

[35]

Vrijeme prvog dolaska je prorečeno; vrijeme drugoga nije prorečeno jer je prvi morao biti sakriven; a drugi mora biti blistav i tako očit da će ga i njegovi neprijatelji prepoznati. Ali, budući da je morao doći samo nejasno, i kako bi ga poznali oni koji će istraživati Pisma...

758

[17]

Bog je tako dao proreći Mesiju da ga upoznaju dobri, a ne prepoznaju zli. Da je Mesija bio prorečen jasno, ne bi bilo nejasnoće ni za zle. A da je vrijeme bilo prorečeno nejasno, bilo bi nejasnoće i za dobre; jer im [dobrota njihova srca] ne bi dozvolila da shvate, na primjer, kako zatvoreno *mem* označuje

1 »Čovjek koji postoji čini te Bogom.«
2 Pisano je: »Bogovi ste«, i Pismo ne može biti uništeno. *Ps.*, LXXX, 6.
3 »Ova bolest nije na život, već na smrt.« *Iv.*, XI.
4 »Lazar spava«, a zatim reče: »Lazar je mrtav.« *Iv.*, XI, 11 i 14.
5 Pascal je napisao *Kratak životopis Isusa Krista* gdje je htio izgladiti prividnu nesuglasnost Evanđelja.

šest stotina godina. Ali je vrijeme bilo prorečeno jasno, a način u slikama.

I tako, uzimajući obećana dobra za tvarna zli padnu u zabludu unatoč jasno prorečenu vremenu, dočim dobri ne padaju. Jer shvaćanje obećanih dobara ovisi o srcu koje naziva »dobrom« ono što ljubi; ali shvaćanje obećanog vremena ne ovisi o srcu. Stoga jasno prorečeno vrijeme a nejasno prorečena dobra prevariše samo zle.

759

[221]

Mora da su zli ili Židovi ili kršćani.

760

[75]

Židovi ga odbijaju, ali ne svi: sveci ga primaju, ali ne puteni ljudi. Nije to protiv njegove slave, to je posljednja crta u njezinu savršenstvu.

Jedini razlog kojim se razmeću, jedini što se nalazi u svim njihovim spisima, u Talmudu i u Rabinima jest da Krist nije upokorio narode oružanom snagom, *gladium tuum, potentissime*[1]. (Zar je sve što imaju reći? Vele, Krist je bio umoren; podlegao je; nije upokorio pogane svojom snagom; nije nam donio njihov plijen; on ne daje imetka. Zar je to sve što imaju reći? Po tome mi je on upravo drag. Ne bih htio onoga koga oni zamišljaju.)

Očito je da ih je samo njegov život spriječio da ga prime, a tim su odbijanjem postali besprijekorni svjedoci. Još više, time su ispunili proroštva.

[Zato što ovaj narod nije njega primio, dogodilo se ovo čudo: proroštva su jedina trajna čudesa što se mogu učiniti, ali su podložna opovrgavanju].

761

[222]

Židovi su ga ubili, jer ga nisu htjeli primiti kao Mesiju, i time su mu dali posljednju oznaku Mesije.

1 *Ps.*, XLIV, 2: »Tvoj mač, svemoćni.«

Nastaviše ga i dalje ne priznavati, i time su postali neosporni svjedoci. A time što su ga umorili i što ga još i sada poriču, ispunili su proroštva. (Iz., LX. Ps., LXX).

762

[37]

Što su mogli učiniti Židovi, njegovi neprijatelji? Ako ga prime, dokazat će ga svojim primanjem, jer ga primaju kao povjerenici očekivanog Mesije; ako ga odbiju, dokazat će ga svojim odbijanjem.

763

[61]

Dok su Židovi iskušavali da li je on Bog, pokazali su da je čovjek.

764

[61]

Crkva je mnogo muke uložila kako bi pokazala onima koji su to nijekali[1] da je Krist bio čovjek, kao i to da je bio Bog[2]; i jednako su veliki bili izgledi.

765

[49]

Izvor protivnosti. — Bog koji je ponižen do smrti na križu; Mesija koji svojom smrću pobjeđuje smrt. Dvije naravi u Kristu, dva dolaska, sva stanja čovječje naravi.

768

[37]

Slike. — Spasitelj, otac, žrtvovatelj, žrtva, hrana, kralj, mudrac, zakonodavac, ucviljen, siromah koji je imao stvoriti narod da bi ga vodio i hranio i odveo u njegovu zemlju . . .

Isus Krist. Zadaci. — On je jedini imao stvoriti velik, izdvojen, svet i izabran narod; voditi ga, hraniti, odvesti na mjesto počinka i svetosti; učiniti ga svetim pred Bogom; učiniti ga Božjim hramom, izmiriti ga s Bogom, izbaviti ga od srdžbe

[1] Misli na Eutihovu zabludu.
[2] Protiv Židova.

Božje, osloboditi ga od ropstva grijehu koji očito gospodari u čovjeku; dati zakone ovome narodu, urezati te zakone u njihovo srce, prikazati Bogu za njih, žrtvovati za njih da žrtva bude bez ljage, i da sam bude žrtvovatelj: imaju žrtvovati sebe sama, svoje tijelo i svoju krv, a ipak prikazati kruh i vino Bogu . . .

Ingrediens mundum[1].

»Ni kamen na kamenu[2].«

Ono što je prethodilo i ono što je slijedilo. Svi Židovi postoje, ali kao skitnice.

767

[419]

Od svega što je na zemlji, on uzima udjela samo u neugodnosti, a ne u zadovoljstvu. Ljubi svoje bližnje, ali se njegova ljubav ne zatvara u ove granice, već se proteže i na njegove neprijatelje, a zatim i na Božje.

768

[123]

Josip je slika Kristova: Josip je očev ljubimac, otac ga šalje da vidi svoju braću itd., nevin je, braća ga prodaju za dvadeset novčića, i time on postaje njihov gospodar, njihov spasitelj, spasitelj stranaca i spasitelj svijeta. A svega toga ne bi bilo da nisu imali nakanu upropastiti ga, prodati i odbiti.

Josip je u zatvoru između dvaju zločinaca, Krist je na križu između dvaju razbojnika. Josip proriče jednom spas, a drugomu smrt, iako su im izgledi jednaki. Krist spašava izabrane, a osuđuje odbačenike, iako su im zločini isti.

Josip samo proriče; Krist izvršava. Josip moli onoga koji će se spasiti da se sjeti njega kada dođe u svoju slavu; a onaj koga Krist spašava moli da ga se Krist sjeti kada dođe u svoje kraljevstvo.

769

[Prijepis 227]

Obraćenje pogana bilo je pridržano samo milosti Mesijinoj. Židovi su pogane veoma dugo pobijali, ali bez uspjeha: sve

[1] *Hebr.*, X, 5: »Dolaze na svijet.«
[2] *Marko*, XIII, 2.

što su radi toga rekli Salamon i proroci bilo je nekorisno. Mudrace, kao Platon i Sokrat, nisu mogli u to uvjeriti.

770

[232]

Kad je već mnogo ljudi prije njega došlo, došao je napokon Krist da kaže[1]: »Evo me, vrijeme je. Što su proroci rekli da će se dogoditi u toku vremena, velim vam, to će izvršiti moji apostoli. Židovi će biti odbačeni. Jeruzalem će biti uskoro porušen, a pogani će upoznati Boga. Moji apostoli će ovo izvršiti kad ubijete baštinika vinograda[2].«

Potom su apostoli rekli Židovima: »Bit ćete prokleti«, *(Celso se tome rugao)*. A poganima: »Uskoro ćete upoznati Boga.« To se zatim i dogodilo.

771

[57]

Krist je došao zaslijepiti one koji vide jasno, a darovati vid onima koji su slijepi; ozdraviti bolesne, a pustiti zdrave da umru; pozvati na pokoru i opravdati grešnike, a ostaviti pravednike u njihovim grijesima; obdariti uboge, a lišiti bogate.

772

[59]

Svetost. — Effundam spirutum meum[3]. Svi su se narodi nalazili u nevjeri i u požudi. Sva se zemlja zapalila od ljubavi, kneževi napuštaju svoju veličinu, djevojke hrle u mučeništvo. Odakle dolazi ova sila? To je zato što je došao Mesija. Eto posljedice i znaka njegova dolaska.

773

[Prijepis 165]

Propast Židova i pogana po Isusu Kristu: *omnes gentes venient et adorabant eum. Parum est ut, etc. Postula a me. Adorabunt eum omnes reges. Testes iniqui. Dabit maxillam percutienti. Dederunt fel in escam*[1].

774

[227]

Krist za sve narode, Mojsije za jedan narod.

Židovi blagoslovljeni u Abrahamu: »Blagoslovit ću one koji tebe blagoslivljaju[2].« Ali: »svi narodi blagoslovljeni u njegovu sjemenu[3]«.

Parum est ut, etc.

Lumen ad revelationem gentium[4].

»Tako ne učini nijednom drugom narodu«, govorio je David o zakonu. Ali, kad govorimo o Kristu, moramo reći: »Učini tako svakom narodu[5].«

»Premalo je da si mi sluga[6].«

Općenitost pripada samo Kristu. I sama crkva prikazuje žrtvu jedino za vjernike. Krist je prikazao žrtvu na križu za sve.

775

[123]

Heretički je ako uvijek tumačimo *omnes* kao »svi«, heretički je ako ga ponekad ne tumačimo kao »svi«. *Bibite ex hoc omnes*[7]; hugenoti, heretici tu tumače sa »svi«. *In quo omnes peccaverunt*[8]; hugenoti, heretici od toga izuzimlju djecu vjernika. Moramo stoga slijediti svete Oce i predaju da bismo znali kako treba tumačiti, jer nam prijeti hereza s jedne i s druge strane.

---

(316) 1 *Marko*, XII, 7.
2 XII, 6.
3 *Joel*, III, 1: »Izliti Duha svojega.«

(317) 1 »Svi će narodi doći i njemu će se klanjati.« — Premalo je da, itd. — »Traži od mene.« — »Klanjat će se njemu svi kraljevi.« — »Krivi svjedoci.« — »Podmetnut će obraz onome koji ga bije.« — »Pružiše žuč za jelo.« *Ps.*, XXI, 28. — *Iz.*, XLIX, 6. — *Ps.*, II, 8. — *Ps.*, LXXI, 11. — *Ps.*, XXXIV, 11. — *Tuž.*, III, 30. — *Ps.*, LXVIII, 22.
2 *I Mojs.*, XII, 3.
3 Ibid., XXII, 18.
4 »Svjetlo, da prosvijetli neznabožce.«
5 *Ps.*, CXLVII, 20.
6 *Iz.*, XLIX, 6: »Premalo je da si mi sluga, da se pridignu plemena Jakovljeva.«
7 *Mt.*, XXVI, 27: »Pijte iz njega svi.«
8 *Rim.*, V, 12: »Po kome svi sagriješiše.«

776.

[125]

Ne timeas, pusillus grex[1]. »Sa strahom i trepetom[2].« — *Quid ergo? Ne timeas,* [modo] *timeas:* Ne bojte se samo ako se bojite; ali bojte se ako se ne bojite.

Qui me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit[3].

Nemo scit, neque Filius[4].

Nubes lucida obumbravit[5].

Sv. Ivan je imao privući srca otaca prema djeci[6], a Krist unijeti razdor[7]. Tu nema protuslovlja.

777

[225]

Učinci *in communi et in particulari.*

Polupelagijanci su u zabludi kad kažu *in communi* (općenito), jer je to istina samo *in particulari* (pojedinačno[8]).

Kalvinisti kažu *in particulari,* a to je (čini mi se) *in communi*[9].

778

[115]

Omnimus Judaea regio, et Jerosolomytae universi, et baptizabantur[10].

Zbog svih staleža ljudi koji su tamo dolazili.

Od *kamenja može nastati djeca Abrahamova*[11].

---

[1] »Ne boj se, malo stado.« *Lk.*, XII, 32.

[2] *Efez.*, II, 12.

[3] »Tko mene primi, ne prima mene, nego onoga koji me je poslao.« *Mt.*, 10, 40.

[4] »Nitko ne zna, ni Sin.« *Mt.*, 24, 36.

[5] »Prekrije ih svijetli oblak.« *Mt.*, 17, 5.

[6] *Lk.*, 1, 17.

[7] *Lk.*, 13, 51.

[8] Odnosi se na milost koja nije dana *općenito,* već *pojedinačno.*

[9] Vidi fr. 775. Osnovna postavka jansenizma je da je grijeh grijeh sveopći, a milost pojedinačna.

[10] »Sva zemlja Judeja i svi Jeruzalemci dali su se krstiti.« *Marko,* I, 5.

[11] *Mt.*, III, 9.

779

[114]

Da sebe poznajemo, Bog bi nas izliječio i oprostio nam. *Ne convertantur et sanem eos, et dimittantur eis peccata*[1].

780

[115]

Krist nije nikada osudio bez preslušanja. Judi: »Prijatelju, zašto si došao[2]?« Onome bez svadbenog ruha isto tako[3].

781

[334]

Slike cjelokupnog otkupljenja, na primjer sunce što sve osvjetljava[4], obilježuju samo cjelokupnost. Ali [slike] isključenja, kao npr. izabrani Židovi, s isključenjem pogana, obilježavaju isključivost.

»Krist iskupitelj svih[5].« — Da! On je prikazao žrtvu kao čovjek i otkupio je sve koji su htjeli doći k njemu. Koji umru na putu, njihova je nesreća. Ali on im je sa svoje strane nudio otkup. — To je tačno u ovom primjeru gdje su onaj koji otkupljuje i onaj koji priječi smrt dvije osobe, ali nije tako s Isusom Kristom koji čini jedno i drugo. — Ne, Krist kao otkupitelj nije možda gospodar svih; ali koliko je to u njemu, on je otkupitelj svih[6].

Kažete li da Krist nije umro za sve ljude, zloupotrebljavate pogrešku onih ljudi koji odmah na sebe primijene ovu iznimku, a to znači ići na ruku očaju, umjesto da se oni od njega

---

[1] »Da se ne obrate, i da ne ozdrave.« *Marko,* IV, 12. *Iz.*, VI, 10

[2] *Mt.*, XXVI, 50.

[3] *Ib.*, XXII, 12.

[4] *Mt.*, V. 45.

[5] Pjesma božićne Večernjice.

[6] Jansenijeva je nauka izazvala velike prepirke protiv Port-Royala. Od pet osuđenih rečenica, bila je i ova: »Krist je otkupitelj sviju isključivši one koji se zavedeni svojim ropstvom ne htjedoše otkupiti, ili koji se poslije otkupljenja vratiše u svoje isto ropstvo.«

odvrate kako bi se išlo na ruku nadi. Jer se na taj način preko ovih vanjskih navika navikavamo na unutarnje vrline[1].

782

[19]

Pobjeda nad smrću[2]. »Što koristi čovjeku ako steče čitav svijet, a svoju dušu izgubi[3]?« »Tko bude htio sačuvati svoju dušu, izgubit će je[4].«

»Nisam došao da dokinem zakon, nego da ga ispunim[5].«

Jaganjci nisu oduzimali grijehe svijeta, ali »ja sam jagnje koje oduzima grijehe[6]«.

»Mojsije vam nije dao kruh s neba[7].« Mojsije vas nije izbavio iz ropstva, i nije vas doista oslobodio.

783

[Prijepis 221]

... Onda Krist dolazi reći ljudima kako nemaju neprijatelja osim sebe samih, da ih njihove strasti odvajaju od Boga, da on dolazi uništiti strasti i udijeliti im milost kako bi od svih njih sagradio jednu svetu Crkvu. Dolazi privesti ovoj Crkvi pogane i Židove, uništiti idole jednih i praznovjerje drugih. Tome se svi ljudi protive prirodnom zaprekom požude. A iznad svega se kraljevi zemaljski ujedinjuju da obore ovu religiju u začetku, kako to već bijaše prorečeno (*Quare fremerunt gentes... reges terrae... adversus Christum*[8]).

Sve što je veliko na zemlji, složilo se: učenjaci, mudraci, kraljevi. Jedni pišu, drugi osuđuju, treći ubijaju. I unatoč svim tim protivnostima, ovi priprosti ljudi odolijevaju svim ovim snagama, pa upokoravaju čak i te kraljeve, te učenjake,

[1] Vidi fragmente IV odsjeka (252 i sl.) i fragment VIII odsjeka (536). Pascal suprostavlja svoju nauku automatizma krajnjoj strogosti jansenizma koji i nehotice zaštićuje slobodnjaštvo (libertinizam).
[2] *I Kor.*, XV, 57.
[3] *Lk.*, IX, 25.
[4] *Lk.*, IX, 24.
[5] *Mt.*, V, 17.
[6] *Iv.*, I, 29.
[7] *Iv.*, VI, 32.
[8] »Zašto se bune narodi... kraljevi zemaljski... protiv Krista.« *Ps.*, II, 1, 2.

te mudrace, i dokidaju idolopoklonstvo po svojoj zemlji. A sve se ovo zbiva po onoj istoj snazi koja je to prorekla.

784

[115]

Krist nije htio svjedočanstvo zlih duhova, pa ni onih koji nisu imali poziva; nego samo Božje i Ivanovo[1].

785

[89]

Promatram Krista u svim osobama i u nama samima: Krist kao otac u svom ocu, Krist kao brat u svojoj braći, Krist kao siromah u siromasima, Krist kao bogataš u bogatašima, Krist kao učitelj i svećenik u svećenicima, Krist kao vrhovnik u kneževima itd. Budući da je on po svojoj slavi sva veličina svijeta, jer je Bog. A po svome je smrtnom životu opet sva bijeda i prezrenost svijeta. Zato je odabrao ovo bijedno stanje da bi mogao biti u svima, i da bi bio uzor svim staležima.

786

[55]

Krist u nejasnoći (prema onome što svijet zove nejasnoćom) što su je jedva primijetili povjesničari koji su pisali samo o važnim događajima u državi.

787

[253]

O tome što Josip, Tacit ni ostali povjesničari nisu govorili o Kristu. — Nije to ništa protiv, nego čak za samu stvar. Jer sigurno je da je Krist postojao, i da je njegova religija uzvitlala prašinu. Prema tome oni su morali za to znati, pa tako očito da su oni to namjerice prešutjeli. Ili su možda o tome govorili, pa je to onda bilo poništeno ili izmijenjeno.

[1] *Iv.*, V, 32—39.

788

[439]

»Ja sam sebi pridržao sedam tisuća[1]. Volim obožavaoce nepoznate svijetu i samim prorocima.«

789

[45]

Kao što je Krist ostao nepoznat među ljudima, tako i njegova istina ostaje među općim mišljenjem, bez izvanjske razlike. Tako i Euharistija među običnim kruhom.

790

[97]

Krist nije htio da ga ubiju bez sudbenog postupka, jer je mnogo sramotnije umrijeti po sudbenom postupku, negoli od neke nepravedne pobune.

791

[90]

Kriva pravda Pilatova služi samo da Kristu zada patnju; jer ga je po svojoj lažnoj pravici dao bičevati, a potom i ubiti. Bolje bi bio učinio da ga je odmah dao pogubiti. Tako i lažni pravednici: čine dobra djela, ali i zla, da se tako dopadnu svijetu i da pokažu kako ne pripadaju u cijelosti Kristu, jer ga se stide. I napokon, u teškim napastima i prigodama ubijaju ga.

792

[277]

Koji je čovjek ikada bio tako slavan? Čitav ga židovski narod proriče prije njegova dolaska. Poganski narod mu se klanja poslije njegova dolaska. Oba naroda, pogani i Židovi, gledaju na nj kao na svoje središte.

A ipak, koji je čovjek ikada manje uživao ovu slavu? Od trideset i tri godine, živi trideset u povučenosti. Kroz tri godine smatraju ga varalicom. Svećenici i poglavari ga odbacuju, njegovi ga prijatelji i najbliži rođaci preziru. Napokon umire

---

1 *III Kralj.*, XIX, 18.

izdan od jednoga od svojih, zanijekan od drugoga, a ostavljen od svih.

Koliko je on uživao ovu slavu? Nikad čovjek nije bio tako slavan, nikad tako pogrđen. Sva je ova slava bila samo za nas da bismo ga prepoznali. Njemu nije nimalo služila.

793

[53]

Beskrajna razdaljina od tijela do duha predstavlja mnogo beskrajniju razliku između duha i ljubavi, jer ona je nadnaravna.

Sva slava svjetske veličine nema nikakva sjaja za ljude koji se bave duhovnim istraživanjem.

Veličina umnih ljudi nevidljiva je kraljevima, bogatašima, vojskovođama i svim tjelesnim velikanima.

Veličina mudrosti, koja samo od Boga dolazi, nevidljiva je putenim i mudrijašima. Ovo su tri stupnja različitog roda.

Veliki geniji imaju svoje carstvo, svoju slavu, svoju veličinu, svoju pobjedu, svoj sjaj, i nisu im potrebne tjelesne veličine jer s njima nemaju veze. Njih ne vidi tijelo, nego duh. I to je dovoljno.

Sveci imaju svoje carstvo, svoju slavu, svoju pobjedu, svoj sjaj, i nisu im potrebne tjelesne ni umne veličine jer s njima nisu u vezi. Ona im ništa ne oduzimlje, niti dodaje. Njih gleda Bog i anđeli, a ne tjelesa i znatiželjni duhovi: Bog im je dovoljan.

Arhimeda[1] bi jednako poštovali da je i bez slave. On nije poveo bitke za oči, ali je pružio svoje pronalaske svim duhovima. Kako li je zasjao duhovima!

Krist bez dobara i bez ikakva vanjskog pokazivanja učenosti, ostaje u svom vlastitom redu svetosti. Nije pronalazio, nije

---

1 Arhimed, rođen u Sirakuzi oko 287. prije naše ere a ubijen je 212, kad su njegovu domovinu zauzeli Rimljani, predstavlja najslavnijeg znanstvenika antike. Sa teoretskog stajališta, veli Paul Tannery, ukazuje nam se kao stvaralac statike i hidrostatike. On je jedini znanstvenik antike koji je načeo pitanja kvadriranja i kubiranja. Prvi je promatrao površine okretanja drugog stupnja. Njegove spoznaje u teoriji brojeva, čini se, bile su veoma opsežne, ali su nam ostale tajna. Čini se da se najviše ponosio geometrijskim otkrićem s poučkom o kugli i opisanom valjku. Taj mu je lik bio bez natpisa uklesan na grobu. Ne sjeća li se možda Pascal, pišući ovo ime, vremena kad su njega držali »za drugog Arhimeda«?

ni kraljevao; bio je naprotiv skroman, strpljiv, svet, Bogu svet, strašan zlodusima, bez grijeha. Kako se pojavio u velikom sjaju i čudesnoj veličajnosti u očima srdaca koja vide mudrost! Arhimedu nije bilo potrebno da se u svojim geometrijskim knjigama gradi knezom iako je to bio[1].

Našemu Gospodinu Isusu Kristu nije bilo potrebno doći kao kralj kako bi zablistao u svom kraljevstvu svetosti; ali je tamo zaista došao u sjaju svog dostojanstva.

Uistinu je smiješno ako se sablaznimo zbog niska porijekla Kristova, kao da bi ova niskost bila istog reda kao i veličina koju je došao pokazati. Promatrajte ovu veličinu u njegovu životu, u njegovoj muci, u njegovoj povučenosti, u njegovoj smrti, u izboru njegovih sljedbenika, u njihovu napuštanju, u njegovu tajnom uskrsnuću, kao i u ostalom, pa ćete vidjeti da je tako velik, te nećete imati povoda da se sablaznite zbog niska porijekla kojeg tu i nema.

Ali ima nekih koji se dive samo tjelesnoj veličini, kao da duhovna i ne postoji; ima opet drugih koji se dive samo duhovnoj, kao da nema beskrajno uzvišenije veličine u mudrosti.

Sva tjelesa, nebeski svod, zvijezde, zemlja i njezina kraljevstva ne vrijede koliko jedan najmanji duh. Jer duh sve to spoznaje i sebe sama, a tijelo ne spoznaje ništa.

Sva tjelesa zajedno, i svi duhovi zajedno, i sve njihove tvorevine, ne vrijede toliko koliko najmanji izraz ljubavi. Ona spada u beskrajno uzvišeniji red.

Iz svih tjelesa zajedno ne možeš izvabiti ni najmanju misao: to je nemoguće jer je misao drugoga reda. Iz svih tjelesa i iz svih duhova ne možeš izvabiti ni jedan pokret prave ljubavi. To je nemoguće, jer je ljubav drugog reda, natprirodnog.

794

[485]

Zašto Krist nije došao na vidljiv način, umjesto da traži za sebe dokaze u prethodnim proroštvima? Zašto se dao proreći u slikama?

[1] Razjašnjenje dugujemo E. Havetu: »Bio je rođak kralja Hierona, kako veli Plutarh (*Marcellus*, 14). Ali ovo srodstvo s kraljem, tačnije s tiraninom jednog grčkog grada, nije bilo ono što mi nazivamo knezom. Ciceron govori o Arhimedu kao o neuglednu čovjeku koji nije ništa bio izvan svoje geometrije.« (*Tusc.*, V, 23)

795

[27]

Da je Krist samo došao da posvećuje, cijelo bi Sv. pismo i sve ostalo tome težilo, i bilo bi lako uvjeriti nevjernike. Da je Krist došao samo da zaslijepi, cijelo bi njegovo vladanje bilo nejasno, a mi ne bismo imali uopće načina da uvjerimo nevjernike. Ali je on došao *in santificationem et in scandalum*, kako veli Izaija[1], pa mi ne možemo uvjeriti nevjernike, a niti oni nas. Ali samim tim mi ih uvjeravamo, jer velimo da nema ništa uvjerljivo u cijelom njegovu vladanju ni za jednu ni za drugu stranu.

796

[59]

Krist ne kaže da nije iz Nazareta, i tako ostavlja zle u sljepoći. Ne kaže ni to da nije Josipov sin.

797

[59]

Dokazi Krista. — Krist je izrekao velikih stvari tako jednostavno da izgleda kako nije na njih mislio, a ipak tako jasno da se vidi što je time mislio. Ta jasnoća spojena s jednostavnošću vrijedna je divljenja[2].

798

[51]

Stil Evanđelja divan je s mnogo strana, između ostalog i s te strane, što se nikad ne nabacuje pogrdama na krvnike i na neprijatelje Kristove. Jer ne nalazimo ni jedne pogrde kod povjesnika, ni protiv Jude, ni Pilata, ni bilo kojeg Židova.

Da su evanđeoski povjesnici hinili ovu suzdržljivost, kao i mnoge druge crte tako dobra značaja, i da su oni hinili zato da bi to bolje istakli, pa da se nisu usudili sami to istaći, bili bi zastalno našli prijatelje koji bi bili to istakli njima u korist[3]. Ali, kako su postupali bez pretvaranja i posve nepristrano,

[1] »Na svetost i na sablazan.« *Iz.*, VIII, 14.
[2] G. Balzac donosi u *Sedmom govoru kršćanskog Sokrata* sličnu misao. Prema svjedočanstvu E. Periera, Pascal je veoma cijenio Balzacove misli.
[3] Cf. Fragmente 154 i 155.

nisu to dali isticati ni po kome. A ja držim da mnoge te stvari nisu bile zapažene sve do sada, i to posvjedočuje mirnoću[1] kojom je stvar izvedena.

799

[61]

Obrtnik govori o dragocjenostima, opunomoćenik govori o ratu, o kraljevstvu itd. Ali bogataš dobro govori o bogatstvu, kralj hladno govori o veliku daru što ga je učinio, a Bog dobro govori o Bogu.

800

[49]

Tko je poučio evanđeliste u svojstvima veoma hrabre duše da su je mogli tako savršeno opisati u Kristu? Zašto ga prikazuju slabićem u smrtnoj muci[2]? Zar ne znaju opisati odlučno umiranje? Mogu, jer i sam sv. Luka opisuje smrt sv. Stjepana snažnije negoli Kristovu[3].

Prikazuju ga dakle sposobnog da se boji dok se ne približi nužnost da umre, a onda sasvim jakog. Ali kad ga opisuju uznemirena, to je kad sam sebe uznemiruje. A kad ga ljudi uznemiruju, tad je sasvim jak.

801

[55]

Dokaz Krista. — Pretpostavka o apostolima varalicama besmislena je. Slijedimo je opširno. Zamislimo ovu dvanaestoricu kako se sastadoše zajedno poslije Kristove smrti, kako snuju plan da kažu kako je uskrsnuo. Oni time napadaju na sve moći. A ljudsko je srce veoma sklono lakomislenosti, promjeni, obećanjima, imetku. Da je i samo jedan od njih došao ma i za najmanje u protivurječje zaveden ovim čarima, ili, još više, zatvorom, mukama i smrću, bilo bi im sve propalo. Razmislimo o tome.

---

[1] Slijedeći fragment tumači riječ *mirnoću*. Ona je u opreci s riječju *pretvaranje*, a označuje prirodnost i nepristranost.

[2] *Lk.*, XXII, 41—46.

[3] *Dj. Ap.*, VII.

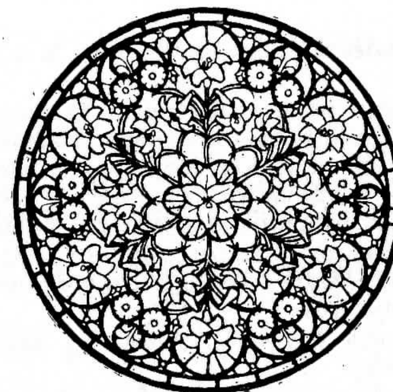

802

[489]

Apostoli su bili ili prevareni ili varalice. Jedno i drugo je teško, jer nije moguće smatrati nekog čovjeka uskrslim...

Krist ih je podržavao dok je bio s njima. Ali poslije, ako im se nije pokazivao, tko im je davao snage da djeluju?

ODJELJAK XIII

(ČUDESA)

803

[235]

Početak. — Čudesima razaznajemo nauk, a naukom razaznajemo čudesa.

Ima lažnih, ima istinitih. Potrebno je neko obilježje da bismo ih znali; inače bi bila nekorisna. Međutim, nisu nekorisna, naprotiv, ona su temelj. Stoga pravilo što nam ga daje ovo obilježje mora biti takvo da ne naruši dokaz koji prava čuda daju o istini, jer istina je glavni cilj čudesa[1].

Mojsije daje dva pravila: proroštvo se mora ispuniti, V Mojs., XVIII, i ne smije odvesti u idolopoklonstvo, V Mojs., XIII. A Krist daje jedno[2].

Ako nauk ravna čudesima, čudesa su nekorisna nauku. Ako čudesa ravnaju...

Prigovor pravilu. — Raspoznavanje vremena. Jedno pravilo u doba Mojsija, drugo pravilo u današnje vrijeme.

804

[415]

Čudo. — To je pojava koja nadilazi prirodnu silu sredstava upotrijebljenih za nju. Lažno je čudo pojava koja ne premašuje prirodnu silu sredstava što ih za nj upotrijebimo. Oni dakle koji ozdrave na zaziv đavla ne čine čudo, jer to ne nadilazi prirodnu silu zloduha. Ali...

---

[1] Pascal misli reći da čudo ne može biti protiv istine.

[2] *Marko,* IX, 39: »Tko u ime moje čini čudo ne može me odmah iza toga grditi.«

805

[449]

Dva temelja, jedan unutarnji, drugi izvanjski: milost, čudesa. Nadnaravno je jedno i drugo.

806

[455]

Potrebno je čudo, potrebna je i istina, jer treba uvjeriti čitavog čovjeka, u tijelu i u duši.

807

[449]

Uvijek su ljudi ili govorili o pravom Bogu, ili je pravi Bog govorio ljudima.

808

[459]

Krist je potvrdio da je bio Mesija, ali nikada nije potvrđivao svoju nauku Sv. pismom i proroštvima, već uvijek čudesima[1].

On dokazuje da može čudom opraštati grijehe.

Ne radujte se svojim čudima, veli Krist, već tomu što su vaša imena zapisana na nebesima[2].

Ako ne vjeruju Mesiji, neće vjerovati ni uskrsnulom.

Nikodem uviđa po njegovim[3] čudesima da je njegov nauk od Boga: *Scimus quia venisti a Deo magister; nemo enim potest haec signa facere quae tu facis nisi Deus fuerit cum eo*[4]. On ne sudi čudesa po nauku, već nauk po čudesima.

Židovi su imali nauk od Boga kao što ga i mi imamo od Krista, i bio je potvrđen čudesima. Bilo je zabranjeno vjerovati svim čudotvorcima, a još k tome naređeno da se utječu velikim svećenicima i da se drže njih.

I tako sve razloge što ih mi imamo da odbacimo vjeru u čudotvorce, oni su imali u pogledu svojih proroka.

---

[1] *Marko,* II, 10.

[2] *Lk.,* X, 20.

[3] Kristovim.

[4] »Učitelju, znamo da si došao od Boga. Nitko ne može ovih čudesa činiti što ih ti činiš, osim ako nije Bog s njim.«

A ipak bijahu veoma krivi što su poricali proroke zbog njihovih čudesa[1] i Isusa Krista. A ne bi bili kažnjivi da nisu vidjeli čudesa: *Nisi fecissem..., peccatum non haberent*[2].

Stoga se sve vjerovanje temelji na čudesima.

Proroštvo nije nazvano čudom: tako sv. Ivan govori o prvom čudu u Kani, a zatim o onom gdje Krist otkriva Samaritanki cio njezin skriveni život, a onda ozdravlja sina kraljevskom činovniku. Sv. Ivan ovo naziva »drugim čudom«[3].

809

[41]

Spojevi čudesa.

810

[Prijepis 437]

Drugo čudo može pretpostaviti prvo. Ali prvo ne može pretpostaviti drugo[4].

811

[169]

Bez čudesa ne bismo griješili što ne vjerujemo u Isusa Krista[5].

812

[270]

Bez čudesa ne bih bio kršćanin, veli sv. Augustin.

813

[453]

Čudesa. — Kako mrzim one koji se grade sumnjivcima u pogledu čudesa! Montaigne o tome govori na dva mjesta kako treba.

[1] V *Mojs.*, XVII, 12.
[2] *Iv.*, XV, 24: »Da nisam djela činio..., ne bi imali grijeha.«
[3] IV, 54.
[4] To je tumač navedenog teksta na kraju frag. 808.
[5] Prijepis dodaje: *Vide an mentiar* (Vidi, da li se varam. *Job*, VI, 28).

Na jednom mjestu vidimo koliko je oprezan[1], a ipak vjeruje. Na drugom mjestu se čak ruga nevjernicima[2].

814

[449]

Montaigne protiv čudesa.
Montaigne za čudesa.

815

[123]

Nije moguće razumno vjerovati protiv čudesa.

816

[47]

Nevjernici su najlakovjerniji. Ne vjeruju čudesima Mojsija, ali vjeruju čudesima Vespazijana[3].

817

[443]

NASLOV: *Kako to da vjerujemo tolikim varalicama koji vele da su vidjeli čudesa, a ne vjerujemo ni jednome od onih koji kažu kako raspolažu tajnama kojima mogu učiniti čovjeka besmrtnim ili ga podmladiti*[4]. — Razmišljao sam kako mnogi vjeruju tolikim varalicama koji tvrde da imaju lijekove. Ponekad čak predaju život u njihove ruke. Meni se učinilo da je tome pravi razlog taj, što ima i pravih lijekova. Jer nije moguće da ima toliko krivih i da im se toliko vjeruje ako nema istinitih.

[1] III, 11. U ovom ironičkom *Eseju* pokazuje Montaigne kako najobičnije činjenice malo po malo rastu u pučkoj mašti, pa se prometnu u čudesa.
[2] I, 26. U ovom *Eseju* Montaigne izvodi iz svog skepticizma da izvan navike, koja je u bitnosti prevarljiva, nemamo nikakva sredstva da razlikujemo vjerojatno od nevjerojatna.
[3] Vespazijan je prema pripovijedanju nekih pisaca u Aleksandriji odjednom ozdravio uzetoga i slijepca. Nakvasio je svojom slinom oči slijepčeve i zgazio malo nogama ruku uzetoga. Tacit dodaje: »To su dva čuda, svjedoci očevici još danas ovo tvrde i danas kada im laž ne može više biti od koristi.«
[4] Vidi Montaigneov *Esej: Ludost je predati i istinu i laž sudu naše uobraženosti.* (I, XXVI)

Da nikada nije bilo lijeka ni jednoj bolesti, i da su sve bolesti neizlječive, nemoguće je da bi ljudi mogli uopće zamisliti da bi oni mogli naći lijek; nadasve, kad su toliki vjerovali onima koji su se hvastali da ih imaju. Kad bi se netko hvastao da može spriječiti smrt, nitko mu ne bi vjerovao, jer tome nije bilo ni jednog primjera. Ali, kako je bilo mnoštvo lijekova koji su se pokazali pravi po znanju najvećih ljudi, ljudi su pristali da vjeruju. Pad kad su saznali da je to moguće, zaključili su odatle, da to i postoji. Jer puk redovito ovako rasuđuje: »Nešto je moguće, ono dakle postoji.« Kako se nešto ne može općenito poricati, jer pojedinačno može biti istinito, puk koji ne može raspoznati istinite pojedinačne učinke, vjeruje u sve. Zbog toga, na primjer, vjeruju u mnoge neistinite uplive mjeseca, jer ih ima i istinitih, kao plima i oseka na moru.

To se može reći o proroštvima, o čudesima, o pogađanju pomoću snova, o čarolijama itd. Da od svega ovoga nikad nije bilo ni zrnca istine, ne bi se nikada ništa vjerovalo: i zato, umjesto da zaključimo kako nema pravih čudesa jer ima toliko lažnih, moramo zaključiti, naprotiv, kako zaista ima pravih kad ima toliko lažnih; a da ima lažnih samo zato jer ima istinitih. Ovako moramo rasuđivati i u pogledu religije; jer ne bi bilo moguće ljudima zamisliti toliko krivih religija kad ne bi bila jedna prava. Prigovaraju ovome da divljaci imaju vjeru. Ali odgovaramo: oni su o njoj čuli govoriti, kako izgleda po potopu, obrezanju, križu sv. Andrije, itd.[1]

818

[193]

Razmišljajući zašto ima toliko lažnih čudesa, lažnih objava, čarolija itd., učinilo mi se da je to zato što ima i istinitih. Nije naime moguće da bude toliko lažnih čudesa da nije bilo istinitih, niti toliko lažnih objava da nije bilo istinitih, niti toliko krivih vjera da nema jedne prave. Da svega ovoga nikad nije bilo, gotovo je nemoguće da bi ljudi mogli to zamisliti, a najmanje je moguće da bi toliki u to vjerovali. Ali, kako su mnoge velike stvari bile istinite, i kako su u njih vjerovali veliki ljudi, ovaj je utisak bio uzrokom da je gotovo svatko postao sposoban vjerovati i u lažna.

[1] Cf. Montaigne, *Apol.:* »Epikur veli da se mnoge stvari, što ih mi vidimo, u isto vrijeme i na isti način slažu s nekima u drugim krajevima svijeta.«

I tako, umjesto da zaključimo kako nema istinskih čudesa jer ima toliko lažnih, moramo, naprotiv, reći kako ima pravih čudesa jer ima toliko lažnih. Lažna čudesa postoje samo zato što ima i pravih. Lažnih vjera ima samo zato što postoji jedna prava. — Prigovor: divljaci imaju vjeru. Ali to je zato što su čuli govoriti o pravoj, kako se to vidi u vezi križa sv. Andrije, potopa, obrezanja itd. To dolazi odatle što ljudski duh, svladan istinom s jedne strane, postaje prijemljiv s druge strane za sve laži[1]...

819

[463]

Jeremija, XXIII, 32, *čudesa* lažnih proroka. Na hebrejskom i kod Vatablea[2], stoji *lakomislenosti.*

Čudo ne znači uvijek čudo. I Kralj., 15, *čudo* znači *strah,* tako i na hebrejskom. Jednako i u Jobu, XXXIII, 7. Zatim Izaija, XXI, 4; Jeremija, XLIV, 12. *Portentum* označuje *simulacrum*[3]. Jer., L, 38; tako i na hebrejskom i u Vatablea. Iz., VIII, 18; Krist kaže da će on i njegovi sljedbenici poslužiti kao *čudo.*

820

[453]

Kad bi đavao podupirao nauku koja njega obara, bio bi podijeljen, kako veli Krist. Kad bi Bog podupirao nauku koja obara Crkvu, bio bi podijeljen: *Omne regnum divisum*[4].

Jer Krist je udarao na đavla i uništavao njegovo carstvo u srcima, — što slikovito predstavlja egzorcizam — da bi uspostavio kraljevstvo Božje. Zato dodaje: *In digito Dei... regnum Dei ad vos*[5].

821

[465]

Velika je razlika između napastovati i dovesti u zabludu. Bog napastuje, ali ne dovodi u zabludu. Napastovati znači pri-

[1] Ovaj je fragment napisan rukom Mme Périer na obratnoj stranici jednog pisma koji nosi datum 19. veljače 1660.

[2] Vatable, komentator Sv. pisma, profesor židovskog jezika u Parizu.

[3] »Čudesno« — »krivi bog«.

[4] *Mt.,* XII, 25. *Lk.,* XI, 17: »Svako kraljevstvo koje je u sebi nesložno.«

[5] »Prstom Božjim... kraljevstvo Božje dođe k vama.« *Lk.,* XI, 20.

baviti okolnosti koje ne nameću nuždu. Ali ako ne ljubimo Boga, nešto ćemo počiniti. Dovesti u zabludu znači postaviti čovjeka u nužnost da zaključuje i da slijedi nešto neistinito.

822

[469]

Abraham, Gedeon: *[znakovi]* iznad objave. Židovi su sebe zasljepljivali sudeći o čudesima po Sv. pismu. Bog nije nikada napustio svoje prave obožavatelje.

Radije ću slijediti Krista negoli ikoga drugoga, jer on ima čudo, proroštva, nauk, vječitost itd.

Donatovci: nema čuda koje nas sili da ga tumačimo đavlom.

Što odvojenije razmatramo[1] Boga, Krista, Crkvu...

823

[119]

Kad ne bi bilo lažnih čudesa, bilo bi izvjesnosti. Kad ne bi bilo pravila da ih raspoznamo, čudesa bi bila nekorisna, i ne bi bilo razloga vjerovati. Ne, nema ljudski uzevši ljudske izvjesnosti, već postoji razum[2].

824

[453]

Ili je Bog pomrsio lažna čudesa, ili ih je prorekao. Po jednome i po drugome uzdigao se iznad onoga što je s obzirom na nas nadnaravno, a i nas je same dotle uzdigao.

825

[485]

Čudesa nisu da obrate, već da osude. (Q. 113, A 10 *Ad* 2)[3].

---

[1] Na Afriku, itd.

[2] Postoji ljudska izvjesnost ukoliko je to izvjesnost za čovjeka, ali ne ljudski, tj. ova izvjesnost ne dolazi od čovjeka. Izvjesnost je opreka razumu, tj. motiv, sredstvo koje ne isključuje opstojnost motiva i oprečnih sredstava. Vjera ne smije biti oprečna razumu, ali razum nije dovoljan da je utemelji.

[3] Oznaka za čitanje *Summe* Tome Akvinca: Quaestio 113, articulus 10, ad 2.

826

[237]

Razlozi zašto se ne vjeruje.

Iv., CII, 37. *Cum autem tanta signa fecisset, non credebant in eum ut sermo Isaiae impteretur. Excaecavit,* itd[1].

Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus et locutus est de eo[2].

»Judaei signa petunt et Graecia sapientiam quaerunt, nos autem Jesum crucifixum[3]*.« Sed plenum signis, sed plenum sapientia; vos autem Christum non crucifixum et religionem sine miraculis et sine sapientia*[4].

U prava se čudesa ne vjeruje iz nedostatka ljubavi. Ivan: *Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus*[5]. U lažna se čudesa vjeruje iz nedostatka ljubavi. I Sol., II

Temelj religije su čudesa. Što? Zar Bog govori protiv čudesa, protiv temelja naše vjere u njega?

Ako postoji Bog, mora na zemlji biti vjera u Boga. Ali Antikrst nije prorekao čudesa Kristova već je Krist prorekao čudesa Antikristova. I tako da Krist nije bio Mesija, bio bi nas zaista doveo u zabludu. Ali ni Antikrist ne može dovesti u zabludu. Kad je Krist prorekao Antikristova čudesa, je li kanio narušiti vjeru u svoja čudesa?

Mojsije je prorekao Krista i naredio da ga se sluša[7]. Krist je prorekao Antikrista i zabranio da ga se sluša[8].

Nije bilo moguće u vrijeme Mojsijevo pokloniti vjeru Antikristu, koji im ne bijaše poznat. Ali je veoma lako u vrijeme Antikrista vjerovati u Krista, koji je već poznat.

---

[1] »Premda je toliko čudesa učinio, nisu vjerovali u njega, te se ispunila riječ Izaijina: Zaslijepio je, itd.«

[2] »Tako reče Izaija kad je vidio slavu njegovu i govorio o njemu.« *Iv.*, 12, 41.

[3] »Židovi ištu znake, i Grci traže mudrost, a mi Krista propetoga.« *I Kor.*, 1, 22.

[4] »Traže ga puna znakova, ali i puna mudrosti. A vi tražite neraspetog Krista i vjeru bez čudesa i bez mudrosti.« *Vi* se odnosi na Isusovce.

[5] »Vi ne vjerujete, jer niste od mojih ovaca.« X, 26.

[6] *Mt.*, XXIV, 24.

[7] *V Mojs.*, XVIII, 5.

[8] *Mt.*, XXIV, 23.

Nema nikakva razloga vjerovati u Antikrista po kojemu se ne bi vjerovalo i u Krista. Ali ima ih za Krista koji nisu za ovoga drugoga.

827

[119]

Suci, XIII, 25: »Da nas je Gospod kanio dati u smrt, ne bi nam bio sve ovo pokazao.«

Ezekijel. Senaherib[1].

Jeremija[2]. Hananija, lažni prorok, umre sedmoga mjeseca.

II. *Mak.*, III[3]: tek što nisu hram opljačkali, a Bog pošalje čudesnu pomoć. — II, Mak., XV.

III. *Kralj.*, XVII,[4]: Žena reče Iliji kojoj je on uskrisio sina: »Sada znam da je riječ tvoja istinita.«

III. *Kralj.*, XVIII: Ilija s prorocima Baalovim.

Nikad u prepirci o pravom Bogu, o istinitosti vjere nije se zbilo čudo na strani zablude, već na strani istine.

828

[455]

Prepirka. — Abel, Kain[5]: Mojsije, vrači[6]; Ilija, lažni proroci[7]; Jeremija, Hananija[8]; Miheja, lažni proroci[9]; Krist, Farizeji[10]; sv. Pavao, Barjezus[11]; apostoli, egzorcisti[12]; kršćani, nevjernici; katolici, heretici; Ilija, Enoh; Antikrist[13].

Uvijek istina prevagne u čudesima. Dva križa[14].

---

[1] *IV Kralj.*, XVIII, XIX.
[2] XXVIII.
[3] 24.
[4] 24.
[5] *I Mojs.*, IV, 7.
[6] *II Mojs.*, VII.
[7] *III Kralj.*, XVIII, 38.
[8] *Jer.*, XVIII, 16—17.
[9] *III Kralj.*, XXII, 13—15.
[10] *Lk.*, V, 20—24.
[11] *Dj. Ap.*, XIII, 11.
[12] *Dj. Ap.*, XIX, 16.
[13] *Otkr.*, XI.
[14] Križ Kristov i križ razbojnika.

829

[125]

Krist kaže da Sv. pismo o njemu svjedoči[1], ali ne pokazuje u čemu.

Čak ni proroštva nisu mogla dokazati Krista za vrijeme njegova života; i tako nije bilo kažnjivo ne vjerovati u njega prije njegove smrti kad čudesa ne bi bila dovoljna bez nauka. Zato oni koji nisu vjerovali u njega još za njegova života bijahu griješnici, kako je on sam rekao[2], i nemaju isprike.

Morali su dakle imati neki dokaz kojem bi se opirali. Ali nisu imali Sv. pismo, već samo čudesa. Stoga su ona dovoljna kad nauka nije protivna, i mora im se vjerovati.

Ivan, VII, 40. *Prepiranje između Židova, kao između današnjih kršćana.* Jedni vjerovahu u Krista, drugi u nj ne vjerovahu zbog proroštva koja kažu da će se roditi u Betlemu. Morali su bolje pripaziti nije li otuda. Budući da njegova čudesa bijahu uvjerljiva, morali su se dobro uvjeriti u takozvana protuslovlja njegove nauke sa Sv. pismom; ova ih nejasnoća nije ispričavala, već razslijepljivala. Tako, oni koji danas odbijaju da vjeruju u čudesa zbog nekog nestvarnog i takozvanog proturječja, nemaju opravdanja.

Farizeji govorahu narodu koji je u njega vjerovao zbog njegovih čudesa: »Ovaj narod, koji ne zna zakona, proklet je; nego, je li tko od poglavara, ili farizeja vjerovao u njega? Mi znamo da ni jedan prorok ne dolazi iz Galileje.« Nikodem reče: »Osuđuje li naš zakon čovjeka prije nego ga je saslušao[3] [a nadasve takvog čovjeka koji čini takva čudesa].«

830

[Prijepis 382]

Proroštva bijahu dvosmislena: sada više nisu[4].

---

[1] *Iv.*, V, 36—39.
[2] *Iv.*, XV, 22.
[3] *Iv.*, VII, 47—50.
[4] Poslije Kristovih čudesa.

831

[439]

Pet postavaka bijaše dvosmisleno, sada više nije[1].

832

[449]

Čudesa više nisu potrebna jer ih je bilo prije[2].

Ali kad se više ne sluša predaju, kad se ne predlaže ništa osim Pape, kad je on zaskočen krivim obavještenjem te je isključen pravi izvor istine, a to je predaja, i kad je spriječen Papa koji je njezin čuvar, nema više izgleda da se pojavi istina. I zato kad ljudi ne govore istinu, mora istina sama progovoriti ljudima. To se desilo u doba Arija[3]. (Čudesa u doba Dioklecijana i Arija.)

833

[441]

Puk to zaključuje sam po sebi. Ali ako to morate obrazložiti...

Neugodno je biti iznimka u pravilu[4]. Treba čak biti strog i protivnik iznimkama. Međutim, budući da je stalno da ima iznimaka u pravilu, treba ih suditi strogo, ali pravedno.

834

[449]

Iv., VI, 26: *Non quia vidistis signa, sed quia saturati estis*[5]. Oni koji slijede Krista zbog njegovih čudesa, štuju njegovu

[1] Pet jansenističkih tačaka bijaše dvosmisleno, ali prema mišljenju Pascala, dvosmislenost je otpala otkako se zbilo čudo sv. Trna u Port-Royalu.

[2] Načelo na koje se prizivaju Isusovci protiv čuda sv. Trna, a na koje Pascal odgovara.

[3] U Fr. 868 Pascal govori o sv. Atanaziju koga je Papa Liberije osudio, a koji se odnosi prema Arijevcima kao Jansenisti prema Isusovcima. Arije je počeo svojim govorima posljednje godine Dioklecijanova kraljevstva.

[4] Pravilo na koje se pozivaju isusovci, a koje i Pascal priznaje: nema više čudesa otkako je utemeljena Crkva.

[5] »Ne zato što vidjeste čudesa, nego zato što se nasitiste.« Pascal je isprva ovako bio napisao: »Imat ćete ovo čudo da obranite ljude koji lažnim...«

moć u svim čudesima što ih ona čini. Ali oni koji se diče da ga slijede zbog njegovih čudesa, a slijede ga uistinu samo zato što ih on tješi i daruje zemaljskim dobrima, obeščašćuje njegova čudesa kad se ona protive njihovoj udobnosti.

Iv., IX: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Alii: Quomodo potest homo peccator haec signa facere*[1].

Što je jasnije?

Ova kuća nije od Boga, jer se u njoj ne vjeruje da se pet postavaka nalazi u Jansenija. Drugi: Ova je kuća od Boga, jer se u njoj zbivaju neobična čudesa.

Što je jasnije?

Tu quid dicis? Dico quia propheta est. Nisi esset hic a Deo non poterat facere quidquam[2].

835

[461]

Kada vas u Starom zavjetu odvraćaju od Boga, a kada vas u Novom zavjetu odvraćaju od Krista, pružaju vam priliku da iz vjere isključite izrazita čudesa. Ne treba drugih isključenja.

Slijedi iz toga da bi oni imali pravo isključiti sve proroke koji su im došli? Ne. Bili bi zgriješili da nisu isključili one koji nisu proricali Boga.

Kad vidimo čudo, moramo se ili pokoriti, ili moramo imati neobična znamenja za protivno. Treba vidjeti da li poriče Boga, Krista ili Crkvu.

836

[461]

Velika je razlika između onih koji nisu za Krista, ali to kažu, i onih koji nisu za Krista, a pretvaraju se da jesu. Jedni mogu činiti čudesa, a drugi ne, jer je za jedne jasno da su protiv istine, ali nije za druge. Stoga su čudesa jasnija.

[1] »Nije ovaj čovjek od Boga, jer ne svetkuje subote. A drugi rekoše: Kako može čovjek grešnik činiti takve znakove?« *Iv.*, IX, 16.

[2] »Što veliš ti? Velim da je prorok. Kad on ne bi bio od Boga, ne bi mogao ništa učiniti.« *Iv.*, IX, 17, 33.

837

[461]

Posve je očigledno da moramo ljubiti samo jednog Boga, te da nisu potrebna čudesa da to dokažemo.

838

[193]

Krist je činio čudesa, zatim apostoli, pa i prvi sveci, u velikom broju. Kako se naime proroštva još nisu bila ispunila, i kako su se ispunjala preko njih, jedino su čudesa svjedočila. Bilo je prorečeno da će Mesija obratiti narode[1]. Kako se moglo ovo proroštvo ispuniti a da se narodi ne obrate? A kako bi se narodi mogli obratiti Mesiji da nisu vidjeli ovo posljednje djelo proroštva koja ga dokazuju? Sve se dakle nije bilo ispunilo prije njegove smrti, uskrsnuća i obraćenja naroda; stoga su sve ovo vrijeme bila potrebna čudesa. Sada više nisu potrebna protiv Židova, jer ispunjena su proroštva trajno čudo.

839

[117]

»Ako meni nećete vjerovati, djelima vjerujte[2].«

Isus upućuje na ono što je jače.

Rečeno je Židovima jednako kao i kršćanima da ne vjeruju uvijek u proroke[3]. Ali ipak farizeji i pisci mnogo su zaokupljeni njegovim čudesima, i pokušavaju pokazati kako su lažna ili kako su od đavla[4]: jer priznaju li da su od Boga, morali bi povjerovati.

Nama danas nije teško ovo razlikovati. Još je lakše ovo: oni koji ne poriču ni Boga, ni Krista, ne čine čudesa koja ne bi bila sigurna. *Nemo facit virtutem in nomine meo, et cito possit de me male loqui*[5].

Ali mi i ne moramo ovo razlikovati. Evo jedne svete Moći. Evo trna iz krune Spasitelja svijeta nad kojim knez ovoga

---

[1] *Iz.*, II, 3.
[2] *Iv.*, X, 38.
[3] *V Mojs.*, XIII, 1—3.
[4] *Marko*, III, 22.
[5] »Tko u moje ime čini čudo, ne može me odmah iza toga grditi.« *Marko.*, IX, 39.

svijeta nema nikakve vlasti, koji čini čudesa vlastitom snagom ove krvi što se razlila po nama. Evo Bog sâm izabra ovu kuću da bi u njoj zablistala njegova moć.

Ne čine ljudi ova čudesa po nekoj nepoznatoj i sumnjivoj vještini koja nam onemogućava da ih razaberemo. Čini ih sam Bog. Oruđe Muke njegova jedinca Sina koji između tolikih mjesta izabra ovo, i prikuplja ljude sa svih strana da ovdje prime čudesno olakšanje u svojoj nemoći[1].

840

[463]

Crkva ima tri vrste neprijatelja: Židove koji nisu nikad pripadali njezinu tijelu; heretike koji su otpali; i zle kršćane koji je kidaju iz nutrine.

Ove tri vrsti različitih protivnika redovito udaraju na nju svaki na svoj način. Ali ovdje udaraju na nju na isti način. Kako oni ne raspolažu čudesima, i kako je crkva uvijek pred njih mogla izići sa čudesima, složili su se da ih izigraju, pa su se svi poslužili ovom isprikom: ne smijemo suditi nauku po čudesima, već čudesa po nauci[2]. Dvije stranke su dijelile Kristovo slušateljstvo: jedna je slijedila njegovu nauku zbog njegovih čudesa; a druga je govorila...[3] Dvije stranke su bile u vrijeme Calvina... Danas ima isusovaca, itd.

841

[463]

Čudesa čine razliku između sumnjivih stvari: između židovskog i poganskog naroda, židovskog i kršćanskog; katoličkog, heretičkog; klevetanog, klevetnika; između dva križa.

Ali bi hereticima čudesa bila nekorisna; jer nam Crkva, ovlaštena po čudesima koja su potpuno osvojila naše vjerovanje, kaže da oni nemaju prave vjere. Nema sumnje, oni u pravoj vjeri nisu, jer prva čudesa Crkve isključuju vjeru u njihova. Imamo dakle čudo protiv čuda, a prva i najveća su na strani Crkve.

---

[1] Bolesnici su hodočastili Trnovoj Kruni u Port-Royalu.
[2] To su Isusovci suprotstavljali Port-Royalu.
[3] »On izgoni đavle u ime Belzebuba« (*Mt.*, XII, 24)

Ove su kćeri[1] iznenađene zbog toga što se govori da su na putu propasti; da ih njihovi ispovjednici vode u Ženevu; da im šapću kako se Krist ne nalazi u Euharistiji, niti je s desne strane očeve; one znaju da je sve ovo neistinito, one se stoga prikazuju Bogu u ovom stanju. *Vide si via iniquitatis in me est*[2]. Što se najposlije događa? Ovo mjesto što se naziva đavoljim hramom Bog pretvara u svoj hram. Kažu, treba im oduzeti djecu: Bog ih tu ozdravlja. Kažu da je to paklena oružarnica: Bog je od nje stvorio svetište svojih milosti. Konačno, prijete im svim gnjevom i osvetom nebesa, a Bog ih obasiplje svojim darovima. Morali bismo izgubiti pamet kad bismo zaključili da su one na putu propasti.

(Imamo nedvojbeno iste znakove kao sv. Atanazije.)

842

[469]

»*Si tu es Christus, dic nobis*[3].«

»*Opera quae ego facio in nomine patris mei, haec testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis quia non estis ex ovibus meis. Oves mei vocem meam audiunt*[4].«

Joh., VI, 30. »*Quod ergo tu facis signum et videamus et credamus tibi?*« — *Non dicunt: Quam doctrinam praedicas*[5].

»*Nemo potest facere signa quae tu facis nisi Deus fuerit cum eo*[6].«

II, Mach. XIV, 15. »*Deus qui signis evidentibus suam portionem protegit*[7].«

»*Volumus signum videre de caelo, tentantes eum*[8].« Luc. XI, 16.

»*Generatio prava signum quaerit; et non dabitur*[9].«

---

[1] Redovnice Port-Royala. O optužbi kalvinizma vidi *Pisma provincijalcu*, posebno pismo XVI.

[2] »Vidi, jesmo li na zlu putu.« *Ps.*, CXXXVIII, 24.

[3] »Kaži nam, ako si ti Krist.« *Lk.*, XXII, 66.

[4] »Djela koja mi dade otac da ih izvršim, ta djela svjedoče za mene.« *Iv.*, 36. »Ali vi ne vjerujete jer niste od mojih ovaca. Ovce moje slušajte glas moj.« *Iv.*, X, 26—27.

[5] »Koji dakle ti činiš znak da vidimo i da ti vjerujemo?« Ne kažu: Kakav nauk propovijedaš?

[6] »Nitko ne može činiti ovih čudesa što ih ti činiš, osim ako nije Bog s njim.« *Iv.*, III, 2.

[7] »Bog koji se očevidnim znacima zauzimao za svoju baštinu.«

[8] »Kušali su ga i tražili od njega znak s neba.«

[9] »Zao rod traži znak, ali mu ga se neće dati.« *Mt.*, XII, 39.

»*Et ingemiscens ait: Quid generatio ista signum iquaerit*[1]*?*« (Marc., VIII, 12.) Tražili su znak u zloj nakani.

»*Et non poterat facere*[2].« Pa ipak im obećava znak Jone, velik i neusporediv znak svog uskrsnuća[3].

»*Nisi videritis signa, non creditis*[4].« On ih ne grdi zato što ne vjeruju ako nema čudesa, već zato što ih hoće sami vidjeti.

— Antikrist s »lažnim znacima«[5], veli sv. Pavao, II. Sol. II.

Secundum operationem Satanae, in seductione iis qui perunt eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus optationes erroris ut credant mendacio[6].

Slično kao ovo u Mojsija: *Tentat enim vos Deus, utrum diligatis eum*[7].

Ecce praedixi vobis: vos ergo videte[8].

843

[471]

Nije ovdje domovina istine, ona luta nepoznata među ljudima. Bog ju je prekrio velom, pa je ne mogu prepoznati oni koji ne slušaju njegov glas. Vrata se otvoriše psovci čak u pogledu vidljivih istina. Razglase li se evanđeoske istine, razglase se i oprečne, i učine se nejasnim pitanja tako da puk ne može ništa razabrati. I pitaju: »Čime nas možete jače navesti na vjeru nego ostali? Kakav znak dajete? Raspolažete samo riječima. Raspolažemo i mi. Ako imate čudesa, u redu[9].« Istina je da čudesa moraju podržavati nauk, ali ih zloupotrebljavaju za psovke protiv nauka. Kad se naime dogode čudesa, tad vele da čudesa nisu dovoljna bez nauka; eto i druge istine koju izvrtaju u psovke protiv čudesa.

---

[1] »On uzdišući reče: Čemu ovaj naraštaj traži znak?«

[2] »I nije mogao da učini čudo.« *Marko*, VI, 5.

[3] *Mt.*, XII, 39.

[4] »Ako ne vidite znakova, ne vjerujete.« *Iv.*, IV, 48.

[5] *II Sol.*, 9.

[6] »I sa svakom prijevarom nepravde među onima koji propadaju, jer ljubavi istine ne primiše da bi se spasili. I zato će im Bog poslati silu zablude da vjeruju laži.« *II Sol.*, *II*, 10—11.

[7] »Bog vas kuša da vidi koliko ga ljubite.« *V Mojs.*, XIII.

[8] »Eto vam rekoh unaprijed: vi dakle vidite.« *Mt.*, XXIV, 25.

[9] Vidi tekstove prethodnog fragmenta.

Krist je ozdravio slijepca od rođenja, i učinio je velik broj čudesa u subotnji dan. Time je zaslijepio farizeje[1] koji su govorili da čudesa treba prosuđivati po nauku.

»Mi imamo Mojsija, ali za ovoga ne znamo otkuda je[2].«

To i jest divno, što ne znate otkud je, a ipak on čini takva čudesa.

Krist nije govorio ni protiv Boga ni protiv Mojsija.

Antikrist i lažni proroci, koje je nagovijestio Stari i Novi zavjet, govorit će otvoreno protiv Boga i protiv Krista. Tko nije sakriven[3]... Tko bude pritajeni neprijatelj, Bog mu neće dozvoliti da čini otvoreno čudesa.

Nikada se u javnoj raspravi gdje obadvije stranke kažu da pripadaju Bogu, Kristu, Crkvi, ne zbivaju čudesa na strani lažnih kršćana, a da ih na drugoj strani nema.

»Ima đavla.« Iv., X, 21. A drugi govorahu: »Može li đavo otvoriti oči slijepome?«

Dokazi što ih Krist i apostoli vuku iz Sv. pisma, nisu uvjerljivi; oni samo kažu da je Mojsije rekao kako će doći jedan prorok. Ali time ne dokazuju da je to ovaj. A u tome je bilo čitavo pitanje. Ova mjesta pokazuju samo da nismo u suprotnosti sa Sv. pismom, da tu nema protivurječja, ali ne da postoji slaganje. Ali ako isključimo protivurječje, onda je sa čudesima ovo dovoljno.

Postoji uzajamna dužnost između Boga i ljudi. Treba ipak doći. *Venite. Quid debui*[4]? »Okrivite me«, veli Bog u Izaiji.

Bog mora izvršiti svoja obećanja, itd.

Ljudi moraju od Boga primiti vjeru što im je šalje. Bog ne smije dovesti ljude u zabludu. Ali upali bi u zabludu kad bi čudotvorci naviještali nauk koji ne bi očigledno izgledao lažan u očima svjetine, i kad ne bi jedan jači čudotvorac već bio upozorio da im ne vjerujemo.

Zato, kad bi nastalo cijepanje u Crkvi, i kad bi Arijevci, na primjer, koji drže da se osnivaju na Sv. pismu kao i katolici, činili čudesa, a katolici ne, bili bismo dovedeni u zabludu.

Kao što čovjek koji nam navješta tajne Božje nije vrijedan da mu vjerujemo zbog njegova osobnog ugleda, a zbog čega bezbožnici u njega i sumnjaju, tako će jednako za čovjekom

[1] Farizeji su za Pascala preci isusovaca.
[2] *Iv.*, IX, 14, 29; *Lk.*, XIII, 24.
[3] »Tko nije sakriven«, Bog će dozvoliti da čini čudesa.
[4] »Što je još trebalo učiniti vinogradu mojemu, a da mu nisam učinio?« (*Iz.*, V, 4).

koji u znak svog očitog saobraćaja s Bogom uskrisuje mrtve, proriče budućnost, prenosi mora, ozdravlja bolesnike, poći svaki bezbožac. A nevjera Faraona i Farizeja posljedica je nadnaravne okorjelosti.

Kada, dakle, vidimo na jednoj strani odjednom nesumnjiva čudesa i nauk, nemamo poteškoća. Ali, kad vidimo na istoj strani sumnjiva čudesa i sumnjiv nauk, tada moramo pogledati što je jasnije. Krist je bio sumnjiv.

Oslijepljeni Barjezus[1]. Božja snaga nadilazi silu njegovih neprijatelja.

Židovski egzorcisti potučeni od đavla koji im kaže: »Isusa poznajem, i Pavla znam, ali vi tko ste[2]?«

Čudesa su radi nauka, a ne nauk radi čudesa.

Ako su čudesa istinita, hoćemo li moći uvjeriti svaki nauk? Ne, jer se to ne događa. *Si angelus*[3]...

Pravilo: Moramo suditi nauk po čudesima, moramo suditi čudesa po nauku. Sve je to istina, ali nije u protivurječju.

Jer treba razlikovati vremena[4].

Kako se ugodno osjećate što znate opća pravila, misleći time stvoriti zbrku i učiniti sve nekorisnim! Spriječit ćemo vas, časni oče, jer istina je jedna i čvrsta.

Nije moguće, iz dužnosti prema Bogu, da neki čovjek skriva svoj krivi nauk, a iznosi pred javnost samo pravi, te govori kako je u skladu s Bogom i sa Crkvom, pa još k tome da čini čudesa kako bi neopazice proturio krivi i lukavi nauk: to nije moguće.

A još je manje moguće da Bog, koji pozna srca, čini čudesa u korist ovakva čovjeka.

844

[447]

Tri su obilježja vjere: vječitost, dobar život, čudesa. Oni uništavaju vječitost vjerojatnošću[5], dobar život svojim ćudoređem, a čudesa time što uništavaju ili njihovu istinu ili njihove posljetke.

[1] *Dj. Ap.*, XIII, 6—11.
[2] Ibid., XIX, 15.
[3] *Gal.*, I, 8: »Kad bi i anđeo došao...«
[4] Kad je sumnjiv nauk, čudesa unose svjetlo; kad su dvosmislena čudesa, odlučuje nauk.
[5] Upitanju su isusovci. Rukopis ima ovu bilješku: »Vječitost — Molina: novost« (str. 453).

Ako im povjerujemo, Crkvi ne bi trebalo ni vječitosti, ni svetosti, ni čudesa. Heretici poriču, ili im poriču posljedice; oni isto tako. Ali moraš prije izgubiti svu iskrenost da ih zaniječeš, ili još više, izgubiti pamet da im zaniječeš posljedice.

Nije se još nitko dao na mučeništvo na osnovu čudesa za koja kažu da su ih vidjeli[1], jer na osnovu onih u koja Turci vjeruju po predaji, ludost ljudi ide možda čak do mučeništva, ali ne zbog onih koje su vidjeli[2].

845

[453]

Heretici su uvijek pobijali ova tri obilježja kojih nemaju.

846

[401]

Prvi prigovor: »Anđeo s neba[3]. Ne smijemo suditi o istini po čudesima, već o čudesima po istini. Stoga su čudesa nekorisna.« Ali ona koriste, i ne smijemo biti protiv istine. Ono dakle što je rekao P Lingendes[4], »Bog neće dozvoliti da čudo dovede u zabludu...«

Kad se u samoj Crkvi jave prepirke, odlučit će čudo.

Drugi prigovor: »Ali će Antikrist činiti čudesa[5].« Faraonovi vrači nisu dovodili u zabludu. Stoga ne možeš predbaciti Kristu u pogledu Antikrista: »Natjerao si me u zabludu.« Jer će ih Antikrist činiti protiv Krista, i zato ne mogu dovesti u zabludu. Ili Bog neće dopustiti lažna čudesa, ili će se očitovati još jačim čudesima.

[Od početka svijeta postoji Krist: to je jače čudo od svih Antikristovih čudesa.]

Kad bi se u istoj Crkvi dogodilo čudo na strani krivovjernika, upali bismo u zabludu. Raskol je vidljiv, vidljivo je i čudo. Ali je raskol više znak zablude, negoli je čudo znak istine. Stoga čudo ne može dovesti u zabludu.

---

[1] Tj. na osnovu lažnih čudesa, kako se razabire iz izraza za koje *kažu da su ih vidjeli.*
[2] Cf. Fr. 593.
[3] *Gal.*, I, 8.
[4] Claude de Lingendes, čuveni isusovački govornik.
[5] Vidi prethodne fragmente.

Ali osim raskola, zabluda nije toliko vidljiva koliko je vidljivo čudo; stoga bi čudo moglo dovesti u zabludu.

Ubi est Deus tuus[1]. Čudesa ga pokazuju, a ona su blijesak.

847

[Prijepis 403]

Božićna antifona: »U tami zasja svjetlo pravednicima[2].«

848

[Prijepis 226]

Ako je Božje milosrđe tako veliko da nas spasonosno poučava i onda kada se sakriva, kakvo svjetlo možemo očekivati kada se ono otkrije?

849

[402]

Hoće li »est« i »non est«[3] biti primljeno u vjeri jednako kao u čudesima? A ako je nerazdvojivo u ostalima...

Kad Franjo Ksaverski[4] čini čudesa. — [Sveti Hilarije. — Bijednici koji nas prinuđavate da govorimo o čudesima.] Nepravedni suci, ne krojite zakone odmah; sudite po onima što su na snazi i po vama samima: *Vae qui conditis leges iniquas*[5].

Trajna su čudesa lažna.

Da biste oslabili protivnike, vi razoružavate cijelu Crkvu.

Ako reknu da naš spas ovisi o Bogu, »heretici« su. Ako reknu da su podvrgnuti papi, to je »licemjerje«. Ako su spremni potpisati sve njegove uredbe[6], to nije dovoljno. Ako kažu da se ne smiju ubiti zbog jedne jabuke[7], »oni napadaju ćudoređe katolika«. Događaju li se među njima čudesa, nije to znak svetosti, već naprotiv sumnja hereze.

---

[1] »Gdje je tvoj Bog?« *Ps.*, XLI, 4.
[2] *Ps.*, CXI, 4.
[3] »Da i ne« nekih teologa.
[4] Sv. Franjo Ksaverski, prijatelj Ignacija Loyole, ušao je u njegov red.
[5] »Teško vama koji donosite zakone pune zla.«
[6] Misli na potpis obrasca koji su jansenisti morali potpisati (tj. da se odriču pet Jansenijevih postavki).
[7] Cf. VII *Pismo provincijalcu.*

Crkva je postojala na taj način što je istina bila neosporna. Ili ako je bila osporavana, bio je tu Papa, ako ne on, onda je bila Crkva.

850

[447]

Pošto je pet postavki osuđeno, nema čuda, jer nije bila pogođena istina[1]. Ali Sorbona..., ali bula...

Nije moguće da oni koji svim srcem ljube Boga ne priznaju Crkvu, toliko je ona očevidna. — Nije moguće da oni koji ne ljube Boga budu uvjereni u Crkvu.

Čudesa posjeduju toliku snagu te je trebalo da Bog upozori da se u njima ne misli[2] protiv njega, makar je posve jasno da Bog postoji. Bez toga ona ne bi bila kadra onespokojiti.

I tako ovi navodi, V Mojs., XIII[3], nisu protiv ugleda čudesa. Naprotiv, ništa tako kao oni ne označuje njihovu snagu. Jednako u pogledu Antikrista: »Da zavedu i izabrane, ako bude moguće[4].«

851

[343]

Povijest slijepca od rođenja.

Što kaže sv. Pavao? Govori li stalno o očitosti proroštava? Ne, već o vlastitom čudu[5]. Što kaže Krist? Govori li on o očitosti proroštava? Ne: njegova smrt nije ih bila još ispunila; ali kaže: *Si non fecissem*[6]. Vjerujte djelima.

Dva su nadnaravna temelja naše posve nadnaravne vjere: jedan vidljivi, drugi nevidljivi. Čudesa s milošću, čudesa bez milosti.

Sinagoga kojom se postupalo s ljubavlju kao sa slikom Crkve, i s mržnjom, jer je bila samo njena slika, bila je ponovo pridignuta pred sam svoj pad kada je uistinu bila uz Boga. I odatle slika. Čudesa dokazuju moć Božju nad srcima preko moći što je ima nad tijelima. Crkva nije nikad smatrala valjanim čudo među hereticima.

---

[1] Jansenističke su teze bile po sebi za osudu.
[2] Jansenisti ne misle bezbožno i ne mute.
[3] Misli na to kako će lažni proroci činiti čudesa.
[4] *Marko*, XII, 22.
[5] *II Kor.*, XII.
[6] *Iv.*, XV, 24: »Da nisam bio djela činio (među njima djela kojih nitko drugi ne čini, ne bi grijeha imali).«

Čudesa, podrška vjere: ona su lučila Židove, kršćane, svece, nevine, prave vjernike.

Čudo među raskolnicima nas ne zabrinjuje; jer raskol, koji je vidljiviji od čuda, očigledno označava zabludu. Ali, kad nema raskola i kad je zabluda u raspravi, odlučuje čudo.

Si non fecissem quae alius non fecit[1]. Ovi su nas bijednici obavezali da govorimo o čudesima.

Abraham, Gedeon: utvrditi vjeru čudesima.

Judita. Bog najzad govori u krajnjoj potlačenosti.

Ako ohlađena ljubav ostavi Crkvu gotovo bez pravih obožavalaca, čudesa bi ih stvorila. To je jedan od posljednjih djela milosti. Kad bi se dogodilo neko čudo isusovcima!

Kad čudo prevari očekivanje onih pred kojima se dogodi, i kad postoji nerazmjer između stanja njihove vjere i sredstva čuda, tada ih ono mora navesti na promjenu. Ali s vama je drugačije. Mnogo bi razloga bilo da kažemo: kad bi Euharistija uskrisila mrtvaca, trebalo bi radije postati kalvinist negoli ostati katolik. Ali kad okruni očekivanje, i kad oni koji su se nadali da će Bog blagosloviti lijekove vide da su ozdravili bez lijekova...

Bezbošci. — Nikad se nije zbilo čudo sa strane đavla, a da nije Bog učinio još jače čudo, ili je barem prorekao da će se to dogoditi.

852

[451]

Nepravedni progonitelji onih koje Bog vidljivo štiti: ako vam predbacuju vaše pretjeranosti, »govore kao heretici«, a kažu da milost Kristova nas razlikuje, »heretici su«; ako se događaju čudesa, »to je znak njihove hereze«.

Ezekijel[2]. — Kažu: evo Božjeg naroda koji tako govori. — Ezekija.

Rečeno je: »vjerujte Crkvi«[3], ali nije rečeno: »Vjerujte čudesima«, jer je ovo posljednje prirodno, a ne pravo. Jedno je tražilo zapovijed, a drugo ne.

Sinagoga bijaše tek slika i zato nije propadala; bijaše samo slika i zato je propala. Bijaše slika što je sadržavala istinu, pa je zato postojala, dok nije izgubila istinu.

---

[1] Vidi op. 2.
[2] Cf. Fragm. 886.
[3] *Mt.*, XVIII, 17—20.

Časni oče, sve se to događaše u slikama. Ostale vjere propadaju, ali ova ne propada.
Čudesa su važnija nego što vi mislite: poslužila su kao temelj, i služit će za nastavljanje crkve, sve do Antikrista, do kraja.
Dva svjedoka.
Čudesa su se zbivala u Starom i Novom zavjetu u povezanosti sa slikama. Spas, ili stvar nekorisna osim da se pokaže kako se treba podvrgnuti stvorovima. Slika sakramenata.

853

[110]

[Treba, Oče moj, trijezno suditi o Božjim odredbama[1]. Sveti Pavao na otoku Malti[2].]

854

[Privjesak Fragm. 853]

Tvrdoća isusovaca dakle prelazi tvrdoću Židova, jer su oni odbijali da vjeruju u Krista nevinog samo zato što su dvojili da li su njegova čudesa bila od Boga. A kako Isusovci nisu mogli sumnjati da su čudesa Port-Royala od Boga, oni još ne prestaju sumnjati u nevinost ove kuće[3].

855

[113]

Pretpostavljam da se u čudesa vjeruje. Kvarite vjeru ili u korist svojih prijatelja, ili protiv svojih neprijatelja.
Raspolažete s njome po volji.

856

[93]

O čudu. — Kako Bog nije stvorio nijednu obitelj sretnijom, neka također učini da ne nađe ni jednu zahvalniju.

[1] Cf. *Esej* XXI knjige I. nosi naslov: »Treba se trijezno upuštati u sudove o Božjim odredbama.«
[2] *Dj. Ap.*, XVIII.
[3] Apokrifni tekst što ga je od Bossuta uzeo Colbert, biskup Montpellierski, koji je god. 1727. objelodanio Pascalove misli o čudesima, poslije nego ih je ponešto udesio na svoj način.

ODJELJAK XIV

(DODATAK: POLEMIČKI ODLOMCI)

857

[229]

Jasnoća, nejasnoća. — Bilo bi previše nejasnoće kad istina ne bi imala vidljivih oznaka. Jedna je od tih divnih oznaka što je ona trajno sačuvana u Crkvi i u vidljivoj zajednici [ljudi]. Bilo bi previše jasnoće kad bi bilo samo jedno mišljenje u ovoj Crkvi. Ono koje je uvijek važilo, istinito je. Jer istina je uvijek u njoj bila, a laž nikada.

858

[Prijepis 403]

Povijest Crkve treba zapravo da se zove poviješću istine.

859

[202]

Ugodno je ploviti na brodu dok ga udara oluja ako smo sigurni da neće biti brodoloma. Ovakve su naravi progonstva što uznemiruju Crkvu.

860

[416]

Osim tolikih oznaka pobožnosti, oni[1] imaju još i progonstvo, a ovo je najbolja oznaka pobožnosti.

[1] Jansenisti.

861

[461]

Divno je stanje Crkve kad je podržava samo Bog.

862

[275]

Suprotne zablude uvijek su napadale na Crkvu, ali možda nikada u isto vrijeme, kao danas. Pa ako ona od toga mnogo i trpi, zbog množine zabluda, ima od toga i korist što se one međusobno uništavaju.

Ona se tuži na dvije. Ali najviše na kalviniste zbog raskola[1].

Zacijelo su prevareni mnogi iz ovih dviju oprečnih sekta, treba ih razuvjeriti.

Vjera obuhvaća mnoge istine koje se na pogled protuslove. *Vrijeme za smijeh, vrijeme za plač itd.*[2] *Responde. Ne respondeas*[3].

Izvor im je jedinstvo dviju naravi u Kristu; i dva svijeta (stvaranje novog neba i nove zemlje; novi život, nova smrt; sve podvostručeno, a čuvajući ista imena); i, najzad, dva čovjeka koji su u pravednicima (jer su oni dva svijeta, i jedan ud i slika Kristova. I tako im odgovaraju sva imena, pravednika, grešnika; mrtav, živ; živ, mrtav; izabran, odbačen itd.).

Postoji dakle velik broj istina, vjera i ćudoređa, koje se čine protivurječnima, a koje sve opstoje u divnom redu. Izvor svih hereza je isključenje nekih od ovih istina; a izvor svih prigovora što nam ih iznose heretici jest nepoznavanje nekih od naših istina[4]. Redovito biva da ne mogu shvatiti odnos oprečnih istina, i misleći da priznanje jedne isključuje drugu, privežu se uz jednu, a isključe drugu, pa misle da smo im suprotni. Isključivanje je dakle uzrok njihove hereze, a neznanje uzrok njihovim prigovorima.

I primjer: Krist je Bog i čovjek. Arijevci ne mogoše ovo dvoje dovesti u vezu, jer su držali da je nespojivo, pa kažu da je on čovjek: u tome su katolici. Ali tvrde da on nije Bog: u tome su heretici. Pretpostavljaju da mi poričemo njegovu čovječju prirodu: u tome su neznalice.

II primjer: po pitanju Presvetog Otajstva. Mi vjerujemo da se supstancija kruha transsupstancijalno izmijeni u supstanciju tijela našega Gospodina, i da je u njemu Krist stvarno nazočan. To je jedna od istina. Druga je, da je ovo Otajstvo također slika križa i slave, i uspomena na jedno i na drugo. Eto to je katolička vjera koja obuhvaća te dvije istine što se čine oprečnima.

Današnja hereza ne shvaća da ovo Otajstvo sadrži odjednom i prisutnost Kristovu i njezinu sliku, da može biti žrtva i uspomena na žrtvu, pa smatra da zbog toga ne možemo prihvatiti jednu istinu a da ne isključimo drugu.

Drže se samo postavke da je ovo Otajstvo slikovito; i u tome nisu heretici. Oni drže da mi isključujemo ovu istinu. I zato nas obasiplju nebrojenim prigovorima u vezi s onim mjestima u svetih otaca koja to tvrde. Konačno, oni poriču prisutnost; i po tome su heretici.

III primjer: oprosti.

Najkraćim ćemo putem spriječiti hereze ako poučavamo u svim istinama. A na sigurniji ćemo način oboriti ako ih sve objavimo. Jer što će reći heretici? Da bismo saznali da li je to mišljenje nekog svetog oca[1]....

863

[Prijepis 226]

Što više netko slijedi neku istinu, to opasnije srlja u zabludu. Njegova greška nije u tome što slijedi laž, nego u tome što ne slijedi drugu istinu.

864

[201]

Istina je danas u takvoj pomrčini, a laž je u tolikoj snazi, da istinu ne bi mogao prepoznati kad je ne bi ljubio.

865

[225]

Ako je ikada postojalo vrijeme kada treba ispovijedati dvije protivnosti, to je onda kada se prigovara da se jedna propu-

---

[1] Vidi peti *Factum* za župnika Pariza koji je možda od Pascalove ruke. (*Oeuvres*, t. VIII, str. 368.)

[2] *Prop.*, III, 4.

[3] »Odgovaraj. Ne odgovaraj.« *Priče*, XXVI, 4—5.

[4] Isto je načelo primijenjeno na filozofske sisteme u *Razgovoru sa g. de Saciem.*

[1] *Priče*, XVIII.

šta[1]. Stoga su isusovci i jansenisti na krivu putu kad ih prešućuju. Naročito jansenisti, jer isusovci jače ispovijedaju obje.

866

[227]

Dvije vrsti ljudi izjednačuje stvari, npr. praznike s radnim danima, kršćane sa svećenicima, sve grijehe bez razlike itd. Odatle jedni zaključuju da je ono što je zlo za svećenike zlo i za kršćane. A drugi da je dozvoljeno svećenicima ono što nije zlo za kršćane.

867

[214]

Ako stara Crkva bijaše u zabludi, Crkva je propala. Nije to isto kad bi danas bila u zabludi. Jer uvijek ima vrhovno načelo predaje iz ruke pređašnje Crkve. I tako ova pokornost i ova suglasnost sa starom Crkvom prevladava i ispravlja sve.

Ili stara Crkva nije pretpostavljala buduću Crkvu i nije na nju gledala kako mi pretpostavljamo i gledamo na staru.

868

[12]

Kad uspoređujemo ono što se nekada zbilo u Crkvi s onim što danas vidimo, smeta nas redovito to što gledamo na sv. Atanazija, sv. Tereziju i ostale kao ovjenčane slavom i ... kao na bogove. Sada kad je vrijeme razbistrilo stvari, to izgleda tako. Ali u doba progonstva ovaj je svetac bio samo čovjek koji se zvao Atanazije, a sv. Terezija djevojka. »Ilija je bio čovjek kao i mi, i podložan istim strastima kao i mi.« Tako veli sv. Jakov[2] da bi razuvjerio kršćane od one pogrešne misli koja nas navodi da odbacimo primjer svetaca kao nešto što nije u razmjeru s našim stanjem. »To su bili sveci, velimo mi, oni nisu kao mi.« Što se dakle onda događalo? Sv. Atanazije bijaše čovjek po imenu Atanazije, optužen za mnoga nedjela, osuđen na tom istom saboru za to i to nedjelo.

[1] Kao na primjer, da je Krist umro za sve i da nije umro za sve. (Vidi Odsjek XII)
[2] Pascal je napisao Petar, pa onda precrtao. Riječi su inače od sv. Jakova, V, 17.

Svi su se biskupi s tim slagali, pa konačno i sam Papa[1]. Što da kažemo onima koji se tome opiru? Mute mir, stvaraju raskol itd.

Revnost, svjetlo. Četiri vrste ljudi: revnost bez znanosti; znanost bez revnosti; ni znanost, ni revnost, i revnost i znanost. Prvo troje ga osuđuje, a posljednje odrješuje, a izopćeni su iz Crkve oni koji ipak spasavaju Crkvu.

869

[109]

Kad bi danas došao sv. Augustin, i kad bi imao tako malo ugleda kao i njegovi branitelji, ne bi ništa učinio. Bog dobro vodi svoju Crkvu jer ga je ispred poslao prije s ugledom.

870

[442]

Bog nije htjeo odrešivati bez Crkve. Kako ima udjela, u uvredi, neka tako ima udjela i u praštanju. Sjedinio ju je s ovom moći, kao što su povezani kraljevi i parlamenti. Ali ako ona odrješuje ili vezuje bez Boga, nije više Crkva: kao i u parlamentu. Makar je naime kralj podijelio milost nekom čovjeku, treba da ona bude zakonski potvrđena. Ali ako parlament zakonski potvrđuje bez kralja, ili ako odbije nešto zakonski potvrditi po odredbi kraljevoj, tada to više nije kraljev parlament, već skup pobunjenika.

871

[251]

Crkva, Papa. Jedinstvo, množina. — Promatramo li Crkvu kao jedinstvo, Papa je kao njezina glava sve. Promatramo li je kao množinu, Papa je samo jedan njezin dio. Sveti su je oci promatrali čas na jedan, čas na drugi način. I zato su raznovr-

[1] U pitanju su borbe između Atanazija i Arijevaca. Bio je optužen zbog oskvrnuća, ubojstva, svetogrđa, pa ga je osudio Sabor u Tiru, Arlesu i Milanu. Ali je ipak izišao kao pobjednik. Sv. Atanazije je ovdje uzet za Arnaulda, kao što je sv. Terezija uzeta za majku Angélique, dvije među najuglednijim osobama Port--Royala.

sno govorili o Papi. (Sveti Ciprijan: *Sacerdos Dei*). Ali kad su isticali jednu istinu, nisu isključivali drugu. Množina koja se ne svodi na jedinstvo, jest zbrka. Jedinstvo koje ne ovisi o množini, jest tiranija. Još je samo u Francuskoj dozvoljeno govoriti da je Sabor iznad Pape.

872

[123]

Papa je prvi. Tko je drugi poznat svima? Komu drugomu su svi priznali da ima vlast uvlačiti se u cijelo tijelo, jer drži glavnu granu koja se svuda može uvlačiti? Kako bi se sve ovo moglo lako srozati do tiranije! Zato im je Krist dao ovaj nalog: *Vos autem non sic*[1].

873

[427]

Papa mrzi i boji se učenjaka koji mu nisu željom pokorni.

874

[123]

Što predstavlja Papa, to ne smijemo prosuditi po nekoliko riječi otaca, važnim pravilima, kako su govorili Grci na jednom saboru, nego po djelatnosti Crkve, otaca, i po kanonima.

Duo aut tres[2]. *In unum*[3]. Jedinstvo i množina: zabluda je isključiti jedno od dvojega, kao što čine papisti koji isključuju množinu, ili hugenoti koji isključuju jedinstvo.

875

[453]

Zar je Papi nečasno što zahvaljuje svoje znanje Bogu i predaji? Zar ne bi bio ponižen kad bismo ga rastavili od ovog svetog jedinstva?

---

[1] *Lk.*, XXII, 26: »U vas ne smije biti tako.«

[2] *Mt.*, XVIII, 20: »*Dvojica* ili *trojica* sabrana u moje ime.«

[3] *Iv.*, XVII, 23: »U jedno.«

876

[437]

Bog ne čini čudesa u običnom toku svoje Crkve. Bilo bi neobično kad bi nepogrešivost bila u jednome. Izgleda naravnije da bude u mnoštvu. I tako je vladanje Božje sakriveno kako u naravi, tako i u svim ostalim njegovim djelima.

877

[429]

Kraljevi raspolažu svojim carstvom. Pape ne mogu raspolagati sa svojim.

878

[159]

Summum jus, summa injuria[1]. Većina je najbolji put, jer je vidljiva i jer posjeduje snagu da upokori. To je ipak mišljenje nesposobnjaka.

Da su mogli, ljudi bi bili stavili silu u ruke pravde; ali budući da se silom ne dade rukovati po volji, jer je ona opipljivo svojstvo, dok je pravda duhovno svojstvo kojim raspolažemo po volji, stavili smo pravdu u ruke sile. I tako nazivamo pravednim ono čega smo prisiljeni pridržavati se.

Tu se začelo pravo mača, jer mač daje zaista pravo. Inače bismo vidjeli na jednoj strani nasilje, a na drugoj strani pravdu. Konac dvanaestog *Pisma provincijalcu*. Tu se začela i nepravda Fronde[2], koja diže svoju takozvanu pravdu protiv sile. Nije tako u Crkvi, jer u njoj postoji istinska pravda, a nikakvo nasilje.

879

[73]

Nepravda. — Sudska se vlast ne daje radi suca, nego radi onoga kojemu se sudi. Pogibeljno je ovo reći narodu: ali narod vjeruje u vas; to mu neće škoditi, a vama može poslužiti. Tre-

---

[1] »Krajnje pravo, krajnja nepravda.« Navod Charronov, *O mudrosti* I. 1, gl. XXVII, čl. 8, prema Terenciju, *Heaut.*, IV, 5, 47 i Cic., *De Offic.*, I, 10.

[2] *Fronde*, građanski rat u doba Luja XIV (1648—1653).

ba to dakle objelodaniti. *Pasce oves meas* a ne *tuas*[1]. Duguješ mi pašu.

880

[109]

Mi volimo sigurnost. Volimo da bude Papa u vjeri nepogrešiv, i da imamo ozbiljne učitelje u ćudoređu, kako bismo posjedovali izvjesnost.

881

[453]

Crkva naučava, a Bog nadahnjuje, i jedno i drugo nepogrešivo. Djelo Crkve se sastoji u tome da pripravi na milost ili na osudu. Ono što ona čini dovoljno je za osudu, ali ne za nadahnuće.

882

[85]

Svaki put kad se isusovci budu nametnuli Papi, cijelo će kršćanstvo postati nevjerno.

Papi se vrlo lako nametnuti zbog njegovih poslova i zbog pouzdanja što ga gaji prema isusovcima. A isusovci su veoma sposobni da mu se nametnu zbog kletve.

883

[449]

Nesretni ljudi koji su me natjerali govoriti o temeljima religije.

884

[449]

Grešnici očišćeni bez pokore, pravednici opravdani bez ljubavi, svi kršćani bez milosti Kristove, Bog bez moći nad ljudskom voljom, preodređenje bez tajne, otkupljenje bez izvjesnosti[2].

---

[1] »Pasi ovce moje« a ne »tvoje«. Parafraza iz Ivana (XXI, 17); Isus govori sv. Petru.

[2] Ovaj se odlomak nalazi djelomično na str. 439 u rukopisu.

885

[249]

Svećenikom postaje tko hoće, kao pod Jeroboamom[1]. Strašno je što nam disciplinu današnje Crkve ističu kao dobru i smatraju zločinom kad bi je netko pokušao mijenjati. Nekada je disciplina bila nepogrešivo dobra, a ipak se smatralo da se mogla mijenjati bez grijeha. A sada, onakva kakva jest, neće se moći ni poželjeti da bude izmijenjena! Bilo je posve dozvoljeno mijenjati običaj po kom se zaređivalo svećenike s najvećim oprezom, pa se je događalo da se nije nalazio ni jedan koji bi bio dostojan. A nije dozvoljeno žaliti se na običaj koji zaređuje tolike nedostojnike!

886

[127]

Heretici. — Ezekijel. Svi su pogani govorili zlo o Izraelu, pa i sam prorok. A Izraelci nisu imali pravo njemu reći: »Govorite kao pogani«, jer njegova je najveća snaga što pogani govore kao on.

887

[447]

Jansenisti po obnovi ćudoređa naliče hereticima; vi im naličite po zlu.

888

[397]

Ne poznajete proroke ako ne znate da sve ovo mora doći: kneževi, proroci, Papa, pa i svećenici; a ipak Crkva mora postojati. Po Božjoj milosti mi nismo dotle došli. Jao tim svećenicima: ali mi se nadamo da će nam se Bog smilovati, i da nećemo biti među njima.

Sv. Petar, 2 pogl.[2]: prošli lažni proroci slika budućih.

889

[411]

... Tako, ako je istina, s jedne strane, da su neki raspušteni redovnici i neki pokvareni kazuisti, koji nisu članovi hijerarhije, upali u ovu pokvarenost, sigurno je, s druge strane, da

---

[1] *III Kralj.*, XII, 31.

[2] *II Posl.*

su pravi crkveni pastiri, koji su istiniti povjerenici Božje riječi, trajno nju očuvali nasuprot napadima onih koji su poduzimali da je obore.

I tako vjernici nemaju isprike što slijede tu labavost koju im pružaju strane ruke ovih kazuista, umjesto zdravu nauku koju im pružaju očinske ruke njihovih vlastitih pastira. A bezbošci i heretici nemaju nikakve podloge da ove zloupotrebe prikazuju kao znakove nedostatka Božje providnosti u njegovoj Crkvi. Crkva se nalazi upravo u tijelu hijerarhije, te se po sadašnjem stanju stvari ne može zaključiti da ju je Bog prepustio pokvarenosti. Naprotiv, nikad nije bilo tako očigledno kao danas da je Bog vidljivo brani od pokvarenosti.

Ako su neki od ovih ljudi — koji su se zbog izvanrednog poziva ponosili što su napustili svijet i što su primili redovničko ruho da bi živjeli u savršenijem stanju negoli obični kršćani, — zapali u lutanja pred kojima se zgražaju obični kršćani, pa su postali za nas ono što su bili lažni proroci među Židovima, to je pojedinačna i osobna nesreća koju zaista moramo požaliti. Ali se odatle ne može ništa zaključiti protiv skrbi koju Bog ima za svoju Crkvu. Sve je ovo veoma jasno proričeno, jer je već od davnina najavljeno da će se javiti ovakve napasti od strane ovih osoba; i, ako si dobro poučen, da radije u tome gledaš obilježje Božje brige, negoli Božjeg nehaja prema nama[1].

890

[453]

Tertulijan: *Nunquam Ecclesia reformabitur*[2].

891

[Drugi Guerrierov rukopis]

Treba pokazati hereticima koji se hvale naukom isusovaca kako to nije nauka Crkve; i kako nas naše nesloge ne dijele od žrtvenika.

[1] Ovaj odlomak, koji u rukopisu predstavlja mnogo zanimljivih varijanata, bio je namijenjen *Nacrtu poslanice protiv Apologije isusovaca*. Našao se među papirima Pascalovim, kao i mnogi odlomci što se nalaze u drugom Prijepisu, str. 611, a koje ovdje ne donosimo. (Vidi Brunschvicgovo izdanje Pascalovih cjelokupnih djela, t. VII, str. 275 i dalje).

[2] »Crkva se neće nikada preinačiti.«

892

[Drugi Guerrierov rukopis]

Kad bismo u neslaganju i osuđivali, imali biste pravo. Jednolikost bez raznolikosti drugima je nekorisna, raznolikost bez jednolikosti nama je pogibeljna. — Jedna je opasna izvana, druga opasna unutra[1].

893

[455]

Ukazujući na istinu, pridonosiš da se u nju vjeruje. Ali ukazujući na nepravdu ministara, ne popravljaš je. Osiguravaš savjest ukazujući na neistinu. Ali ne osiguravaš kesu ukazujući na nepravdu.

894

[427]

Oni koji ljube Crkvu žale kad vide da se kvari ćudoređe; barem postoje zakoni. Ali ovi kvare zakone: pokvaren je uzor.

895

[51]

Nikada ne činimo zlo tako potpuno i tako veselo nego onda kada ga činimo po savjesti.

896

[427]

Uzalud je Crkva odredila riječ anatema, hereza itd. Ta, ovima se služe protiv nje.

897

[97]

Sluga ne zna što radi gospodar, jer gospodar njemu samo govori o radu, a ne o svrsi[2]; on se tome pokori slijepo, pa često griješi protiv svrhe. Ali Krist je nama kazao svrhu[3]. A vi tu svrhu obarate.

[1] Pascal uzima izraz iz *Deklaracije* isusovaca. Ovi su Pascalu odgovorili: »Optužujete nas da se razlikujemo jedni od drugih, da imamo strogih i blagih učitelja: ali mi ne osuđujemo nikoga.«

[2] *Iv.*, XV. 15.

[3] *Lk.*, XII, 47.

898

[442]

Oni ne mogu imati vječitost, a traže sveukupnost. I radi toga čine cijelu Crkvu pokvarenom da bi sami mogli biti zdravi.

899

[Prijepis 403]

Protiv onih koji zlorabe navode Sv. pisma, te se hvale da ih ima koji, čini se, štite njihovu zabludu. — Poglavlje Vespera, Nedjelja Muke, molitva za kralja.

Tumačenje ovih riječi: »Tko nije sa mnom, taj je protiv mene[1].« I ovih drugih: »Tko nije protiv vas, taj je za vas[2].« Tko kaže: »Ja nisam ni za ni protiv«, treba mu odgovoriti...

900

[19]

Tko hoće dati smisao Sv. pisma, a ne uzima ga iz Sv. pisma, neprijatelj je Sv. pisma. (Aug. *d. d. ch.*[3]).

901

[206]

»Humilibus dat gratiam[4]«; an ideo non dedit humilitatem[5]?

»Sui eum non reciperunt, quotquot autem non receperunt[6]« an non erant sui[7]?

902

[406]

»Mora biti, veli Feuillant, da to nije tako sigurno, jer osporavanje je znak nesigurnosti[8]. (sv. Atanazije, sv. Zlatoust; ćudoređe, nevjernici).«

---

[1] *Mt.*, XII, 30.
[2] *Marko*, IX, 40.
[3] *De doctrina Christiana.*
[4] »Poniznima daje milost.« *Jakov*, IV, 6.
[5] »Zar onda nije dao poniznost«, Pascalov dodatak.
[6] »Njegovi ga ne primiše, a svi koji ga ne primiše« *Iv.*, I, 11—12.
[7] »Zar nisu bili njegovi?« Pascalov dodatak.
[8] Cf. Fragm, 384.

Isusovci nisu doveli istinu u neizvjesnost, već su svoju bezbožnost učinili izvjesnom.

Protivurječnosti je uvijek bilo da se zaslijepe zli. Sve je naime zlo što ranjava ili istinu ili ljubav: to je pravo načelo.

903

[221]

Sve su religije i sekte na svijetu imale za vodiča naravni razum. Samo su kršćani pokorno pristali da prime svoja pravila izvan sebe samih i da se propitaju za ona što ih je Krist ostavio starcima kako bi ih prenijeli vjernicima. Ovo prinuđivanje umara naše drage oce. Oni hoće da imaju kao i ostali narodi slobodu u svojim maštanjima. Uzalud im dovikujemo, kao što su nekada proroci govorili Židovima: »Hajdete u središte Crkve. Propitajte se za zakone što su joj ih ostavili preci, i udarite ovim stazama.« Odgovorili su kao i Židovi: »Mi nećemo ovuda: slijedit ćemo pravac svoga srca.« A rekli su i ovo: »Bit ćemo kao i drugi narodi[1].«

904

[437]

Od iznimke čine pravilo.

Stari su davali odrješenje prije pokore? Učinite to iznimno u duhu. Ali vi od iznimke činite pravilo bez iznimke tako da nećete više da pravilo bude iznimka.

905

[93]

O ispovjedi i odrješenju bez znaka kajanja.

— Bog gleda samo nutrinu: Crkva sudi samo po vanjštini. Bog odrješuje čim vidi u srcu pokoru. A Crkva kad je vidi u djelima. Bog će stvoriti čistu Crkvu u nutrini da zbuni svojom nutarnjom i posve duhovnom svetošću nutarnje bezboštvo oholih mudraca i farizeja; a Crkva će stvoriti zajednicu ljudi kojih će vanjsko ćudoređe biti tako čisto da će se zbuniti ćudoređe pogana. Ako među njima ima licemjera tako prerušenih da ona ne vidi njihove pakosti, ona ih trpi. Jer ako ih i ne prima od Boga, koga ne mogu varati, primaju ih ljudi koje varaju. I tako nije obeščašćena njihovim vladanjem koje im je na izgled sveto. Ali vi tražite da Crkva ne sudi ni nutrinu,

---

[1] *I Kralj.*, VIII, 20.

jer ona pripada samo Bogu, niti vanjštinu, jer se Bog zaustavlja samo na nutrini. I tako, oduzimajući joj svaki izbor ljudi, zadržavate u Crkvi samo najraspuštenije, kao i one koji je tako strahovito sramote, da bi ih židovska sinagoga ili neka filozofska sekta prognala kao nedostojne i gnušala ih se kao hulitelja.

906

[Prijepis 376]

Uvjeti pod kojima je najlakše živjeti kako traži svijet najteži su ako se živi kako traži Bog. I obratno: po shvaćanju svijeta ništa nije teže nego redovnički život, a ništa nije lakše nego u njemu živjeti po Bogu. Ništa nije toliko ugodno po shvaćanju svijeta koliko biti na visoku položaju i biti imućan. Ništa nije toliko teško koliko živjeti na tom položaju po Bogu a da ne zagrizeš i ne okusiš.

907

[Prijepis 352]

Kazuisti potčinjavaju odluku pokvarenom razumu a izbor odlukâ pokvarenoj volji, da bi sve što je u čovječjoj naravi pokvareno sudjelovalo u njegovu vladanju.

908

[Prijepis 352]

Je li *vjerojatno* da *vjerojatnost* uvjerava?

Razlika između mira i sigurne savjesti. Samo istina daje sigurnost. Samo iskreno traženje istine donosi mir.

909

[Drugi Guerrierov rukopis]

Čitavo društvo njihovih kauzista ne može uvjeriti savjest kad je ona u zabludi. I zato je važno izabrati dobre vođe.

Dvostruko su dakle krivi: jer su udarili putovima kojima nisu smjeli, i jer su slušali učitelje koje nisu smjeli slušati.

910

[440]

Može li vas što drugo osim ustupanja svijetu navesti da nešto smatrate »vjerojatnim«?

Hoćete li nas obmanjivati da je to istina, i da ćete, kad dvoboj ne bi bio u modi, smatrati vjerojatnim da se može ići na dvoboj gledajući stvar samu po sebi?

911

[419]

Treba li ubiti da bi se spriječilo da bude zlikovaca?

Tako stvaraš dva mjesto jednoga zla: *Vince in bono malum* [sv. Aug.][1].

912

[435]

Općenito. — Ćudoređe i jezik pojedinačne su nauke, ali sveopće[2].

913

[423]

Vjerojatnost. — Svatko može staviti, nitko ne može oduzeti.

914

[267]

Puštaju uzde požudi, a obuzdavaju savjesnost. A trebalo bi činiti obratno.

915

[429]

Montalte[3]. — Razvratna se mišljenja tako dopadaju ljudima, te bi bilo neobično da im se njihova[4] ne dopadnu. Ta, oni su prekoračili svaku granicu. Štaviše, ima dosta ljudi koji vide

---

[1] »Nadvladaj zlo dobrim« *Rimlj.*, XII, 21.
[2] Svi imaju neki jezik, ali svi nemaju isti jezik. Tako i ćudoređe: svako mora imati neko ćudoređe, ali kod svakoga nije isto.
[3] Pseudonim pod kojim su objavljena *Pisma Provincijalcu*.
[4] Tj. kazuista.

istinu, a ne mogu je doseći. Ali malo ih je koji ne bi znali da se čistoća religije protivi našoj izopačenosti. Smiješno je i reći da vječna nagrada čeka eskobarsko ćudoređe[1].

916

[344]

Vjerojatnost. — Imaju nekoliko istinskih načela, ali ih zloupotrebljavaju. Zloupotreba istine mora biti isto tako kažnjena kao i uvođenje laži.

Kao da bi postojala dva pakla, jedan za grijehe protiv ljubavi, drugi za grijehe protiv pravde!

917

[435]

Vjerojatnost. — Gorljivost svetaca u traženju istine bila bi nekorisna kad bi vjerojatnost bila isto što i sigurnost. Bojazan svetaca, oni su uvijek slijedili ono najstalnije (sv. Terezija je uvijek slušala svog ispovjednika).

918

[Izdanje Bossut, Sup. XI]

Ukloniš li *vjerojatnost,* ne možeš više omiliti svijetu. Uvedi *vjerojatnost,* ne možeš mu više ne biti mio.

919

[Prijepis 468]

Posljedice grijeha narodâ i isusovaca: velikani su željeli da im se laska. Isusovci su željeli da ih velikani ljube. Svi su oni bili dostojni da budu prepušteni duhu laži, jedni da varaju, drugi da budu prevareni. Bili su lakomi, slavohlepni, strastveni: *Coacervabunt sibi magistros*[2]. Dostojni su učenici takvih učitelja. Tražili su laskavce, pa su ih i našli.

---

[1] Escobar, jedan od probabilista (1589—1669).
[2] »Nakupiše sebi učitelje.« *II Tim.*, IV, 3.

920

[99]

Ako se ne odreknu vjerojatnosti, tad su im dobre izreke isto tako malo svete kao i one zle, jer se temelje na ljudskom ugledu. Ako su im pravednije, bit će razumskije, ali ne svetije. Rastu iz divljake na koju su nakalamljene.

Ako vas ovo što govorim ne može prosvijetliti, puk će od toga ipak imati koristi[1].

Ako ovi[2] ušute, kamenje će progovoriti.

Šutnja je najveće progonstvo: nikada sveci nisu šutjeli. Istina je, treba poziv, ali nisu potrebna rješenja Suda[3] da saznamo jesmo li pozvani, dovoljna je potreba da govorimo.

Ali, otkako je Rim progovorio, pa se mislilo da je osudio istinu[4], i otkako su to napisali, te otkako su osuđene knjige koje su govorile obratno, treba toliko jače vikati koliko si nepravednije osuđen, i koliko se nasilnije hoće ugušiti riječ. A onda neka dođe Papa da sasluša obje stranke i da razvidi što kaže starina, kako bi pravo presudio. Tako će dobri Pape opet naći Crkvu u graji.

Inkvizicija i Družba, dva biča istine.

Što ih ne optužujete zbog arijanizma? Jer su rekli da je Krist Bog; možda to razumijevaju ne po naravi, već po onom što je rekao: *Dii estis*[5].

[100]

Moja su pisma osuđena u Rimu, ali ono što ja u njima osuđujem, osuđeno je u nebu: *Ad tuum, Domine Jesu, Tribunal appello*[6].

I vi ste podvrgnuti zlu.

Videći sebe osuđena, bojim se da sam zlo napisao ali primjer tolikih pobožnih spisa navodi me da vjerujem u suprotno[7]. Više nije dozvoljeno dobro pisati, toliko je inkvizicija podmitljiva i neupućena!

---

[1] Puk koji će biti sudac između isusovaca i jansenista.
[2] Pisci Port-Royala koje malo dalje kori zbog opreznosti.
[3] Rješenje 25. lipnja 1657. kojim se zabranjuje Pascalovo pismo o inkviziciji.
[4] Bula Aleksandra VII kojom osuđuje Jansenija (31. ožujka 1657.)
[5] »Bogovi ste.« *Ps.*, LXXXI, 6.
[6] »Prizivam se, gospode Isuse, na tvoje sudište.«
[7] *Dj. Ap.*, V, 29.

»Većma se treba pokoravati Bogu negoli ljudima.« Ništa se ne bojim, ničemu se ne nadam[1].

Biskupi nisu takvi. Port-Royal se boji, i loša je politika razdvojiti ih[2], jer se više neće bojati i dat će drugima straha. Ja se čak ne bojim ni vaših sličnih osuđivanja ako se ne temelje na predaji. Hoćete li sve osuditi? Što, zar i moje poštovanje? Ne. Recite onda što? Nećete ništa učiniti ako ne naznačite zlo i kažete zašto je zlo. A to će im teško poći za rukom.

Vjerojatnost. — Šaljivo su protumačili sigurnost, jer otkako su ustanovili da su svi njihovi putovi sigurni, nisu više nazivali pouzdanim ono što vodi u nebo bez opasnosti da tim putem tamo ne dospiju. Naprotiv, nazvaše pouzdanim ono što tamo vodi bez opasnosti da skrenu s ovog puta.

921

[298]

... Sveci idu do u tančine ne bi li ustanovili da su krivi, pa optužuju najbolja svoja djela. A ovi idu do u tančine ne bi li opravdali najgora djela.

Poganski su mudraci zidali zgradu jednako lijepu po vanjštini, ali slaba temelja. I đavao vara ljude ovom prividnom sličnošću koja se osniva na posve različitu temelju.

Nikad čovjek nije tako dobru stvar branio kao ja; i nikad nitko nije bio tako sjajna meta kao vi...

Što više ukazuju na slabost u mojoj osobi, to više ovlašćuju moju stvar.

Kažete da sam ja heretik. Je li to dopušteno? Ako se ne bojite ljudske pravde, zar se ne bojite Božje pravde?

Osjetit ćete snagu istine, i popustit ćete pred njom...

Ima nečeg nadnaravna u takvoj sljepoći.

[1] Cf. XVII *Pismo provincijalcu:* »Ne bojim se vas, ni za sebe, ni za ikoga drugoga. Sav je vaš ugled za mene nekoristan. Ne nadam se ničemu na svijetu, ne bojim se ničega, ne mrzim ništa. Ne trebam po milosti Božjoj ni dobra niti ičijeg ugleda. I tako, velečasni oče, izmičem svim vašim zahvatima. Nećete me uloviti ni s koje strane, kako god pokušavali. Možete udariti na Port-Royal, ali ne na mene.«

[2] Da raspršе samotnike, Port-Royala, da zatvore škole, kako su to već počeli činiti.

Digna necessitas[1].

Mentiris impudentissime[2]...

Doctrina sua noscitur vir[3].

Lažna pobožnost, dvostruk grijeh.

Ja sam sâm protiv trideset tisuća? Nikako. Vi čuvajte dvor i podvale; ja ću istinu. To je sva moja snaga. Ako nju izgubim, propao sam.

Neće mi nedostajati optužaba i progonâ. Ali ja posjedujem istinu, i vidjet ćemo tko će pobijediti.

Ne zaslužujem da branim religiju, ali vi ne zaslužujete da branite zabludu i nepravdu. Neka Bog po svojem milosrđu ne gleda na zlo što je u meni, već na dobro koje je u vama, pa neka vam svima podijeli milost da istina ne podlegne u mojim rukama i da laž ne...

922

[435]

Vjerojatno. — Pogledajte da li iskreno tražimo Boga u poredbi sa stvarima koje volimo: *vjerojatno* me ovo meso neće otrovati; *vjerojatno* neću izgubiti parnicu ako ne budem zagovarao...

923

[435]

Samo odrješenje ne otpušta grijehe u sakramentu Pokore, već pokajanje, koje nije istinito ako ne traži sakramenat.

924

[344]

Ljudi bez riječi, bez vjere, bez časti, bez istine, dvostruka srca, dvostruka jezika, a nalikuju onom vodozemcu iz priče kojemu se nekoć predbacivalo što živi u dvoličnu stanju između riba i ptica...

Kraljevima i kneževima stalo je do toga da ih ljudi cijene zbog pobožnosti. I zato se moraju vama ispovijedati.

[1] *Mudr.*, XIX, 4: »Dostojna potreba.«

[2] »Bestidno lažete...«

[3] »Prema njegovu nauku poznaje se čovjek.« *Priče*, XII, 8.

STVARNO KAZALO[1]

[1] Brojevi u stvarnom kazalu označuju brojeve fragmenata.

A

ABRAHAM, nije uzeo ništa za sebe 502; kamenje može postati djecom Abrahamovom 778; Abraham, Gedeon 822.
ADAM, ne shvaćamo ni slavno stanje Adamovo 560; Adam forma futuri 656.
ALEKSANDAR, primjer njegove čistoće 103.
ANĐEO, nije ni anđeo ni životinja, već čovjek 140.
ANTITEZA, oni koji prave antiteze prisilnim riječima 27.
APOKALIPTIČARI, pretjeranost apokaliptičara 651.
APOSTOLI, pretpostavka o apostolima varalicama je apsurd 801.
ARGESILAJ, Argesilaj pironovac ponovo postaje dogmatičar 375.
ARHIMED, Arhimed bi i bez buke bio u cijeni 793.
ARITMETIČKI STROJ, 340.
ATANAZIJE, 868.
AUGUSTIN, rekao je da će snage biti oduzete pravedniku 513; kad bi se danas pojavio sv. Augustin 869.
AUTORITET, nije pravilo »rekla kazala« 260.
AUTOMAT, mi smo isto toliko automat koliko i duh 252.

B

BABILON, babilonske rijeke teku 459.
BAŠTINIK, njegovo pravo 217.
BESKRAJ, dva beskraja, sredina 69; jer nismo promatrali ove beskraje 72; dva beskraja znanosti 72 (352); beskonačno gibanje 232; ograničeno iščezava pred neograničenim 233; znamo za beskraj, ali mu ne poznamo narav 233.
BEZBOŠTVO, znak snage duha 225.
BEZBOŽAC, žali bezbošce koji istražuju 190; bezbošci moraju sasvim jasno govoriti 221; koji razlog navode protiv uskrsnuća 222; prigovor bezbožaca 228; sva su njihova načela istinita ... i pironovaca ... i bezbožaca 394.
BEZBOŽNICI, pozivaju se na razum, morali bi biti zato neobično jaki u razumu 226.
BEZDAN, dva bezdana: beskraj i ništavilo 72.
BIJEDA, utjeha i uzrok bijede 171; sve su naše bijede dokaz veličine 398; po nekom nagonu se u bijedi dižemo 411; bijeda—očaj —nadmenost 526; bijeda 693.

BIJEDAN, bez osjećaja nema ni bijede 399.

BITKA, bitka nam se neobično sviđa, ali ne pobjeda 135.

BOG, put traženja 184; Božji postupak 185; po onima koji su nezadovoljni videći da su bez vjere, čini se da ih Bog ne obasjava 202; vjerujete li da je nemoguće da Bog bude beskrajan, bez dijelova 231; lako je spoznati da Bog postoji, a da i ne znamo što je 232; ako postoji Bog, beskrajno je nedokučiv 232; čudim se kojom smionošću ovi ljudi govore o Bogu 242; ne tužite se što je Bog sakriven 288; Bog sklanja srce onih koje voli da vjeruju 287; Bog je sve stvorio za sebe 314; pogledajmo što će učiniti Božja mudrost 430; Bog mora nad svim vladati 460; treba ljubiti samo Boga 476; Kad hoćemo da mislimo na Boga 478; ako postoji Bog, moramo samo njega ljubiti 479; Bog koji je stvorio nebesa i zemlju 482; kraljevstvo je Božje u nama 485; nemoguće je da Bog bude ikada svrha, ako 488; nije istina da sve sakriva Boga 557; da Bog nije nikada ništa pokazao 559; nećeš nimalo shvatiti Božje djelo ako 566; Bog jedne zasljepljuje, a druge obasjava 576; Bog i apostoli 579; Bog se htio sakriti 585; Bog je htio sebi podići sveti narod 644; Bog je htio svoje osloboditi propadljivih dobara 645; u Bogu se riječ ne razlikuje od nakane 654; kad je Božja riječ koja je istinita 687; kad bismo se poznavali 779; Bog o Bogu tačno govori 799; očigledno je da jednog Boga treba ljubiti 837; Bog nije htio odrješenje bez Crkve 870.

BOGATSTVO, 799.

BOLEST, kad smo zdravi bojimo se lijekova 109.

BROD, ugodno je biti na brodu koji bije oluja 859.

C

CEZAR, Cezar je bio previše star da poduzme osvajanje svijeta 132.

CHARRON, njegove razdiobe 62.

CICERON, sve lažne ljepote što ih napadamo u Ciceronu imaju svoje obožavatelje 31.

CIRUS, Kirova proricanja 713 (177).

CRKVA, Sinagoga je prethodila Crkvi 699; Crkva je imala mnogo muke da dokaže kako je Krist bio čovjek 764; Crkva ima trovrsnog neprijatelja 840; povijest Crkve bi se imala zapravo nazvati poviješću istine 858; divna li položaja Crkve kad je podržava samo Bog 861; Crkva se uvijek rvala s oprečnim zabludama 862; da je stara Crkva bila u zabludi 867; kad uspoređujemo ono što se nekada dogodilo u Crkvi 868; promatrajući Crkvu kao jedinstvo, papa je sve 871; Crkva naučava, Bog nadahnjuje 881; oni koji ljube crkvu, žale se na pokvareno ćudoređe 894; uzalud je Crkva ustanovila anatemu 896.

CROMWELL, kanio je opustošiti cijelo kršćanstvo 176.

CRVENO MORE, slika otkupa 643.

Ć

ĆUDOREĐE, pravo ćudoređe se ruga ćudoređu 4; ćudoređe i govor su posebne nauke 912.

Č

ČESTITOST, pravilo je čestitost 30; u čestitosti ne možeš odjednom biti ljubezan i sretan 542.

ČIN, posljednji čin je krvav 210.

ČISTILIŠTE, najteža kazna u čistilištu 518.

ČOVJEČNOST, napustiti sredinu znači izići iz čovječnosti 378.

ČOVJEK, pun je potreba 36; čovjek ljubi opačinu 41; čovječja bijeda bez Boga 60; čovječja nesposobnost 72; što je čovjek u beskraju 72 (348); čovjek je gomila zabluda 83; čovjek je samo laž i licemjerje 100; kad bi svi ljudi znali što jedni o drugima govore 101; čovjek orgulje 111; opis čovjeka 126! njegov položaj 127; nesretnik čovjek 139 (217); upliv sitnica zabave 140; 141; čovjek je stvoren za mišljenje 146; osjetljivost za sitne stvari 198; slika čovječjeg stanja 199; čovjek je razuman 339; čovjek je trska 347; trska koja misli 348; čovječja narav je odlazak i dolazak 354; čovjek nije ni anđeo ni životinja 358; nagon i iskustvo 396; na dva načina promatramo čovječju narav 415; opasno je suviše isticati da je čovjek sličan životinji 418; hvaliti, kuditi čovjeka 421; čovjek je lutalica 427; niskost čovječja 429; najuzvišenije stvorenje 431; kakva je slabost taj čovjek 434 (258); ako čovjek nije stvoren za Boga, zašto onda nije sretan nego samo u Bogu 438; čovjek ne slijedi razum 439; prava čovječja narav 442; vrhunac spoznaje u vjeri 444; čovjek nije Boga dostojan 510; tkò može o tom suditi 511; samo su dvije vrsti ljudi 534; samouvjeravanje 536; čovjek—Bog 792; uvijek su ljudi govorili o pravom Bogu 807.

ČUDO, čudo bi utvrdilo moje vjerovanje 263; da sam vidio čudo, obratio bih se 470; čudesa pokazuju nauk 803; pojava koja nadilazi prirodne sile 804; čudesa i istina su potrebni 806; kombinacije čudesa 809; ne bismo sagriješili kad ne bismo vjerovali Kristu koji nema čudesa 811; bez čudesa ne bih bio kršćanin 812; mrzim one koji stvaraju sumnju u pogledu čudesa 813; Montaigne protiv čudesa 814; ne možeš razumno vjerovati protiv čudesa 815; o vjeri u čudesa 817; zaključci na temelju lažnih čudesa 818; 823; 824; čudesa su da osude, a ne da obrate 825; čudo kao temelj vjerovanja 826; nikada se nije zbilo čudo na strani zablude 827; čudesa više nisu potrebna 832; slijediti Krista zbog čudesa 834; Krist je činio čudesa 838; ako ne vjerujete meni, vjerujte mojim čudesima 839; čudesa razbijaju sumnje 841; čudesa su radi nauka 843 (473); ne smiješ suditi o istini po čudesima 846; 849; čudesa imaju toliko snage 850; nije rečeno: vjerujete čudesima 852; o čudu 856; 876.

D

DAN, ako moramo dati osam dana života, moramo dati sto godina 204.
DANIJEL, tajnu koju kralj hoće znati ne mogu kazati ni mudraci ni gataoci 722; sedamdeset tjedana 723.
DAVID, zakletva da će David uvijek imati nasljednika 717; vječno kraljevstvo Davidova koljena 718.
DESCARTES, pisati protiv onih koji previše produbljuju znanosti 76; ne mogu oprostiti Descartesu 77; Descartes nekoristan i nestalan 78; treba reći u grubom 79.
DJECA, djeca se plaše obraza što su ga izmrčila 88.
DJELATNOST, dobra sakrivena djela su najvrednija poštovanja 159.
DJELO, uputa 19.
DOBA, šest doba 655.
DOBRO, želite li da o vama dobro govore 44; traženje vrhovnog dobra 73; nema dobra bez spoznaje Boga 194; dobro je ako si se umorio neuspjelim istraživanjem pravog dobra 422; shvaćanje riječi dobra i zla 500; promjena dobra u zlo 682.
DOGMATIČAR, zaustavljam se na jedinoj tvrđavi dogmatičara 434.
DOGMATIZAM, posjedujemo nemoć dokazivanja 395.
DOKAZI, dokazi vjere 289; metafizički dokazi Boga 543.
DOKAZIVANJE, moguće je učiniti da bude pravih dokazivanja 387.
DOLAZAK, vrijeme prvog dolaska je prorečeno 757.
DOSADA, dosada što se javlja radi toga što smo napustili svoje zanimanje uz koje smo se bili vezali 128; ništa čovjek tako teško ne snosi kao preobilan odmor 131.
DOSTOJANSTVO, sve čovječje dostojanstvo je u misli 365; dostojanstvo čovječje 486.
DRUŠTVO, smiješni smo kad se odmaramo u društvu sebi sličnih 211.
DRŽAVA, države bi bile propale da im se zakoni nisu često savijali pred nuždom 614.
DUH, geometrijski i tankoćutni duh 1; više duha, više izvornosti 7; duh prirodno vjeruje 81; veliki napori duha kojih se duša ponekad dotakne 351; duh ovog vrhovnog suca svijeta nije tako neovisan 366; krajnji duh proglasujemo ludim 378.
DUŠA, besmrtnost duše nas zabrinjava 194; besmrtna ili smrtna, jedno i drugo mijenja ćudoređe 219; duša je bačena u tijelo 233.
DVOSTRUKOST, ova čovjekova dvostrukost je tako vidljiva 417.

E

EKLEZIAST, pokazuje kako je čovjek bez Boga u svakom neznanju 389.
EGIPĆANI, obraćenje Egipćana 725.
EPAMINONDA, Epaminonda je posjedovao krajnje junaštvo i krajnju blagost 353.

EPIGRAM, Marcijalov epigram 41.
EPIKTET, način Epiktetova pisanja 18; Epiktet pita još dublje 80; kad Epiktet vidi posve jasno put 466.
EUHARISTIJA, kako mrzim tu glupost što se ne vjeruje u Euharistiju 224.
EVANĐELISTI, tko je poučio evanđelisti u svojstvima vrlo hrabre duše 800.
EVANĐELJE, prividno neslaganje evanđelista 755; stil evanđelja je divan s mnogo gledišta 798.
EZDRA, Ezdra 632; protiv Ezdrine bajke 633; ako je Ezdrina bajka vjerodostojna 634.

F

FARIZEJ, farizej-carinik 499.
FILOZOF, brkaju ideje o stvarima 72; najveći filozof svijeta na širokoj dasci 82; istraživati kod filozofa 184; neispravnost filozofa koji ne raspravljaju o besmrtnosti duše 220; filozofi koji su ukrotili svoje strasti 349; protiv filozofa koji priznaju Boga bez Isusa Krista 463; filozofi 464; filozofi su posvetili mane pridavši ih i Bogu 503; filozofi 509; nisu isticali osjećaje koji odgovaraju dvama stanjima 525; dok su se svi filozofi podijelili u razne sekte 618.
FILOZOFIJA, (Descartes) 79.

G

GENIJ, »nemir njegova genija« 59.
GOSPODAR, podložnik-gospodar 531.
GOSTI, tri gosta 177.
GOVOR, 24.
GOVORITI, neki dobro govore, a slabo pišu 47; način govora 54.
GRADOVI, ne marimo da nas cijene u gradovima gdje smo samo na prolazu 149.
GRIJEH, istočni grijeh je među ljudima ludost 445; predaja židovska o istočnom grijehu 446; spoznaja istočnog grijeha 447; nek nama Bog ne uračuna naše grijehe 506; posljedice grijeha naroda 919.
GROZNICA, groznica ima svoju zimu i svoju vrućinu 354.

H

HERETICI, heretici iz početka Crkve služe nam kao dokaz za kanonske pisce 569; heretici stalno naglašavaju ove tri oznake koje oni sami nemaju 845; heretici-Ezekijel 886; heretici koji se hvale naukom isusovaca 891.
HEREZA, u pogledu tumačenja Sv. pisma 775.
HEROD, posmicana djeca 179.
HOMER, 628.
HRAM, odbačenje hrama 713 (189).
HVASTATI SE, 420.

I

IDOL, od istine gradimo idole 582.
ISPOVIJED, netko mi je jednom rekao da se poslije ispovijedi veoma veselo i pouzdano osjećao 530; ispovijed i odrešenje bez kajanja 905.
ISPRAVAN, razne vrsti zdravog razbora 2.
ISPRIKA, ništa nije gore od njihove isprike 58.
ISTINA, ništa čovjeku ne pokazuje istinu 83; razni stupnjevi odvratnosti prema istini 100; tko ne ljubi istinu izgovara se njezinim osporavanjem i mnoštvom poricatelja istine 261; s ove strane Pirineja istina, s one strane zabluda 293; mi čeznemo za istinom 437; ako je zakon i žrtva istinita 685; ovdje nije domovina istine 843; u našim vremenima istina je u pomrčini 864; ukazujući na istinu činiš da se u nju vjeruje 893.
ISUS KRIST, red ljubavi 283; jedinstvo 512; Krist je Bog kojemu se približujemo bez oholosti 528; Krist uči ljude samo ljubavi 545; bez Krista smo grešni 546; Boga i sebe ne spoznajemo samo po Kristu 548; nemoguće je i nekorisno spoznati Boga bez Krista 549; Kristov grob 552; misterij Isusov 553; čini mi se da je Krist poslije svog uskrsnuća dozvolio dodirnuti samo svoje rane 554; Kristovo rodoslovlje u Starom zavjetu 578; Krist je došao u prorečeno vrijeme 670; stvorio im je duh da shvate Sveto pismo 679; bio je Mesija 720; sjedit će zdesna 731; u početku će biti malen 734; Židovi će ga odbaciti 735; Krist je prorečen, a i sam proriče 739; na nj gledaju dva Zavjeta 740; sve se odnosi na Krista 742; što o Kristu govore proroci 751; njegove dužnosti 766; Josip slika Kristova 768; Krist je došao posljednji 770; Krist je došao zaslijepiti one koji vide jasno 771; Židovi i pogani 773; Krist za sve, Mojsije za jedan narod 774; Krist nikada ne osudi, a da prije ne presluša 780; Krist je otkupitelj svih 781; Krist nije htio svjedočanstva đavla 784; promatram Krista u svima 785; Krist uzor za sve staleže 785; Josip, Tacit i ostali o Kristu 787; mi smo sami sebi neprijatelji 783; nepoznati Krist 789; Krist nije htio biti smaknut bez sudbenog postupka 790; način njegova dolaska 794; svrha 795; Krist ne govori da nije iz Nazareta 796; veliko jednostavno izriče 797; Krist je opravdao sebe kao Mesiju 808; radije za Kristom, negoli za drugima, jer on čini čudesa 822; Krist veli da Sv. pismo o njemu svjedoči 829; hiniti pripadništvo Kristu 836; Krist ozdravlja rođenog slijepca 843.
IVAN, uloga sv. Ivana, uloga Krista 776.
IZNIMKA, od iznimke činimo pravilo 904.
IZVANJSKO, vanjština se mora spojiti s nutrinom 250.

J

JA, *ja* je odurno 455; osjećam da sam ja mogao i ne postojati 469.
JAFET, Jafet počinje rodoslovlje 623.
JAKI, kad jaki naoružan posjeduje svoje dobro 300.

JANSENISTI, jansenisti po obnovi ćudoređa nalikuju hereticima 887.
JASNOĆA, ima dovoljno jasnoće da se obasjaju pravednici 578; jasnoća, nejasnoća 857.
JEREMIJA, čudesa lažnih proroka 819.
JERUZALEM, nije bilo dozvoljeno žrtvovati izvan Jeruzalema 728.
JEZICI, jezici su tajni znakovi govora 45.
JEZUITI, tvrdoća jezuita 853; 882.
JOSIP, 623; 698.
JOSIP, (Flavije), 629.

K

KANCELAR, kancelar je ozbiljan i prepun ukrasa 307.
KARTEZIJANAC, nitko ne kaže sebi kartezijanac 52.
KAZUISTI, kazuisti podvrgavaju odluku pokvarenom razumu 907; dobar vodič 909.
KIHAVICA, kihavica zapali sve duševne moći 160.
KINA, povijest Kine 593; protiv povijesti Kine 594.
KLEOBULINA, rado gledamo zabludu Kleobuline, Kleobulininu strast 13.
KLEOPATRA, Kleopatrin nos 162; uzrok i posljedice ljubavi 163.
KNEZ, ime knez dano kralju sviđa se podložniku 42.
KOMEDIJA, to je tako prirodno i istančano prikazivanje strasti 11.
KOPERNIK, 218.
KRALJ, kralj u krugu ljudi koji misle samo na to kako će ga zabavljati 139; kralj bez zabave je bijednik 142; kralj i tiranin 310; moć kraljeva se temelji na razumu i na ludosti svjetine 330; nemamo kralja nego Cezara 721.
KRALJEVSTVO, kolika kraljevstva za nas ne znaju 207.
KRISTINA (kraljica), njezin odstup 177.
KRŠĆANIN, kršćanska je vjera zasnovana na prethodnoj vjeri 619; malo je pravih kršćana 256; kršćane koje vidimo da ne poznavaju 287; pravi se kršćani pokoravaju bezumlju 338; s kako malo oholosti kršćanin se smatra ujedinjen s Bogom 538; nada što je kršćani goje, da će posjedovati neograničeno dobro 540; nitko nije sretan kao pravi kršćanin 541; Bog kršćana je Bog, koji daje duši da osjeti kako je on jedino njezino dobro 544.
KRŠĆANSTVO, kršćanstvo je čudno 537.
KUGLA, kugla kojoj se središte posvud nalazi, a rubovi nigdje 72.
KVARENJE, 258.

L

LAGATI, neki lažu samo zato da bi lagali 108.
LAŽAN, lažne moći 83.
LICE, dva nas lica zasebno ne sile na smijeh, ali nas oboje zajedno natjeraju na smijeh svojom sličnošću 133.

LUD, ljudi su tako nužno ludi da bi ne biti lud značilo opet na drugi način biti lud 414.
LUTATI, sve opasnije srljaš u zabludu što više slijediš jednu istinu 863.

LJ

LJEPOTA, pjesnička ljepota 33.
LJUBAV, više ne ljubi osobu koju je ljubio pred deset godina 123; tko hoće temeljito upoznati čovječju taštinu neka razmotri uzroke i posljedice ljubavi 162; uzrok i posljedice ljubavi 163; — ljubav (charité) ništa nije tako slično ljubavi kao požuda 663; ljubav nije slikovit nalog 665; udaljujemo se samo onda kad se udaljujemo od ljubavi 668; jedini je predmet Sv. pisma ljubav 670.
LJUDI, vidi zasluge; ljudi bez riječi, bez vjere, bez časti, bez istine 924; geometrijski duh 1, 2, 4; veliki i mali ljudi 180.

M

MAGISTRATI, 82 (369).
MANA, povezanost mane 102.
MAŠTA, mašta me sili da mrzim brbljavca 86; mašta je slična i oprečna osjećaju 274.
MAŠTANJE, ono vara 82; uvećava 84; iz ničega gradi brda 85; ljudi često zamijene maštu za srce 275.
MATEMATIKA, čuva red 61.
MEKSIKO, 594.
MEM, zatvoreno *mem* kod Izaije 678; ne velim da je *mem* misteriozno 688.
MESIJA, potrebna su bila čudesa da vjerujemo Mesiji 571; puteni su ga Židovi očekivali kao velikog kneza 607; uvijek se vjerovalo u Mesiju 616; 617; proroštva 729; on će oboriti idola 730; u Mesijino vrijeme narod se podijelio 748; Herud vjeruje u Mesiju 753; kako je prorečen Mesija 758; obraćenje pogana bilo je pridržano samo Mesijinoj milosti 769; Mesija je došao, to je posljedica i znak njegova dolaska 772.
MILOST, s Bogom se ujedinjujemo po milosti, a ne po naravi 430; pokreti milosti 507; milost će uvijek biti na zemlji 521.
MILOSRĐE, 497; 848.
MISAO, iste misli mijenjaju izgled govora svojim različtim rasporedom 22; samo nas jedna misao zaokuplja 145; treba imati neku misao u pozadini 336; izbjegla mi je misao 370; dok pišem svoju misao ponekad mi izbjegne 372; napisat ću ovdje svoje misli bez reda 373;
MIŠLJENJE, zdravo mišljenje 388.
MITON, 448; 455.
MNIJENJE, carstvo što se temelji na mnijenju i mašti vlada tek neko vrijeme 311.
MODA, 309.

MOJE — TVOJE, 295.
MOJSIJE, 624; Mojsije obećava da će Bog obrezati njihova srca 689; 690; dvije najstarije knjige na svijetu su Mojsije i Job 74; Mojsije najprije naučava Trojstvo 752.
MOLITVA, zašto je Bog ustanovio 727; molitva 513; dokazi za molitvu 514.
MOLJAC, nek mu moljac pokaže u svom sitnom tijelu još mnogo sitnije dijelove 72 (348).
MONTAIGNE, način njegova pisanja 18; njegove greške 63; Montaigne 64; 65; 220; Montaigne je opazio da nas razdražuje šepav duh 234; Montaigne ima krivo 325; protiv čudesa 814.
MONTALTE, Pascalov pseudonim.
MRZITI, svi se ljudi prirodno mrze 451.
MUDROST, mudrost nas šalje u djetinjstvo 271.
MUHA, moć muha 367.
MUHAMED, bez autoriteta 595; tko za njega svjedoči? On sam 595; protiv Muhameda 597; 598; razlika između Krista i Muhameda 599; svatko može učiniti ono što je učinio Muhamed 600; Koran i Muhamed su temelj islama 601.

N

NABUKODONOSOR, 639.
NADA, oni koji se u zlovoljnim poslovima uvijek sretno nadaju 182.
NADMEN, mi smo tako nadmeni te hoćemo da svatko za nas zna 148.
NAPREDAK, sve što se napretkom stiče, napretkom i propada 88.
NARAV, vidi pod PRIRODA
NARAVAN, naravan govor 14; kad vidimo naravan stil 29; kad se učinak stalno ponavlja, tada to nazivamo naravnom nuždom 91; naši naravni principi nisu drugo nego principi na koje smo se navikli 92; očevi se boje da se naravna ljubav djece ne ugasi 93.
NAROD, zdravo mišljenje naroda 313; 316; puk veoma zdravo misli 324; opasno je svjetini kazati da zakoni nisu pravedni 326; taština puka 328; puk časti ljude visoka roda 337; puk to zaključi sam od sebe 833.
NAUK, nema čovjeku svojstvenijeg nauka od ovog 524.
NAVIKA, druga navika donosi druge principe 92; navika je druga narav 93; navika stvara zidare, vojnike 97; navika čini naše dokaze najjačima i najuvjerljivijima 252; navika da vidimo kraljeve u pratnji straže 308.
NEBO, ne kažete li sami da nebesa i ptice dokazuju Boga 244.
NEDOKUČIV, nedokučivo-dokučivo 230.
NEJASNOĆA, posvud vidim samo nejasnoću 229: što ćemo reći kraj svih svojih nejasnoća 559; uočite religijsku istinu u samoj nejasnoći religije 565; kad ne bi bilo nejasnoće, čovjek ne bi osjećao svoju pokornost 586.
NEMIR, duh mi je pun nemira 56; kad se vojnik jada 130.
NEOSJETLJIV, neosjetljiv za važne stvari 197.

NEPRAVDA, 214; 291.
NEPRAVEDAN, rađamo se nepravedni jer sve teži prema sebi 477.
NEPREKIDAN, neprekidna rječitost dosađuje 355.
NERED, tko je u neredu 383.
NESRETAN, naša nesreća 181; u vezi s religijom 883.
NESTALNOST, uzrok nestalnosti 110; nestalnost 111; nestalnost i mušičavost 113.
NEUGODNOST, od svega što je na zemlji, primamo samo neugodnosti, a ne ugodnosti 767.
NEVJERNICI, oplakivati ih 189.
NÖEL, »Le Plein du Vide« 27, bilj.
NOVOST, draž novosti nas izigrava 82 (369).
NUTRINA, Bog gleda samo na nutrinu 905.

O

OBAVEZA, prema onima koji ukazuju na pogreške 535.
OBOŽAVANJE, kvari nas već od djetinjstva 151.
OBRAĆENJE, pravo obraćenje 470.
OBREDI, sve ove žrtve i obredi bili su ili slike ili gluposti 680.
OBUČEN, biti lijepo obučen nije suviše tašto 316; neće im se da častim čovjeka odjevena u brokat 315.
ODABRANICI, odabranici ne znaju za svoje vrline 515; odabranicima se sve okrene na dobro 575.
ODGONETNUTI, koliko saučestvuju u vašoj nevolji 56.
ODLUKA, ili-ili 236; 237.
OHOLOST, oholost nam je prirodna 153; oholost je protuteža svih bijeda 405; slijep si, ako ne vidiš da si pun oholosti 450; poniziti oholost 581.
OPAČINA, kad je pravo na njezinoj strani 407.
OPREČNOSTI, čovjek je od prirode vjernik i nevjernik 125; pošto smo pokazali niskost i veličinu čovjeka 423; sve ove oprečnosti koje na pogled udaljuju od spoznaje religije 424; ne možemo pravo prikazati značaj ako ne uskladimo sve naše oprečnosti 684; žezlo sve do Mesije 686; izvor oprečnosti 675.
OPSTOJATI, opstoji li što ne vidimo 266.
OSJEĆAJ, kako se kvari duh, tako se kvari i osjećaj 6; pamćenje, veselje su osjećaj 95; sve naše rasuđivanje se svodi na popuštanje osjećaju 274.
OSJETILA, utisci osjetila su uvijek istiniti 9; naša osjetila ne primaju ništa krajnje 72; tko je dakle prevario 82; osjetila varaju razum lažnom pojavnošću 83.
OSLOBODITELJ, mora doći osloboditelj 736; pružamo ruke prema svome osloboditelju 737.
OSOBA, tri su vrsti osobe 257; dvije vrsti osoba spoznaju 288.
OSUĐENICI, osuđenici će biti zbunjeni kad vide da ih je osudio vlastiti razum 563.
OTJECATI, grozno je osjećati kako sve otječe 212.
OTKUPLJENJE, 781.

P

PAMĆENJE, pamćenje je potrebno za sve djelatnosti razuma 369.
PAPA, Papa je prvi 872; Papa mrzi i boji se učenjaka koji mu se ne pokoravaju 873; ne smijemo osuditi što je Papa iz nekoliko riječi otaca 874; gubi li Papa čast ako prima svoje znanje od Boga i od predaje 875; Pape ne mogu raspolagati svojim carstvom 877.
PAPAGAJ, papiga briše kljun premda joj je čist 343.
PĀS, »to je moj pās« 295.
PATRIJARSI, dužina života patrijarha 626.
PAVAO, Comminutum cor 533; sv. Pavao kaže da Židovi služe prilici i sjeni nebeskih stvari 674; sv. Pavao na Malti 853.
PELAGIJANCI, 777.
PERSEJ, 409; Persej, makedonski kralj 410.
PETAR, 672; sv. Petar i Malko 744.
PILAT, lažna Pilatova pravda 791.
PIRO, savjet Piru 139 (210).
kao to, što ih ima koji nisu pironovci 374; pironizam 385; 387; 390; protiv pironizma 392; 395.
PIRONOVAC, pironovac svojeglavac 51; svi su njihovi principi istiniti 394; poglavite snage pironovaca 434.
PISCI, neki pisci govoreći o svojim djelima vele: »Moja knjiga« 43.
PJESNICI, 39.
PLATON, 331.
PLEMSTVO, prednost plemstva 322.
PLES, treba dobro paziti kamo ćeš s nogom 139 (209).
POBOŽNOST, iskustvo nam pokazuje razliku između pobožnosti i dobrote 496; pobožnost se razlikuje od praznovjerja 255; teški su počeci pobožnosti 498; progonstvo kao znak njihove pobožnosti 860.
PODLOŽNOST, treba znati sumnjati gdje treba 268.
POGANIN, poganska religija nema temelja 601.
POKORA, pokora je bila Židovima očito objavljena 661; grešnici očišćeni bez pokore 884; pokajanje i odrješenje 923.
POKRIVAČ KROVOVA, ljudi su prirodno pokrivači krovova 138.
POKORNOST, često bismo morali prekoriti svijet zbog prevelike pokornosti 254.
POMRČINA, vele da pomrčina nagoviješta nesreću 173.
PONIŽENJE, ne poniženje koje nas onesposobi za dobro 529.
PONOR, trčimo bezbrižno prema ponoru 183.
PORT-ROYAL, 151; 920.
POŠTEN, 35; pošten čovjek 36; pjesnik a ne pošten čovjek 38; ne poučavamo ljude u poštenju 68.
POŠTOVANJE, 317; 321.
POŽUDA, požuda i sila su izvor naših činova 334; žaliti nesretnike nije protiv požude 452; ustanovili smo i izvukli iz požude divna pravila za redarstvo 453; nisu našli drugog sredstva da zadovolje požudu a da ne učine, krivo drugima 454; sve na svijetu je požuda 458; požuda tijela 460; tri požude, tri sekte 461;

Bog se poslužio požudom Židova 664; ima ih koji vide da je požuda jedini neprijatelj čovjeku 692; puštaju u pogon požudu, a zadržavaju savjesnost 914.
PRAVDA, pravda i istina 82 (pri kraju); Božja pravda mora biti velika kao njegovo milosrđe 233; glas za pravdom 264; da li na pravdi? Ne zna 294; šaljive li pravde kojoj je rijeka granica 294; 297; pravda, sila 298; pravda je ono što je ustanovljeno 312; dugo vremena sam u životu vjerovao da postoji pravda 375.
PRAVEDNIK, pravednik radi po vjeri i u najmanjim stvarima 504.
PRAVO, samo su općenita pravila zakoni zemlje 299; odbijaju Božje i prirodne zakone, a sami sebi ih kroje 393; dva su zakona dovoljna za kršćansku republiku 484; zakon nije uništio narav 520; zakon je obvezivao na ono što nije davao 512.
PRAZNOVJERAN, praznovjeran si, ako postaviš sve svoje nade u formalnosti 249.
PRAZNOVJERJE, praznovjerje je prirodna mana kao i nevjera 254; praznovjerje i požuda 262.
PREDGOVOR, predgovor prvog dijela 62; drugog dijela 242.
PREPIRKA, Abel, Kain 828; prepiranje je obilježje nestalnosti 902.
PREVENCIJA, uvodi u zabludu 98.
PREVIŠE, previše brzo ili previše sporo čitati 69; previše i previše malo vina 71; prevelika buka zaglušuje 72; nije dobro biti previše slobodan 379; jesi li previše mlad, pravo ne sudiš 381.
PRIČA, dvojica pričaju glupe priče 691.
PRIGOVOR, prigovori bezbožaca obaraju se na njih same 201.
PRIJATELJ, pravi prijatelj 155; bez srca su, ne bih im bio prijatelj 196.
PRIMJER, primjeri pri dokazivanju 40.
PRINCIP, ako postoji jedan princip svega 489.
PRIRODA, priroda je sve svoje istine postavila svaku za sebe 21; može govoriti o svemu, pa i o teologiji 29; prekriti i prerušiti prirodu 48; priroda je pokvarena 60; priroda nas je postavila u sredinu 70; bojim se da ova ista priroda nije prva navika 93; čovječja je narav sveprirodna 94; priroda nas čini nesretnima u svim stanjima 109; priroda se oponaša 119; priroda mijenja i oponaša 120; priroda uvijek iznova počinje 121; naša je priroda gibanje 129; kanonski pisac se nije služio prirodom da dokaže Boga 243; priroda djeluje stupnjevito 355; kad je izgubio pravu prirodu, sve postaje njegovom prirodom 426; priroda u dokazivanju Boga; pokvarena priroda 439; i najmanji pokret utječe na svu prirodu 505; priroda posjeduje savršenosti da pokaže kako je ona slika Božja 580; priroda je slika milosti 675.
PRISTANAK, to je pristajanje uz vas same 260.
PROGONITELJI, nepravedni progonitelji onih koje Bog vidljivo štiti 852.
PROPOVIJED, mnogi na isti način slušaju propovijed kako slušaju večernjicu 8.
PRORICANJE, kruna svega 694; 710; proricanje pojedinačnosti 711; Kirovo proricanje 713 (177); 724.

PRORICATI, moraš biti smion da proričeš istu stvar na mnogo načina 709; poštuj čovjeka koji samo proriče događaje 756.
PROROCI, proricanje u slikama 653; čuvari zakona 703; žezlo neće biti oduzeto Judi 719.
PROROKOVATI, definicija 732.
PROROŠTVA, 564; 568; 637; gdje su proroštva, tamo je i kršćanstvo 693; veliki Pan je mrtav 695; proroštvo shvatimo tek kad se ispuni 698, 705; proroštva su najveći dokaz Krista 706; nije dovoljno da bude proroštava 707; prorečeno vrijeme 708; proroštva 712; dokazi božanstva 713; u Egiptu 726; — proroštva 738; proroštva su bila dvosmislena 830; — 888.
PROTIVNOST, ako je ikada bilo vrijeme 865.
PROTIVURJEČJE, prezir našeg bića, umrijeti ni zašto 157; protivurječje je loš znak istine 384.
PSALMI, psalmi se pjevaju po cijeloj zemlji 596.
PUT, poučit će ljude u savršenom putu 733.

R

RABINIZAM, kronologija rabinizma 635.
RASKOŠAN, ugasiti baklju pobune, suviše raskošno 59.
RASPUŠTEN, s jedne strane je istina da su neki raspušteni redovnici 889; raspuštena mnijenja toliko su mila ljudima 915.
RAZGOVOR, duh i osjećaj se oblikuju u razgovorima 6; moralo bi se u svakom razgovoru i u svakoj raspravi reći onima koji se vrijeđaju 188; razgovori o skromnosti predmet su oholosti oholima 377; ludih li razgovora 390.
RAZILAZITI SE, kad bismo osudili 892.
RAZLIČIT, sve je jedno, sve je različito 116.
RAZLIKA, razlika između vojnika i kartuzijanca 539.
RAZLOZI, kad smo navikli služiti se lošim razlozima 96; razlozi promatrani izdaleka 263; razlozi pojava 315; 328; 334; 337; 467; veličina čovjeka 403; dva oprečna razloga 567.
RAZNOLIKOST, raznolikost je tako obilna 114.
RAZUM, možda ovaj predmet nadilazi dohvat razuma 73; uzalud razum viče, on ne može 82; razum čini osjećaje prirodnima 95; bezbožnici koji se diče razumom, morali bi biti razumom veoma snažni 226; razum radi polako 252; dvije krajnosti 253; posljednji korak razuma 267; pokornost razuma je bît kršćanstva 269; 270; ništa nije tako u skladu s razumom kao ovo proricanje razuma 272; kad bi sve bilo podvrgnuto razumu 273; razum je savitljiv u svakom smjeru 274; nagon i razum obilježja dviju naravi 344; razum nam zapovijeda zapovjednije nego neki gospodar 345; nutarnji rat u čovjeku između razuma i strasti 412; pokvarenost razuma 440.
REČENICA, pet rečenica (teza) 831: pet osuđenih rečenica 850.
RED, red 20; 61; 187; 241; 246; 247; tri su reda stvari 460; red 602.
RELIGIJA, vjera se ne protivi razumu 187; prije bitke, pogledaj koja je to religija 194; prije dokazivanja kršćanske vjere 195; ostale su vjere popularnije 251; religija je u razmjeru sa svim

vrstama duha 285; dokaz 289; razgovor 391; religija 433; 441; nijedna druga vjera ne nalaže samoprezir 468; svaka je vjera lažna koja... 487; obilježje prave vjere 491; prava vjera 493; 494; odlika kršćanske vjere 542; bitnost kršćanske vjere 556; veličina vjere 574; velika u čudesima 587; naša je vjera mudra i luda 588; je li jedina 589; u vjeri treba biti iskren 590; laž ostalih vjera 592; vječna vjera 605; samo naša vjera uči da se čovjek rađa u grijehu 606; nešto čudnovato ima naša vjera 615; zato odbacujem sve ostale vjere 737; tri oznake vjere 844; svim vjerama i sektama bio je razum vodič 903.
REPUBLIKA, kršćanskoj i židovskoj republici bio je samo Bog gospodar 611.
REVNOST, revnost Židova za njihov zakon i hram 701; revnost židovskog naroda za njihov zakon 702; đavo je pomutio revnost Židova 704; revnost i svjetlo 868.
RIJEČ, iste riječi svojim različitim rasporedom daju druge misli 22; 23; duhovit čovjek loš značaj 46; o ponavljanju riječi u govoru 48.
RIJEKA, rijeke su putovi koji hodaju 17.
RIM, ako su moja pisma osuđena u Rimu 920.
RJEČITOST, prava rječitost se ruga rječitosti 4; ona uvjerava mitom, a ne vlašću 15; govorništvo je umijeće koje se izražava ovako 15; govorništvo slikanje misli 26.
ROB, jesi li manje rob ako te tvoj gazda ljubi i ako ti laska 209.
RUT, zašto je knjiga o Ruti sačuvana 743.

S

SLUGA, ima četiri sluge 318; sluga ne zna što čini gospodar 897.
SMISAO, raspored riječi i smisao 23; isti smisao se mijenja prema riječima 50.
SMRT, lakše ćeš podnijeti smrt kad na nju ne misliš 166; kad ljudi nisu mogli ozdraviti od smrti 168; bojati se smrti izvan opasnosti 215; bojati se samo nagle smrti 216; primjeri junačke smrti Lakedemonaca 481.
SMRTAN, sve nam može biti smrtonosno 505.
SNIVATI, kad bismo svake noći isto snivali 386.
SPAS, (prigovor) 239.
SPOZNAJA, zašto je moja spoznaja ograničena 208; kolika je udaljenost od spoznaje Boga do ljubavi prema Bogu 280; bez ove božanske spoznaje što su mogli ljudi 435; spoznaja Boga bez spoznaje vlastite bijede tjera u oholost 527.
SPOZNATI, spoznaj sama sebe 66; sebe tako slabo poznamo, te neki misle da će umrijeti kad im je inače dobro 175.
SRCE, kako je čovječje srce prazno i puno smeća 143; srce ima svoje razloge koje razum ne pozna 277; srce osjeća Boga 278; srce, nagon, načela 281; istinu spoznajemo srcem 282; srce osjeća da su tri dimenzije u prostoru 282; srce ima svoj red 283.
SREĆA, nema sreće u životu 165; čežnja za srećom 169.
STALEŽ, prema Sv. pismu svi se staleži, pa i mučenici, imaju zašto bojati 518; najlagodniji staleži po mišljenju svijeta 906.

STALNOST, kad bismo radili samo nešto sigurno 234; draga nam je stalnost 880.
STOICI, 350; 360; 394; 465.
STRAH, dobar strah je od Boga 262.
STRAST, kad nas nešto navodi 104; saznamo li za glavnu strast nekoga, sigurno ćemo mu omiliti 106; obrana od strasti 203.
SADAŠNJE, ne živimo nikad u sadašnjem vremenu 172.
SALOMON, Salomon i Job su najbolje spoznali čovječju bijedu 174.
SALOMON DE TULTIE, njegov način pisanja 18.
SAMOLJUBLJE, narav samoljublja 100; veoma je slijep tko u sebi ne mrzi samoljublje 492.
SAVIJEST, nikad ne činimo zlo tako potpuno i veselo, nego onda kad ga činimo po savjesti 895.
SCARAMOUCHE, 12.
SEKTA, ova sekta se jača više svojim neprijateljima negoli prijateljima 376.
SEM, koji je vidio Lameha 625.
SILA, učinak sile, a ne običaja 302; sila je kraljica svijeta, a ne mišljenje 303; kad sila izazove kreveljenje 310.
SIMETRIJA, 28.
SINAGOGA, nije propala, jer 646; sinagoga je bila samo slika 852.
SIROMAŠTVO, ljubim siromaštvo 550.
SLABIĆI, slabići i istina 583.
SLABOST, čovječja je slabost uzrok 329; najvećma se čudim, što se nitko ne čudi svojoj slabosti 374; nesposobni smo za istinu i za dobro 436.
SLAVA, milina slave 158; životinje se ne dive 401; tražiti slavu najveća je niskost osjećaja 404; 516.
SLIKARSTVO, taština slikarstva 134.
SLIKOVITOST, protiv prevelike slikovitosti, dokazi da je Stari zavjet samo slikovit 659; izrazi mač i štit 667; slika je postojala do istine 646; ima jasnih i dokazanih slika 650; pojedine slike 652; evanđeoske slike za stanje duše 658; izmijeniti sliku zbog naše slabosti 669; sve što ne vodi ljubavi, slika je 670; slika nosi odsutnost i prisutnost 677; jesu li zakon i žrtve stvarnost ili slika 678; žrtve i obredi su ili slike ili gluposti 680; sve se zbivalo u slikama 683.
SLUČAJ, slučaj donosi misli, slučaj ih i odnosi 370.
STRAŠLJIV, nema većeg plašljivca od onog koji se gradi junakom protiv Boga 194 (216).
STROJ, 246; 247; 248; aritmetički stroj vrši radnje koje se više približuju misli negoli svi napori životinja 340.
STVARANJE, niste u stanju stvaranja 430 (322); kad je prošlo stvaranje i potop 621; kad se počelo udaljivati stvaranje svijeta 622.
STVARI, jer su sve dakle stvari uzrokovane i uzrokuju 72 (339); stvari imaju razna svojstva 112; ne gledamo stvari s druge strane već i drugim očima 124; zbog razuzdanosti ljudi najnerazumljivije stvari postaju najrazumljivijima 320; dvije vrsti ljudi 866.

SUD, osjećaj pripada sudu 4; ljepota propuštanja, suda 30; sud 105; nered u sudu 456.
SUDAC, sudska se vlast ne daje radi suca, već radi pripadnika sudu 879.
SUDITI, tko sudi po pravilu 5; ne bih mogao o istoj stvari posve isto suditi 114; moramo trijezno prosuđivati Božje naloge 853.
SVE, svatko je sebi sve 457.
SVEMIR, gledajući ovaj nijemi svemir 693.
SVET, milost čini čovjeka svetim 508; sveci cjepidlače 921.
SV. PISMO, Sv. pismo je puno navoda koji mogu 532; sljepoća Sv. pisma 573; da bismo shvatili misao pisca, moramo uskladiti sva oprečna mjesta u jednom smislu 684; protiv onih koji zloupotrebljavaju navode Sv. Pisma 899; tko kani dati smisao Sv. pismu, a... 900.
SVIJET, na što misli svijet 146; svijet redovito ne misli na ono na što neće da misli 259; svijet je dobar sudac 327; sav je svijet u obmani 335; svijet je prepun dobrih izreka 380; uloga svijeta 584; 910.
SVJEDOK, narod očito stvoren da služi Mesiji kao svjedok 641.
SVRHA, kukavno je gledati ljude gdje razmišljaju samo o sredstvima, a o svrsi nimalo 98.

Š

ŠEPAVAC, zašto nas šepavac ne razdražuje 80.
ŠPANJOLAC, kad je u pitanju da se osude na smrt toliki Španjolci 296.
ŠVICARCI, Švicarci se srde ako ih nazovete plemićima 305.
ŠUTNJA, plaši me vječna šutnja ovog beskrajnog prostora 206; šutnja je najveće progonstvo 920.

T

TAJNI ZNAK, tajni znak ima dva smisla 677; ključ tajnog znaka (šifre) 681; tajni znak što nam ga daje sv. Pavao 683.
TALENAT, glavni talent koji upravlja svim ostalima 118.
TAMNICA, čovjek u tamnici 200.
TANKOĆUTNOST, tankoćutni duh 1; tankoćutnost pripada sudu 4.
TAŠTINA, ukorijenjena je u čovječjem srcu 150; znatiželja nije drugo nego taština 152; taština 161; tko ne vidi taštinu svijeta zaista je sam tašt 164.
TEMELJI, 570; unutarnji i vanjski temelji 805.
TEOLOGIJA, teologija je znanost 115.
TEREZIJA, njezina veličina 499; 869; sv. Terezija je uvijek slušala svog ispovjednika 917.
THAMAR, 743.
TIJELO, neživa tjelesa su bez strasti 75; ishrana tijela je potrebna 356; zamislite tijelo puno udova koji misle 437; kad noga ne bi nikada znala da pripada tijelu 476; beskrajna udaljenost tjelesa od duhova 793.

TIRANIJA, njezina bitnost 332.
TOMA (Akvinski), tumači mjesto iz sv. Jakova 338.
TOPLINA, čudi nas kad neki vele da je toplina tek kretanje čestica 368.
TRAJANJE, kad razmišljamo o kratku trajanju svog života 205.
TRSKA, trska koja misli 347.

U

UČENIK, velika razlika između učenika i pravih učenika 519.
UČTIVOST, ovakva me učtivost ozlovoljila 57.
UD, o udovima koji misle 474; uvjeti za sreću 480; biti ud, a ne imati života 483.
UGODNOST, treba nam ugodno i stvarno 25; postoji stanovit uzrok ugodnosti i ljepote 32.
UHO, uho im je jedini savjetnik, jer nemaju srca 30.
UKORITI, prvi stupanj: biti ukoren za zlo 501.
UNIVERZALAN, univerzalni ljudi 34; 37.
UPOREDITI, ne uspoređuju se s drugima, nego sa mnom 555.
USKRSNUĆE, što mogu kazati protiv uskrsnuća 223.
UTJEŠITI, sitnica nas tješi, jer nas sitnica ucvili 136; utješiti se, od sebe to ne očekujte 517.
UVJERAVATI, redovito nas bolje uvjeravaju razlozi što smo ih sami našli 10; vjerske istine nas uvjeravaju na dva načina 561.
UZROK, svi su ovi vidjeli učinke, ali nisu vidjeli uzroke 234.
UŽIVANJE, (zabave), zapreka vjeri 240.

V

VAŽAN, ništa nije tako važno kao čovječje stanje 194 (214).
VEĆINA, zašto slijedimo većinu 301; većina je najbolji put 878.
VELIČINA, 180; čovječja veličina 400; čovječja veličina u samoj njegovoj požudi 402; čovječja veličina 409; veličina i bijeda 416; 430; 443.
VESPAZIJAN, 816.
VEZE, veze poštovanja jednih prema drugima 304.
VJEČITOST, 613; 698.
VJEČNOST, vječnost ipak postoji 195; ništa nije preskupo za vječnost 229.
VJERA, zavidim onima koji zloupotrebljavaju dar vjere, jer bih ja s njim posve drugačije raspolagao 229; vjera se razlikuje od dokaza 248; vjera pravo kaže što osjetila ne kažu 265; vjera je: Bog osjetan za srce 278; vjera je dar Božji 279; bez vjere ne možeš spoznati pravo dobro ni pravdu 425; cijela se vjera sastoji u Kristu i u Adamu 523; lijepo je očima vjere gledati povijest Heroda i Cezara 700.
VJEROJATNOST, 508; 913; 916; 917; 918; 920; 922.
VJEROVATI, tri su načina vjerovanja 245; kako je važno vjerovati 260; što je konju trka, čovjeku je nijekanje, vjerovanje

i pametna sumnja 260; ne čudite se ako vidite kako jednostavni ljudi vjeruju bez rasuđivanja 284; oni koji vjeruju a da nisu čitali Sv. pismo 286; križ je izvor vjere 588; razlozi nevjere 826.
VODA, on boravi s onu stranu vode 292.
VOJVODINA, kako su vojvodine i kraljevstva i sudske časti stvarne i potrebne 306.
VOLJA, volja prirodno ljubi 81; volja je jedan od poglavitih organa vjerovanja 99; naša volja se neće nikad zadovoljiti 472; kad bi noge i ruke imale volju zasebnu 475; volja je dakle pokvarena 477; Bog hoće više raspoložiti volju nego duh 581.
VRIJEME, vrijeme i moje raspoloženje u maloj su vezi 107; vrijeme liječi bolove i razmirice 122.
VRLINA, 55; mjerilo vrline 352; krajnost u vrlini 353; 357; oprečnost u vrilini 359; prva i jedina vrlina je prezreti sebe 485.
VRST, dvije vrsti ljudi u svakoj vjeri 609.

Z

ZABAVA, sve su velike zabave opasne za kršćanski život 11; kad sam ponekad uzeo razmišljati o različitim neredima ljudi 139; nije li kraljevsko dostojanstvo dovoljno veliko samo po sebi 142; navaljujemo na ljude već od rana djetinjstva brigu za njihovu čast 143; utekli su se zabavi 167; da je čovjek sretan 170; najveća naša nesreća 171.
ZABLUDA, dvije zablude: 1). uzeti sve doslovce... 648.
ZAGLUPITI, navesti ću vas na vjeru i zaglupiti 233 (8).
ZASLIJEPLJENOST, ako živimo ne tražeći što smo 496; Bog je učinio da zaslijepljenost ovog naroda posluži izabranicima na dobro 557.
ZASLUGE, pokažite mi zasluge, pa ću vas i ja cijeniti 333—490.
ZAVJET, (Stari i Novi z.), dokaz dvaju Zavjeta odjednom 642; Stari zavjet je sadržavao slike buduće radosti 666; Ovaj Zavjet koji je jedne obasjao, a druge zaslijepio 675; kad vas odvrate od Boga u Starom zavjetu 835.
ZEMLJA, sve na zemlji kazuje ili čovječju bijedu ili Božje milosrđe 562.
ZLI, da li smiješ ubiti, da ne bude zlih 911.
ZLO, lako je zlo, ima ga mnogo 408.
ZNANOST, taština znanosti 67; ludost i ljudske znanosti i filozofije 74; dugo sam proučavao apstraktne znanosti 144; koja je znanost uvijek postojala 604.
ZLODUH, kad bi zloduh štitio nauku koja ga obara 820.

Ž

ŽIDOVI, Židovska vjera u svetim knjigama razlikuje se od one u narodu 601; židovska je vjera sva božanska 602; prednosti židovskog naroda 620; čudnovato opstojanje židovskog naroda 640; Židovi i Egipćani prorečeni 675; tko sudi židovsku vjeru po vanjštini, ne pozna je 607; tjelesni Židovi su po sredini između kršćana i pogana 608; pravi Židovi i pravi kršćani jedna su vjera 610; Židovska starina 628; židovska iskrenost 630 i 631; puteni Židovi nisu shvaćali ni veličinu ni poniženje Mesijino 622; veoma oprečni kršćanima 663; ostarili su tjelesnim mislima 670; Židovi su bili robovi grijeha 671; židovska je vjera oblikovana po sličnosti s Mesijinom istinom 673; veo koji prekriva Židovima ove knjige prekriva ih u zlim kršćanima 676; židovsko ropstvo bez povratka 713; odbačenje Židova 713 (181); Židovi i Božji svjedoci 714; oni koji ispričavaju svoju nevjeru nevjerom Židova 745; Židovi su bili navikli na velika i blještava čudesa 746; njihova poganska bijeda 747; zašto nisu vjerovali 749; služe nam kao svjedoci 750; 760; ubiše Mesiju i time su pokazali da je on Mesija 761; što su mogli drugo učiniti 762; ispitujući da li je Bog, pokazali su da je čovjek 763.
ŽIVJETI, nikada ne živimo, već se samo nadamo životu 172.
ŽIVOT, ljudski je život vječna iluzija 100; ne zadovoljavamo se samo životom u sebi 147; svako mišljenje može biti životu milije 157; od pakla i neba dijeli nas život koji je najkrhkija stvar na svijetu 213; sretna li života kojega se rješavamo kao kuge 361.
ŽIVOTINJA, kad bi životinja činila po duhu ono što čini po nagonu 342.

S A D R Ž A J

			Str.
		Pascal, stravični genije	5
		(Miro Glavurtić)	
		Pascalovi radovi	17
		Literatura o Pascalu	19
I	ODJELJAK	(Misli o duhu i stilu)	23
II	„	(Bijeda čovjeka bez Boga)	46
III	„	(O nužnosti oklade)	95
IV	„	(O načinima kako da se stekne vjera)	119
V	„	(Pravda i uzrok pojava)	134
VI	„	(Filozofi)	151
VII	„	(Čudoređe i nauk)	174
VIII	„	(Temelji kršćanske vjere)	223
IX	„	(Vječitost)	237
X	„	(Simboli)	260
XI	„	(Proročanstva)	281
XII	„	(Dokazi Krista)	307
XIII	„	(Čudesa)	328
XIV	„	(Dodatak: Polemički odlomci)	351
		Stvarno kazalo	371

BLAISE PASCAL: MISLI • RECENZIJA: TOMISLAV VEREŠ • LIKOVNA OPREMA I TEHNIČKO UREĐENJE: MIRO GLAVURTIĆ • KOREKTOR: RADMILA GLAVURTIĆ • IZDAVAČ: IPJ „MEDITERAN", BUDVA • DIREKTOR: MIROSLAV LUKETIĆ • TIRAŽ: 2.000 • ŠTAMPA: GIP „KULTURA", BEOGRAD